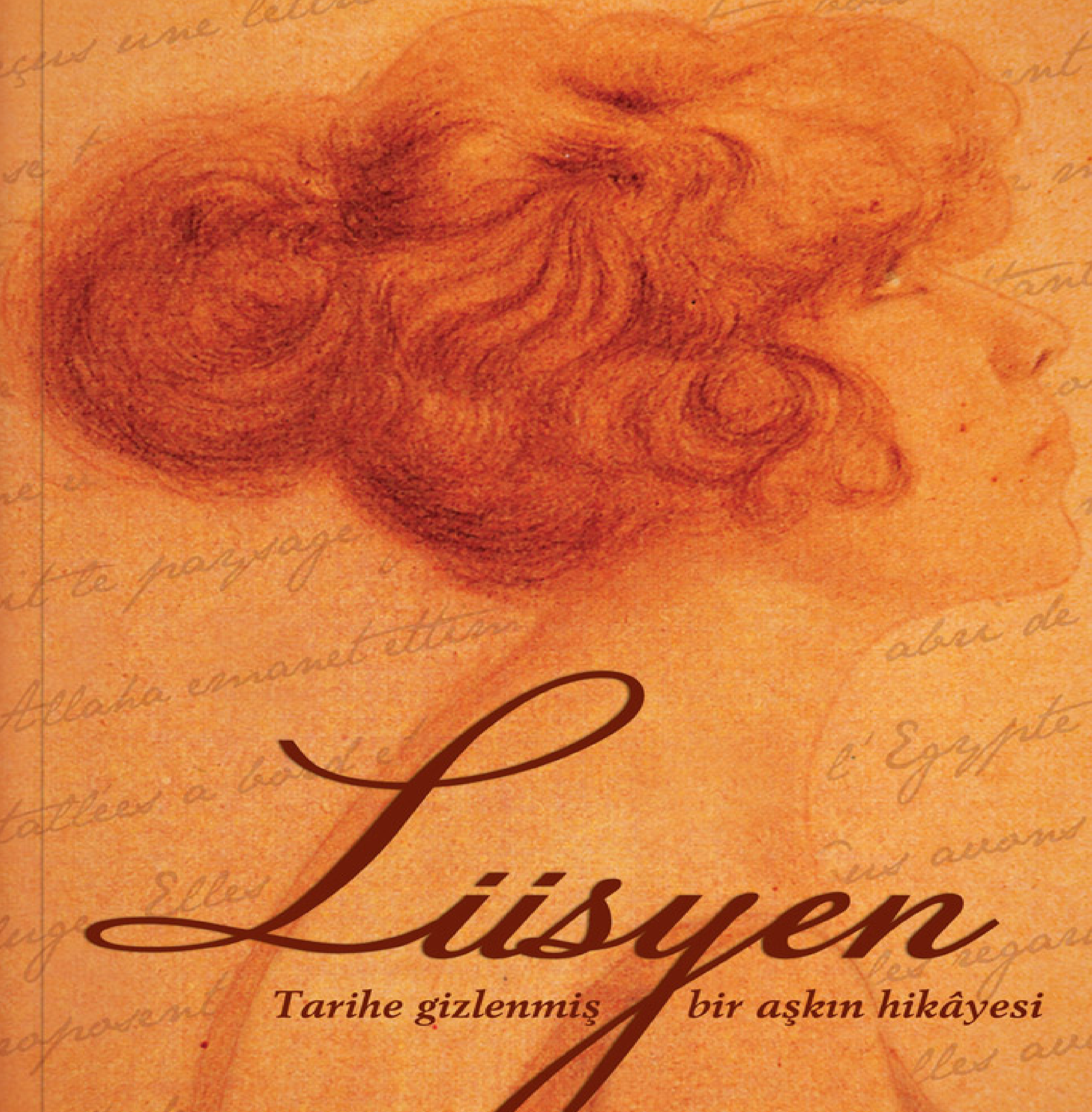
CAN DÜNDAR

Lüsyen

Tarihe gizlenmiş bir aşkın hikâyesi

CAN

1. basım: 2010
7. basım: Kasım 2013, İstanbul
E-kitap 1. Sürüm Şubat 2014, İstanbul
2013 tarihli 7. Basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: Lüsyen'in portresi (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

ISBN 9789750717147

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

CAN DÜNDAR

LÜSYEN

1

Mayıs 1912, Brüksel

Aşk, adeta randevulaştı onlarla...

1912'de, Brüksel baharında...

Türk sefaretinde görevli Mısırlı ataşenin yemek davetinde...

Mahmud Sabit Bey, evinde ağırladığı sefir Abdülhak Hamid'e sarışın konuğunu, "Maria Lucienne Sacre," diye takdim etti.

Hamid, vaktinin çoğunu geçirdiği Londra'dan Belçika Kralı'nın resmî kabulü için gelmişti.

Yemeğe, saraydaki davetten dönüşte uğramıştı. Üzerinde üniforması vardı; yakasında nişanlar parıldıyordu.

Ama Lüsyen, nişanlardan daha göz alıcıydı.

Korsajının oyuğuna yerleştirdiği gül demeti, siyah tafta elbisesinin üzerinde kartopu gibi gülümsüyordu.

Hamid, genç kızın elini tuttu, zarafetle dudaklarına götürdü; havai kıvılcımlar saçan gözlerine baktı ve, "Müşerref oldum," dedi.

Lüsyen, sağ elindeki busenin ürpertisiyle yemek salonuna doğru yürürken, on sekizlik bedeninden fışkıran tazeliği ve yayılan ıtrı da sürükledi peşi sıra...

Bir de Hamid'in bakışlarını...

Bir süredir gönül eğlendirdiği Mısırlı Mahmud Sabit Bey, ona Hamid'den öyle çok bahsetmiş, onu öyle methetmişti ki...

"O, insanların en yakışıklısı, en zarifi"ydi.

Lüsyen daha görmeden, Türk edebiyatının “Şair-i Âzam”ının*, bu “güzel anka”nın cazibesine kapılmış, kendisini tanıştırması için genç ataşeyi sıkıştırmaya başlamıştı.

Lakin Sefir Bey, Brüksel’e nadiren uğruyor, çoğunlukla Londra’da bulunuyordu. Bu yüzden tanışma için epeyce beklemek gerekmişti.

Şimdi, buna değdiğini düşünüyordu.

İlk temasın yarattığı mıknatıs etkisi derhal kendini gösterdi.

Hamid, salonun bir köşesinde elçilik mensuplarıyla sohbet ederken gözleriyle onu aradı.

Aradığı bir çift gözün de kendisinde olduğunu fark edip hemen o tarafa doğru seğirtti.

Köşede ayaküstü şarap içerek sohbete koyuldular.

Hamid, leziz bir Fransızca ve çocuksu bir merakla genç kızı soru yağmuruna tuttu.

“Meuse’lü bir Valon kızıyım,” dedi Lüsyen...

Belçikalı olan annesi, evine bağlı, tutumlu, güzel bir kadındı. Aslen Fransız olan ve Liège’de bir kömür madeninde ustabaşılık yapan babasına karşı saygıyla karışık bir korku duyardı.

Ayrıca erkek kardeşleri de vardı.

Liège’de tipik bir küçük burjuva ailesinin melez kızıydı yani...

Liseyi bitirdikten sonra “bu tutucu ve sıkıcı kasaba”dan yüksek tahsil hazırlığı için Brüksel’e kaçmıştı.

Burada en çok annesinin yemeklerini ve reçellerini özlüyordu.

Hamid, “Sizin gibi bir hanım Brüksel’de yalnız mı?” sorusuyla genç kızın sevgilisi olup olmadığını anlamaya çalıştı.

Etrafında pervane gibi uçuşan erkeklerden bahsetmedi Lüsyen...

Sadece, “Sözlüyüm,” dedi, ailesinin evlenmesi için baskı yaptığından yakındı ve karşı atağa geçti:

“Ya siz? Siz evli misiniz?”

Hamid, son eşinden daha yeni ayrıldığını söylemedi.

Onun yerine, “Eşimi kaybettim,” dedi.

Başlarını öne eğip kederle sustular.

On sekizlik Lüsyen, gece elbisesi içinde biraz daha olgun görünüyordu; altmışlık Hamid, resmî üniforması içinde biraz daha genç...

Abdülhak Hamid, Lüsyen'le tanıştığı yıllarda.

Genç kız, yüreğinde ilk heyecana benzer bir çarpıntı hissetti; yaşlı adam, nicedir unuttuğu bir yangının göğsünün altında alev aldığını...

Aralarındaki büyük yaş farkına rağmen aynı dili konuştuklarını anlamışlardı.

Lüsyen, Hamid'e mükemmel Fransızcasını neye borçlu olduğunu sordu:

"Hayatta ne öğrendiysem kadınlardan öğrendim," diye gülümsedi Hamid, "Buna Fransızcam da dahil..."

Henüz on yaşında iken ağabeyi ile birlikte Fransızca kursu için Paris'e gönderilmiş, orada ev sahibesinin on iki yaşındaki kızı Lucie'ye âşık olmuştu. Büyüyünce evlenmeye karar vermişlerdi.

"Fransızcayı hocalardan ziyade, bu güzel kız öğretti," dedi Hamid...

Karşısındaki genç kızın üslubundan onun da ana dilinde bir edebiyatsever olduğunu hissetmişti. Üstelik İngilizceyi, Almancayı, İtalyancayı da çok iyi konuşuyor; tazeliği kadar dil hâkimiyeti, zekâsı ve ilgi alanının genişliğiyle de Şair'in başını döndürüyordu.

Lüsyen ise şairane sözler ve jestlerle konuşan bu ışıltılı ve kibar adamın kendisine bahşettiği yakınlıktan gururlanmıştı.

Gece boyunca adeta kendilerinden geçerek ve çevredekileri görmezden gelerek siyasetten, şiirden, hatta hükümetten maaşlı bir şair olmanın garipliğinden konuştular.

Daha birkaç hafta önce, Kuzey Atlantik'te bir buzula çarparak 1517 yolcusuyla batan Titanic, gündemin gözde konusuydu.

Hamid bunun, İtalyanların Türklere karşı açtığı haksız savaşa seyirci kalan İngiltere'ye Tanrı'nın verdiği bir ceza olduğunu söyledi.

Gülüştüler.

Sohbet derinleştikçe, aralarındaki hayranlık alevi biraz daha harlandı.

Ara sıra elde kadehle yaklaşan konuklar, yerli yersiz sorularla sohbetlerini bölse de Hamid onları kibarca geçiştirip yeniden sevgili küçüğüne dönüyordu.

Herkesin saygı gösterdiği adamdan saygı görmek, gencecik Lüsyen'i büyülüyordu.

Göğsünde nişanlar parıldayan haşmetli sefir, bir yeniyetmeyi şairane kelimelerle iltifata boğuyor; bu iltifatlar, gümüş tepside art arda ikram edilen kristal kadehlerde çalkalanarak genç kızın başını döndürüyordu.

Beşinci kadehin sonunda Lüsyen, gözlerinden saçtığı masumiyetin çapkın muhatabında mayaladığı hazzı mükemmelen fark ederek işaretparmağını şarap kadehinin geniş ağzında usulca gezdirdi ve, "Uzun mücadelelerden sonra aileme şahsi istiklalimi kabul ettirdim," dedi. "Hürriyetten sarhoşum..."

Bunu öylesine şuh bir edayla söylemişti ki, Hamid'in gözleri kamaştı. Şaraptan ziyade, kulağına fısıldanan sözlerin cüretinden sarhoş oldu.

Sohbet sırasında davetlilerden biri, Lüsyen'in bedenini sarmalayan siyah elbiseye dikkat çekti:

"Siyah, buralarda matem rengidir; sizse çok gençsiniz," dedi.

Lüsyen kendinden emin bir edayla cevapladı:

“Pastel renkler giyen yaşıtlarımdan ayrılmak istedim.”

Hamid, işi renklere bırakmadan, zihninde onu yaşıtlarından ayırmıştı bile...

Kadında siyahı niçin sevdiğini, bir çocukluk hatırasıyla anlattı:

Delikanlı olup evlenmeye karar verdiği yıllarda beşik kertmesiyle nişanlanmışlardı. Düğün hazırlıkları yapılırken annesinin yalıda topladığı hanımlar ne giyeceklerini konuşuyorlardı. Herkes kıyafetini tarif ederken bir genç kız, “Ben o gün karalar giyeceğim,” demişti.

Öylesine mahzundu.

Hamid bu masumane jesti karşılıksız bırakmamış, ânında nişanı bozup “karalar giyen kız”la evlenme kararı almıştı.

Anlatılan hatıradaki ima, herkesin dikkatini çekti.

“Ben siyahı, hiçliğin rengi olduğu için severim,” dedi Hamid...

Sonra da Lüsyen’in kara elbisesinde açmış ak gül demetini süzerek bir mısra mırıldandı:

Şems olmasa güller de olur bunda siyeh-ten...[**]

“Bu okuduğunuz bir şiir mi?” diye sordu Lüsyen...

“Evet,” dedi Hamid; Fransızcaya tercüme etti.

“Siz mi yazdınız?”

“Evet.”

“Hemen buracıkta mı?”

“Hayır. Uzun yıllar var ki bir şey yazmıyorum.”

“Neden?”

“Söyleyecek bir şeyim kalmadı da ondan...”

Oysa söylenecek şey, her daim vardı.

Zor olan, söylenecek kişiyi bulmaktı.

Zaman, bu hükmü doğrulayacaktı.

*****Büyük Şair. Hamid, yaşadığı dönemin en büyük şairi kabul ediliyordu.
****** Güneş olmasa güller de olur burada siyah tenli...

2

O sıralar masallara inanırdım.

Bütün o akşam boyunca ve geceyarısına doğru, tıpkı masallardaki gibi, kaderin bana vaat ettiklerinin, sonsuz bir cazibe ve benzersiz bir ahenkle bana doğru yaklaştığını gördüm.

Şehzadem genç değildi, lakin gençliğin kendisiydi.

Latif tebessümünde, koyu gözlerinin tatlı ve yumuşak parıltısındaki gençlik...

Letafetinin süslerini bozmadan, yılların çiçeklendirdiği ayrıcalığı ebediyen muhafaza eden gençlik...

Tabiatın seçkin çocuklarına bahşettiği, tahribi imkânsız gençlik...

(...)

Bense hürriyet sarhoşuydum.

Hürriyet!

Bardak dolusu içtiğim tehlikeli şarap...

Şarap ne kadar kıymetli olursa olsun, kadehin dibinde bir tortu bırakır. Bu tortuyu karıştırmaktan sakınmak lazım geldiğini anlayamayacak kadar gençtim.

Daha tecrübeli olsaydım, icabına göre, bu içkiyi daha ihtiyatla içerdim. Şeffaf bir billura adeta dinî bir heyecanla boşaltır, uzun uzun parıltısına dalar, aşkla dudaklarıma götürmeden evvel güzel ıtrını doya doya koklardım.

Bambaşka hareket ettim.

Hakkımda hüküm vermeye kendini ehil sanan eski kafalıların fikrince kendimi serbestliğin havasına gözü kapalı kapıp koyuveriyor yahut fenalığın cazibesine yeniliyordum.

Kendi halime bırakılmıştım.

Hareket tarzımda serbest, her türlü baskı ve kontrolden kurtulmuş durumdaydım.

O zamana kadar bana kesinkes ve manasızca yasaklanan ve işte orada kendisini bana sunan bakir âlemi hırsla arzuluyordum.

3

Mayıs 1912, Brüksel

Yemeğin ertesi günü tekrar buluştular.

Sonra her gün buluştular.

Hamid, bunca yıldır görevli olduğu Brüksel'i doğru dürüst görmemişti bile...

Sık sık Brüksel'den Londra'ya gittiği söyleniyordu. O düzeltiyordu:

"Ben sık sık Londra'dan Brüksel'e gelirim."

İlk günden ısınamadığı bu şehre, şimdi on sekiz yaşında bir kızın gözleriyle bakacak, sevmeye çalışacaktı.

Lüsyen onu şehrin kalabalığından kaçırıp Cambre Ormanı'na götürdü.

Kır kafelerinde birlikte çay içip yemekler yediler.

Parkın gölgelerinde, birbirine denk olmayan adımlarla saatlerce yürüyüp hayatlarının sevinçli ve kederli kırıntılarını ortaya döktüler. Bitmek bilmez sorularla zevklerini karşılaştırıp müşterek noktaların fazlalığına şaştılar.

Dışarıdan bakanlar, şık bir dedenin, tatlı tatlı konuşarak yetişme çağındaki torununu gezdirdiğini düşünebilirdi.

Ama ne gam!

Onlar böyle hissetmedikten sonra...

Hiç bitmesin istenen bu saatlerin bir kıvamında ikilinin ahenksiz adımları birbirine uydu ve yaşlı sefir, âşık şaire dönüşüp genç kızın elinden tuttu.

Ellerinden evvel, yürekleri tutuşmuştu zaten...

O an, birbirlerine itiraf etmeden, bunun ilelebet sürecek bir bağ olduğuna adeta iman etmişlerdi.

Lüsyen, upuzun hayatını kısa mısralarla özetleyen bu romantik adama kısacık ömrünü uzun ayrıntılarla anlattı.

Bir yandan da şehrinin en sevdiği köşelerini gezdirdi.

Hamid'in ona gösterebilecekleri ise sınırlıydı:

Makam odasında raflardaki kitapları, duvarındaki İstanbul gravürleri, bir de yemek odasındaki masanın üzerinde harp nizamında duran kurşun askerleri...

Bunlar, onun her gittiği ülkeden alarak biriktirdiği ve her gittiği yere karton kutular içinde itinayla naklettiği oyuncaklarıydı.

Onları Lüsyen'e takdim ederken bahçeye açılan pencereden elini uzatıp bir dal koparmış, harp alanındaki bir burnun arkasına saplayarak bir koruluk teşkil etmiş, sonra da odadaki askeri ataşeyle, bu ormanın harekâtı gizlemeye yetip yetmeyeceğini tartışıp iki dal parçası daha yerleştirmeye razı olmuştu.

"Koca bebek", bu oyuncak düşkünlüğüne ağabeyi Nasuhi Bey yüzünden kapılmıştı.

Anlattı:

Hamid'in babası Hayrullah Efendi, Bebek'teki Hekimbaşı Yalısı'nın bahçesinde oğulları Abdülhak ve Nasuhi ile birlikte. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

"Çocukken ağabeyim, odasındaki büyük masanın üstünde kurşundan yapılmış İngiliz, Fransız, Türk askerlerini Ruslarla çarpıştırarak Kırım Savaşı'nı sahnelerdi; ben de kapı aralığından onun süvari hücumlarını, top atışını, kaleler fethedişini gözlerdim. Askerliğe böylece merak saldım. O zamandan beri nereye gitsem, ordumla giderim."

Bunları söylerken yutkundu, gözleri doldu; ağabeyini daha birkaç hafta evvel kaybetmişti.

Bu çocuk ruhlu ihtiyar ve onun yaslı gözlerinde yeşeren bahar, Lüsyen'i tesiri altına almıştı.

Hamid'e, neden buradaki görevi başında bulunmak yerine daha çok Londra'da kaldığını sordu.

"Beni aşağılayanları aşağılamak için," dedi Hamid, "Maaşımı kesintiye uğratıyorlar. Ben de kendimce direnip iş bırakıyorum."

Bu konuda doluydu.

Hakkının verilmediğini düşünüyordu.

Halbuki kendisinden evvel nice şair, Devlet-i Âli'nin ihsanına mazhar olmuştu:

Halep valisi sadrazam olunca Nâbî'yi yanına almıştı.

Öksüz Safa'ya Meclis kaleminde görev verilmişti.

Şair Âsım'ı Maliye'de memuriyetle taltif etmişlerdi.

Kendisine gelince, maaşından on bir bin kuruş kesip "birtakım öküzlerle keçilerin aylıklarına katmış"lardı.

Belçika sefirliği ne memuriyet kıdemine ne de "şimdi herkesin baş tacı ettiği hürriyete halkı hazırlamakla yaptığı hizmete" uygun bir mevki idi.

Brüksel'i ihmali ondandı.

"Kaldı ki Londra benim ikinci vatanım," dedi.

Londra'ya hayrandı.

Beyti okuyup tercüme etti:

Her tarafı şu'le-i şevk-ı hayat
Yâda, mekabirde de gelmez memat

“Bu şehrin her yerini hayat şevkinin ışığı sarmış / Ki orda ölüm gelmez insanın aklına, mezarda bile...”

Bu gri şehre ilk kez 1885 sonunda başkâtip olarak gitmiş, kesintilerle yirmi altı sene geçirmişti.

Brüksel renksizdi. Havası kötüydü. Aldığı maaş da yetersizdi.

Londra öyle mi ya?

Lüsyen, “Londra da güneşsiz değil mi?” diyecek oldu; bu sefer de *Finten*’den bir replikle cevapladı Hamid:

Yıldızlarının çokluğundan güneşin yokluğu hissedilmez.

İngiliz başkentinde yaşarken başka yerlere kaçma ihtiyacında değildi.

İzlediği oyunlar, dolaştığı yemyeşil parklar, kırlarda, barlarda karşılaştığı kadınlar ona ilham veriyordu.

O yüzden salı, çarşamba, perşembe günlerini Brüksel’ de geçiriyor; haftayı Londra’da noktalıyordu.

Brüksel, onun için Londra’da geçireceği hafta sonunu, biraz da çok arzu ettiği İngiliz Elçiliği’ne tayinini beklediği alelade bir duraktı.

Laf, ilham kaynağı kadınlardan açılınca Hamid, yemekte anlatmadığı son eşinden söz etti. Çok sevdiği önceki eşini kaybedince, onun acısını unutabilsin diye, ağabeyi Nasuhi’nin ısrarıyla, Brüksel’e gelmeden Cemile Hanım’ la evlenmişti.

“Hemen imam çağırıp beni komşumun kızıyla nikâhladılar. Nikâhlımla Beyoğlu’nda bir otele gidip iki gece kaldık. İkinci gecenin sabahı uyandığım zaman ne göreyim: Biçare kız bana yaranmak için elbiselerimi süpürmüyor mu? Bu hale tahammül edemeyip hemen kaçtım,” dedi tebessümle...

Brüksel’e döner dönmez, zaten hiç hoşlanmadığı bu kadına ayrıldığını bildirmişti. Şimdilerde onun nafaka talebiyle uğraşıyordu.

Ya şu “kaybedilen eş”?..

Ciddileşti Hamid... O yarayı da açtı ve cüretkâr itiraflara başladı:

Nelly Clower da ilk tanıştıklarında yirmi yaşında bir kızdı.

Hamid'in İngiliz eşi Nelly.

Tilbury Oteli'nin yemek salonuna ailesiyle birlikte gelmiş, başında küçük bir şapka, belinde enli bir kemerle Hamid'in yemek yediği masanın tam karşısına oturmuştu.

O yemekten bir hafta sonra evlenmişlerdi.

Evlilikleri yirmi yıl sürmüştü.

Sonra?

Bütün saadetini zayıf bir ciğer alıp götürmüştü.

Vereme tutulmuştu Nelly...

Tıpkı Hamid'in ilk eşi Fatma Hanım gibi...

Brüksel'in havası hastalığına yaramadığından elçiliğe tayin edildiğinde eşini İngiltere'de, Londra yakınlarındaki Isleworth'daki sanatoryumda bırakmak zorunda kalmıştı.

Üç yıl boyunca "kıl inceliğinde bir ümide sarılarak" onun için gidip gelmişti İngiltere'ye...

Her gidişinde Isleworth Hastanesi Veremliler Koğuşu'nda eşini ziyaret etmişti.

Sonra 1911'in bir Şubat günü, kollarında ölen Nelly'yi İngiliz toprağına vermişti.

Kırk bir yaşında ölen eşinin ardından büyük bir eser değil, sadece hüzünlü mısralar yazabilmişti:

Sen Nelly, gittin öyle bensiz
Gönlüm acaba yaşar mı sensiz...

Yaşamıştı.

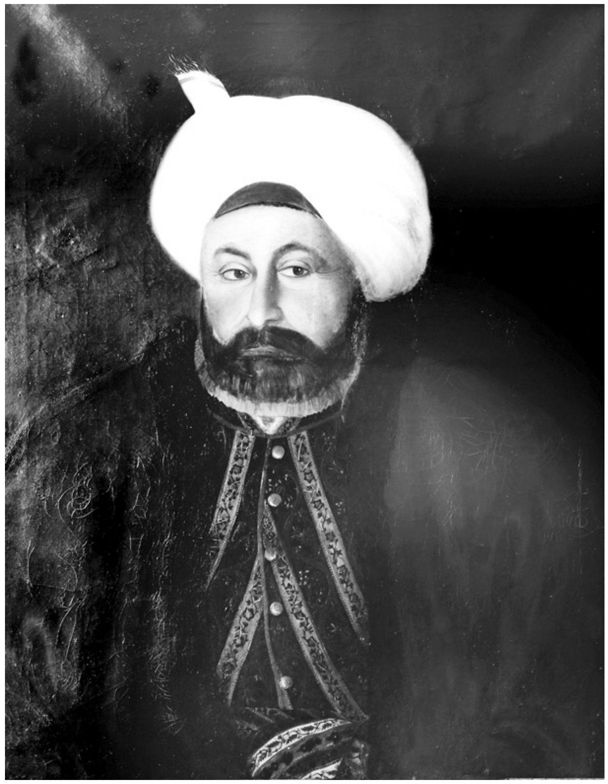
Hem de daha Nelly ölmeden Florance Ashley adlı bir İrlandalı kadınla ilişkiye girmiş, dile düşen bu yasak aşkın, eşinin vefatını hızlandırdığına dair suçluluk duygusunu da derinden hissetmişti.

Ne çare ki, yalnızlık korkusu, Hamid'de suçluluk duygusundan baskındı.

Yalnızlık, Hamid'in yalnız başına baş edebileceği bir felaket değildi.

Yüreği gibi kalemi de, her daim "uhrevi bir rüzgâr"a, kendisine ilham verecek bir periye muhtaçtı.

O yüzden, tıpkı yıllar önce yine Londra'da kaleme aldığı tiyatro eseri *Finten*'de konuşturduğu ruh gibi, "daha gözlerinin yaşı kurumadan" başka bir kadının koruyucu kucağına atılmış, Nelly'nin ölümünden beş ay sonra İstanbul'da yeniden evlenmişti.

Hamid'in dedesi Hekimbaşı Abdülhak Molla.
(Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Hamid'in babası Hayrullah Efendi. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

"Bu bize dede mirası," dedi Hamid, kabahati genlerine atmış olmanın muzırlığıyla gülerek. "Dedemiz Abdülhak Molla da benim gibi hırçın ve geçimsiz bir ihtiyarmış. Aldığı hanımı birkaç aya kalmaz boşar, yenisiyle evlenirmiş. Ben, dokuzuncu neneden olmayım. İşlediğim günahlar, hep kadın âlemlerinde işlenmiştir. Bizde, 'Âşıkı olmayan dilber, hastası olmayan tabip gibidir'."

Lüsyen, bu samimi itirafnameyi, bu hazin ama aynı ölçüde tedirgin edici tarihçeyi biraz şefkat, biraz endişe ile dinliyor, anlatılanlarda hem Hamid'in karakterinden, hem kendi istikbalinden izler arıyordu.

Acıyla şevkin, kederle hazzın birbirini takip ederek, hatta yek diğerini besleyerek çoğaldığı bir meddücezir oyunuydu bu; ki başrolünde, yaralarını ancak daha çok hazla sarabilen bir şair oynuyordu.

Hamid daha üç ay önce Nelly'yi kaybetmesinin ilk yıldönümünde İngiltere'ye gidip eşinin mezarına çiçekler koymuştu.

O ara eniştesi Sâhib Bey'in matemindeydi.

Ve şimdi üstüne bir de ikinci baba bildiği, biricik ağabeyi Abdülhalik Nâsuhi Bey'in acısı eklenmişti.

Azrail, etrafında raks ediyordu.

Yaslı yüreği yorulmuştu. Elem, onu en büyük meziyetinden vurmuş, artık yazamaz olmuştu.

İşte ömrünün bu kara kışında, bu çileli devrin tam ortasında, mevsimsiz bir ilkbahar gibi çıkagelmişti Lüsyen...

Ve Hamid'i, yakınlarını gömerken, kendisini de hazırladığı kabirden çekip çıkarmıştı.

Zamanla Şair'in Londra kaçamakları seyrekleşti.

Orada aradığı şey, Brüksel'deki bu kızda vardı:

İlhamsa ilham; ihtirassa ihtiras...

İhtirasla, hatta doyurulmamış bir ihtiyaçla buluşup konuşuyorlardı.

4

Mayıs 1912, Brüksel

Lüsyen'in Türk elçisiyle birlikteliği Brüksel'de kısa zamanda dile düştü. Ve akisler, kulaktan kulağa yayılarak genç kızın baba ocağı Liège'e ulaştı.

Lüsyen bir sabah, sorguya gelen annesinin baskınıyla uyandı:

"Neydi bu yeni çılgınlık? Etrafta birlikte görüldüğü bu yaşlı mösyö de kimin nesiydi? Babası, kardeşleri, sözlüsü buna ne diyecekti?"

Lüsyen anlatmayı denedi; anlattıkları, hiçbir annenin dinlemeyeceği bahanelerdi.

Onunki de dinlemedi.

"Dönüyoruz," dedi; "... ve hemen evleniyorsun! Dedikodulara son vermenin yegâne yolu bu..."

Hamid yine Londra'daydı.

Lüsyen, baskında yalnız yakalanmıştı.

Neşeyle körebe oynarken, unuttuğu ev duvarına toslamıştı.

Boyun eğdi.

Gözbağını çözdü; "yaralı bir halde" Brüksel'i terk etti.

Şimdi Liège'de, şehzadesinden uzakta, kendi tabiriyle "bir alakasızlık uçurumu"ndaydı.

Yaralarını ele vermemeye çalışarak yakında yapılacak evlilik merasimine ve yeni hayatına hazırlanıyordu.

Birkaç hafta sonra çeyizine danteller almak için Brüksel'e gitmesi gerekti.

Yaşlı bir dadı, refakatine verildi.

Yeniden kalbinin çarptığı şehirdeydi.

Alışverişten artakalan zamanlarda romatizmalı mihmandarını Hamid'le gezindikleri Cambre Ormanı'na götürdü. Sevdiği adamın ince endamıyla çevik yürüyüşünün hayalini kurdu.

Şimdi neredeydi acaba?

Aniden ortadan kaybolmasını nasıl karşılamıştı?

Kendisini düşünüyor muydu, yoksa yeni bir kalbe girmenin gayretinde miydi?

Bunları düşünürken apansız bir dönemeçte, dalgalı bir ot gölünün önünde, hayale dalmış bir adam gördü.

Oydu!

Belki rahat bir gezintideydi; belki kendisi gibi dertli, ormandaki ortak anıların peşindeydi.

Kucaklaştılar.

Lüsyen, mihmandar kadının gözetiminde ve o kısa aralıkta doyurulması imkânsız bir iştahla olup bitenleri anlattı.

"Kaderime razı oldum," dedi.

Yakında evleneceğini söyledi.

Hamid'in yüzü, koyu bir kederle gölgelendi.

Lüsyen'e şimdi uğruna kendini feda eder göründüğü örf ve âdetleri vaktiyle nasıl hiçe saydığını, birlikte nasıl bir heyecan yaşadıklarını hatırlattı.

"Sizi itildiğiniz çıkmazdan kurtaracak kudretim olmadığı için esef duyuyorum," dedi.

Sonra teessürü, teessüfe dönüştü.

"Nasıl yaparsınız," dedi. "Önünüzde, hür kalmayı bilenlere bahşedilmiş muhteşem bir kâinat var. Böyle iken ellerinizin humma ile tutuşarak karıştırmaya susadığı bu defineyi bölüşmeyi nasıl kabul ediyorsunuz? Belki oradan göz kamaştırıcı mücevherler çıkarırdınız. Belki bölüşmek değil, kârınızı çoğaltmak isterdiniz. Ama taksim etmek? İnsanın ihsanını ancak aşk lütfeder. Ben sizde, kendi kâinatını fethedecek kadar kuvvetli bir iştah var zannetmiştim. Şu geniş dünyayı dolaşmak üzere sabırsızlıkla titreyen ayaklarınız, bukağıya müsamaha edecek mi? Görür gibi olduğunuz ufuklar

genişliğince açılmaya hazır, çırpındığını hissettiğim kanatlarınız kafese alışacak mı?”

5

Hürriyet, dalga halinde kalbimden başıma doğru yükseliyordu.

Yaşamak...

Hadiselerin makul sıralanışı, tamamen evvelden çizilmiş bir rota, beni isyan ettiriyordu.

Beni gafil avlıyorlar, “Âdet böyledir,” diyorlardı.

Âdet!

Onun ne demek olduğunu pekâlâ bilirdim. Fakat yine gayet iyi biliyordum ki ya uymak ya ölmek yahut evden gitmek lazımdır.

Gitmek...

Fakat nereye? Nasıl?

Başımı eğiyor, “Evet... evet...” diyordum. Bu “evet”lerle ondan ziyade kendime cevap veriyordum.

Nihayet dedim ki:

“Peki, ama ne yapmalı? Nasıl etmeli?”

“Bu berbat vaziyette, şundan başka hal çaresi göremiyorum.”

Ve duralıyor. Kararını veriyor; meğerki karısı yahut bir vakitler hoşlandığım bir tabirle “çocuğu” olmak isteyeyim; hayali hakikate karıştırmaktan kendini alıkoyamayarak, “Eğer parlak ilkbaharınızı benim asık suratlı kışımla birleştirmek fikri sizi fazla ürkütmezse tabii...” diye ilave ediyor.

(...)

Oracıkta yapılan bu teklif, beni sevince boğdu.

Abdülhak Hamid, “Ben sadece fakir değil, aynı zamanda zavallı bir adamım da,” diye ilave etti. “... yakında emeklilik çağına gireceğim. Memleketime döneceğim. Ailenizden uzak düşeceksiniz. İyi düşünün!”

Düşünmek mi?

Niye?

Abdülhak Hamid'le evlenmek, en mahrem emellerime tamamen hitap ediyordu.

Değer verdiğim ve en küçüğü muvaffakiyet olan bütün vasıfları şahsında toplamış bir mahlukun yanı başında yaşamak...

Onunla beraber, her şeyin bambaşka, hiç değilse daha güzel olması lazım gelen, mükemmel olması gereken bir diyara kaçmak...

Nihayet, öylelikle yola gelirim sanmakta ısrar ederek, uzlaşmak bilmeyen ailemin tahammülü imkânsız terbiye etme gayretlerinden firar etmek...

Daha ne isteyebilirdim?

6

İlk karımın sonu gelmez hastalığından usanmıştım.

İkinci karıma gelince; maddi ve manevi kusursuz olmakla beraber, onun da aşırı derecede iyiliğinden, kalbinin temizliğinden, beni hiç kıskandırmayan tarz ve tavrıyla yalnız bana olan muhabbetiyle yetinmesinden şikâyet ediyor ve eziyet çekiyordum. İstiyordum ki kocasını seven bu kadın, bir başkasını da sevmeyi becerebilsin. Sevişmekten ziyade sevmek yolunda didinmek bana daha uygun geliyordu.

Bu ise yalnız bir hayat ile yetinmemek, fakat birkaç şahıs olup birkaç türlü hayat istemek, kısacası kendi hudutlarını yahut haddini bilmemektir.

Lüsyen bu kimliklerin hepsini idare edebiliyordu. O benim bu tabiatıma hoş gelen, bu eğilimlerimi okşayan bir yaradılışta olduğu için kendisiyle ruhen de birleşmiştim.

(...)

Aramızda tam kırk senelik bir hayat mesafesi vardı.

Düşünüyordum:

O, taptaze, nadir karakterde, bir hayat acemisi...

Bense o hayatın nihayetinde idim.

Senelerin geçmesine “ilerleme” denilemez. O ilerleyiş, bilakis gerilemedir; belki de ecel rehavetidir.

Lüsyen Hanım, benim eşim bulundukça çocuk ve aile sahibi olamayacaktı.

Şu halde ben ona karşı, hükümdarlara yaraşır bir bencillik mevkiinde kalıyor ve fikir sahibi insanlar nazarında, Allah’ın emri sayılan tabiat kanununa muhalif bir yola girmiş oluyordum.

Mutlaka bu genç kıza, nefsimden bir fedakârlık etmeliydim.

O bana gençliğinin tazeliğini, zekâsını, ilim ve irfanını, her türlü zevklerini feda ve ikram etmişti.

Halbuki ben ona, herkes de bilir ki “Madam Hamid” isminden başka bir şey vermeye kâdir değildim.

O, bununla yetinmişti. Ancak bu fakirane hediyeyi ben yeterli göremiyordum. O yüzden bir gün kendisine şaka yollu, “eğer makul birini bulursa, onunla meşru bir hayat kurmasına muhalefet etmeyeceğimi” söylemiştim.

Buna fazlasıyla canı sıkılmış, fakat teklifim hatırında kalmıştı.

7

Mayıs 1912, Londra

6 Mayıs 1912 günü Londra'da evlendiler.

Aslında Lüsyen'e diplomatik pasaport alabilmek için şeklen yapılmış bir evlilikti bu...

Zaten nikâhtan önce Hamid'in deyişiyle "ölünceye kadar ayrılmama yemini ile ruhen birleşmişlerdi."

Lüsyen, âdet gereği babasından istenmişti, ama Katolik aile reisi, kızına talip olan bu yaşlı Müslüman'ı sertçe reddetmişti:

"Toplumsal şartlarınız farklı, yaşlarınız tamamen farklı; hele din, çok farklı... Bunca farklılıkta bir evlilik, nasıl haklılık bulabilir?"

Lüsyen omuz silkmişti.

Mazisini zihninde çoktan yakmış, istikbalin çağrısına kulak kabartmış, yelkenini istiklal rüzgârlarıyla doldurup ömür boyu devam edip etmeyeceğini bilmediği, ama etsin istediği o büyük seyahatin bavulunu toplamıştı.

Ardında küllenmiş bir harabe vardı; önünde leziz bir hayal...

Kaderiyle buluştuğuna inanıyordu.

Kendini bu deli yelin koynuna bırakmış, saadetle gerdiği kanatlarla yeni hayatına doğru havalanmıştı.

Piccadilly, Clarges Sokağı yetmiş iki numaradaki apartman dairesine yerleştiler.

Burası Hamid'in Nelly ile uzun süre oturduğu, onu kaybettikten sonra da Brüksel'den kaçtıkça sığındığı adresti.

Evin pencerelerinden Green Park'ın yemyeşil kadifesi görünüyordu.

İngiliz stili şöminesi, vakur odaları, ağır eşyaları, yukarıdan inen pencereleri, azametli uşaklarıyla bu ev, on sekiz yaşındaki Belçikalı kız için sıkıcı bir altın kafesti aslında...

Ama Lüsyen firardaydı.

Ve her firari kuş gibi, konduğu yer, ona kaçtığı yerden güzel görünüyordu.

Yeni hayatına buradan başlayacaktı.

Şimdi mihmandarlık sırası Hamid'deydi.

Ömrünün neredeyse çeyrek asrını geçirdiği Londra'yı, bir akrabasını tanıştırır gibi dolaştırdı Lüsyen'e; ergenlik çağında bir delikanlı hevesiyle, ama İngiliz kumaşından bir asilzade haliyle...

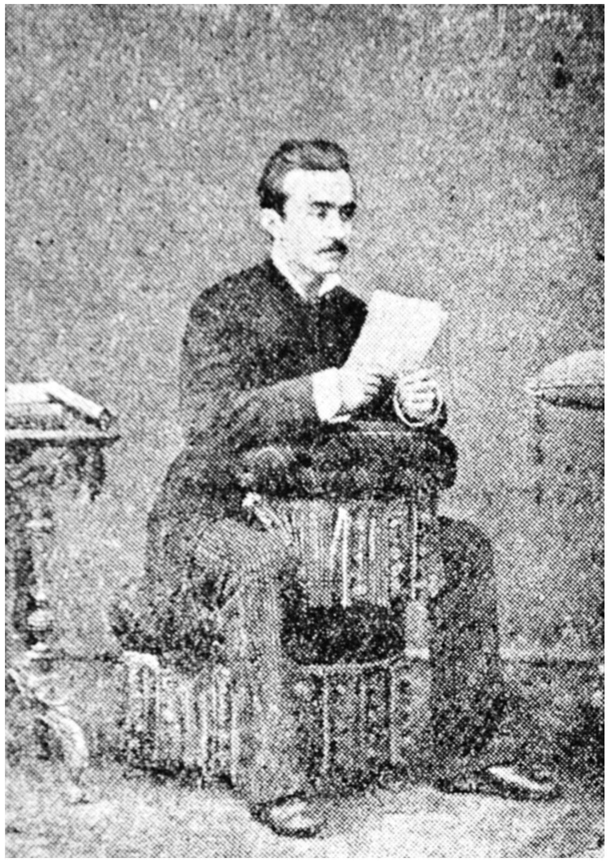
Gri şehrin her daim yeşil kırlarında gezindiler, en güzel lokantalarda yemek yediler, evlerinin karşısındaki Turf-Club'a gece yarısı girip çıkan insanlara karışıp eğlendiler.

Gördüğü her şey Lüsyen'e parlak, kusursuz, büyüleyici, muhteşem geliyordu.

Yeni bir şehirde, yeni bir adamla, adeta yeniden doğmuştu.

Hamid ise tekrar ilhama ve yazıya kavuşmuştu.

Yıllar sonra yeniden masasına oturmuş, yazmadan geçirdiği devrin eksiğini kapatmak ister gibi, heyecanla uzun tüy kalemini eline almıştı.

Hamid, yirmili yaşlarında Londra'da.

Bu şehirde daha önceleri "Hyde Park'tan Geçerken" gibi en önemli şiirlerini, *Zeynep, Finten* gibi büyük eserlerini yazmış, lakin sonra tıkanmıştı.

Ona bakılırsa, yazmama bahanesi, istibdadın baskısıydı. Daha 1878'de *Nesteren*'i neşrettiğinde orada bahsedilen zalim hükümdarın kendisi olduğunu anlayan II. Abdülhamid Han'ın gazabıyla Paris'teki kâtiplik vazifesinden alınmış, dört ay açıkta kalmıştı.

II. Abdülhamid. Hamid'in gençliğinin hükümdarı.

Tanzimat Fermanı'yla geniş bir ıslahata girişen imparatorluğun borç batağında çöküşe geçtiği devirdi o... II. Abdülhamid Han, tahtı ayakta tutmanın yolunu koyu bir baskıda bulmuştu.

O dönem Hamid de ya yazamamış ya da imzasız yazmış, yazdığında da Sarayı rahatsız edecek konulardan kaçınmıştı.

İmparatorluk gibi Doğu ile Batı arasında salınıp durmuştu bir süre...

1880'de Berlin Kâtipliği'ni reddetmiş, 1881 yılında da Rusya'ya Poti Şehbenderliği'ne gitmiş, oradan Yunanistan'da Golos'a geçmiş, iki sene sonra da Bombay Başşehbenderliği'ne tayin edilmişti.

Abdülhak Hamid, Bombay yıllarında...

Bu gitgeller arasında Saray'a kendini unutturup 1886' da Londra'da başkâtip olmuş, ama bu kez de *Zeynep*'i yazınca yeniden aforoz edilmişti.

İşte o zaman, iki kolundan birini feda etmek zorunda kalmıştı:

Ya diplomatlık mesleği ya yazarlık hevesi...

İçi kan ağlayarak ikinciden vazgeçmiş ve Batı'nın başkentlerinde devlet maaşıyla özgür yaşayıp gezebilmenin bedelini kalemini susturarak ödemişti.

Daha da kötüsü, yazdığı binlerce satır arasında her daim utanarak hatırlayacağı bir yazıyı da o ara yazmış, yeniden Londra'ya tayin olabilmek için Padişah II. Abdülhamid'e yolladığı pişmanlık dilekçesinde "bir zamanlar gençlik hevesiyle meşgul olduğu edebiyatla bundan böyle ilgilenmeyeceğine" söz vermişti.

Saray da, tehlike arz eden bir kalemin pişmanlık bildirmesini, göreve iadeyle ödüllendirmişti.

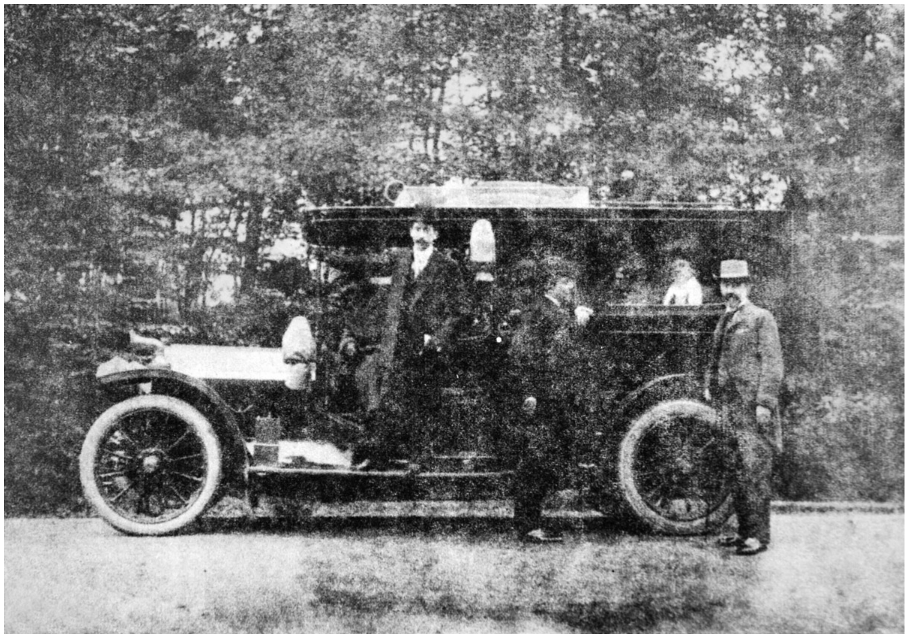

Diplomat Hamid, nişanlarla kaplı üniforması içinde. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Hamid, ödediği ağır bedelle hayli eksilmiş olarak Londra'ya dönerken II. Abdülhamid Han'a da ilerde yazacağı hatıralarında, "Ben edebiyata karşı olsam Hamid'i dolgun maaşla terfi ettirip ara sıra borçlarını da vermek gibi hayırseverlikte bulunur muydum?" deme hakkını bahşetmiş oluyordu.

Daha acısı şuydu:

Hamid'in beslendiği kaynak olan, onun edebiyat yolunu kısaltan, "Sizden kan değil, birkaç damla mürekkep istiyorum; bana bezginlik gelmiş bir zamanda edebiyatımızı rezil etmeyin," diye vasiyet eden Namık Kemal gibi hocalarının sürgün zindanlarında, yazdıklarının bedelini ödeyerek öldüğü bir devirde, onun kalemi tövbe edip susmuştu.

Abdülhak Hamid, Londra'da dostlarıyla.

İşte bu yüzden imzası yirmi sene kadar ortalıkta görünmemişti.

Şimdi uzun yıllar sonra yeniden yazmak için hem ihsana hem ilhama kavuşmuş, kendi deyişiyle "hem ataletten hem sefaletten" kurtulmuştu.

Bir yandan otuz sene evvel yazdığı, "feminist bir eser" sayılan *Garâm*'ı, *Şehbal* dergisinde tefrikaya hazırlıyor, bir yandan Turancılık akımının etkisiyle beş sene evvel kaleme aldığı ve Brüksel'deyken biraz da Lüsyen'in teşvikiyle tamamladığı on perdelik oyunu *İlhan* ile annesine yazdığı "Validem" şiirini baskıya veriyordu.

Paris'te yazıp yıllarca bastıramadığı *Liberté* sıradaydı. *Türk Yurdu*'nda tefrika edilecek bu eserde, "Despote" adlı bir hükümdarın, "Liberté" ile "Nation"un evlenmesini nasıl engellediğini anlatıyor; kendince Sultan II. Abdülhamid'den intikam alıyordu.

Lakin bir zamanlar sırtını dayadığı duvara omzuyla yüklendiğinde, duvar çökmüştü bile...

Liberté tefrika edildiğinde "Despote" çoktan devrilmiş; millet, hürriyetle evlendirilmişti.

Zaten *Garâm* da o sayede neşredilebilmişti.

8

Merhum selef-i esbakınız, mahza
Nation'u muhakkir gördüğünden,
Liberté'yi ana ihsâna rıza
Vermedi, anı vermekle kibr eden
En sonunda terk-i tahta mecbur oldu.
Selef-i sabıkınız tahta çıktı;
Nation'un bu kısmetini ihsan
Etmek istedi; fakat o esnâda
Başvekâlette bulunan ten-âsân,
Fanatik, tereddüt ve istiğnada
Görünerek, taassublar, tes'ibler,
Bahâneler göstererek akîbet
Kralı bu maksattan mahrum eyler;
Selef-i keriminiz o mertebe
Kederlenir ki aklına nihâyet
Hiffet gelmekle, o bülend atebe,
O âdil ve fazıl melek, cemiyet
Nezdinde icma'-i kavl ve haberle
Tahttan indirilir.

Rahmetli sabık selefleriniz, eni konu
Nation'u * hor gördüğünden
Liberté'yi ** ona bağışlamaya rıza
vermedi; onu ver(me)mekle kibirlenen,
en sonunda tahtı bırakmak zorunda kaldı.
Sabık selefiniz tahta çıktı;
Nation'un bu kısmetini bağışlamak
istedi; fakat o esnada
başbakanlıkta bulunan, rahatına düşkün (kişi)
fanatik, tereddüt ediyormuş, gözü tokmuş

gibi görünerek, tutuculuklar, güçlükler,
bahâneler göstererek, sonunda
kralı bu maksattan yoksun kılar;
Cömert selefiniz o derece
kederlenir ki, aklına en sonunda
hafiflik gelerek; o yüce eşik, ***
o âdil ve faziletli melek, toplumun
gözünde, haberler ve sözler yayılarak
tahttan indirilir.

Liberté, *Türk Yurdu*, c. 2, no. 37-58, 4 Nisan 1329, s. 385-389. Tefrikanın devam ettiği sayfalar: 390-394; 433-436; 472-475; 516-518.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Tiyatroları 1 - Sabr u Sebat / İçli Kız / Liberté / Yadigâr-ı Harb*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, Ocak 1998, s. 260-261. (Yazarın metni bitiriş tarihi: 15 Nisan 93/27 Nisan 1877)

***** Millet.

****** Özgürlük.

******* “Bülend atebe”, “yüce eşik”, yani “saray” (eşiğin sahibi, yani kral) anlamındadır.

9

1912 güzü, Londra

Senelerdir yayımlanmayı bekleyen eserler, evdeki yeni ilham perisinin yeliyle raflardan iniyordu. Ama Lüsyen'in Şair'e verdiği, sadece ilham da değildi.

Hamid'in günbegün daha fazla fark ettiği gibi bu genç kadın, yaradılıştan sanatkârdı.

"Hem pûr sihirden bir şiir, hem hürmet edilecek bir şair"di.

Bilgisinden yararlanılacak derecede tarihe, özellikle de dinler tarihine ilgi duyuyor, mitolojiyle, büyük edebiyatçıların, meşhur siyasetçilerin hayatlarıyla, asrın icatlarıyla, savaş ve barışlarla ilgileniyordu.

Aynı zamanda "makul ölçüde" bir takı meraklısı idi.

Hem mükemmel ev kadını hem ideal diplomat eşiydi.

Hayırsever, fakir dostu ve hatırşinastı.

Hamid onun görüşünü almadan, yazdıklarının isabetine karar veremez olmuştu.

Eşini, Londra'da ilk eşi Fatma Hanım'dan olan oğlu Abdülhak Hüseyin ve kızı Hamide Nasip'le iftiharla tanıştırdı.

Hamid'in çocukları ansızın babalarının hayatına giriveren bu Belçikalı "cicianne"ye mesafeli durdular.

Hamid'in "Türk ailesi"nden saydığı bir başka isim "çenebaz" Rıza Tevfik idi. İttihatçıların önde gelenlerinden biriydi Rıza Tevfik... Ama o yıl partisiyle anlaşmazlığa düşmüş ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na geçmişti. O da Hamid gibi sarayla barışabilmek için yazdığı bir şiirle Sultan II. Abdülhamid'den özür dilemişti.

“Nezaket yarışında her kavalyeyi geride bırakan” diplomat Ragib Raif de Londra’daydı, “hayat yoluna iyilikler serpen” Emin Chester da...

Hamid, kızı Hamide ve oğlu Abdülhak Hüseyin ile.

Bu sonuncu isim, dikkatini çekmişti Lüsyen’in...

Sonradan “Chester”ın, Emin Bey’in ismi değil lakabı olduğunu öğrenmişti. Yedi düvelin imtiyaz elde edebilmek için “Hasta Adam”ın kapısına yığıldığı o dönemde kervana hayli geç katılan Amerikalıların Doğu’da demiryolu inşa edip maden işletmek için imtiyaz istediği Chester firmasının temsilcisiydi Emin Bey...

İstanbul’da giderek palazlanacak bir sektörün öncülerindendi.

Lüsyen, sevdiği adamın kokusunun tüttüğü yepyeni bir ocakta, onun ailesinin yanındaydı.

Geriye dönüp bakmıyor, yokuşun bittiğini düşünüyordu.

Bundan sonrası gönlünce koşacağı bir düzlüktü.

Öyle sanıyordu.

Yanıldığını çabuk anladı.

Hamid, gün boyu çalıştıktan sonra geceleri yalnız başına sokağa çıkıp sabaha karşı eve döner olmuştu.

Gündüzlerin latif asilzadesi, gün batarken huzursuzlanıyor, kurt adam misali hüviyet değiştiriyor, Londra'nın sisine karışıp bambaşka hayatlara dalıyordu.

Lüsyen, bu esrarengiz kaçışların sebebini keşfetmekte gecikmedi.

Hamid içiyordu.

Hem de çocuk yaşından beri...

Hem de sabahın ilk ışıklarından itibaren...

Hem de çok içiyordu.

"*Sodayla viski; benimçin budur gıda-yı seher*" * mısrasının yazarı için bu "alkollü gıda," onu hayata bağlayan, hislerini dalgalandıran bir "cevher damlası" idi.

Bu bağımlılığını genç sevgilisinden gizleyebilmek için kaçıp saklanıyordu.

Sakladığı sadece alkol zaafı değildi; alkolle kolayca silinen asaletini ve onun altından çıkan hoyrat kişiliğini, keskinleşen dilini, yalpalayan bedenini de gizlemeye çalışıyordu.

Bir vakitler yurtdışında içkiyi fazla kaçırıp dağıttığında yanındaki bir zat kendisine "Siz diplomatsınız, büyük adamsınız, şairsiniz. Bu yaptıklarınız yakışmaz," dediğinde ne cevap vermişti:

"Ben şu an bu saydıklarınızın hiçbiri değilim."

"Ya nesiniz?"

"Ben burada sadece sarhoşum."

Evde de öyleydi işte.

Bütün unvanlarından soyunmuş bir demkeş...

Gündüz kalemiyle kâinatı gören, ama gece burnunun ucunu göremeyen bir ayyaş...

Hakikati öğrenince asıl alkol duvarına çarpan Lüsyen oldu.

Hamid, bir sarhoşluk anında içkisini bir başka bağımlılıkla açıkladı:

"Ben her içişimde bir kadınla sevişirdim. Hayatımda yüz elli kadın sevdim. Tek kadınla yetinmem mümkün değildi" dedi ve sarhoşluğun cüretiyle ekledi:

"Zaten içmesem evlenemezdim ki... Seninle evlenmeye de yine böyle bir içki âleminden sonra karar vermedim mi?"

Lüsyen, bu sözlerden yaralandı.

Tanıdığını sandığı, güvenip koltuğunun altına sığındığı, onunla bir hayat uğruna eski hayatına kıydığı adamın içinden çıkıveren bu kaba saba sarhoştan ürktü.

Henüz yirmisine varmamış ve yıpratıcı bir aile çatışmasından yeni çıkmışken, şimdi bir de boyunduruğu altına girdiği adamın yolunu kesen bin başlı ejderi dize getirebilmek için çabalayacaktı.

***** “Sodayla viski; benim için budur sabah gıdası.”

10

Yarabbi; elimi ayağımı bağlayıp beni kime teslim etmişsin?

Asıl Abdülhak Hamid hangisi?

Güzel gündüz saatlerinin ideal arkadaşı mı, yoksa her gece uyanan, bu zincirinden boşanmış canavar mı?

Güzel gündüz saatlerinin eşi bulunmaz arkadaşı ancak ertesi sabah dönüyordu; pişmanlık ve ıstıraptan ibaret olarak...

Söyleniyordum. Yaptığı hatayı kendi aleyhine o derece abartırdı ki, ister istemez, verdiğim hüküm, kâfi derecede ciddi olamazdı. İradesini bozguna uğratan, onu sürükleyen bağımlılığa beraber lanet okuyorduk. Her seferinde bir daha kendisini kaptırmayacağına yemin ediyor ve ondan sonra her şey yolunda gidiyordu... Ama akşama kadar...

Gecenin ilk saatleri, içinde arzu şeytanının sinsi sinsi pusu kurduğu tuzağın ağını yeniden gererdi.

Abdülhak Hamid hakikaten mücadele mi ediyordu, yoksa sadece kendini ve etrafındakileri aldatıyor muydu, doğrusu bilmiyorum. Yalnız şunu iyice biliyorum ki, kaç kere nefsiyle mücadeleye giriştiğine ve sonunda mağlup çıktığına korka korka şahit olmuştum.

Eğer Abdülhak Hamid'i o zamanlar, sonradan sevdiğim gibi sırf kendisi için sevmiş olaydım, her türlü akıl ve muhakeme dışında, nihayet hakikaten sevilenlerin sevilişi gibi, sanıyorum ki düşmanımı çabucak tepelerdim.

Aşkta ne kudretler gizlidir.

Fakat o uzak çağlarda, onu kendim için, bencilce sevmekten başka bir şey yapamıyordum.

Ben, olduğu haliyle ona değil ondan etrafa taşan, sızan, yayılan, dağılan ahenge ve güzelliğe tutkundum.

Benim yegâne yardımcım ve silahım onlar oldu.

Onlara, yalnız onlara sığındım.

Yalnız onlar için, onlar namına mücadele ettim, didindim.

Bana yalnız onlar ilham verdi; sade onlar bana destek oldu.

Evet, düşmanı yenmek için yardıma çağırdığım, içinde boğulmaya, kaybolmaya mahkûm gibi göründüğü girdaptan Abdülhak Hamid'i çekip kurtarmak için yorulmadan güvendiğim, yardım dilediğim, ellerimi uzattığım, yalnız ahenk ve güzellikti.

Gençlik işte!..

(...)

Ya Abdülhak Hamid? Şaşmıştım ona; yıldırımlarını savurduktan sonra, Zeus gibi sükûnetle Olympos'un zirvelerinde kanat çırpıyordu.

Yanıyor, tutuşuyordum.

Beni kamçı altında şahlanan bir genç hayvan gibi hareketten son derece bunalır gördükçe o daha sakinleşiyor ve "Sakin ol, sakin ol," diyordu, "neye böyle çarpınıp, çırpınıyorsun? Her şey geçer, her şey şu veya bu şekilde yoluna konur. (...) Ümidini kaybedenler fena askerlerdir, sabret, bekle..."

(...)

Bekliyordum.

Fakat gençlikte fazlaca beklenemez, yeterli zaman yok sanılır. Gerçi birlikte kendimizi bıraktığımız ilk mücadelemizde, hakikat en karanlık köşeleri aydınlatıncaya kadar yıllarca bekledim.

11

Aralık 1912, Londra

Londra’da Savoy Oteli’nde buluştular:

Abdülhak Hamid, Tevfik Paşa, Mustafa Reşid Paşa, Salih Paşa ve Osman Nizami Paşa...

Tevfik Paşa, Londra’da Hamid’in hep oturmak istediği koltukta oturuyordu; yani İngiltere’deki Türk büyükelçisiydi.

Diğerleri Balkan Harbi müzakerelerine gelmişti.

Buluştuklarının ertesi sabahı Saint James Kongre Salonu’nda sancılı bir diplomasi maratonuna girişeceklerdi.

Sıkıntılıydılar.

Osmanlı; Bulgarlara, Yunanlılara, Sırplara, Karadağlılara karşı verdiği savaşın her cephesinde yenilmiş; asker, silah, itibar ve toprak kaybetmiş; İttihatçıların anavatanı Makedonya elden gitmişti.

Bulgarlar Çatalca’ya dayanmıştı; Yunan donanması Bozcaada’da Çanakkale Boğazı’nın Ege çıkışını kapatmıştı.

Balkan muhacirleri, Türkler, Pomaklar, Arnavutlar, doğdukları toprakları terk ederek akın akın Anadolu’ya göçüyordu.

Bâbıâli panikteydi.

İşte bu havada, harbi bitirecek anlaşma için Balkanlılarla müzakereye İngiliz başkentine gelmişlerdi.

O gün hepsi de yaklaşan facianın farkındaydı.

Zafer sarhoşu Balkanlılar, Ege adalarının hepsini ve Edirne dahil bütün Rumeli’yi isteyecekti; bu kesindi.

“Koca Osmanlı, eski başşehrini mi müzakere edecek?” diye hayretle sordu Hamid...

“Yeniden harbi göze alır, Edirne’yi vermeyiz,” dedi paşalar...

“Belki Makedonya’ya muhtariyet verilir, ama Edirne, ancak kanla terk edilir”di.

Hamid, otel çıkışında, bu devirde Londra’da sefir olmadığına şükretti.

“Sulh-ı menhûs-ı musibet” * dediği Balkan barışı, imparatorluğun kaderini belirleyecekti.

Lakin ondan evvel kendi kaderini belirleyen bir haber geldi İstanbul’dan...

İki ay evvel sadrazamlığa getirilen Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa, Gabriel Noradunkyan’ı Hariciye nazırı yapmıştı. O da bir irade çıkartıp Hamid’i Belçika elçiliğinden azletmişti.

Şair, 1908’de gönderildiği sefaretten dört sene sonra alınıyordu.

Bu, Belçika’da temsil ettiği imparatorlukla birlikte, kendisinin de mağlubiyetiydi.

En yakınlarından sonra, zaten aylardır maaş alamadığı işini de kaybetmiş, Londra sefirliği beklerken, Brüksel sefirliğinden de olmuştu.

Elinde kuru bir “Âyan azalığı ** vaadi” vardı.

O günlerde kardeşi Mihrünnisa Hanım’a “Vücutça hamdolsun iyiyim; fakat maneviyat ciheti berbat,” diye yazdı.

Zaten pek az uğradığı sefaretten alınması beklemediği şey değildi. Ama acaba şimdi azledilmesinin sebebi, yeni nazırın kendisinden hoşlanmaması mıydı, yoksa neşredilmeye başlayan eserlerinin, mesela *Garâm*’ın ateşlediği tepkiler mi?

Garâm, çeyrek asır evvel kaleme aldığı bir manzum eserdi. Güya deliler arasında geçen yarı felsefi, yarı alaycı sohbetleri kâğıda dökmüştü. Lakin o dönem kendisinin de “cinnet geçirdiği” söylentisi kulaktan kulağa yayılmış, hatta Midilli sürgünündeki Namık Kemal’in kulağına ulaşmıştı.

Namık Kemal, “Biçare Hamid! Eğer cünûn getirdiği doğru ise ömrüm oldukça acırım,” diye yazmıştı, dostu Recaizade Mahmud Ekrem’e...

Doğru sayılabilirdi.

Hamid o dönem, yani 1870'lerin sonlarında yine yazdıklarından ötürü görevine son verildiğinde açıkta ve parasız kalmış, ruhi bunalım geçirmişti.

Namık Kemal'e de, "Gerçektir, ben bir aralık cinnet geçirdim," diye yazmıştı.

Garâm bu cinnetin tesiriyle yazılmıştı.

Eserde, "*İhtiyarımla getirdim ben cünûn*" *** diyen kahraman, muhtemelen bizzat kendisiydi.

İşte belki de o ruh sıtmasının etkisiyle kaleme aldığı eserinde Hamid, sosyal meselelere dalıyor; bir delinin postuna bürünüp vatan çökmekte iken susan, güllerden, bülbüllerden dem vuran şairleri eleştiriyor; softaları, tekkeleri, medreseleri, mabeyincileri tartaklıyor; cariyeliğin kaldırılmasını, fukaranın kollanmasını, taçların kırılmasını istiyordu.

Mısraları, devrine göre devrime denkti.

***** Uğursuz barış.

****** Meclis-i Âyan (1876'da kurulan Meclis'in iki ayağından biri) üyeliği.

******* "Kendi isteğimle delirdim ben."

12

Bazısı câmide olmuş bir imam,
İktida-yı halka vermiş ihtimam;
Bazısı vâiz, başında kırk kişi,
Hep kıyâmetler koparmaktır işi;
Bazısı bir şeyhtir dergâhta,
Sanki hâdimdir o Kurb-ullâhta;
Bâzısı Mevlâ'yı görmüş dûşta,
Söylenir bir külbe-i hamûşta,
Bazısı bir çehreden bulmuş keder,
"Âşıkım âşık" deyu feryâd eder,
Bazısı evhâmının mağlûbudur,
Zanneder ki Hak onun mahbûbudur.

Bazısı camide olmuş bir imam,
Halka uymaya özen göstermiş;
Bazısı vaiz, başında kırk kişi,
Hep kıyametler koparmaktır işi;
Bazısı bir şeyhtir dergâhta,
Sanki hizmet eder Allah'ın yakınında;
Bazısı Allah'ı görmüş düşünde,
Söylenir bir suskun kulübede;
Bazısı bir çehreden kederlenmiş,
"Âşıkım âşık" diye feryat eder,
Bazısı kuruntuya yenilmiştir,
Sanır ki Hak, onun sevgilisidir.

Garâm, Şehbal, no. 58-80, 1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912-1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913. Kitap olarak 1923'te basılmıştır.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirileri 4 - Kahpe / Garam*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, Kasım 2001, s. 134.

13

Aralık 1912, Londra

Devrin bağnaz yeldeğirmenlerine kılıç çeken bu cüretkâr mısralar, bir delinin dilinden dökülmüş gibi takdim edilse dahi, softaların şimşeklerini çekmekte gecikmemişti.

Homurtular iyiden iyiye yükselince Hamid, yine mahir bir manevrayla geri adım atıp eseri tefrika etmekte olan *Şehbal* dergisine bir mektup yollamış ve, “Orada konuşan bir deliydi; ben değilim,” demişti:

“*Garâm*, ne bendenizin halinin, ne de hayalimdeki fikrin tercümesidir; bıkıp usanarak şuurunu kaybetmiş bir aşkzedenin delice dertleşmesini ve âleme sitemini tasvir eder, ki benim hissiyatımla asla ilgisi yoktur.”

Şimdi yıllar sonra *Garâm*’ın neşredilişi, acaba o bağnaz tepkileri yeniden mi ateşliyordu?

Hamid, azlediliş nedenini Lüsyen’e açıklarken, onu ürkütecek bu detaylara girmedi; aldırmaz göründü:

“Mühim değil; dünyaya kazık kakmaya gelmedim a; nam bırakmaya geldim ise bıraktım işte... Bir Brüksel’de, bir Londra’da... Artık serseri takımından olmuştum,” dedi.

“Peki neden?” diye üsteleyen eşine alaylı bir dille cevap verdi:

“Lüzumundan fazla zendostmuşum*,” dedi.

İstanbul basınının keskin kalemi Ali Kemal, *İkdam*’da Hamid’in görevden alınışını bu “çirkin dedikodu”ya bağlamıştı.

Lüsyen’in hayreti, Hamid’in açıklamasıyla dehşete dönüştü:

Hamid, muhtemelen zincirden boşandığı gecelerin birinde gittiği gece kulübünde, masasına davet ettiği bir kadın yüzünden hakarete uğramıştı. Kavga ettiği kişilere kartvizitini çıkarıp göstermiş, lakin üzerinde “Türk Elçisi” yazılı bu kart yırtılıp suratına fırlatılmıştı.

Bâbıâli bunu affetmemişti:

Tevfik Fikret’in deyişiyle: “Hükümet, Hamid’i Brüksel’e sefirlik yapsın diye göndermişti, rezalet yapsın diye değil...”

İhtimal yine o “zendostluk” yüzünden Hariciye’nin kendisini Madrid’e sefir tayin etmek üzere gönderdiği danışma yazısı da cevapsız kalmıştı.

Örnekler çoğalınca Lüsyen, endişeli bir merakla sordu:

“Zendost musunuz gerçekten?”

“Victor Hugo kadar,” diye cevapladı Hamid:

“Paris’te birkaç kez kabul gününde onun evine gitmiştim. Her gidişimde etrafı kadınlarla doluydu. Hepsine yiyecek gibi bakardı.”

“Birbirinize benziyormuşsunuz,” diye dokundurdu Lüsyen...

Hamid, “Neden olmasın?” dedi. “Kadın eti her zaman lezizdir... fakat hazmı güç...”

Kadın düşkünlüğü, onu hayatının her devrinde, hem saadete hem felakete sürüklemişti.

İşte şimdi de “zendost Türk elçisi”nin yırtılan kartı, Belçika’daki hayatlarını da yırtıp atmıştı.

Hamid, zaten kerhen yürüttüğü diplomatlığını noktalayacak ve “Emekli oldu” haberlerinin yayıldığı İstanbul’a dönecekti.

Lüsyen’e bakılırsa, aslında bu nedenle bayram ediyordu.

***** Çapkın.

14

Yola çıkışların karışıklığından, tedirginliğinden hem nefret eder hem de buna bayılırdı.

Gitmek, ona göre başka yerde olmak demekti. Bu başka yer, ister evvelkinden iyi, ister daha beter olsun, önemi yoktu.

“Başka” olsun da...

Mühim olan, yenilikti...

Evvelce görülmemiş şeylere açılmış kapı, harikalı yarın; onun gayet hoş ve derin bir surette söylediği gibi, var olmadığı ve olamayacağı için büyük bir cazibe taşıyan yarın...

Ebedi bakirliğin alameti olan hadise...

15

Aralık 1912, Brüksel

Lüsyen, ömrü boyunca sürecek hicretin ilk etabının hazırlığına koyuldu.

İlkin kitaplar toplandı.

Ardından bir duvarı baştan aşağı kaplayan memleket manzaraları, gravürler, portreler kaldırıldı.

Hamid, tutkuyla sevdiği o duvara “ağlama duvarı” adını takmıştı.

Bu duvar, onun sıla hasretinin kitabesiydi ki gittiği her yere beraberinde gelirdi.

Lüsyen, eşyaları sarıp sarmalarken adeta Hamid’in kendisinden önceki hayatını da elden geçiriyor, atmaya kıyamadıklarından ya da kolayca çöpe attıklarından, o anki hissiyatına dair sonuçlar çıkarmaya çabalıyordu.

Bir çekmeceyi boşaltırken bir avuç toprak ile birkaç solmuş çiçek buldu.

Çiçekler Beyrut’tandı.

Toprak ise “Makber” şiirine ilham veren kadının kabrinden...

Lüsyen bu kutsal hatıraları hürmetle kutuya yerleştirirken şiire konu olan vefatın hikâyesini sordu.

“Hani tanıştığımız gün sana bir kızdan bahsetmiştim; evleneceğimi duyunca karalar giyinen... İşte bu toprak, onun kabrinden,” dedi Hamid...

Evlendiklerinde Fatma Hanım on üç yaşında idi; on üç sene evli kalmışlardı.

Ölümü, ilk kez onun çehresinde bu kadar yakından görmüştü.

O kadar etkilenmişti ki, eşi ölmeden iki yıl evvel hasta düştüğünde ona “Bir İğbirar” mersiyesini yazmıştı:

Fatma Hanım. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Cennetse de neş'esiz melekler
San her biri ol periyi bekler[*]

Beyti hasta yatağında Fatma Hanım'a okutmuş, "ölmemiş ölü"nün gözünden akan yaşlara şahit olmuştu.

Lüsyen duyduklarına inanamıyordu.

Nasıl olur da bir insanın ardından yazılacak mersiye ona sağlığında okunabilirdi?

Bir acı, nasıl yaşanmadan kaleme alınabilirdi?

"O da bir şey mi?" diye gülümsedi Hamid:

"Ben *Makber* ile *Hacle*'yi aynı zamanda, aynı odada, aynı masanın iki başında yazdım. Biri matemin şiiridir; öteki neş'enin..."

Çelişkiyi, mahcup olunacak bir zaaf gibi değil, iftihar edilecek bir ganimet gibi taşıyordu ruhunda...

Aynı masanın iki ucunda, bir hüznün bir neşenin mürekkebine dalıp çıkan kalemi, bu ikisinin yoğrulduğu ruhunun mahsulüydü.

Ama *Makber*'in ondaki yeri farklıydı.

Eşinin yüzünde ecelin nefesini kokladığı ve *Makber*'i kaleme aldığı günden sonra, Hamid'in sadece hayatı değil, edebiyatı da ikiye bölünmüştü.

O güne dek dünyevi ilhamlarla şiirler, piyesler yazarken başına gelen facianın ardından, büyük muammanın peşine düşüp uhrevi dünyanın kapılarını çalmış, yazıları gibi karakterleri de ruhanileşmişti.

O günden sonra, mısralarındaki neş'e solacak, eserlerinin kahramanları bıkıp usanmadan ebedi sessizliğe dair cevapsız sorular soracak ve zevke düşkünlüğüyle meşhur Hamid'e –biraz da haksız yere– "ölümün şairi" sıfatı yakıştırılacaktı.

O gün Lüsyen'e, o afetten önce, kazılmamış bir makbere kitabe yazar gibi yazmaya başladığı, afet sonrası gözyaşları içinde tamamladığı ve benzerini de bir daha yazamadığı efsanevi şiirinin hangi şartlarda kaleme alındığını anlattı:

***** Cennetse de neşesiz melekler / San (ki) her biri o periyi bekler.

16

1885, Bombay

Refikam Fatma Hanım, tayin olduğum Bombay'da hastalandı. Odasının ortasındaki yazı masasının başında, bütün pencereler açık olduğu halde oturmuş, İstanbul'a mektup yazmakla meşgulken sol omzuna bir ağrı girmişti.

Zavallı Fatmam gülerek, "Acaba yanlış bir şey yazıyorum da onu tashih için mi bu ağrı geldi," demişti.

(...)

1885 Şubatı'nda bir pazar günü akşamüstü eşimle birlikte, her zamanki gibi arabayla gezmeye gitmiştik. Eve döndüğümüzde sofraya oturur oturmaz, daha bir lokma yemeden refikam bayıldı. Hemen yatağına götürdük. Kim bilir ne olmuştu?

Ertesi günü hekimlerden haber aldık.

Verem üçüncü dereceye girmişti.

Biraderim Nasuhi Bey o zaman Beyrut mutasarrıfı bulunuyordu.

Oraya mı gidelim, yoksa bir kere de Avusturya hekimlerini tecrübe etmek üzere hastayı Viyana'ya mı götürelim?

Telgrafla Nezaret'ten müsaade istedim. Cevabı beklemeden yola çıktık.

(...)

Beyrut'a giderken vapurda geçirdiğimiz yirmi gün zarfında hasta ölüme yaklaştıkça gülüyor ve her gün daha ziyade güzelleşiyordu. Sabahları kamaradan bir hastane sandalyesiyle güverteye çıkarılıyor, benimle, çocuklarla eğleniyor, hepimize ümitler veriyordu. Fakat vapurdaki hekim, "Hastanız yolda vefat edeceğinden, cenaze denize atılacaktır," diyordu.

Refikam bunu hissetmiş yahut işitmiş miydi, kendisi de:

“Kaldım mı” demişti yolda bir gün,
“Hind’in bu uzak denizinde...”

Böyle bir şey olursa denize atılmamasını hekimden çok rica etmiş ve zor da olsa olumlu bir vaat almıştım.

Bahr-ı Ahmer’de * iki gün fırtına geçirdik. Süveyş’i sükûnetle geçtik. Port Said’de vapur değiştirmek, oradan Beyrut’a gidecek olan vapura binmek lazım geliyordu. O vapurun tabibi hastayı almak istemedi. Onu da güçlükle ikna ettik.

Refikam ise Port Said’e gelir gelmez kendisinde bir sıhhat ve iştah hissetmiş, bir güvercin yemek istemişti. Gece vapur Beyrut’a doğru hareket etti.

(...)

Beyrut’a varınca bizi yengem Feride Hanımefendi karşıladı, hastayı bir odaya yerleştirdi. Ancak nefes darlığı tekrar gelmiş ve işte o zaman bahtsız refikam, “Eğer bu hal geçmezse ben yirmi dört saatten fazla yaşayamam. Yarın siz de kurtulur ve artık bahtiyar olursunuz,” demişti.

Bu sesi hâlâ duymaktayım. Otuz sekiz senelik bir sestir.

Beyrut’ta çağırdığımız doktorlar topluca ümit kestirdiler. Konyak ve şampanya verdiler. Refikam gülerek, “Allah’ ın huzuruna sarhoş olarak mı gidilecek?” diyordu.

Ömrümün en siyah gecesi geçiyordu.

Ertesi gün zavallı kadını alelacele toprağa, beni de kendinden geçmiş bir halde dağa götürdüler.

İşte o kadar.

Kırk gün, sanki ona yakın ve onunla aynı halde olmak için, yer katında bir odada *Makber*’i yazmaya başladım.

Manen intihar etmiştim.

* Kızıldeniz.

17

Eyvâh! Ne yer, ne yâr kaldı,
Gönlüm dolu âh u zâr kaldı.
Şimdi buradaydı gitti elden
Gitti ebede gelip ezelden.
Ben gittim, o hâksâr kaldı
Bir gûşede târmâr kaldı
Baki o enîs-i dilden, eyvâh!
Beyrut'ta bir mezar kaldı.
(...)
Yârimdi o, yoktu bir rakîbi,
Olmuş idi ruhumun tabîbi.
Şimdiyse elinde yok ilacım,
Lakin onadır hep ihtiyacım.
(...)
Bir gün dedi ıstırap içinde:
"Ben ölmeye gelmişim bu Hind'e"
"Ölmek" dedi, kahkahayla güldüm.
Duydum ki fakat içimden öldüm.
Ettik biz o anda, nim zinde,
Nefretle veda Hind ü Sind'e,
"Kaldım mı" demişti yolda bir gün,
"Hind'in bu uzak denizinde..."
(...)
Geçti iki gün Aden'de tebsiz,
Bir ruze idi, o yani şebsiz.
Doktor sevinir, mariz rahat,
Herkeste meserret-i ifakat.
Sakindi deniz, vapur taabsız,
Gülmez misiniz buna acep siz?
Tufan görünürdü bence, zira
Ağlardı sabi kızım sebepsiz.
(...)
Ölmek ona hiç yakışmıyor, hiç,
Gönlüm bu söze alışmıyor hiç.

Haksız görünüşlü bir hakîkat
Müdhiş bu cinayet-i tabiat...
Aklım bu işe çalışmıyor hiç.
Allah'sa bana karışmıyor hiç
Sabretmek imiş bu derde çare,
Çarem de benim savuşmuyor hiç.
(...)
Ettikçe seni dizimde takbil,
Şair de çocuktur ey kızım, bil...
Çok mesele halleder vücudun,
Baziçesidir o dest-i cûdun.
Sensin kılan ol mezarı te'vil,
Ömrüm olacak seninle tekmil.
Ben sence oyuncağım, müsellem,
Sense bana bir garib temsil.
(...)
Artık keseyim yeter figanı,
Ervaha dokunmasın ziyanı.
Bu ah ki candan eyliyor cuş.
Artık anı kendim eyleyim gûş.
Medfen olayım ana, cihanı,
Fevkımda tavaf ede revanı.
Artık kalayım sükût içinde,
Fikr etmek için o yar-ı canı...

Eyvah! Ne yer, ne yâr kaldı,
Gönlüm ah edip inleyerek kaldı.
Şimdi buradaydı gitti elden
Gitti sonsuza, gelip ezelden.
Ben gittim, o toprak altında kaldı
Bir köşede darmadağın kaldı
Sonsuza dek, o gönül dostundan, eyvah!
Beyrut'ta bir mezar kaldı.
(...)
Yârimdi o, yoktu bir rakibi,
Olmuştu ruhumun hekimi.
Şimdiyse elinde yok ilacım,
Ancak onadır hep ihtiyacım.
(...)
Bir gün dedi ıstırap içinde:
"Ben ölmeye gelmişim bu Hind'e."
"Ölmek" dedi, kahkahayla güldüm.

Duydum ki fakat içimden öldüm.
Ettik biz o anda, yarı canlı,
Nefretle veda Hind'de ve Sind'e,*
"Kaldım mı" demişti yolda bir gün,
"Hindistan'ın denizlerinde..."
(...)
Geçti iki gün Aden'de sıtmasız,
Bir gündü, o, yani gecesiz.
Doktor sevinir, hasta rahat,
Herkeste iyileşme sevinci.
Sakindi deniz, vapur sıkıntısız,
Gülmez misiniz buna acaba siz?
Tufan görünürdü bence, çünkü
Ağlardı çocuk kızım, sebepsiz.
(...)
Ölmek ona yakışmıyor, hiç,
Gönlüm bu söze alışmıyor, hiç
Haksız görünüşlü bir hakikat,
Müthiş bu yaratılışın cinayeti...
Aklım bu işe çalışmıyor, hiç.
Allah'sa bana karışmıyor, hiç.
Sabretmek imiş bu derde çare,
Çarem de beni korumuyor, hiç.
(...)
Seni dizimde öptükçe,
Şair de çocuktur ey kızım, bil...
Çok mesele halleder varlığın,
Oyuncağıdır o cömert elin.
Sensin o mezara anlam veren,
Ömrüm seninle tamamlanacak.
Ben senin oyuncağınım, bu doğru,
Sense benim garip (bir) benzerim.
(...)
Artık keseyim, yeter, çığlığı,
Ruhlara dokunmasın ziyânı.
Bu ah ki candan çıkıp taşıyor.
Artık onu kendim dinleyeyim.
Mezar olayım ona, üstümde
Cihanı tavaf etsin ruhu.
Artık kalayım sessizlik içinde,
Düşünmek için o canı(mı)n yârini...

Makber, 1. b. 1873 (Son baskı 1922'de yapılmış.)
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 2 - Makber / Ölü / Hacle / Bâlâdan Bir Ses / Validem*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Şubat 1997.

*****Hindistan’ın İran tarafında olan yöreleri.

18

Aralık 1912, Brüksel

Ağlıyordu Lüsyen...

Yüzü gözyaşlarıyla kabarmış, gözleri şişmişti.

İstanbul seyahatine çıkmadan son kez ailesine gitmeyi, onları yumuşatmayı ve barışıp hayır dualarını alarak ayrılmayı ummuştu.

Ama yine "katı kurallardan ibaret bir kaya kütlesi"ne çarpmıştı.

Doğduğu eve zoraki kabul edilmişti. Babası kendisini görmek dahi istememişti.

Durmadan hüngürdeyen annesine sarılmış ve kırık bir kalple baba ocağından ayrılmıştı.

Şimdi kederini "ona hem babalık hem kocalık" edecek Hamid'in kollarında dindirmeye çalışıyordu.

Hamid ki sevmezdi gözyaşını; "Sevinç yaşları kabuldür; kederden olanlar küçülüştür," derdi.

Yine de kucağında hıçkıran genç kızı teselli etti:

"Ağlama! İnsani olan her şey narindir, fanidir, zayıftır. Sonsuz sandığın servetleri kaybettin; başkaları var."

"Sevdiklerimden başka servet tanımıyorum ben" diye inledi Lüsyen:

"Haydi haydi..." dedi Hamid. "Sevilenler katiyen kaybedilmez. Kayboldu sanılır sadece... Sevginin ebedi olduğunu bilmez misin? Mademki sefirlikten azledilmiş bulunuyorum, gönlünde seninkilerin sefiri olurum. Baban, annen olurum, kardeşlerin, evin, bahçen olurum..."

Bu sözler Lüsyen'i hepten hıçkırığa boğdu.

Hamid, gözyaşlarını görünce şair kaftanını giyindi:

“Yeter artık bu gözyaşları! Sen sevinç için yaratılmışsın. Senin özün de bahardır, hikmetin de... Berrak gökyüzünden sağanak da geçer ama çok sürmez, sürmemeli... Bak, teselli diye sana İstanbul’da bulacağımız baharı sunuyorum. Sana erguvanların rengini, Marmara’nın maviliklerini, Boğaziçi’nin yeşilliğini bahşediyorum. Guruptaki altın gündoğumlarının pembesini, dünyanın en güzel servilerinden asırlardır yorulmadan esen Çamlıca rüzgârlarını veriyorum.”

Bu davetkâr şiirin cömertliğiyle hüznünü dağıttı Lüsyen...

Kendisinden yüz çeviren mazisini gömüp kendisini çağıran istikbaline koştu.

19

Birkaç gün sonra Belçika'dan ayrıldık. Beni götüren trende Hamid'in sözlerinin sihri sayesinde arkada bıraktıklarımı acı duymadan düşünüyordum. Adımlarımın hafif izi silinmişti.

Artık benden bir şey kalmamıştı.

Benden, karanlık cama aksetmiş tan kızıllığında süratle uzaklaşan kır manzaraları üzerine fırlatılmış olarak, bir ekspresin bütün hızı ile sürüklediği ince bir silüetten başka bir şey kalmamıştı.

Karanlıktan haykırarak gırtlaktan söylenen kelimelere bakıp yabancı toprağa girdiğimizi anladım.

Gariptir ki, benim ailem, istikbalimin vatanı olan adam, elleri arasında beni, Maria Lucienne'i "Nasip Betül", yani başka bir varlık yapan adam, bitişik kompartımanda uyuyordu.

Aslında bu andan itibaren şimdi olduğum kimse olmaya başlıyordum. Evvelki kimliğime bir yabancıya bakar gibi merakla bakıyor, evvelki ve sonraki varlıklarımın iki kız kardeş oluşuna şaşıyordum.

"İki kız kardeş" mi dedim?

"Bir olan iki varlık..."

20

Ocak 1913, Viyana

Hamid ile Lüsyen'i İstanbul baharına taşıyan tren Belçika'dan yola çıktığında ikisi de heyecan içindeydi.

Birinin mazisinin şehri, diğerine istikbal olacaktı.

Buna yürekten inanıyorlardı.

Geride bırakılanların kederi, ufukta görünenlerin heyecanı ile birleşince Lüsyen'in narin bedeni bu yükü taşıyamadı.

Kendisini maddeten bitmiş hissediyordu.

Dengesi bozulmuş, takati tükenmişti.

Yatağa düştü.

Acilen bir sanatoryuma yatırılması gerektiğini söylediler.

Viyana'da trenden indiler.

Her taraf kar içindeydi.

Lüsyen bir kızağa taşındı ve önce bir otele, oradan da sağlık yurduna götürüldü.

Seneler sonra bu ıstıraplı yolculuğu şöyle hatırlayacaktı:

"Viyana ile birlikte zihnimde canlanan hayal, şık giyinmiş bir kalabalığın belirsiz hayaline karışır; muhteşem bir dekor, beyaz kar tanelerinin bulandırdığı caddeler, Abdülhak Hamid'in mustarip çehresi, heyecanla solmuş yanakları, bana emniyet vermek isteyen gülüşüne rağmen garip bir surette kalkarak bunu yalanlayan sağ kaşı, kürkünün ona mahsus tatlı kokusu, –ki şimdi bile bu satırları yazarken duyuyorum– ve her zaman bütün bunlara hâkim olarak buzları çatırdayan patenlerin firari görüntüsü, atların ahenkli sallanan çıngıraklarının musikisi..."

Birkaç hafta süren ve Astoria Oteli'nde başlayıp Metropol Oteli'nde biten nekahet günlerinin kazancı, Lüsyen'in tanıştığı yeni Türk dostlar oldu.

Bunlardan biri, o günlerde Viyana'dan geçerken Abdülhak Hamid'le buluşan Hüseyin Cahit'ti.

İttihat ve Terakki'nin adeta kalemşoru olan bu edebiyatçı, Meclis-i Mebusan'da geçirdiği dört seneden sonra İttihatçıları eleştirir olmuştu. O da birçokları gibi gidişattan endişeliydi.

Viyana buluşmasından edindiği intibaları, daha sonra şöyle yazacaktı:

"Altmış iki yaşında olduğunu söyleyen Hamid, daima mümtaz bir zarafetle kullandığı tek gözlüğünün bir hususiyet bahşettiği sevimli çehresinde, zarif sakalına serpilmiş ak tellere rağmen, o kadar genç, o kadar cazibeliydi ki, onun büyüsüne bir uydu gibi kapılmış olan genç kadın, yakınan bakışlarla bu ihtiyarlık kuruntusunu yalanlıyordu. Hamid o yaşta seviyor, aşk ilham ediyor ve çalışıyordu."

Viyana'da Lüsyen'in hastalığıyla yakından ilgilenenlerden biri de Doktor Adnan'dı. Tıp uzmanlığını Berlin'de tamamlamış, Trablusgarp Harbi'ne Hilal-i Ahmer * müfettişi olarak katılmıştı. Harbin kokusu hâlâ üstündeydi.

Birkaç "Harbiyeli" ve bir "Tıbbiyeli"den sonra bir de "Mülkiyeli" ile tanıştı Lüsyen... Ali Kemal de Hamid gibi Brüksel'de, Osmanlı Sefareti'nde bir süre diplomatlık yapmıştı. Daha ziyade İngilizlere yakın duran bu ateşli gazeteci de Lüsyen'i etkiledi.

Ama herhalde en çok etkilendiği Türk, sefaretin imamı Edremitli Recai Hoca oldu. Bir gün keyifli bir yemeğin sonunda, yanık sesiyle, "Erzincan'da bir kuş var / Kanadında gümüş var" diye bir türkü söylemiş, Hamid'le Lüsyen'i kanadı gümüşten bir kuşla hasretini çektikleri topraklara uçurmuştu.

Bu kadro, ellerinde çiçekler taşıyarak ve nezakette birbiriyle yarışarak güzel hastanın yatağı etrafında dolaşıp durdu.

Lüsyen ilk Türkçe kelimelerini onlardan öğrendi.

Telaffuzunun düzelmekte olduğunu ise, kahkahaların azalmasından anladı.

“Harp,” öğrendiği ilk kelimelerden biriydi ve en sık duyacaklarından biri olacaktı.

Londra’da zorlu bir diplomasi sınavında bıraktıkları Osmanlı paşaları, Edirne’nin verilmesinde ısrar eden Balkanlıların ağır şartlarını kabul edemeyeceklerini söyleyerek masadan kalkmışlardı.

Bu, harp yeniden başlayacak demekti.

Avrupa gazeteleri, “Yorgun Osmanlı harbe devam ederse bu sefer İstanbul ve Asya topraklarını da kaybedebilir,” diye yazıyordu.

İstanbul...

Kaybedilmesinden söz edilen bir şehre gidiyorlardı.

Üstelik Hamid, nerede ikamet edip ne iş yapacağını da bilmiyordu.

Geri çağrılırken kendisine Âyan azalığı vaat edilmişti, ama o kargaşada hiç haber çıkmamıştı.

Parası tükenmeye yüz tutmuş, otelin masraflarını rehinciden aldığı borçla öder olmuştu.

Viyana Büyükelçisi Hüseyin Hilmi Paşa’ya durumunu anlatmış, o da gereği için Hariciye nazırına bir mektup yazmıştı. Brüksel memuriyetine iade edilebilse, bunu dahi teselli sayacaktı.

Neyi beklediklerini bilmeden, ama mutlaka bir şey olacakmış gibi bekliyorlardı.

Çok geçmeden beklenmeyen bir şey oldu:

Bâbıâli, trajik bir darbeyle sarsıldı.

***** Kızılay Derneği’nin 1947’den önceki ismi.

21

23 Ocak 1913, İstanbul-Viyana

Enver Bey, o gün kır atına binmiş, peşinde İttihatçılardan yüz kişilik bir grupla sloganlar atıp bayraklar sallayarak Bâbıâli'yi basmıştı.

İttihat ve Terakki, Rumeli'nin elden çıkmasını, hükümetin Selanik gibi Edirne'yi de teslime hazırlanmasını bahane ederek idareye el koyma kararı almıştı.

Askerî yenilgilerin sorumlusu olarak gördükleri Sadrazam Kâmil Paşa'yı devirip yerine Mahmud Şevket Paşa'yı geçirmeyi hedefliyorlardı.

Sadaret kapısındaki itiş kakış sırasında teşkilatın silahşoru Yakub Cemil, kabine toplantısından balkona fırlayan Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'yı tek kurşunla alnından vurmuştu.

Kâmil Paşa korkudan titreyerek istifasını vermiş, Padişah V. Mehmed, silahlı darbecilerin huzurunda yeni sadrazamı onaylamıştı.

İktidar, tamamen İttihatçılara geçmişti artık...

Bâbıâli önünde toplanan kalabalık, "Yaşasın millet, yaşasın İttihat Terakki" diye bağırıyordu.

Viyana Grand Otel'de kalan İttihatçılar, iktidarı ele almış olmanın sevinciyle hemen İstanbul'a gitmek üzere yola çıktılar.

Hamid ise tedbiri elden bırakmayıp kaldı.

İstanbul'da güvendiği dağlara bir kez daha kar yağmış, yatırım yaptığı kadrolar tasfiye olmuş, tam dönüş yolundayken yepyeni bir heyet, iktidara el koymuştu.

Zaten meçhul olan istikbali hepten sislenmişti.

Toprak kayıplarıyla, kanlı darbelerle sarsılan İstanbul'a, yanında yirmisine varmamış yabancı bir kadınla, azledilmiş bir sefir olarak dönüyordu.

Viyana'dan hepten yoğun görünen sisi dağıtabilmek için çeşitli girişimlerde bulundu. Bâbıâli tahtının yeni sahiplerine haber yolladı, dostlarını araya sokarak İttihatçılarla temas aradı.

Uzaktan kendine uygun bir koltuk bulmaya çalışıyordu.

Bazı arkadaşları, yeni Meclis-i Vükela'ya * giderek ona uygun bir memuriyet verilmesini istediler. Ne var ki Şûra-yı Devlet ** üyeliğinden başka seçenek görünmüyordu.

Umutların tükendiği anda dostlarının Bâbıâli'de karşılaştığı Talat Bey imdada yetişti ve, "Hamid Bey'e böyle işler münasip olmaz. Encümen-i Daniş'e *** reis tayin edilmeli. Üç yüz lira da maaş verilmeli," dedi.

Yeni Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'nın davet mektubu da harcırahla birlikte geldi.

Geçim konusundaki belirsizlik böylece bertaraf edildi.

Ama ya Lüsyen?

Onu ne yapacak, nasıl yanında alıkoyacak, durumu çevresine, ailesine nasıl izah edecekti?

Ailede feveran başlamıştı bile...

Oğlu Hüseyin, mart başında yolladığı mektupta, kendisinden küçük "cicianne"sine alenen hakaret ediyordu.

***** Bakanlar Kurulu.

****** Danıştay.

******* 1851'de kurulan Osmanlı Bilim Akademisi.

22

Pazartesi, 3 Mart 1913

Velinimetim Pederim Efendim Hazretleri,

Viyana'dan 20 Şubat 1913 tarihli mektubunuzu aldım.

Fakat içinde, afiyetiniz haberinden başka memnun edici bir şey bulamadım.

O mundar karıyı hâlâ birlikte sürüklemekte olduğunuzdan dolayı teessüfler ediyorum.

Hem fakirlikten bahsediyorsunuz, sonra da Viyana'yı terk edemiyorsunuz. İstanbul'da beyler ve güzel yalı dururken Viyana otellerinde parayı rehinciden alıp sokağa atmayı anlamıyorum.

İstanbul'a giderken o karıyı da birlikte götüreceğinize eminim. Pek fena olacak.

Âyanlığı İstanbul'da iken de verirler; yapmayacaklarsa Viyana'da olduğunuzdan dolayı yaparlar mı?

Her ne ise; siz yine istediğiniz gibi hareket edeceğinizden fazla söylemekte hiçbir fayda olmayacaktır.

Cenab-ı Hak sıhhat ve afiyet ihsan etsin de sağ ve var olasınız.

Cümleten ellerinizden öperiz efendim.

Oğlunuz

23

Şubat 1913, Viyana

Hamid, Lüsyen’le İstanbul yolundaydı; ama bir soru beynini kemiriyordu:

İstanbul’da nerede, nasıl yaşayacaklardı?

Oteller, Müslüman olmayan bir kadını yalnız başına veya yanında bir Türk’le kabul etmezdi.

O halde Lüsyen’i nerede, nasıl oturtacak, kem gözlerden nasıl koruyacaktı?

Bir yandan iş kapılarını yoklarken öte yandan da Lüsyen’le birlikte oturma şartlarını araştırmaya koyuldu.

O günlerde Beyoğlu Belediye Reisi Ahmed İhsan, Viyana’ya gelmiş, Astoria Oteli’nde Hamid’le buluşmuştu.

Şair, ona bir mektup yazdı:

“Lüsyen’le İstanbul’a geleceğim. Beyoğlu’nda bir otelde oturmamız gerekiyor. Fakat bilirsin ki biz Türkleri ecnebi kadınla Beyoğlu otellerine almazlar. Bu müsaade sadece yabancılara verilmiştir. Buna bir çare bul ve bizi bir otele yerleştir,” dedi.

Ahmed İhsan mektubu alınca Tepebaşı’ndaki Otel Continental’in Fransız sahibini belediyeye çağırttı. Hamid’le Lüsyen’e bir oda hazırlanması konusunda anlaştı.

Lüsyen iyileşiyordu.

Memuriyet hazır gibiydi.

Kalınacak otel ayarlanmıştı.

Sisleri kısmen dağılmış İstanbul için, yola çıkma vakti gelmişti.

24

Ben tamamiyle iyileşince İstanbul’a doğru seyahatimize devam ettik.

Sürmekte olan Balkan Harbi kara yolumuzu kesiyordu. Romanya’dan geçmek gerekti. Böylece Köstence’ye bir gece vakti vardık. Bu şehirde kudurmuş bir deniz boyunca uzanan karanlık bir rıhtımdan başka bir şey göremedik.

Vapura biniş ürkütücü oldu. Fırtına azıyordu. Kuvvetli dalgalar gemiyi sarsmadaydı. Halatlar gıcırdıyor, rüzgârın şaklayışları havayı deşiyor, vahşi yüzlü, paçavralara sarınmış adamlar gölgelerden birdenbire çıkıveriyor, soluk ışık altında sert ve kaba hareketlerle çalışıyorlar, sonra yeniden karanlıklar içinde kayboluveriyorlardı.

Kâbusu andıran intibalar...

Rüzgârın hiddeti, karın şiddeti, halkın perişanlığı, her şey bana cidden “başka yerde” olduğumu duyurmaya azmetmişti; Abdülhak Hamid’i o kadar büyüleyen “başka yer”de...

O arada “deli rüzgâr” da ayaktaydı; azgın dalgaların sallanışına uyarak... Gözleri tutuşmuş, sıkışmış bir kilide veya engel çıkaran bir tıpaya sövüp sayarak...

Ben kamarada uzanmıştım, Abdülhak Hamid ise geminin önden arkadan sallanmasına, yalpalarına meydan okuyarak gidip geliyordu.

Ben yarı ölüydüm, o bana yemek yedirmek –ki bunun düşüncesi bile deli ediyordu beni– yahut koca bir bardak içki içirmek istiyor; “Etkisi kesin bir ilaçtır,” diyordu.

Cevap verecek halim bile yoktu. Sükûtu ikrar sayıyor, bin bir güçlükle bir bardak bilmem ne dolduruyordu. Yutmaya çalışıyorum, fakat geminin hareketinden, her an bana isyan eden midemden meydan var mı?

Bardak uzanmış elde oynuyor, içindeki dökülüyor; Abdülhak Hamid, “Ziyan olmasın,” diye kalanını boğazına boşaltıyor.

Köstence’den Beykoz’a kadar böylece kendi kendine ikram ettikleri ve benim geri çevirdiklerimle, bilmiyorum kaç bardak içti. Buna rağmen zerre kadar etkilenmedi. Deniz tarafından götürülür korkusuyla uzaklaştırıldığı güverte ile kamaram arasında boyuna gidip geldi. Bütün olanları bana anlatıyordu. Ben de dalgın dalgın dinliyordum. Bulunduğum hali katiyen hesaba katmıyordu:

“Gel yukarı,” diye teklif ediyordu.

“Gelemem efendim; yarı ölüyüm adeta...”

“Öbür canınla gel ayol! Göreceksin hayal edemeyeceğin kadar güzel...”

“Ayakta duracak halim yok. Baksanıza her şey nasıl sallanıyor.”

“Yukarısı daha az sallantılı...”

Çaresiz kalıyorum:

“Peki haydi siz gidin, ben de hemen arkadan geliyorum.”

Karadeniz’i işte bu şartlar içinde aşıyordum.

(...)

Boğaziçi oradaydı.

Gözlerimin önüne serili karla kaplı tepelerle çevrilmiş, acı bir rüzgârla süpürülen kül rengi bulutların uçuştuğu alçalmış gökyüzü altında soğuktan titreyerek...

Bazen büyük ve hüzünlü, hülyalı bir gölü andırıyor; bazen yakın sahilleri arasında çırpınan bir nehre benziyor.

Kıyılarında üşüyen evler yassılıyordu; onlar da gri idi. Ufuk gibi, su gibi, düşüncelerim gibi gri; düşman gök kubbesine ağlayan dallarının şikâyetlerini uzatan çıplak ağaçlarla çevrili...

Boğaziçi!

Şairlerimiz tarafından o kadar anlatılan, o kadar arzuladığım ve sonunda rüyalarımın değişmeyen konusu ile okuduklarımın hakikatini kendisinde birleştirmiş olduğum Boğaziçi!

Gayri maddi bir lacivertliğin içinde yüzen bir hülya diyarı hayal etmiştim.

Ve nihayet İstanbul’daydık.

İstanbul ki sonraları, bin bir türlü hayalî kılıklarda her gün bir parça daha bana görünecekti.

İstanbul ki en muhteşem ziynetini birbiri peşi sıra takınacaktı.

İstanbul ki daha beyaz satenden bir sultan elbisesinin haşmetine bürünmüş, Bizanslı alnına Türkiye'nin kondurduğu camilerin hiçbir şeyle kıyaslanamayacak tacını giyinmiş olduğu ilk karşılaşmada uyuşacaktık.

İstanbul ki beni şefkatle kabul etti ve ana kucağında öz evlatlarına karıştırdı.

Günlerinin tatlılığı, gecelerinin serinliği, bahçelerinin meyveleri ve çiçekleri, semasının ihtişamı ile âlicenap bir elle beni tedavi etti.

Her an kırılmaya hazır bir hayal gibi, içim titreyerek düşlediğim ocağı, duvarlarının himayesinde yeniden kurmama müsaade etti.

Etrafımı büyüleyen bir engelle kuşatarak beni kendisine görünmez, esrarlı bir bağla bağladı.

Teşekkür makamında, Türk toprağına ilk adım attığım günün fani izini, o adımı attığım rıhtımda birkaç saat muhafaza eden lekesiz eteğinden öperim.

25

3 Mart 1913, İstanbul

Hava, bıçak gibi soğuktu.

Lüsyen, zahmetli bir gecenin sabahında kendini dermansız hissediyordu.

Onları yeni hayatlarına taşıyan vapur Galata rıhtımına yanaştı. Çoğu edebiyatçılardan oluşan bir kalabalık, kendilerini bekliyordu.

Bu, sıradan bir karşılama değil, Hamid'e reva görülen muameleyi, işten el çektirilmesini protesto eden "bir nevi gösteri" idi.

İskele verilir verilmez kalabalık Hamid'in etrafını sardı; Üstad'ın ellerini, yüzünü öperek karşıladı. Hamid, buluta girmiş bir güneş gibi, kalabalıkta kayboluverdi.

Lüsyen, hayatına girdiği adamın hayatındaki adamları ilk kez görüyor; onların ilgisini, biraz hayret, biraz iftiharla izliyordu.

Bir an, kenarda kendini kaybolmuş hissetti.

Hamid bunu fark etti ve yeni gözdesini eski dünyasının karakter oyuncularına teker teker takdim etti:

"İşte Süleyman Nazif..."

"İşte Ahmed İhsan..."

Uzayıp giden ve o gün için Lüsyen'e hatırda tutulması imkânsız gelen bu liste, birer ikişer hayatlarına dahil olacaktı.

Beyoğlu Belediye Reisi Ahmed İhsan, onlara Continental Oteli yerine Tokatlıyan'ı ayarlamıştı.

Bu "iyi yüzlü, kır saçlı adam" Viyana'daki rahatsızlığının üzerine bir de zahmetli yolculuk eklenen Lüsyen için bir sedye getirtti. Birkaç hamal

çağırttı.

Hamid'i rıhtımda, "bulutların arasında" bıraktılar.

Ve Lüsyen, Ahmed İhsan'ın Belçika şivesine çalan, hafif İsviçre aksanıyla konuştuğu Fransızcası eşliğinde, hamalların taşıdığı battaniyeden bir tahtın üzerinde, yeni mekânına doğru yola çıktı.

Kış yamandı.

Soğuk, insanın çehresini yakıyordu.

Tırmandıkları yokuşlardaki buzlaşmadan dolayı atlı arabalar işleyemez haldeydi.

Ama karlar altındaki şehirle bu tanışma, dört kollu sedyesinden çevreyi süzen Lüsyen'e romantik göründü.

Gönüllü kollarına atıldığı istikbal, ete kemiğe, şekle şemale bürünmeye başlamıştı.

Ve ilk bakışta, harikulade görünüyordu.

İstiklal Caddesi'ne çıktılar.

Lüsyen caddenin atmosferinde, Londra'daki sosyete hayatının Şark tülüne sarınmış bir versiyonunu kokladı.

Az sonra Tokatlıyan Oteli'nin İstiklal'e sapan sokak köşesindeki dairesindeydi.

Bir müddet sonra Hamid de parıldayan gözler ve canlı bir çehreyle geldi.

Zannettiklerinden de uzun sürecek İstanbul hayatları işte böyle başladı.

Şimdi payitahtta, altı asırlık bir imparatorluğun çözülüş devrine, dağılan bir âlemin son günlerine şahit olacaklardı.

26

Abdülhak Hamid'le ikinci defa Fuad Paşa Türbesi'nde evlendik. Reşad Fuad'ın Cağaloğlu'ndaki evinde de nikâhımız kıyıldı.

Nikâha, ayakkabılarım, beyaz elbisem, tellerim, gelinlik tacımla gittim.

Reşad Fuad, zamanın en mümtaz davetlilerinin bulunduğu mükellef bir ziyafet verdi.

Geceyi orada geçirdik.

Törene göre düzenlenmiş yatak odasında telkâri kollu cibinliği, gümüş şamdanları, altın pullarla işlenmiş yatak takımıyla o muhteşem yatak odasında –ilk anda akla gelebilecek olanlardan bambaşka sebeplerle– ne damat ne gelin göz kırpmadık.

Abdülhak Hamid, kim olursa olsun, yanında biri bulunduğu takdirde katiyen uyuyamazdı. Benimse her yeri kabartmalarla işlenmiş, iğneli fıçı gibi döşekte, kılaptanlarla işlenmiş atlastan bir çadıra benzeyen yorgan altında uyumam imkânsızdı.

Reşad Fuad, muzipliğinden, kapandığımız odanın kapısına ihtiyar kalfalardan birini dikmişti.

Abdülhak Hamid ona yalvarıyordu:

"Kuzum kalfa, ne olur bana her zamanki yatağımı hazırla..."

Efendisi kim bilir ne şekilde kulağını doldurduğu için olup bitenleri ciddiye alan kalfa, bu âdete aykırı talebe direniyordu:

"A, olur mu hiç? Sonra ne derler?"

"Uykusuzluktan geberiyorum."

"Yatağınız var ya, yatın."

"Kalfacığım, Allah rızası için... Artık dayanamayacağım ayol!"

Ve kalfa, vazifesinin ciddiyetiyle kabararak cevap veriyordu:

“Oh olsun! Öyleydi de niye bu yaşınızda böyle bir körpe fidanla evlenmeye kalkıştınız?”

Ötekiler bizimle alay ediyorlar, çılgınca eğleniyorlardı. Her ne kadar kalfa farkında değilse de onlar işin içyüzünü pekâlâ biliyorlardı.

Vaziyet pek acayipti.

Abdülhak Hamid ateş püskürüyordu.

Nihayet Reşad Fuad’a, misafirlerine, bana, kalfaya, düğüne ve evliliğe ağzına geleni verip veriştirdikten sonra bir kanepe üzerine kıvrılarak kestirmekte karar kıldı.

Bu pek o kadar görülmemiş zifaf gecesinden hatıra olarak Reşad Fuad cömertçe davranarak sözde “gerdek odamız”ı süsleyen güzel şeylerden bazılarını bize hediye etti.

Bunların arasında bulunan, üzerinde kucak kucak sırma işleme güller açılmış beyaz satenden bir yorgan yüzü de vardı.

O hatırayı bir sandığın dibine yerleştirip kilitledim. Ara sıra sandıktan çıkarır havalandırırdım.

27

1913 baharı, Zincirlikuyu

İstanbul'da ilk gittikleri yer Zincirlikuyu'daki Veliaht Yusuf İzzeddin'in köşkü oldu.

Üç katlı bu ahşap köşkü Yusuf İzzeddin Efendi için babası Sultan Abdülaziz, dönemin ünlü mimarı Sarkis Balyan'a yazlık av köşkü olarak yaptırmıştı.

Yusuf İzzeddin, hanedanın Padişah'tan sonraki en yaşlı erkeğiydi.

Mehmed Reşad tahta çıkınca o da Veliaht olmuştu. Ama ülkeyi fiilen İttihatçılar yönetiyordu. Ve ruh sağlığı yerinde olmayan Veliaht'ın İttihatçılarla arası hiç iyi değildi. Bu mesafe yüzünden yazlık av köşkü, onun daimi ikametgâhı haline gelmişti.

Veliaht'ın misafirlerini taşıyan fayton, köşkün kapısı önünde durdu. Hamid, köşke girerken arabacıya Lüsyen'i yolun ilerideki dönemecine kadar götürmesi emredildi.

Veliaht ile Hamid içerde iki yıl önce birlikte gittikleri Londra'daki V. George'un taç giyme merasiminin hatıralarından bahsettiler...

Denizin üzerinde yürüyen, demir ve çelikten yapılmış müthiş bir ormana benzeyen İngiliz donanmasının ihtişamından...

Kralın Veliaht Efendi'ye Dizbağı Nişanı yerine Victoria Nişanı vermesinin yol açtığı şaşkınlıktan...

Dönüş yolunda ziyaret ettikleri Roma'da kendilerini dostça karşılayan İtalya Kralı'nın iki ay sonra Trablus'a saldırmasına akıl sır erdirememelerinden...

Basmakalıp merasimlerin sıkıcı ritüelleri bittikten sonra Viyana'da Bristol Otel'de nasıl eğlendiklerinden... Ve kendilerinden evvel memlekete ulaşan dedikodulardan...

Sonra günün meseleleri açıldı:

Osmanlı Edirne'yi vermemekte direnince Balkanlarda harp yeniden başlamıştı.

Lakin cephede mağlubiyet kesin göründüğünden alelacele barış istenmiş, İstanbul'u kurtarabilmek için Edirne gözden çıkarılmıştı.

Halkın muhtemel isyanını bastırabilmek için hükümetin milis kuvvetleri hazırladığı haberleri geliyordu.

İmparatorluk, can çekişiyordu.

Onlar içerde sohbet ederken Lüsyen, dışarıda, köşkün yirmi üç dönümlük muhteşem bahçesinde, canlandırıcı bir rüzgârın serinliğinde ve tatlı bahar güneşinin altında ziyaretin bitmesini bekledi.

28

Abdülhak Hamid gelince burayı ne kadar güzel bulduğumu anlattım. Bilhassa havası iyi gelmişti, bol bol dağ kokuları ile şerbet gibi bir hava...

Bana Çamlıca'dan bahsetti ve yakında beni oraya götüreceğini söyledi:

"Buradan güzel mi sanki?"

"Çok daha güzel!"

"Havası da böyle iyi mi?"

"Daha da iyi..."

Ve ben temiz havayı bol bol koklayarak o sarhoşluk içinde Beyoğlu'ndan ve kokularından çoktan yorgun:

"Burada ne kadar isterim bir evim olsa," dedim.

"Hay hay... Burada bir evin olacaktır."

"Ne zaman?"

"Günün birinde..."

"İçinde hep ikimiz olacağız değil mi?"

"Elbette..."

"Daima beraber oturacağız ya..."

"Tabii..."

Sadece beni memnun etmek, gönlümü almak için yapılan ve her zamanki gibi, söylemek alışkanlığı içinde verdiği o tatlı sözden ötürü pek mesut olmuştum. Benim şu otel odasında ne derece kendimi kaybolmuş hissettiğimi biliyordu. Biliyordu ki aslı aranırsa bir yuva susuzluğu hissetmekte çok haklıydım.

Heyhat!

Her zaman o yüzden ıstırap çektiğini tekrarladığı gibi yine biliyordu; bana ne bugün ne yarın ne yakında ne de günün birinde istediğim evi

verebilecekti.

Bununla beraber daima beraber oturacağımız o yuvayı bana verdi.

Orada, vaat ettiği yerde hem de...

O gün, arabamın durduğu yerde, şimdi mezarlık olan o sahada...

Benim ilk, onun son dileği, bir tesadüfler ikliminde yaşamış olan benden başka herkese garip görünebilecek bir isabetle gerçekleşecekti.

29

1913 baharı, İstanbul

Tokatlıyan Oteli, Abdülhak Hamid'in gelmesiyle bir edebiyat mabedi haline dönüştü.

Tanzimat'ın büyük şairi, sanki onur kırıcı bir tayinle, mağlup bir monşer olarak memlekete çağrılmamış da gök kubbeden yeryüzüne inmiş gibiydi.

Yahya Kemal'e göre Hamid'in hayranları yani "Hamidperestler" onu kayıtsız şartsız ve ateşli bir bağlılıkla seviyordu.

Gençlerin gözünde o, "gökler ardından etrafa nur saçan bir güneş"ti.

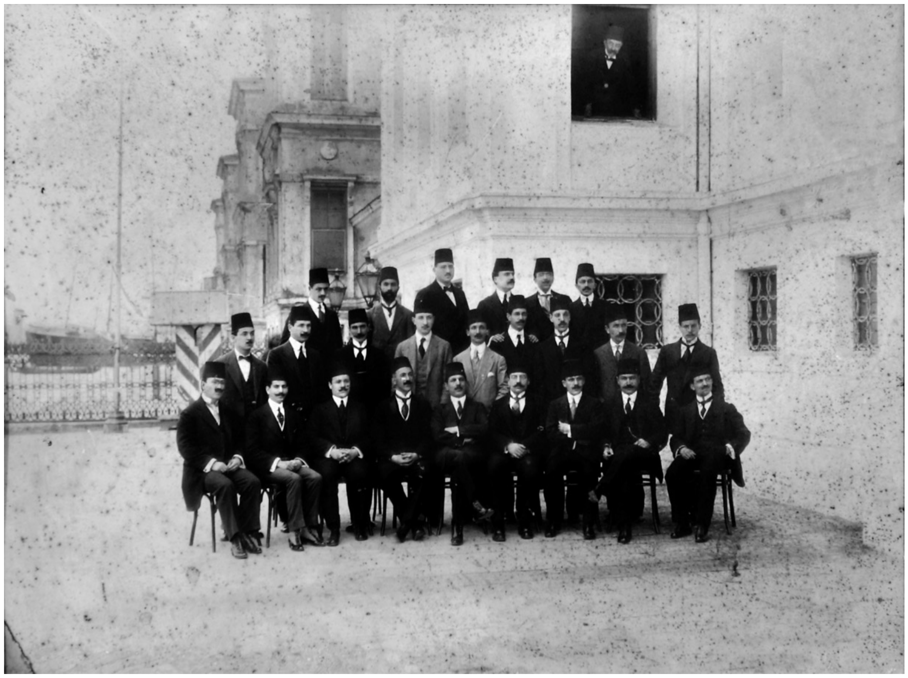
"Zaman ve mekân dışı mitolojik bir varlık..."

"Kökleri gökte olan Tuba ağacı..."

Zaman çarkının öğütmesiyle manasını kaybetmiş, çıkmaz yola girmiş, neredeyse dili tutulmuş, yok olmaya yüz tutmuş bitkin Divan şiirine Batı'nın kapılarını açan, onu yepyeni kılıklara sokup taze konular, genç fikirler, yeni sözlerle besleyen, tam da memleketin Batı hayatına meylettiği devirde şiiri de Asya yakasından Avrupa tarafına taşıyan bir mihenk taşıydı o...

Daha 1880'de hak davasının bayrağını *Eşber*'in eline vermiş, onun kişiliğinde mazlumların haklı davasını omuzlamıştı.

Fikr et, bu muhâtabın olan mert
üçyüzbin adûya karşı bir fert
galip sayılır bu yolda mağlup... *

“Hamid güneşi”. Herkes yerde, o pencerede... (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Bu yiğit ses, Meşrutiyet aydınında vatanperverlik hislerini ateşlemiş, Balkan Harbi’nin, mütareke devrinin yaralarını sarmış, Çanakkale’yi, Milli Mücadele’yi hazırlamıştı.

Koca Namık Kemal, ona hitap ederken, “Hamid! Sana kendi adından daha yüksek bir hitap bulamadım,” dememiş miydi?

Sürgünden yolladığı mektupta, kan ve mürekkeple boyanmış tacını, som altından iki cümle ile onun başına takmamış mıydı:

“Kemal’in elinden düşmek derecesinde bulunan kalemi, vatan yolunda şehit olmuş bir sancaktarın başı ucuna dikilecek bayrak gibi sefaletten kurtaracak iki kardeşim var, ki Ekrem’le sensin...”

“Allah’ın ilahi mahkemesi pek yüce ve tarihin hükmü pek uzak ise de, ikisinin de huzurunda benden sonra sorumlu olacak sizsiniz.”

Mübarek başının üzerinde bu taçla ve uğradığı haksızlığın hayranlarında doğurduğu isyanla yurduna dönmüştü Hamid...

“Hamidperestler”in gözüne mağdur bir memur gibi değil, mağrur bir şair gibi görünüyordu.

Halbuki çevreye yaydığı bütün ihtişama rağmen ne geçimini sağlayacak bir işi, ne de cebinde birikmişi vardı.

Nisan ayında Süleyman Nazif'in başını çektiği bir heyet, onun şerefine Tokatlıyan Oteli'nde bir öğle yemeği düzenledi.

Başta İttihat Terakki'nin önder kadrosundan, Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere devrin ileri gelen siyasileri ve düşünürleri davet edildi.

Hamid'in manevi gölgesinde yetişmiş kalemler, onu çekemese de ilgisiz kalamayan şairler, kendini göstermeye çalışan yeni yetme aydınlar, meraklı tarihçiler geldi.

Cenab Şahabeddin, Hüseyin Dâniş, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahit, Yakup Kadri, Refik Halid, Ahmed Hikmet, Köprülüzâde Fuad...

Lüsyen'in sonradan "yârân-ı safâ" [**] ismini takacağı bu grup, otelin lokantasında, kırık ve büyük aynanın altındaki yuvarlak masada buluştu.

Hamid, yemeğe Londra sosyetesinden süzülüp gelmiş bir asilzadeyi andıran alafranga kıyafetiyle geldi ve misafirlerini önce dış görünüşüyle ezdi:

Uzunca boyunu ve ince bedenini ortaya seren, her kıvrımında ayrı bir zarafet gizleyen redingotu, sağ gözünde seneler önce Paris'te babasının dayısının oğlu Ahmed Vefik Paşa'da görüp taktığı ince sicimli monoklü[***], parlak iskarpinleri ve kıyafetinin bütünlediği monşer tavırlarıyla misafirlere Olympos heybetiyle tepeden bakarak sofraya oturdu.

Davetliler, en yaşlısından en gencine kadar onun yanında birer mahalle çocuğu gibi kaldılar. Bu altmışlık kır sakallı şair karşısında öğretmen huzurunda imtihana çıkmış talebe heyecanına kapıldılar.

Hayranlıkları o düzeydeydi ki, mesela İsmail Habib, Tepebaşı Tiyatrosu'ndaki bir piyes çıkışında kalabalığı ite kaka "kutsi Hamid"e yanaşmış; dirseğini onun dirseğine değdirdikten sonra arkadaşlarına dönüp, "Ben artık bildiğiniz insan değilim," demişti.

Mesela Yakup Kadri, sekiz yıl önce, henüz on altısındayken Üstad'ın *Servet-i Fünun* dergisinde çıkan fotoğrafını görünce etkilenip onunkine benzer yüksek yakalı kolalı gömlek, şatafatlı kravat ve son modaya göre biçilmiş bir kostüm edinmiş ve fotoğrafçıya Şair-i Âzam pozu vermeye gitmişti. Şimdi bunu iftiharla anlattığı sofrada, pozunu taklit ettiği adamla birlikte poz veriyordu.

Hamid'in derinden gelen, davudi, tatlı sesini oturduğu köşeden zar zor duyduğunda yanındaki arkadaşının kulağına eğilip, "Sesinde bile dâhiyane bir ton var bu adamın," demişti.

Yakup Kadri'nin neslinden gençler ona hayranlardı; çünkü Yakup Kadri'nin dediği gibi, "Tanzimat devrinin şair ve yazarları arasında Garp'ın fikir cereyanlarını alnında hisseden yalnız oydu. Şark kültürüyle Garp kültürü arasındaki çatışmalar, ilk meydan muharebesini onun ruhunda vermişti."

Daha on yaşında Paris'te dil eğitimine, on beşinde babasıyla Tahran sefaretine gitmiş, Garp ile Şark'ı art arda görüp Fransızca ile Farsçayı birbiri peşi sıra öğrenmiş, Molière, Goethe, Hugo, Shakespeare'le beraber Sadi'yi, Fuzulî'yi, Hâfız'ı, Şeyh Galib'i, Hayyam'ı tanımıştı.

Birbirine zıt tabiatlı iki sütananın, Doğu ile Batı'nın bir arada emzirmesi sayesinde Hamid, daha çocuk yaşta kanatlarını asrının şairlerinden çok daha geniş açabilmiş, gemlenemez bir iştah ile Divan'ın küflü çemberlerini kırıp "kadim şiir tarzı"nın katı kurallarını yıkarken şiiri, düzyazıyı, piyesi hem konu hem şekil bakımından serbestleştirebilmiş; Frenk dilleriyle Arapçayı, Farsçayı, eski Türkçeyi ahenkle buluşturmuştu.

Fuad Köprülü'ye göre "birkaç neslin yapamayacağı işi tek başına yapabilmişti."

Ömrünün büyük bölümünü Tahran'dan Londra'ya, Bombay'dan Viyana'ya, Poti'den İskoçya'ya kadar arzın türlü iklimlerinde geçirdiğinden oralardan damıttığı edebî özlerden kendine has, ziyadesiyle leziz bir bal üretebilmişti.

Bütün o seneler boyunca memlekete nadiren gelmiş, genellikle yabancı kadınlara gönül vermiş ve bu sayede sofradakilerin gözünde "bir dünya adamı" tahtına ermişti.

Yemek boyunca bütün davetlilerin gözü Hamid'in ve taptaze eşinin üzerindeydi. Hayran oldukları altmışlık yazarın birlikte olduğu kadınların hiçbir zaman kırk yaş üstüne çıkmamış olması karşısında kimi gıpta, kimi kıskançlıkla iç çekiyordu.

İyi bir hatip olmadığı, hatta bir parça kekelediği halde şevkle konuşan Hamid'i efsunlanmış gibi dinlediler.

Şair, müritlerine ahretten haber veren bir şeyh edasıyla Garp'ın kapılarını açtı...

Orada "Şair-i Âzam"lık öyle hemen sahiplenilecek bir sıfat değildi.

Öyle ki bir gün Paris'e "Fransa'nın en büyük şairine" hitaplı bir telgraf gelmişti; postacı telgrafı hemen Victor Hugo'ya götürmüştü. Hugo açmadan, "Bunu Lamartine'e götürün," demişti. Lamartine de Hugo'ya iade edince telgraf ortada kalmıştı.

İşte o Victor Hugo ile bir piyesinin galasında tanışmışlardı. Fransız yazarı, onun şahsiyetinden ziyade, memuriyetine iltifat etmişti.

Sonradan Hugo'nun "büyük dâhi" olduğu kadar "büyük bahî" [****] olduğunu da öğrenmişti Hamid... İç çekerek, "Keşke ben de ona benzemekle mübahî olabilseydim[*****]," dedi. "Zindelik, en gıpta edilecek zindegânîdir [******]. Kendisi seksen dört yaşında iken bile öyle, dinç... Dört kişi gibi yer, içer ve dört kişi gibi de nefsini beslermiş."

Anlattıklarının kendisi ile genç karısını akla getireceğini fark ederek tebessümle devam etti:

"Bu rivayet bana bir teselli müjdesi oldu. Kendi kendime, 'O büyük adamın hiç olmazsa insani zaaflarına yahut hayvani olgunluğuna sahibim. Fakat diğer gizli hususlarda ondan ayrılıyorum,' diyorum."

Sofrada kahkahalar yükselirken sözü Oscar Wilde'a getirdi Üstad...

Onu da Londra sefiri iken Savoy Oteli'nde yediği bir öğle yemeğinde görmüştü. Kendisi barda içki içerken yakın masada son derece yakışıklı, bebek yüzlü, sarışın, mavi gözlü bir genç oturuyordu. O sırada lokantanın kenar kapısından kırklı yaşlarının başında bir adam girmişti. Ceketinin yakasında büyücek bir çiçek vardı. Yakışıklı adam, diğerinin masasına doğru geldiğini görünce yüksek sesle şöyle demişti:

"Bak! Yan kapıdan gelmeni kesinlikle istemiyorum; anlıyor musun! Buna tahammül edemem! Ön kapıdan benimle birlikte lokantaya gelmende ısrar ediyorum. Herkes bizi görüp, 'İşte Oscar Wilde ile sevgilisi geliyor,' desin."

Hamid o zamanlar *Dorian Gray'in Portresi*'ni okumaya yeni başlamış, oradaki bir cümleyi not etmişti:

“Baştan çıkma ve azdırılma duygusundan kurtulmak için tek çıkar yol, ona boyun eğmektir.”

Demek Oscar Wilde’ı baştan çıkaran, bu yakası çiçekli adamdı.

Hamid, ilk anki heyecanının yerini mide bulantısının almaya başladığını anlattı sofradakilere...

İsimlerine ancak kitaplarda rastlanabilen meşhur imzalara dair bu şahsi gözlemler, otelin lokantasında gaipten sesler gibi yankılanıyor, dinleyenleri hayretten hayranlığa sürüklüyordu.

Türkiye’deki edebiyat çevresine dair hatıralar da anlattı Hamid...

Ziya Paşa ile bir davette birlikte bulunmuştu.

Şinasi’yi ilk kez Taksim’de iki İtalyan kızın keman çalıp varyete yaptıkları bir kahvede, gözlerini sahneye dikmiş, mahzun düşünürken görmüştü.

“Bilir misiniz, Şinasi Avrupa’ya ve Avrupalılara pek düşkündü,” dedi. “Bunu sonra Namık Kemal’den dinledim. Nâmık Kemal, Şinasi’ye adeta âşıktı.”

Namık Kemal’i Ebüzziya Matbaası’nda ilk görüşünü anlattı. Sürgündeyken Midilli’de ve son defa Rodos’ta buluşmalarından izlenimler aktardı.

Sonra siyaset bahsi açıldı.

“Londra Barışı” imzalanmıştı. Edirne terk edilmiş, adalar kaybedilmiş, koca Girit elden çıkmıştı. Her tarafa bir bedbinlik havası sinmişti.

Hamid, siyasi konularda fikir beyan etmektense yanıbaşında durmaksızın bir şeyler anlatan Cavid Bey’e kulak vermeyi, ara sıra kısa sözlerle karşılık vermeyi tercih ediyordu.

Usta bir satranç oyuncusu olarak, taşları yerli yerince dizip temkinli hamleler yapmayı iyi bildiğinden, iktidarın sıkça el değiştirdiği kaygan zeminde bir siyasi fikre veya ekibe angaje olmanın, doğru hamle sayılmayacağının farkındaydı. O yüzden kendi fikirlerini kendine sakladı.

Yemeğin sonunda Hamdullah Suphi Bey ayağa kalkıp ceketinin iç cebinden çıkardığı kâğıtta yazılı nutku okudu.

Bu, bir “Hoşgeldin” hitabından ziyade, iltifat dozu hayli yüksek bir güzellemeydi:

***** Düşün, bu muhatabın olan mert / üç yüz bin düşmana karşı bir fert / galip sayılır bu yolda mağlup...
****** Sefa dostları.
******* Kaş kemerinin altına sıkıştırılarak kullanılan tek, gözlük camı.
******** Şehvet düşkünü.
********* Övünebilmek.
********** Dirilik.

30

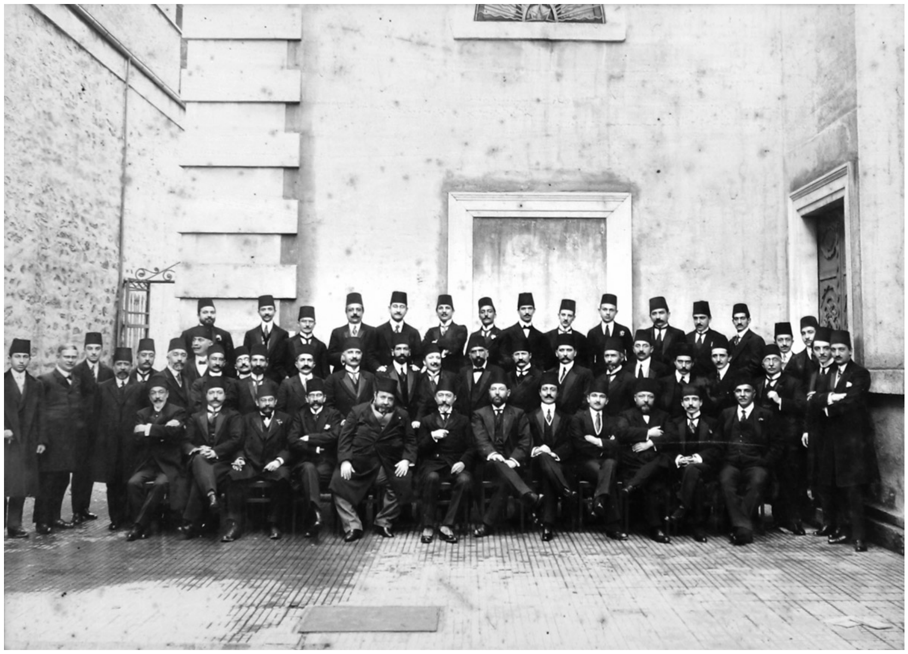
Muhterem büyük şairimiz!

Tarafımızdan gelen bu ortak daveti kabul ettiniz. Arkadaşlarım şükranımızı bildirme görevini bana verdiler.

Biz, size doğrudan doğruya hitap etmek fırsatını kazandığımız bu dakikalarda, sizinle ilgili duygu ve düşüncelerimizi söyleyeceğiz.

Biz de diğer büyük küçük binlerce hemşerileriniz, vatandaşlarınız gibi ta küçük yaşımızdan beri yazılarınızı okuya okuya ruhunuza, şahsiyetinize aşina olduk.

Siz göklerin fevkinden etrafa ışık saçan güneşler gibi, aydınlığınızın ayrı ayrı hangi köşelerde yansıdığını tahmin edemezsiniz. İşte, sizin manevi dünyamıza döktüğünüz ışığı kendi vicdanlarında toplayan, kalplerini ışıklarınızdan bir ateş mihrakı haline getirmiş binlerce suretinizden birkaçı...

Hamid ve “Hamidperestler” Tokatlıyan’ın önünde. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Yazılarınızı okuduğumuz dakikalarda, bizden büyük manevi uzaklıkla ayrıldığını gördüğümüz büyük şairimizle bir gün böyle muhabbet edebileceğimizi hayal etmeye bile cesaret edemiyorduk. Fakat aradan zamanlar geçti, kalbimizde barındıramadığımız o imkânsız ümit, hakikat oldu ve biz şimdi, varlığınız sayesinde en geniş, en derin saadetle mesuduz.

(...)

Siz büyük arkadaşlarınızla beraber bizde on dokuzuncu asra vücud verdiniz.

Öyle bir edebî ve fikrî hareket vücuda getirdiniz ki, onun neticesi olarak bugün etrafınızda toplanan manevi evlatlarınızın ellerinde zincirler ve alınlarında bir mahpusun karanlıkları bulunmuyor. Sizinle beraber geçireceğimiz sayılı dakikalar son bulduktan sonra, biz şehrin sokaklarına dağıldığımız vakit, sizden çok kıymetli bir hediye almış olacağız. O, ne vakitten beri âşığı olduğumuz asil, yüksek kişiliğinizin, bizim zihinlerimizde beliren hayalidir.

Size tekrar tekrar şükranlarımı arz ederek, arkadaşlarım ve kendi namıma ömürlerin en uzununu, en mesudunu sürmenizi temenni ederim.

31

Bunlar okunurken ben de orada olurdum; bütün bu kalabalık ortasında yapayalnız, peykenin kadifelerine yaslanmış, bütün o ihtiyarlar arasında taptaze, konuşmayı takip edebilmek imkânsızlığı içinde...

Kolayca tahmin edilebileceği gibi efendiler sade Türkçe konuşurlardı ki, “ekmek, su, tuz, soğuk, sıcak, iyi, fena, güzel” gibi birkaç kelime dışında, bu dil hakkında en ufak bir fikrim bile yoktu.

Sıkılır mıydım?

Doğrusu sanmıyorum. Üstelik her zaman misafirlerden biri kendini feda ederdi. Nöbeti gelen, büyük bir nezaketle yanımda yer alırdı. Bir müddet için beni yüklenen fedai, ilgimi çekebileceğini düşündüğü mevzularda konuşmaya başlardı. Hepsi de hakikaten edebiyatçı olduğu gibi çoğu benim de düşkün olduğum Fransız edebiyatına karşı –bilmekle kalmayarak– hayranlık beslediklerinden, anlaşma sahaları bulurduk; fakat daima bir an gelirdi ki, bana arkadaşlık eden, yanda ilgilenmesi kendisi hesabına benimle konuştuğu mevzudan daha heyecanlandırıcı bir meselenin münakaşa edildiğini duyup birdenbire yüzgeri eder, münakaşanın hararetine kapılır, bana karşı vazifelerini, hatta benim mevcudiyetimi bile unuturdu. Bu mutlaka olur ve beni pek eğlendirirdi. Farkına varıldığı zaman gülünürdü, ama itiraf ederim, bazı defa güzel bir sözün ortasında öyle birdenbire bırakılıvermiş olmaktan dolayı epey canım sıkılmıştır.

O şiddetli soğuklardan sonra hemen başlayan, her dalı çiçeklendiren, havayı ılıklaştıran bahara, bazen müthiş surette imreniyordum. Fakat oradan ayrılmanın imkânı?

Beni nadiren öteye beriye sürüklemeyi akıl eden, yahut bunu hiç düşünmeyen “yârân-ı safâ”dan başka kimseyi tanımıyordum ki!

Sağa sola gitmek, ne bileyim, mağazaları dolaşmak, gezmeler yapmak, şehri görmek üzere çıkabilirdim.

Fakat yalnız çıkmak imkânsız... Zaten bir genç kadının alışveriş için bile olsa ancak yanında emniyetli bir adam bulunduğu takdirde gezip dolaşmasına izin veriliyordu.

Sonra daha beteri vardı:

Abdülhak Hamid benden hiçbir zaman vazgeçmeyi bilmemiş, istememiş ve bunu yapamamıştı.

Yakınlarımız pekâlâ bilirler; kendi vazife ve mecburiyetlerinin yahut benimkilerin mecbur ettiği gayet kısa ayrılıklar dahil, beraber yaşadığımız seneler zarfında kendisinden ayrılmama asla gönül rızasıyla izin vermedi.

Nerede olursam olayım, kendisi nerede olursa olsun, Âyan'da, kulüpte, sarayda, ziyarette, şu veya bu sebeple telefon eder, yahut bu vasıta yoksa veya işlemiyorsa bir haberci, bir haber yollardı. Bu gibi vaziyetlerde yazılmış, sakladığım bazı kâğıtlar var; üzerlerinde mesela şöyle yazılar görülür:

"Aleykümselam. Seni seven..."

"Merhaba!.."

"Allah'a emanet..."

"Gluglu..."

(Bu sonuncu tabir, bir çocukluk hatırasından yadigârdı. 1860'ta Paris'ten büyükannesine yazdığı mektuplar "Gluglu nineceğim" diye biterdi.)

Eğer bu haberleşme çarelerinin hiçbiri uygulanamazsa, Abdülhak Hamid'in yüzü asılır; şayet bekleyiş uzarsa dokunulduğu anda patlayacak hale gelirdi. İsyan edecek olur da kendisine biraz daha makul davranması için yalvarırsam makul olup olmamaya aldırış etmediğini, asıl ona bundan bahsetmenin mantıksızlık olduğunu, nazarında böyle bir şeyin değeri bulunmadığını söyleyerek mukabele ederdi:

"Ben böyleyim işte" derdi, "Senin güzel sözlerin beni değiştiremez. Hem, kart ağaç eğilmez!"

"Hele bir tecrübe edin!"

“Faydasız. Benim için aşk hazır ve nazır olmak demektir. ‘Gözden ırak olan, gönülden de ırak olur’ sözünü unutma! Darbımeseller, aklıselimden ve tecrübeden, yani hikmetten doğar.”

“O halde efendim, birkaç saat gönlünüzden uzak kalmayı kabul ediyorum.”

“Ben etmiyorum. Benim gönlüm söz konusu... Gönlümün tek hâkimi de benim. Yanımda olmazsan yapacak şey bulamıyorum. Ruhum sıkılıyor.”

Buna hangi çare kâr eder? Çoğunu denedikse de biri şifa vermedi.

32

1913 baharı, İstanbul

Hamid, bohem hayatına kavuşmuş iken, Lüsyen kendi tabiriyle "eğlence ve aydınlanmadan mahrum bir mahpus hayatı" sürüyordu.

Doğup büyüdüğü diyarı hiç ardına bakmadan terk etmiş, ömrünün kalan kısmı için kendini gönüllü bir mahkûmiyetin kollarına atmıştı.

Peşinden geldiği adamın aksine, her türlü eğlenceden, dost refakatinden, gezip tozma hürriyetinden mahrumdu.

Bazı sabahlar Hamid'le Tepebaşı'nda ya da tozlu Taksim bahçesinde geziniyor, arada Şişli'ye veya İstanbul'un kenar mahallerine doğru arabayla kaçamak yapıyorlardı, ama bunlar denizde damla sayılırdı.

Gününün çoğu ya kutu kadar odada yalnız kalarak veya usandırıcı lokanta toplantılarında mahzun olarak geçiyordu.

Beyoğlu'na alışverişe çıkacak olsa, yanına çarşaflı iki kalfa veriliyordu.

Örtünmeyi ilk günden reddetmişti. Şair de buna hiç itiraz etmemişti.

Lakin çarşafsız bir kadının sokağa çıkması –ecnebi bile olsa– garipsenen bir durumdu.

En şık dükkânlardan da alışveriş etse mağaza sahipleri veya tezgâhtarları –çoğu azınlıktan olmasına rağmen– çarşaflı kadınlara daha çok hürmet ediyorlar, kendisine de, "Buyurun Matmazel," diyerek taşıması için aldıkları paketleri veriyorlardı.

Lüsyen, İstanbul'da hürmet görmek için çarşafa girmek gerektiğini anlamıştı.

O yüzden sokağa çıkarken kendi isteğiyle hiç olmazsa kısa bir süre için çarşafa giriyordu.

Lakin sokağa çıkmasına bir engel daha vardı:

Gün boyu onu yalnız bırakmakta hiçbir sakınca görmeyen Hamid, Lüsyen odasında olmadığında hiddetleniyor, bir zorbaya dönüşüyordu; ancak Lüsyen'in dönüşüyle dizginlenebilen, kıskanç bir zorba...

Sevdiği kadının uzaklığı onu ne kadar asabileştiriyorsa, varlığı onca sakinleştiriyordu. Öyle ki o ilk fırtınayı yaşayanlar, ardından gelen sükût adamını tanımakta güçlük çekiyorlardı.

Buna karşılık, Lüsyen için, "Lüsyensiz Hamid" bir meçhuldü.

Onu hiç tanımamıştı ki...

Hamid'in bir hayran bulutunun rüzgârına kapılıp gittiği akşamlarda saat sekizden sonra otel odasına tıkılıyor, pencerede ak sakallı prensinin dönüşünü bekliyordu.

Sarhoş prens, çoğu zaman şafakla eve dönüyor; yatıp sızıyordu.

Lüsyen, Hamid'in yokluğunun ve kıskançlığının yarattığı tenhalıktan bunalsa da, "müphem ve bedenî bir sıkıntı" içine girse de, hatta sararıp solsa da, erkeğinin alakasını her daim üzerinde hissetmek, ona iyi geliyordu.

En azından başta böyleydi.

Toprağına, dinine, diline, âdetine aşina olmadığı bir diyardaki yeni hayatının yegâne gıdası, bu alakaydı.

"Siz" diye hitap ettiği, "Efendim" diye yücelttiği bu pederşahi adam, yüreğinde babasının boşalttığı derin oyukları şefkat, hürmet, muhabbet karışımı bir merhemle dolduruyor, onu müşfik okşayışlarla sarmalıyordu.

Hayatını paylaştığı şairin kendi ülkesinde gördüğü iltifattan da çok etkilenmişti Lüsyen...

Böylesine hürmet edilen bir abidenin, kendisinden kırk iki yaş küçük bir kız çocuğuna –onun yanında böyle hissediyordu gerçekten de– danışması, ona seranatlar yazması, çorak gönlünün sünger çektiği sevdayı onda yeniden bulduğunu söylemesi, nefsini okşuyordu.

O serenatların yazıldığı dili öğrenmeye, ayak bastığı yeni toprağı tanımaya, hayatını paylaştığı adamın eski sırlarına vâkıf olmaya, onun doğup büyüdüğü yerleri gezip görmeye hudutsuz bir heves duyuyordu.

Bir gün çıkagelen bir kadın, hem bu hevesi tatmin, hem Lüsyen'i otel esaretinden tahliye edecek bir çare önerdi.

Kadının adı Naciye idi.

Bulduğu çare ise, yeni evli çifti, Bebek'te Hamid'in doğup on üç yaşına kadar yaşadığı, şimdi satılmış olan Hekimbaşıların pembe yalısına bitişik bir köşke taşımaktı...

33

1913 baharı, İstanbul

Naciye, Hamid'in ilk tanıştıkları gün Lüsyen'e bahsettiği beşik kertmesiydi.

Aileleri Bebek'te komşuydu. Hamid altı, Naciye iki yaşındayken sözde nişanlanmışlardı. Bebek yaşta annesini kaybeden Çerkez kızı Naciye, Hamidlerin Bebek'teki yalısının öz çocuğu gibiydi.

İki çocuk birlikte büyümüşler, aynı hocalardan ders görmüşlerdi, ama daha o yaştan aralarına bir "efendi-cariye ilişkisi" girmişti.

"Naciye, Tanrı'sına ibadet eder gibi bu genç zorbanın bin bir hevesini yerine getirir, bütün oyuncaklarını ona verir, öteki de utanmadan bunlara sahip çıkardı."

Hamid, kendisine alınan ahşap sallanır ata bir kerecik binmesi için Naciye'yi nasıl yalvarttığını, yine de buna müsaade etmediğini hain bir tebessüm eşliğinde anlatmıştı bir seferinde...

Ama asıl hainliği, onu tam da düğün öncesi terk ederek yapmıştı.

Evlenecekleri devrede, Hamid'in enişte tarafından akrabası olan Fatma'nın, "Ben artık karalar giyeceğim," demesiyle terk edilen nişanlı, işte bu Naciye idi.

Zavallı kız, beşikte doğan şansını gençlikte kaybetmenin hüsranıyla divaneye dönmüştü.

Sonradan Hamid'in halasının torunu Cemal'le evlenerek beşik kertmesiyle bir akrabalık peydahlayacak, bu sayede her daim Hamid'e yakın ve tutkun kalacak, ömrünün kalanını da "biricik sevgilisi saymakta

devam ettiği adam"ın dünyasına girip çıkan kadınları dehşetli kıskanıp onlardan ölesiye nefret etmekle geçirecekti.

Lüsyen de onlardan biri olmaya adaydı; ama her nasılsa Naciye ondan nefret etmedi.

Tersine ilk günden, ona kanı kaynadı.

Hamid'in türlü deliliklerine paratoner saydığı bu yabancı geline kol kanat gerdi.

Lüsyen'in "Türk anası" oldu.

Belki ona sevgisinden, belki ilk gözağrısını yakınında görmek istediğinden, Bebek'e taşınmalarında ısrar etti.

Aslında Bebek'te, şimdi komşu oldukları yalıyı Hamid de çok severdi.

Büyük Çamlıca'daki köşkleri gibi bir zamanlar adamakıllı saltanatlı olan, zarif eşya ve kıymetli çinilerle dolup taşan, nadide kütüphanesi ile göz kamaştıran bu yalı, Hekimbaşılar ayrıldıktan sonra hayli harap olduysa da Hamid için her daim "vatan içinde vatan" olarak kalmıştı.

Kırım Harbi'ne giden donanmaları bu yalının penceresinden seyretmiş, bunları seyre çıkan İstanbul hanımlarının erguvan rengi ve sarı feracelerini hafızasına nakşetmiş, hoyratlığa varan yaramazlığıyla bütün hizmetlileri bezdirmiş, gönderildiği mahalle mektebini sıkıcı bulunca ertesi gün okumaktan vazgeçmiş, günlerini, mektebe gitme hediyesi olarak verilen çıngıraklarla süslü midilliye binerek geçirmişti.

Her birini en ufak ayrıntısına kadar hatırladığı bu çocukluk hatıralarının beşiğiydi Hekimbaşıların yalısı...

Paris'te kâtipken oturduğu Kraliçe Hortense'ın muhteşem sarayına da, Lahey'de ya da Brüksel'de elçiyken oturduğu güzel villalara da değişmezdi burayı...

Fakat Avrupa başkentlerinin o ışıltılı canlılığına, rengârenk gece hayatına alıştıktan sonra Boğaz'daki bu "köy," ona sıkıcı geliyordu.

Neden Bebek'te bir yalıda ya da Çamlıca'da köşkte kalmak yerine Beyoğlu'nda bir otelde kaldığını soranlara, "Ben sessizliği, ıssızlığı sevmem," diyordu.

"Burada, Beyoğlu'nda büyük bir şehrin gürültüsü var. Hele geceleri el ayak çekildikten sonra oteldeki elektrik motorunun sesi yok mu; bana adeta

ninni gibi geliyor."

Lakin o ninninin Lüsyen'i uyutmadığını da görüyordu. Sonunda Naciye'nin tavsiyesi, Lüsyen'in ısrarıyla Bebek'e taşınmaya karar verdiler.

Naciye, yeni evlilerin taşınmasına yardım etti; Brüksel'den, Londra'dan beri taşınan ve otelde açılmadan duran sandıkları bizzat açıp yerleştirdi.

Açılan her bir sandıkla, onun da hafızası açılıyor; her bir eşyadan adeta Hamid'in şahsi tarihçesini okuyordu.

Böylece Hamid'in hayat zincirinin son halkası olan Lüsyen, ilk halkası olan Naciye'den o hayatın kuytularını öğrenme şansı buldu.

Sevdiği adamı, onu evvelce ve daima sevmiş bir kadından dinledi.

Hangi renk kravatı nasıl bağladığını anlattı ona Naciye...

Hamid'den kalan yadigârları açtı:

Kitap arasında kurumuş çiçekleri koklattı.

Kesilmiş saç tutamlarını okşattı.

Mektuplarını okuttu.

Dul kaldıktan sonra kendini hepten bu hatıraların mahzun yatağına bırakan bu bahtsız kadın, biraz cahil kalmış, buruşmuş, ihtiyarlamıştı.

Lüsyen'in gözünde, "Aklı her şeye ermeyen, namuslu, canlı, cıvıldayan bir kuş"tu o...

Ama Hamid, zar zor geçinen bu eski hatıradan maddi desteğini esirgememişti.

Her yardımında, "İşte nişanımın bozulduğu zamandan kalma tazminatın bir kısmı" diye takılır, "Bu borç da amma uzun vadeliymiş, hiç bitmeyecek galiba," diye eklerdi.

Onun bükülen beliyle Hamid'in abidevi kalıbı yan yana konduğunda ikisinin aynı yaşta olduğuna inanmak imkânsızdı.

Bunu bilen Hamid, eski nişanlısına takılır; "Yarabbi, seninle evlenmiş olsaydım, halim nice olurdu? Sen ihtiyarladın; bense gençliği severim," derdi.

Naciye ise, genç tenle yatarak genç kalan ebedi sevgilisine sitem edercesine, "Merak etme, öyle olsa ben genç ölürdüm; bana çektireceğin azaplara katlanamazdım ki," diye iç çekerdi.

Kim bilir ne derin hasretlerin ne keskin hasetlere dönüştüğü iç fırtınaları, sonunda Naciye’yi hafıza kaybı ve zihni zaaflarla mecnun halde Darülaceze’ye sürükleyecek, orada herkese asıl adının Lüsyen olduğunu söyleyerek ve Hamid’in gelip onu almasını bekleyerek sonsuzluğa göçecekti.

34

1913 baharında Bebek'e yerleştik.

O zamana kadar meçhulüm olan pırıltılı maziyi günden güne, parça parça öğrendim. Deniz kenarındaki yahut tepelerdeki gezilerimiz boyunca Abdülhak Hamid, nasıl zalim ve yaramaz bir çocuk olduğunu, annesinin yerini alırlar korkusuyla cariyeleri nasıl dehşetli kıskandığını, bunlara ne türlü fenalıklar ettiğini anlatırdı.

(...)

"Öyle iken bana ihtimam gösterirler, azarlamazlar, asla hak ettiğim cezayı vermezlerdi," derdi.

Neden mi?

Ben, sebeplerini keşfe başlıyordum.

Çünkü ona gücenmek imkânsızdı.

Etrafına öyle bir cazibe saçıyordu ki! Akla hayale sığmaz kaprislerine tahammül ettiğim, ihtiyarlamaya başlamış bu adamla o vahşi, gemlenemez, hükme girmez çocuk birbirinin aynı idiler.

Beraber geçirdiğimiz yıllar zarfında epey yaman çılgınlıklar yaptı; asla ona gücenemedim. Her hududu fazlası ile aştığı zamanlarda bile biraz önlemek için mecbur kalarak mırıltı kabilinden söylenir, fakat her şeyini çoktan bağışlamış bulunurdum.

Affetmek mi?

Ne diyordum?

Onu hiç suçlu görmemiştim ki!

Şu veya bu sebeple kızdığımı belli etmem lazım gelirse ona bakmaktan sakınırdım.

O gözler...

O tebessüm...

Yarabbi, bunlardaki nur nasıl soldurulur?

Bunlar ancak öpülebilirdi.

Ben de öper ve o defa da yenilmiş olurdum.

Takdirlerimi kabul eder, tasdik ederdi:

"Hakkın var, haklısın ben tahammül edilmez bir adamım. Söylediğime, yaptığıma pişmanım. Affet."

Isrardan sinirlenirdi:

"Pekâlâ, evet kabahatliyim işte, ama yeter, tahammül edilmez bir adam olduğumu kabul ettim ya kâfi..."

Eğer kabahat ağırca ve neticeleri vahim olur da (öylesi de olurdu) biraz fazlaca söylenirsem papatya celladı kendini gösterirdi:

"Pekâlâ öyle dedim, öyle yaptım. Ne yapalım kıyamet kopmaz ya..."

Çekişmelerimiz genellikle çılgın kahkahalarla biterdi. Hatta itiraf etmeliyim ki, gülmenin en münasebetsiz olduğu şartlarda bile...

Ona karşı koymak imkânsızdı. Ben de karşı koymuyordum.

Yelkenlerimin suya inişiyle, bütün hikâyelerinin, kıssalarının hissesi, belki de gizli felsefesi olan şu hikmeti söylerdi:

"Adam sen de!.. Aldırmayalım. Bu fani dünyada hiçbir şey aldırmaya değmez."

(...)

İkimiz de yirmi yaşındaydık.

Tatil yapan iki mektepli gibi kahvaltı etmek niyetiyle yamacın en üstüne oturmaya gittiğimiz zaman da yirmişer yaşındaydık.

Ama Abdülhak Hamid sandviç paketini antredeki masanın üstünde unuturdu, ama ben termosun vidalı kapağını pek kötü kapardım. Bizi imdadımıza yetişerek aç biilaç, Gülbaba Tekkesi'ne kabul ederler, leziz şeyler ikram ederlerdi.

Kucak kucak çiçeklerle dönerdik.

Hey gidi günler hey!

35

1913 baharı, Bebek-İstanbul

Bebek'le, Lüsyen'in hayatında yeni bir devre başladı.

Hamid'in harem odasının bir köşesinde doğduğu ve geniş bahçelerinde, safran rengi güller içinde büyüdüğü eski köşkün yanı başında, kitaplar ve çiçekler arasında nicedir muhtaç olduğu mahremiyet ve huzura kavuşmuştu.

Şimdi mizansen kabiliyetini konuşturarak bu evi Kapalıçarşı'dan aldığı biblolarla, gravürlerle, resimlerle süsleyecek, onu bir yuvaya dönüştürecekti.

Evde birkaç Türk kızı hizmet ediyor, eski aşçı Abdullah Çavuş enfes yemekler yapıyordu.

Evin yeni hanımı, meşhur şair eşinin eşliğinde, dünyanın en güzel tepelerinde süvari kıyafetiyle at koşturuyor, hem haremde hem selamlıkta büyük bir serbestlikle gezip dolaşıyor; açık başıyla birinden öbürüne gidip geliyor, bu da etrafta türlü dedikoduya yol açıyordu.

Ama ne gam!

Aldırmıyorlardı.

Hamid, "Örf de benim âdet de; kime ne?" diye omuz silkiyordu.

O yaz yeni evlerine tamamen yerleşip nihayet "evli" olduklarına inandılar ve saadet yuvalarının kapılarını eşe dosta açtılar.

36

1913 yazı, İstanbul

Haftada bir, Bebek'teki evimiz satranç kulübüne dönüşürdü. Abdülhak Hamid çok iyi oynardı. Yirmi dört saatten fazla süren çetin partiler yapılırdı. Hazırlanan yataklara dokunulmaz ve inatçı oyuncular, ancak yemek vakti ara verirdi. Misafirler de boğazına düşkün, ağzının tadını bilen kişilerdi. Aşçı ve hizmetçiler yorgunluktan biterdi.

Orası benim için fevkalade bir mektepti. Oradakilerin her biri de kendi sahasında birer üstattı.

Filozoflar, âlimler, ihtimal bazıları ermiş olan Mevlevi, Bektaşi, Kadiri şeyhleri benimle ilgilenmek tenezzülünde bulundular; düşüncelerimi işlediler ve o vakte kadar varlığından haberdar olmadığım ufuklara yönelttiler.

Böylelikle, iyiyi gördükten başka, en iyi olanı da tekrar tekrar görmek fırsatını elde ettim. Önemli kişilerle yakın ilişkilerim oldu. Yerlerini kimsenin dolduramayacağı cinsten o insanların çoğu, zamanla ortadan kalkmıştır.

Doğrusu bu zevat, kendilerinden sonrakilerin nispeten değersizliklerinden değil, kendilerini geliştiren ve başkalarının kısmen uyabilecekleri çevreye mükemmel surette uyum sağlamalarından dolayı, o çevreyle beraber yok oldular.

Bu zevat, artık emin ve yavaş; yahut vahşi ve ani bir sükûtun başlayacağı o korkunç noktaya, doruğa varmış bir mümtaz zümre teşkil ediyordu.

Bir dünya, dağılmak üzereydi. Ben, son günlerine şahit oluyordum. Onları izleyen uğursuz ve amansız kanuna uyarak, yeni yöneticilere yer vermek gerekiyordu.

37

Haziran 1913, İstanbul

Lüsyen, “bir dağılma devri”nde, hayatına mana katan bu insanların dilini öğrenmek, sevdiği adamı yazdığı dilde dinleyip anlayabilmek, dizelerini soluyabilmek istiyordu.

Lakin Arap harfleri kendisine zor geliyordu.

Türkçenin virtüözü hemen yanı başındaydı ama o, bu sorumluluğu almaya razı olmadı.

“Aklım ermez benim, dilbilgisi kurallarını bilmem. Git hocalarına sor. Bilse bilse onlar bilir,” dedi.

Lüsyen, bir müddet kendi başına çözmeye çalıştı. Şair-i Âzam’ın şiirlerini önüne çekiyor, parmağını mısralar üzerinde gezdirerek manasını çözmeye çalışıyordu:

Yeşil giyinmiş eminim ben gelenden
Ya cennetten gelir yahut çemenden...

Ne demekti ki bu?

Hamid tercüme etti.

Ama Lüsyen sonraki beyti gösterince sinirlendi:

“Beni dinle,” dedi. “Evvela parmağını ilk mektep talebesi gibi kâğıdın üstünde koşturmaktan vazgeç. Sonra bu karalamaların manasını aramakta ısrar etme. Ne görüyorsan odur. Beyazla siyah...”

“Ama siz herhalde bir manası olsun diye yazdınız bunları...”

“Olabilir. O takdirde mana satırlarda değil, satır aralarında bulunur.”

Zavallı Lüsyen; eşinin dilini layıkıyla öğrenene dek onunla Türkçe konuşamayacaktı. Çünkü Hamid mükemmeliyetçiydi; ahengi, kusursuzluğu severdi; diriliği, gençliği, eksiksizliği...

Aksanlı dile, hasta bedene, bozuk morale, yarım yamalak işe tahammül edemezdi.

Karamsarlık dahi onun tekelindeydi.

“Ne sebepten olursa olsun, yıpranmak kusurdur,” demişti bir seferinde...

Bir güzelliğin bozulmasına, bir elbisenin yıpranmasına, gözlerin zaafa uğramasına üzülüyordu. İhtiyarlığın fikri bile midesini bulandırıyordu. Akranlarının zihnen yıpranmışlığına, bedenen buruşmuşluğuna, eceli bekleyerek vakit dolduruşuna, merhametten çok hiddet hissediyordu.

“Ölüme razı olunmadıkça ölünmez,” diyen adam, kendisine kışı hatırlatacak her türlü güz alametine gözünü kapıyordu.

Bir seferinde Lüsyen diş ağrısından şişmiş bir yanakla çıkagelmişti.

Istırabı ancak hapla dindirilebiliyordu.

Hamid gidip gelip, “Geçti mi?” diye soruyor, geçmediğini öğrendikçe sabırsızlanıyordu. Sonunda şişin bir süre inmeyeceği belli olunca, “Dinle,” dedi. “Seni ne kadar sevdiğimi bilirsin. Ölürsen üzüntünden öleceğimi de bilirsin. Lakin böyle berbat bir yüzle kalmandansa ölmeni tercih ederim.”

Lüsyen bundan incinmiyordu.

Bunu, Hamid’deki daimi ahenk ihtiyacına bağlıyordu. Bu ihtiyaca cevap yetiştirebilmek için de çırpınıyordu.

Hamid, şiş yanağıyla onu beğenmiyor mu?

Ya ona görünmüyor ya yanağının şişini süratle indirecek çareler arıyordu.

Hamid kendisine muhatap olacak derecede Türkçe bilmedikçe onunla konuşmak lütfunu göstermiyor mu?

Türkçe derslerine hız veriyordu.

“A, B, C’den başlama,” diyordu Hamid. “Bunlar sonradan kendi kendine de öğrenilir. Türkiye’de yaşamakla ister istemez Türkçeyi öğreneceksin. Birçoğu manasız birtakım kurallarla yolunu kapama... Onları sonradan incelersin. Sana hocalar değil, taşı gediğine koyacak, her kelimenin yerinde kullanılıp kullanılmadığını anlatacak kimseler lazım.”

Ev, bir anda ona bunları anlatacak ve sevdiği adamın dilini öğretecek hocalarla dolmuştu.

Bunlardan ilki, görümcesi Mihrünnisa idi.

Onun kusuru, bir şeyin sebebi sorulup da anlatamadığı zaman, “Çünkü böyledir,” diye kestirip atmasıydı. Tatmin etmeyen bu cevap, Lüsyen’i çıldırtırdı.

Namık Kemal’in oğlu Ali Ekrem ise tam tersine uzun açıklamalarla öğrencisini boğar, girdiği lüzumsuz ayrıntılarda kaybolup giderdi.

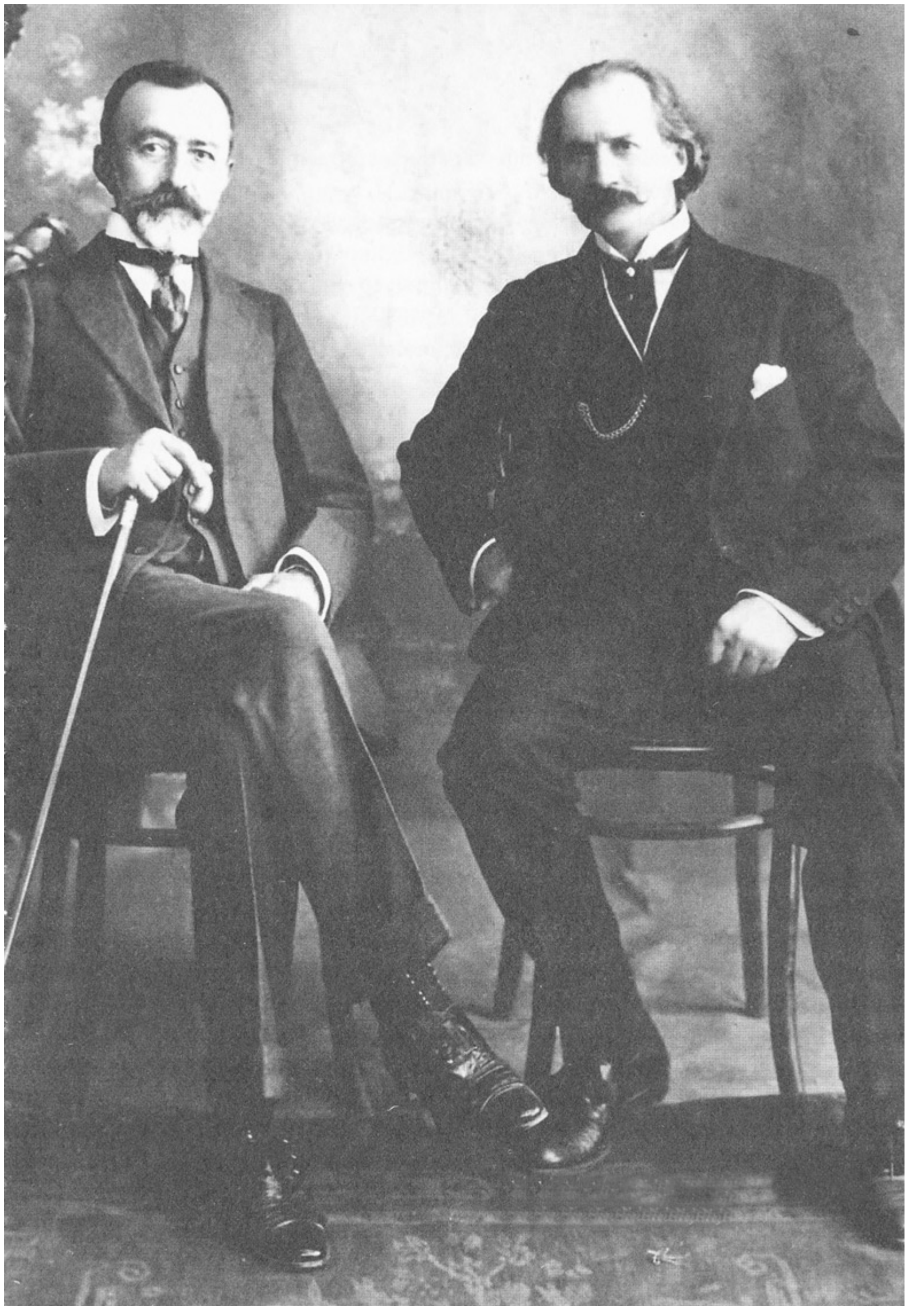
Daha da fenası, her ders sonunda kendi yazdığı manzumelerden birini okuma hevesiydi. Lüsyen, bitmiş bir dersin sıkıntısından sıyrılmaya can atarken bu amatör şairin çocuksu mısralarına katlanmak mecburiyetinde kalırdı.

Rıza Tevfik’e gelince... Bu eski İttihatçı, Fransızcayı İstanbul’da bir Musevi okulunda öğrenmişti. Felsefeye merakı nedeniyle etrafında “Filozof Rıza” diye tanınıyordu. Başına sarık niyetine bir havlu sarar, türlü şakalarla Lüsyen’i güldürürdü.

İlk dersinde ona, *Finten*’in yatak odası sahnesini ezberleme ödevini vermişti. Oyundaki gibi kızıl bir elbise giymiş olan Lüsyen elbisesinin renginden de fazla kızarmıştı.

Kendisine verilen parçayı papağan gibi okudu; okuduklarından bir kelime dahi anlamadan:

> Senin bu kayalara benzeyen başında bu nazik fikirler gariptir. Ah, mağrur ve kibirli erkek! Döndüğünde ne yapacağımı anlamıyor musun? Davalaciro! Bir âcize, aşktan uzak kalmış bir kadına söylemeden yapmak istediği bir şeyi söyletmek mi istiyorsun? Görmüyor musun ki ne kadar utanıyorum? Melvil yerin dibine geçsin! Gidecek misin? Ah, görmüyor musun ki dilimin söyleyemediğini sana gözlerim, kollarım, vaziyetim söylemeye çalışıyor? Davalaciro! Davalaciro! Birdenbire ne oldu bana? Git, git, beni azat et! Tümüyle senin esirin oluncaya kadar.

Abdülhak Hamid ve Rıza Tevfik.

Bu "müsamere"ye Abdülhak Hamid ile Recaizade Ekrem de izleyici olarak katılmıştı.

Hamid, Lady Macbeth'i hatırlatan muhteris bir Avustralyalı kadın için Londra'da yazdığı tiradı, yazılışından çeyrek asır sonra yirmi yaşında bir Belçikalı kızdan İstanbul'da dinleyince gülmekten katılmıştı.

Ve hocaların hası:

Tevfik Fikret...

Onun da Harb-i Umumi'den sonra İttihatçılarla arası açılmıştı. *Halûk'un Defteri* ile gençlere seslenmiş, şimdi çocuklar için *Şermin*'i yayına hazırlanıyordu. Ders vererek para kazanıyordu.

O da, derslerde bir kıtalık, hatta tek bir mısralık şiirler ezberletir; fakat bunların mükemmelen yazılıp okunmasını isterdi.

Daha kırk yedi yaşında olmasına rağmen sağlığı bozuktu. Gençken tutulduğu verem, bu yaşta böbreklerine vurmuştu. Çoğu zaman derse bitkin halde gelirdi.

Bir süre sonra da gelemez oldu.

Son günlerinde Hamid ile Lüsyen, Fikret'i Aşiyan'daki evinde ziyaret ettiler. Arnavutkaldırımlı dik yokuşu tırmanıp köşkün ahşap merdivenlerinden çıktılar. Fikret, dünyanın en güzel manzaralarından birine bakan yatağında bitap yatıyordu.

"Sis" şairi, hareketsiz ve balmumu gibi sapsarıydı. Harap olmuş yüzünde yalnız parlak ve güzel gözleri yaşamakta devam ediyordu.

Öleceğini sezmiş, vasiyet gibi dizeler dizmişti:

Artık hayat için yetişir bunca infial,
Dinlenmek isterim ki taab-dar-i mihnetim.
Artık tehi vucut, tehi dil, tehi hayal,
Dünyada şimdi ben dahi bir fazla sıkletim. *

Fikret'i ecelin kıyısına bıraktılar.

Dönüşte Hisar mezarlığının kenarından geçen yolu inerken Hamid üzüntüyle:

"Biri daha gidiyor işte," dedi, "... şu ölüm ne rezalet! Ölecek olduktan sonra yaşamak ne için?"

"Yaşamak için," diye cevapladı Lüsyen...

Güldü Hamid:

"Sen çocuksun, bilmezsin. Sonra gönlün benimki gibi kabristana dönünce görürsün."

O kabristana ilk küreği henüz on dört yaşındayken vurmuş, Tahran'da sefir olan babasını toprağa vermişti.

O günden beri ecel, hem hayatının hem sanatının başköşesindeydi.

Sadık kabristanı, ona *Tarık*’ta nesiller boyu sızlayacak mısralar yazdırmıştı:

***** Artık hayat için yetişir bunca tutku ve güceniklik / Dinlenmek isterim ki, mihnetten yorgunum. / Artık vücudum boş, gönlüm boş, hayalim boş, / Dünyada şimdi ben de bir fazla ağırlığım.

38

Her yer karanlık, pür nûr o mevki!
Magrip mi yoksa makber mi Yarab?
Ya hâbgâh-ı dilber mi Yarab?
Rüya değil bu, aynile vâki!
Bir gülşen olmuş bak şu harabe
Ebr-i seher mi düşmüş türâbe?
Yârim mi medfûn? Ay mı tutulmuş?
Dikkat, şu sönmüş nûr-i nigâha!
Kabri çiçekten bir türbe olmuş,
Dönmüş o türbe bir haclegâha!
Bir haclegâha döndüyse türben,
Aç koynunu aç, ma'şûkanım ben!

Her yer karanlık, nurla dolu o mevki!
Güneşin battığı yer mi, yoksa mezar mı, Yarab?
Ya (da) dilberin uyuduğu yer mi, Yarab?
Rüya değil bu, tamamen gerçek!
Bir gül bahçesi olmuş, bak şu harabe,
Sabah bulutu mu düşmüş toprağa?
Yârim mi gömülü? Ay mı tutulmuş?
Dikkat, şu sönmüş bakışın nuruna!
Mezarı çiçekten bir türbe olmuş,
Dönmüş o türbe bir gerdek odasına!
Bir gerdek odasına döndüyse türben,
Aç koynunu, aç, sevdiğinim ben!

Tarık yahut Endülüs'ün Fethi, 1879, 1916, 1920 baskıları.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Tiyatroları 5 - Tarık, İbn Musa, Tezer, Nazife, Abdullahü's-Sagîr,* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, Temmuz 2002, s. 71-72.

39

Haziran 1913, İstanbul

9 Haziran 1913 günkü *Tanin*'de, Hamid'in annesi için yazdığı eseri *Validem*'in bir parçası yayımlandı.

Hamid, önce kör, sonra felç olan annesini on beş yıl önce Londra'da yaşadığı devirde kaybetmiş, ardından "o en büyük canan"ın hayat hikâyesini uyaksız, kafiyesiz uzun bir manzûmede anlatmıştı.

Daha önce *Nesteren*'de denediği gibi, *Validem*'de de kafiye usullerini kırma, hatta kafiyesiz yazma fikrine düşmüş, bentlere de birbirine eşit olmayan mısralar yazmıştı.

Seneler sonra kendisine en sevdiği eseri sorulduğunda *Validem* cevabını verecekti.

Hamid'in annesi Münteha Nasib, bir Çerkez kızıydı. Kafkasyalı bir çobanın çocuğu iken beş yaşında kaçırılmış, bir tekneyle İstanbul'a taşınıp Çamlıca'da bir konağa esir olarak satılmıştı.

Analar, kızlar, ehl-i cehl-i isâr.
Gidiyorlardı hep satılmak için!
–İki ayda Trabzon'a, oradan
Sinop'a, Samsun'a ve en sonra,
daha birçok belâya uğrayarak,
semt-i maksuda doğrulur tekne...
–Tekne batmaz fakat hamûlesi de,
yolda çok kerre eksilir, artmaz-
Hâsılı hep çoluk çocukla dolu,
suda aylarca sallanan bu beşik,
yanaşıp Asitâne'ye bir gün,
üserâyı döker esircilere:

Bî-mekânlar, bulur o yolda mekân...

Analar, kızlar, tutsaklığın cahilliğiyle
Gidiyorlardı hep satılmak için!
–İki ayda Trabzon'a, oradan
Sinop'a, Samsun'a ve en sonra,
daha birçok belaya uğrayarak,
amaçladığı yöne doğrulur tekne...
–Tekne batmaz fakat yükü de,
yolda çok kere eksilir, artmaz-
Kısacası hep çoluk çocukla dolu,
suda aylarca sallanan bu beşik,
yanaşıp İstanbul'a bir gün,
esirleri döker esircilere:
Mekânsızlar, bulur o yolda mekân...

Münteha Nasib'in bulduğu mekânın beyi Ferit Efendi, onu evlat edinmiş, sonra da komşuları Hekimbaşı Hayrullah Efendi ile evlendirmişti.

Hamid, annesiyle babasının hoş bir tesadüfle çakışan kaderlerini ve kendi varlığını o tesadüfe borçlu olduğu gerçeğini, *Validem*'de şöyle kâğıda dökmüştü:

Çerkezistan'a hâkim olmasa o,
olmasa halkı tâcir-i üserâ;
olmasa kızlar onda hep mahkûm
anadan doğma bir esaretle;
vâlideyn olsa da masûnü'l kaht,
itikadınca herkesin orada
o isâr olmasa delîl-i yesâr;
olmasa paytahtımızda mesag
bu esir almaca oyunlarına;
sahibi bir Ferid Efendi olan,
dediğim köşkün ittisâlinde
olmasa başka bir ikametgâh;
olmasa onda bir küçük molla,
sâhib-i dârın oğlu bir çelebi;
olmasa komşular miyânında
âşıkî bir mukarenet mevcud
olmasa hâsılı bu râbıtalar,
bu hatalar, bu hoş tesadüfler,
ben de olmazdım olmaya cesbân.
Birinin nâm u şânı bir târih;

Birinin hânedânı efsâne...
Oğlun nesli pür-fer ü zîver,
Ufku bir harîk-i dûrâdûr.
Kızın ecdadı hâk ü hâkister,
karlar altında bir şeb-i medfûn.
O oğul vâlidim, o kız da ninem.–
Birinin aslı bir geniş mâzi;
Birinin aslı bir büyük nisyân!

Çerkezistan'a hâkim olmasa o,
olmasa halkı esir tüccarları;
olmasa kızlar orada hep mahkûm
anadan doğma bir esirlikle;
ana baba olsa da yokluktan korunmuş,
itikadınca herkesin orada,
olmasa başkentimizde izin
bu esir almaca oyunlarına;
sahibi bir Ferid Efendi olan,
dediğim köşkün bitişiğinde
olmasa başka bir ikametgâh;
olmasa onda bir küçük molla,
konak sahibinin oğlu bir çelebi
var olmasa komşular arasında
âşıkla ilgili bir yakınlık var,
olmasa kısacası bu bağlantılar,
bu hatalar, bu tesadüfler,
ben de var olmazdım.
Birinin nam ve şanı bir tarih;
birinin hanedanı efsane...
Oğlun nesli dolu ışık ve süs,
ufku bir yangın uzaktan uzağa.
Kızın ecdadı toprak ve kül,
karlar altında gömülmüş bir gece.
O oğul babam, o kız da annem.–
Birinin aslı bir geniş mâzi;
Birinin aslı bir büyük unutuş!

Hamid, eseri tefrikaya verirken, Balkan felaketinin memlekette sebep olduğu hüsrana dair birkaç bent ilave etti. "Herkesin anası" vatanın çektiği acılara atfen, "anne" ve "vatan" kavramlarını buluşturup eserini harbin ihtiyaç hissettirdiği ateşli mısralarla tamamladı:

Vâliden şimdi nâ-bedîd, ancak
yine bir vâliden var ey Hamid!
sen dua et heman o var olsun,
çünkü ondan tulû’ eder her gün,
nice binlerce vâlid ü mevlûd,
onun evlâdı ordu var mevcûd,
ki yolunda fedâ-yı can ediyor;
Onun evlâdı millet ü devlet.
(...)
Yaşasın! Mâder vatan yaşasın
ki bugün bizleri odur yaşatan.
(...)
Bir zaman bir küçük aşiret iken,
koca bir devlet eyleyen îcâd:
Hâkim-i bahr ü ber bu kavm-i asîl,
bu muazzam, bu kahraman millet;
sabr ile, sa’y ile, gelir bir gün
yine izhâr eder büyüklüğünü;
yine meşrûan ittihâd ederek,
kılarız eski hâli istirdât;
kuvve-i akl u kuvve-i bâzû,
edecektir, eder bi-iznillah,
hasmı lerzân u âlemi hayran!

Annen şimdi yok artık, ancak
yine bir annen var ey Hamid!
Sen dua et de o var olsun,
çünkü ondan doğar her gün,
nice binlerce baba ve çocuk,
onun evlatları ordu var mevcut,
ki yolunda canını feda ediyor;
onun evlatları millet ve devlet.
(...)
Yaşasın! Anavatan yaşasın
ki bugün bizleri odur yaşatan.
(...)
Bir zaman küçük bir aşiret iken,
koca bir devleti yoktan var eden:
Denize ve karaya hâkim bu asil kavim,
bu muazzam, bu kahraman millet;
sabırla, çalışmayla, gelir bir gün
yine gösterir büyüklüğünü;
yine Hak yolunda birleşerek,
yeniden elde ederiz eski halimizi;

akıl kuvveti ve pazu kuvveti,
titretecektir, Tanrı'nın izniyle,
düşmanı ve edecektir âlemi hayran!

Validem, *İctihad*, no. 69-79, 27 Haziran 1329-29 Ağustos 1329/10 Temmuz-12 Eylül 1913. Kitap olarak baskı 1913.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 2 - Makber / Ölü / Hacle / Bâlâdan Bir Ses / Validem*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Şubat 1997.

40

Haziran 1913, İstanbul

Validem'in yayınının sona erdiği günkü *Tanin*, vahim bir haberle çıktı:

Sadrazam Mahmud Şevket Paşa, Beyazıt Meydanı'nda uğradığı bir suikastla öldürülmüştü.

Aynı zamanda Harbiye Nazırlığı'nı da yürüten Paşa, daha 4,5 ay evvelki Bâbıâli Baskını'nda İttihatçı olmadığı halde kendisine güvenen İttihatçılar tarafından Sadaret'e getirilmiş, lakin Alman yanlısı İttihat ve Terakki'nin aksine, Rus tehdidine karşı İngiltere'ye meyleder olmuş, bu da onun sonunu hazırlamıştı.

O gün de Beyazıt Meydanı'ndaki Harbiye Nezareti'nden Bâbıâli'ye giderken Çarşıkapı'da üç kişi tarafından açılan çapraz ateş sonucu makam otomobilinde yaveriyle birlikte vurulmuştu.

İstanbul yeniden, içinde kanlı entrikaların perdelendiği bir gayya kuyusuna dönüşmüştü.

Zaten akıbeti meçhul olan Hamid'i hepten belirsizliğe sürükleyen bir olaydı bu... Yine onu geldiğine pişman edecek bir sisin içine düşmüştü.

Genç karısı Kapalıçarşı'da alışverişi alışkanlık haline getirmişken, evde aşçılar, uşaklar hizmet ederken, görevden alınmış yaşlı yazar, iki ayda bir tazminat adıyla aldığı yüz lirayla geçinmek durumundaydı.

Onca köşkün, yalının, kostümün, yaldızın içinde parasızdı. Parasızlık onda aileden devraldığı, irsi bir hastalıktı.

Bütün zenginliklerine rağmen Hekimbaşılar, büyük dededen miras kalan bir savurganlık sebebiyle hep varlık içinde yokluk çekmişlerdi.

Hekimbaşılar. Abdülhak Hamid’in ailesi. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Aile hatıratı, en lüks şartlarda yaşanmış yılları izleyen ödenememiş borçlar, emanete kaptırılmış eşyalar, kapanmak bilmeyen taksitlerle doluydu.

Hamid de bu ata mirasına sadakatle bağlı kalmış, bir türlü kesesiyle zevklerini denkleştirememiş, varken har vurup harman savurmuş, yoklukta parasızlıktan yakınıp durmuştu.

Hatıraları kadar, mektupları, şiirleri de bundan sızlanan satırlarla doluydu.

Sahra’da yazdığı gibi:

Âlemde, *“Para mabûd ve bankalar mabed,”* * idi.

Şimdi o Mabûd, kendinden yüz çevirmişti.

Üstelik, ağustos ayında kendisinden yeni eser talep eden *Asâr-ı Nefise Mecmuası*’na verdiği cevapta da üzüntüyle itiraf ettiği gibi, “durum ve şartları, eser yazmaya müsait değil”di.

“Pek yaman bir darlık içinde bulunduğundan” daha önce yazdığı eserleri, gazete ve dergilerde tefrika ederek geçimini sağlamaya çalışıyordu.

Celâl Sahir’den henüz yayımlanmamış *İlhan*’ın tefrika edilmesi için Hüseyin Cahit’le konuşmasını istemişti.

Hüseyin Cahit, eserin tefrikası ve bin kopyalık ilk baskısını gazete hesabına yapmak üzere yüz lira teklif ediyor, lakin bu parayı ancak beş taksitte ödeyebileceğini söylüyordu.

Mazereti, Hamid’le aynıydı:

“Maddi imkânsızlık...”

Fakat Mahmud Şevket Paşa suikastıyla doğan kaos, Hamid için hayırlı bir tayinle sonuçlandı.

İttihat ve Terakki, iktidarını mutlaklaştıran bir tercihle başvekâlete Said Halim Paşa’yı getirdi.

Said Halim Paşa, öldürülen sadrazamın kabinesinde Hariciye vekili idi.

Aylardır kendisine bir iş verilmesini bekleyen bu azledilmiş diplomatla ilgilendi.

Tebrike gelen Hamid’e önce uygunsuz bir teklif yaptı:

“Zât-ı Şâhâne’ye[**] bir kaside yazsanız da size bir ihsan-ı Şâhâne[***] alsak,” dedi.

Hamid maaşlı bir şair olmanın tuhaflığının farkındaydı; lakin kiralık kalem muamelesine içerledi:

“Ben hayatımda iki padişaha kaside yazdım; ikisi de sağ değildi” dedi. “Biri Fatih Sultan Mehmed’di, diğeri Yavuz Sultan Selim... Sağlara kaside yazmak âdetim değildir.”

Londra’dan Sultan Abdülhamid’e yazıp yolladığı “Kaside”yi ya unutmuştu ya da unutturmaya çalışıyordu.

Kendisi de yazıp çizen bir münevver olan Said Halim Paşa üstelemedi.

1914 başında da Hamid’i, ismine kaside yazmayı reddettiği Sultan Mehmed Reşad’a tavsiye edip “Osmanlı’nın Lordlar Kamarası” sayılan Meclis-i Âyan’a üye seçtirdi.

Hamid bu itibarlı senatoda dağılana kadar görev yapacak, bir ara İkinci Reis vekili makamına da oturacaktı.

Nihayet İttihatçıların imdada yetişmesiyle itibarı iade edilmiş, hayatı istikrar kazanmıştı.

Âyan üyeliğinden yüz lira maaş alacaktı.

Fakat Hazine sıkıntıda olduğundan maaşlar düzenli ödenmiyor, Hamid yine geçinemiyordu.

Sonunda yüzünü kızartıp dostluğu bulunan Maliye Nazırı Cavid Bey'e bir mektup yazdı ve geçinemediğinden yakınarak Maliye'den iş veya maaşına mahsuben borç istedi.

***** Para Tanrı ve bankalar tapınak.

****** Padişah.

******* Padişah'ın bağışı.

41

30 Mayıs 1914

Şâyân-ı perestiş Cavid Beyefendi Hazretleri,

Siz bu devlet ve milleti müthiş bir illetten, can çekişen bir maliyeden kurtardınız; tanıyan, tanımayan, büyük, küçük herkes sizin hayranınız ve minnettarınızdır. Toplumumuz için bir şairin varlığı lüzumlu değil ise, büyüleyici dehanız ve âlimlere yaraşır kurtarıcı irfanınızla, bu Abdülhak Hamid'i de kurtarmak isteyeceğinizden eminim. Zaten Brüksel'den, birkaç yalancı, fesat ve iftiracıdan başka bütün düşünürlerin hayretle karşıladığı ayrılışımı, üzüntüyle karşılayan muhterem kafilenin reisliğine tenezzül ederek benim geçimimi sağlayabilmem için Bâbıâli'ye kadar gitmiş olduğunuzu minnetle daima hatırlarım. Brüksel'den borçlu olarak çıktığım gibi, İstanbul'a geldikten sonra da bir sene işsiz kaldığımdan durumumu düzeltmek mümkün olamadı. Manen ve maddeten ihtiyacım nedeniyle bir sefaretle kayrılmak istedimse de onun da her nedense mümkün olamayacağı anlaşıldı. Nihayet Heyet-i Âyan'a getirildim. Bundan dolayı şüphe yok ki bir manevi teselli buldum, fakat Âyan maaşıyla hem geçinemeyeceğimi, hem de borçlarımı ödeyemeyeceğimi görüyorum. Yani borcumu verecek olsam geçinemeyeceğim, geçinecek olsam borcumu veremeyeceğim. Bu borçlar da gittikçe onur kırıcı ve manen de insanı tüketici bir hal aldığından ya münasip bir sefarete veya geçici bir memuriyete gönderilmemi veya Maliye müesseselerinden birisinde istihdam edilmemi veyahut Âyan maaşından bir miktarının, sonradan aydan aya uygun bir şekilde kesilmek üzere dört beş

*yüz lira ödünç verilmek suretiyle imdadıma yetişmenizi istirham etmek için zât-ı devletinize * müracaat etmeyi çoktan beri düşünmekte isem de cesaret edemiyordum. Binaenaleyh bu dilekçemle gizlenerek huzurunuza çıkıyorum. Arz ettiklerimden herhangi biri uygun ve mümkün ise veyahut hiçbirisi bile mümkün ve uygun değil ise, ihmal buyurmayacağınızı bildiğimden bu konudaki kararınız, iradeniz ve görüşünüzü Celal Sâhir biraderimize yazılı olarak bildirmenizi rica ederim, muazzez ve muhterem efendimiz hazretleri.*

Bendeleri Abdülhak Hamid

***** Yüksek şahsınıza.

42

1914 yazı, İstanbul

Bu feryat üzerine imdada yetiştiler.

İlkin Şehzade Abdülmecid Efendi, İttihatçı vekillerle köşkünde yaptığı bir toplantıda “virane gibi bir evde oturan” Hamid’e münasip bir ev satın alınıp ömür boyu ikametine tahsis edilmesini istedi.

Vekiller topluca onayladı. Hatta Harbiye Nazırı Enver Paşa, bu konuda girişimde bulundu.

Lakin Harbiye Vekâleti ile Maliye Vekâleti arasında, alınacak evin bedelinin ne olacağı ve bu bedelin hangi bakanlıkça ödeneceği konusunda anlaşmazlık çıktı.

Enver Paşa “Hükümetin malı olacak bir ikametgâhın parasını ben Harbiye bütçesinden verememem” diyor, Maliye Nazırı Cavid Bey ise “böyle bir paranın harcanması için Meclis-i Mebusan kararı gerektiğini” söylüyordu.

Ne var ki Meclis-i Mebusan faaliyette değildi; o yüzden de bu girişim sonuç vermedi.

Bunun üzerine Şair’in yerleşeceği bir apartmanın iki sene müddetince kirasının ödenmesi kararlaştırıldı.

Hemen ev arayışına girişildi.

Zaten Hamid, Bebek’teki sakin sayfiye hayatından sıkılmıştı. Harp sebebiyle şehir içi ulaşım vasıtalarının felce uğraması da taşınmaya bahane oldu.

Ancak ev buluncaya kadar ihtiyaten taşınmamak gerekirken Lüsyen’in tabiriyle “Hamidane” bir yöntemle, yani aklına eseni derhal yapan sabırsız

bir telaşla, yaz ortası alelacele pılı pırtıyı toplayıp evlerini boşalttılar; hemen ev bulamayınca da geçici olarak Tokatlıyan Oteli'nin arkasında, Mektep Sokağı'nda Yohanideslerin evine sığındılar. Sonra da Sıraselviler'de uygun bir ev bulup taşındılar.

Böylece hayatlarında yeni bir devir açıldı.

Bebek'in “alaturka” hayat tarzının yerini yeniden Beyoğlu'nun Avrupai havası aldı.

Hamid-Lüsyen ikilisi, bir anda davetlerin en aranan, en göze çarpan çifti haline geldi.

Bir an bile boş kalmayan yeni evleri, kısa zamanda devrin önde gelen şahsiyetlerinin, edebiyatçıların, siyasetçilerin uğrak yeri oldu.

Süleyman Nazif, Ruşen Eşref gibi devrin meşhur edebiyatçıları evin müdavimleri arasındaydı. Halide Edib, Kurmay İsmet gibi şöhretler de birkaç kez satranç oynamaya gelmişlerdi.

30 yaşındaki İsmet Bey, ordunun yegâne hâkimi sayılan Enver Paşa'nın emrinde bir şube müdürüydü.

Yazar Halide Edib ise, kız mekteplerinin umumi müfettişiydi. Tedavi için gittiği Viyana'dan yeni dönmüştü. Evli barklı Hüseyin Cahit'in onun peşi sıra Viyana'ya gidişi, İstanbul sosyetesinin en iştah kabartan dedikodularından biri olmuştu.

Hamid, hem arzuladığı entelektüel çevresine hem de özlediği şehir gürültüsüne kavuşmuştu.

O aralık Talat Paşa'nın tavsiyesiyle Maarif Nazırı Şükrü Bey, “Hamid külliyatı”nın bir arada yayımlanması işini üstlendi. Şair, beş bin beş yüz lirayı aşan bir parayı toplu olarak alabildi. Bu sayede ayda elli lira tazminatla geçinme derdi de sona erdi.

Tabii “atadan savruk” Abdülhak Hamid, borçlarını öder ödemez kendini yeniden Beyoğlu'nda safahatın kollarına attı.

Yakup Kadri, o çapkınlık gecelerinin Hamid'ini, hayli düşkün ve acınası bir halde resmedecekti:

43

Bazı arkadaşlarla Tepebaşı'nda Garden Bar'a gidişlerimizde Abdülhak Hamid'e sık sık rast geldiğimiz olurdu. Önce yanına yaklaşmaya cesaret edemeyerek uzaktan seyrine dalardık:

Şair-i Âzam, vakit henüz pek geç değilse, Süleyman Nazif ve Süleyman Nesip gibi birkaç hayranıyla birlikte içki içip sohbet etmekte ve vakit bir hayli geciktikten sonra ise,

Cemşidî koyar bu halk merakte
*meyhane yıkıldı mest ayakta...**

mısralarının ifade ettiği hale kendi durumuyla örnek vermek istercesine, önünde bir viski kadehiyle tek başına kalmakta, bakışlarını durmadan bar kızlarının üzerinde dolaştırmaktadır.

Hemen hepsi Fransa'dan getirilmiş o kızlar birbirinden güzel görünürdü bize... Ama bunlar arasında Mariette adında bir dansöz vardı ki, gerek sahnede oynarken, gerek ortada dolaşırken yüreğimiz ağzımıza gelir gibi olurdu. Uzaktan baktığımız zaman Hamid'in de en çok onunla ilgilendiğini sezerdik. Bu yüzden Mariette'in değeri gözümüzde bir kat daha artardı.

Bir gece, ne yapıp ne edip ve hepimizin cebinde ne varsa bir araya getirip onu masamıza çağırmak cüretinde bulunduktu. Kızcağız bizim yanımıza gelmek üzere kırıta kırıta yürürken bir de ne gördüktü:

Hamid Bey'in masası önünde duraklayıp kalmasın mı?

Hamid Bey, oturduğu yerden ona bir şeyler söylüyor, o da, "Ben şu masaya angajeyim," demek ister gibi eliyle bizim tarafı gösteriyordu.

Şair-i Âzam monoklünü taktı; Mariette'i bileğinden tutmuş olarak uzun uzadıya bulunduğumuz noktaya baktı. Bizi gördü mü, görmedi mi,

gördüyse tanıdı mı, tanımadı mı; bilmiyorum. Tanımamış olacak ki, bizi hiçe sayarak bileğinden tuttuğu kızı çekip yanına oturtmuş ya da tanımış olacak ki, biraz sonra Garden Bar'ın başgarsonunu gönderip bizi masasına davet etmişti.

Herhalde bu hadise öyle karışık bir durum yaratmıştı ki, hepimiz şaşırmış kalmış ve bilincimizi yitirmiş gibi Üstad'ın masasına gitmiştik.

Üç kişiydik ve Mariette'le birlikte, o saçlı sakallı "muhteşem" ihtiyarın çevresinde herkesin dikkatini çeken acayip bir daire teşkil etmiştik. Ona kızını, oğul veya torunlarını (çünkü aramızda bol bol kırk yıllık bir yaş farkı vardı) etrafında toplamış bir baba, bir büyükbaba, bize de bir aile reisinin sofrasında oturan çocuklar denilemezdi.

Kaldı ki, o anda Hamid Beyefendi tam manasıyla sarhoştu ve bizimle muamelesi ilk andan itibaren o kadar yarence, Mariette'e karşı davranışları o kadar laubali bir şekil almıştı ki, görünüşümüze türlü türlü şüphe uyandırıcı manalar verilebilirdi.

Şair-i Âzam ikide bir kadehini kaldırıp bizimle toka ediyor ve her yudum içkiden sonra Mariette'in şurasına burasına öpücükler konduruyordu. Sonra da bize dönüp, "Bu, mezelerin en tatlısı... Fırsat kaçırmayın; siz de öpün bu nadide mahluku," diyordu.

Önceleri utancımızdan yerin dibine geçeyazdık. Fakat yavaş yavaş biz de açılmaya başladık. Kâh Şair-i Âzam'la şakalaşıyor, kâh onun tavsiyesini yerine getirmek teşebbüslerinde bulunuyorduk. Ama doğrusunu söylemek lazım gelirse bu teşebbüslerimiz daima yarıda kalıyordu. Zira Mariette hep onun kolları arasında idi ve ensesinde, gerdanında, kulaklarının ardında hatta dudaklarında boş bıraktığı bir nokta kalmıyordu.

Biz, arada bir, "Üstad, Otöy'de [**], Lak'ta [***], Kaskat'ta [****] da Fransız dilberleriyle böyle mi vakit geçirirdiniz" diyor ve şu şiirini okuyorduk:

Üç "fiakr" üzre kenâr-ı "Sen"de
Bir gece hep Otöy'e gitmiş idik.
Seyr-i mehtâba dalıp gülşende
Ne safâlarla sabah etmiş idik.

Üç "fiakr"a[1] binmiş "Sen"in kıyısında
Bir gece hep (birlikte) Otöy'e gitmiştik.
Mehtabı seyretmeye dalıp gül bahçesinde
Ne safalarla (dalıp) sabah(ı) etmiştik.

O ise kâh işitmemezlikten geliyor; kâh tatlı uykusundan uyandırılan bir adamın mahmur ve karık sesiyle, "Kim yazmış bu hezeyanı? Otöy de neresi?" diye söyleniyordu. Bunun üzerine hep bir ağızdan *Divaneliklerim'*deki şu mısraı tekrar ediyorduk:

"Lak'ta, Kaskat'ta anınla randevular var idi."

Lakin Hamid Bey, bize artık cevap vermeye bile lüzum görmüyor, Mariette'in kulağına bir şeyler fısıldıyor, Mariette ise kıkır kıkır gülüyordu.

İşte o gece, biz de Garden Bar'da böylece "sabahı etmiş" idik. İş bununla kalsa iyi... Fakat Şair-i Âzam bizi ağzımız açık halde ve zararlar içinde bırakarak Fransız güzeliyle birlikte sallana sallana çıkıp gitmiş idi.

Nereye?

Ne yapmak için?

Bunu önümüzdeki gecelerin birinde Mariette'e sormuştuk:

"Seni alıp götürüyor. Ya sonra ne oluyor?"

Mariette şuh bir kahkaha atarak şöyle demişti:

"Mais, qu'est que vous croyez, mes petits Messieurs? Il est un tigre..."[*****]

***** Cemşid'i koyar bu halk merakta / meyhane yıkıldı sarhoş ayakta...

****** Auteuil.

******* Lac.

******** Cascade.

1. Fransızca *Fiacre*, kiralık araba anlamında.

********* Ne sanıyorsunuz, küçük beyler? O bir kaplan...

44

Akşamları geç vakitlere kadar şehirde kalıyor, bazen de geceleri hiç eve dönmüyordu.

İlk zamanlar kendisini sabahlara kadar beklediğim olurdu. Gerçi sokak kapısının anahtarı ondaydı ve eve istediği saatte gelebilirdi, ama o gelmeden gidip yatmaya yine gönlüm razı olmazdı. Aklıma bir sürü kötü ihtimaller gelirdi:

“Ya yolda bir kazaya uğradıysa...”

“Ya fazla içkili olup da bir yerde sızdı kaldıysa...”

Gözüme uyku girmezdi.

Fakat zamanla insan her şeye alışıyor ya da insanın sinirleri gerile gerile birden gevşeyiveriyor. Ben de her şeyi oluruna bırakarak, en geç geceyarısı yatıp uyumaya başlamıştım.

Beyefendi dilediği saatte gelir, anahtarıyla sokak kapısını açar, kâh sessizce, kâh yüksek sesle söylenerek yatak odamızdan içeri girerdi.

İşte bu gecelerin birinde derin uykumdan dehşetli bir gürültü ile uyadım. Yatağımdan fırlayarak merdiven başına koştum. Bir de ne göreyim?

Beyefendi korkunç bir hal almış, avazı çıktığı kadar bağırarak ve sövüp sayarak durmadan, “Söyle o herif nerede?” sözünü tekrar ederek üstüme yürüyor.

Nutkum tutulmuş, donmuş kalmıştım.

Beyefendi beni elinin tersiyle iterek yatak odasından içeri daldı. Karyolanın altına bakıyor, perdelerin arkasını yokluyor, elbise dolabını açıp içini araştırıyordu. Derken beni kolumdan yakalayıp çekerek evin bütün odalarını, bütün köşe bucaklarını aynı heyecanla araştırmaya başladı. Ne

mutfak kaldı, ne bodrum, ne de hizmetçi odası... Burada yatan aşçı kadının ne hale uğradığını pek hatırlamıyorum. En son olarak ben kendimi antrede, sokak kapısının ardında bulmuştum. Burada ilk gözüme çarpan şey, kapının zorlanmış, kilidinin örselenmiş ve (o gece nedense takılı bırakılmış) emniyet zincirinin yerinden fırlamış olmasıydı. Fakat o anda Beyefendi'nin gözüne büsbütün başka bir şey çarpmıştı:

Vestiyerde kendine ait olmayan bir baston!

Kolumu bıraktı, iki eliyle o bastonu kavradı ve bana dönerek hışımla sordu:

"Bu baston kimin? Söyle, bu baston kimin?"

"Ne bileyim? Sizi ziyarete gelenlerden birinin unutup gittiği bir baston olacak" demek istedim; fakat Beyefendi söz dinleyecek halde değildi.

45

1914, İstanbul

Yakup Kadri'nin dediği gibi, "kusursuz bir Garplı kalıbı içinde tam bir Şarklı" idi Hamid...

Birkaç asırdır memleketi iki ucundan çekiştiren ve on dokuzuncu asırda Islahat'la, Tanzimat'la hepten şiddetlenen o medeniyetler muharebesi, onun ruh atlasında kanlı bir iç savaşa dönüşüyordu.

Şark ile Garp'ın ondaki karşılığı kalp ile akıl idi. Çatışmada gün geliyor, kalbin ve aklın melekeleri yer değiştiriyor, Hamid kalbiyle düşünüp beyniyle hissederek şöyle diyordu:

Kalbimi aklıma tercih ederim,
Fikrimi hiss ile tashih ederim. *

Belki de o nedenle İngiliz başkentinde yaşarken Almanlardan yana çıkıyor, istibdada karşı gelirken onun emrinde memuriyet yapıyor, "Başkasını da sevebilmeli" dediği zevcesi için kıskançlık krizlerine giriyor, Frenk kıyafetleri içinde bastonla üzerine yürüyordu.

Hamid, o dönem "eserlerimin en edebî kılıklısı" dediği *Finten*'i kitap halinde basmaya hazırlıyordu.

Londra'da yazdığı bu oyunda güzel ve fettan Finten'in yaşlı ve zengin kocasını bir lordla aldatmasını işliyordu.

Esere, 1884'te Bombay'da gördüğü bir çift ilham vermişti.

Matheran’da gece bir Hintlinin misafiri olmuştu. Bu “çehre züğürdü” ama zengin adamın pek güzel bir İngiliz metresi vardı. “Yataktan ziyade dayaktan hoşlanan bu kız, adamın parasına değil, cömertliğine kul olmuştu.” Lakin adam son derece kıskançtı.

Hamid, Recaizade Ekrem’e yazdığı mektupta, “O çirkin herifle o güzel kızın meclisinde *Othello*’yu okumuş gibi oldum,” diye yazmıştı.

Ne ilginçtir ki, o tuhaf ilişkiye tanık olduğu geceden otuz sene sonra genç ve güzel karısının kendisini aldattığından şüphelenerek kıskançlık nöbetleriyle çılgına dönen yaşlı erkek rolünü kendisi üstlenecekti.

O gece Matheran’da okur gibi olduğu *Othello*’dan tek farkı, Shakespeare’in kahramanının elindeki mendilin yerini, kendi elindeki bastonun almış oluşuydu.

***** Kalbimi aklıma tercih ederim, / Düşüncelerimi duygularımla düzeltirim.

46

DAVALACİRO: Ağızlarınızın hepsinden ayrı ayrı cevap isterim: Dün sabahtan akşama kadar neredeydiniz?

FİNTEN: Allah sana gönül verdiğim için benim mahşer sabahına kadar belâmı versin. Çifte eşler, büyücüler bile senin kadar kıskanç değildir. Sen nasıl erkeksin?

DAVALACİRO: Kıskançlığımı uyandırmayın! Dün sabahtan akşama kadar neredeydiniz? (..) Kimlerin kucağındaydınız. Bu uzun saçlarınızla kimlerin isteklerini tahrike, kimlerin şehvetini ve hırsını yatıştırmaya gittiniz? Bu eller, bu eller, bu küçük ellerle kimlerin kanına girdiniz? Hangi büyük hâinliği def ettiniz? Bu beyaz kollarınızla hangi ejderhaya sarıldınız? Âşıklarınızla, sevdiklerinizle eğleniyorsunuz da ben görmüyor muyum? Benden gizli olarak sürdüğünüz bu zevk ve sefa nedir?

FİNTEN: Meğer kıskançlığın hâlâ uykuda mı bulunuyor Davalaciro? Meğer gözlerinden meşâleler, başından dumanlar çıktığını mı istersin? Yoksa o kapılardan giren cadıların, uyumak bilmeyen hayaletlerin, buradaki seslerin, gürültülerin kendi ağzından çıktıklarını mı görmelisin ki kıskançlığının uyandığına emin olasın? Ah Davalaciro! Ben dün sabahtan akşama kadar seni, istikbalimi yeraltından çıkarmakla uğraştım. Âh, bil ki sen kaybolursan ben seni aramak, bulmak için şu dünya küresini ellerimle kazmaya başlayabilirim Davalaciro! Fakat sana hainlik çıkacak bir yola girmem?

Finten, *Servet-i Fünun*, no. 58-80, 1898. Kitap olarak ilk baskı 1916.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Tiyatroları 3 - Duhter-i Hindu / Finten*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, s. 370-371.

47

1914 yazı, İstanbul

1914 yazında Avrupa'da patlayan umumi harp, insanlığın kanlı bir sayfasını araladı.

Ve felaketin kara bulutu, güzel bir ağustos akşamı, yazları geçirdikleri Bebek'teki evlerinin kapısını çaldı.

Bir davul tokmağının darbelerine eşlik eden bekçinin boğuk sesi, o dehşetengiz haberi verdi:

Alman kıtaları, Fransa'ya geçişlerine izin vermeyen Belçika'nın topraklarını işgal etmişti.

"Belçika topraklarını..."

Yani, önünde felaket davulunun çalındığı evin penceresine koşan genç kadının memleketini...

48

Memleketim, yani ailem, babam, annem, kardeşlerim, akrabalarım, dostlarım, evim, bahçedeki leylaklar, kameriyedeki gül fidanları, köpeğimin havlayışı, bacadan yükselen duman, bana ait ne varsa benden olan her şey...

Dehşetli surette yaslıydım.

Abdülhak Hamid beni teselli ediyordu:

“Sakin ol, hepsi yakında geçer.”

Yakında geçecek ha!

Halbuki her şey daha yeni başlıyordu!

Istırabım her gün birbiri peşi sıra zaptedilen yerlerin tebliğleri tutuşturan adlarıyla gıdalanıyordu:

Meçhul bir küçük kasaba, hiç sanılan bir köy, isimleri belki Erkân-ı Harbiye’den [*] başka hiç kimseyi alakadar etmezken... Ah oraları ne iyi bilirdim! Çan kulelerinin biçimi, topraklarının kokusu, göklerinin rengi hafızamda, ezberimdeydi.

Çok yanıyordum. Istırabımın ifadesini Apollinaire’e bırakıyorum. O zaman yazdığı mısralar, bu acıyı benim söyleyeceğimden daha iyi anlatıyor:

Oradan, bütün bu dövüşen
orduları kendimde götürerek
bende yükseldiklerini ve kıvrımlandıkları yerlere yerleştiklerini hissederek;
oradan ayrılıyorum, Belçika’nın
bahtiyar köyleriyle, ormanlarıyla
birlikte...

Abdülhak Hamid şüphesiz çektiğim acıyı paylaşıyordu. Fakat gidişat, bu acının aylar ve aylarca, belki yıllarca sürmesi tehdidini gösteriyordu.

O, kederi sevmezdi, bu itibarla yorulmaya başladı.

“Yeter artık,” diye şikâyet ediyordu.

Yeten neydi?

Sorup soruşturmak humması içinde, “Bugün ne haber var,” deyişlerim, endişe ile solan çehrem, zaptedilen gözyaşlarıyla sislenmiş bakışlarım...

En nihayet taştı:

“Ne istiyorsun kızım? Katlan buna; harp uzun sürecek. Sürdükçe ağlayacak mısın? Beni ıstıraptan öldürmeye mi niyetin var?”

“Ailem, oradakiler...?”

“Üzülme, oradakiler curcunayı atlattı, cephe Garp’a doğru kaydı. Liège herhangi bir Alman şehrinden daha güvenlidir.”

“Liège bir Alman şehri ha...”

“Öyle demedim canım... Kendi dertlerim kendime yetişmiyormuş gibi (“kendi dertleri!”) küçük bir inatçı yüzünden aklım başımdan gitsin... Hem sana ne oluyor? Sen Belçikalı değilsin ki... Türk’sün. Cevap ver: Türk müsün değil misin? Önce bunu anlayalım.”

“Evet, fakat...”

“Fakatı makatı yok. İnsanın iki vatanı olmaz, sen burayı seçtin. Ya Türk’sün ya hiçsin!”

Allahım ne kıyaslama!

(...)

Yara oradaydı ve ben mustariptim.

Ruhanilerden biri, “Vatan, yuvanın olduğu yerdir,” der.

Bir kadın için vatan, kocasının veya oğlunun kan borcunu ödedikleri yerdir; kadının oradan başka vatanı olamaz. Bazen yüreği kan ağlar; bu da onun kan borcudur. Gerek dini, gerek sosyal kanunlar ona bu sorumluluğu yükler:

“Babanı ve ananı bırakacaksın. Yalnız kocanla bir olacaksın. Ve onun yeri yurdu, senin evin olacak; vatanı, vatanın... Başka hiçbir vatan tanımayacaksın.”

***** Genelkurmay.

49

Mart 1915, İstanbul

Bir süre sonra Lüsyen'in yeni vatanı Osmanlı da Cihan Harbi'ne girdi.

Şimdi babası ile kocasının vatanları birbirine karşı safta, birbiriyle savaşıyordu.

Ve içinde kalbî bir urganla ikisini birbirine rapteden Lüsyen, bugün gerilen o ipin iki uçtan çekiştirdiği kollarıyla acı çeken bir kurban gibiydi.

Hamid'e göre İttihat ve Terakki Hükümeti, sonradan görülecek vehameti sezecek öngörüye sahip değildi.

"Siyaset dürbünü yalnız bizim değil, Almanya'nın, Avusturya'nın da elinden düştü" diyordu.

Halbuki kendisi "bulutlar görünmeden evvel yağmurun geleceğini hissediyor"du.

Diplomasisine aşina olduğu ve *Finten*'de Osmanlı'nın yegâne düşmanı ve rakibi olarak takdim ettiği İngiltere' nin, bir zamanlar Fransa ve Rusya'nın düşmanı olduğu halde zamanla onlarla Almanya aleyhine ittifak edeceği kehanetini bundan otuz sene evvel yazmıştı.

Fakat "siyasetçi değil şair olduğu için" ciddiye alınmamıştı.

1915 baharında gazeteler Gelibolu'daki kanlı boğazlaşmanın havadisleriyle doluydu.

İngiliz ve Fransız donanmaları Boğaz'a hücum etmiş Osmanlı tabyalarını dövüyor, Türk ve Alman topçusu direniyordu.

Bu direniş çökerse Der-saâdet'te* ezanlar susabilir, ittifak donanması Karadeniz'den Rusya'ya açılabilir, harbin kaderi değişebilirdi.

Lakin olmadı.

Topçu ateşi ile mayın gemilerinin mahareti, dünyanın en haşmetli donanmalarının en gaddar gemilerini Çanakkale sularına gömebildi.

Müttefikler, geride batık gemiler, zayi olmuş personel, kırılmış moraller bırakarak çekildi.

Zaferin sevinciyle Âyan Meclisi'nden bir heyet, tebrik için Sultan Mehmed Reşad'ın huzuruna çıktı. Aralarında Abdülhak Hamid de vardı.

Sultan'la çocukluk çağından tanışırlardı.

Bir de hoş hatıraları vardı.

Hekimbaşılar Çamlıca'da otururken Abdülmecid Han' ın kadın efendilerinden birisi köşke misafir gelmişti. Yanında küçük Şehzade Reşad Efendi'yi de getirmişti.

Ziyaret öncesi küçük Hamid'e, kadın efendiye hürmet etmesi, Şehzade'ye de derin bir temenna ederek eteğini öpmesi tembihlenmişti.

Hamid, salona girdiğinde kadın efendiye icap eden hürmeti göstermiş, lakin yaşıtı bir çocuğun eteğini öpmek istemeyip bahçeye kaçmış, oyuna dalmıştı.

Sohbette bu hatırayı anlattı:

"Şevketmeap! O gün münasebetsizliklerin en beterini yapmıştım. Bugün tamire hazırım," dedi.

Sultan Reşad tebessüm etti:

"O günü hatırlıyorum. Etrafımda hayli gürültü uyandıran hadiseyi hatırlıyorum. Güzel kanepenizin üzerinde ne kadar da sıkılıyordum! Sizinle bahçeye çıkıp koşmayı ne kadar istemiştim; bununla beraber kımıldanamıyordum bile. Zira bana da lazım olan ders verilmişti."

"Şevketmeabımız benden daha uslu imişler."

"Belki daha cesaretsizdim, orada güzel bir oyun fırsatını kaçırdım. İlki değil ya, sonuncu da değil..."

Gülüştüler.

Sultan, heyette bulunan vakanüvisten bu askerî zaferin zabıt tespitini ferman buyururken, Hamid'den de zaferi bir bayrama dönüştürecek bir

manzume yazmasını istedi.

Hamid, daha önce çeşitli dergilerde yayımlanmış manzumelerini elden geçirdi. Kırım şehitleri için, tayyare şehitleri için, Balkan Harbi için, Fatih ve Yavuz için, Ziya Paşa için, *İttihad-ı İslâm* için yazdıklarını *İlham-ı Vatan* başlığı altında bir araya topladı.

Bunları Padişah'a takdim için bir cumartesi günü Hümâyun'a gitti.

Sadrazam Said Halim Paşa da saraydaydı.

Hamid onunla birlikte Sultan'ın huzuruna çıktı.

Heyecanlı satırları okumaya belagatinin yetmeyeceğini düşünüp bu işi bir başkasının yapmasını istedi.

Huzurdaki Nüzhet Bey, manzumeyi okumaya başladı.

Bir yerde Sultan Reşad müdahale etti:

"Durunuz, orada galiba vezin değişiyor," dedi.

Manzumeyi istedi; bizzat inceledi; iade etti ve devamını dinledi. Sonunda da hoşuna gittiğini beyan etti.

Bu memnuniyetin ödülü, kıymetli taşlarla süslenmiş bir enfiye tabakası oldu.

Şair-i Âzam, kalemini Saray'ın hizmetine sunmuş ve sipariş üzerine yazdığı cihat mısraları sayesinde iltifat görmüştü.

***** Osmanlı başkenti İstanbul'un adlarından. "Saadet kapısı" anlamında.

50

Allahü ekber! Kaim onunla mihrâb u minber,
tekbîr-i millî, İslâm'a rehber: Allahü ekber!
Dinim bu dindir, Allah birdir, hakdır peyember,
millet, dinâyet, devlet, hilâfet dâim beraber
Allahü ekber! Allahü ekber!
Zâtı bir ancak bin birdir ismi, hep bildik ezber;
Dindaşımızdır kuşlar, melekler, tûbâ, sanavber.
Allahü ekber! Allahü ekber!
Lutfuyla olsun hâl-i hazarda, yahut seferber,
asker muzaffer, hakanı mesrûr, â'dâsı müdber,
"Allahü ekber!" derken o asker, hem bahr u hem ber,
hem leyl-i muzlim, hem mihr-i enver, hem mehd ü makber
tekrar edip der: "Allahü ekber! Allahü ekber!"

Allahü ekber! Var olur onunla, mihrap ve minber,
millî tekbir, İslam'a rehber: Allahü ekber!
Dinim bu dindir, Allah birdir, haktır peygamber,
millet, diyanet, devlet, hilafet, her zaman beraber
Allahü ekber! Allahü ekber!
Kendisi bir, ancak bin birdir adı, hep bildik ezber;
dindaşımızdır kuşlar, melekler, tuba, sanevber [*].
Allahü ekber! Allahü ekber!
İyiliğiyle olsun barış halinde ya da seferber,
asker muzaffer, hakanı sevinçli, düşmanı düşkün,
"Allahü ekber!" derken o asker, hem denizde ve hem karada,
Hem karanlık gecede, hem parlak ayda, hem beşikte ve mezarda
Tekrar edip der: "Allahü ekber! Allahü ekber!"

Harp Mecmuası, no. 20, Temmuz 1333/1917, s. 306.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan,* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 173-174.

*Çamfıstığı ağacı.

51

Şubat 1916, İstanbul

1 Şubat 1916 günü Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi, Zincirlikuyu'daki köşkünde bilekleri kesilmiş halde ölü bulundu.

Daha üç yıl önce İstanbul'a yeni geldiklerinde Hamid ile Lüsyen, o köşke Veliaht'ı ziyarete gitmişlerdi.

Veliaht'ın ruh sağlığının yerinde olmadığı söyleniyordu, ama "intihar" ederek ölmediği dedikodusu da yaygındı.

Yusuf İzzeddin Efendi'nin, Sarıkamış'ta askerin beceriksizce harcanmasına çok kızdığı, hatta Alman İmparatoru Wilhelm'le Çanakkale'yi ziyareti sırasında Kayser'in huzurunda Enver Paşa'yı azarladığı konuşuluyordu.

Acaba damarlarının kesilmesinin bu azarla alakası var mıydı?

Köşkün bahçıvanının duvarda gördüğü kanlı el izleri de neyin nesiydi?

Kırk yıl önce babası Sultan Abdülaziz de aynı şekilde bilekleri kesik halde ölü bulunmamış mıydı?

Ona da "intihar" denmemiş miydi?

Bâbıâli, entrikalarla kaynıyordu.

Basına yansımasa da Sarıkamış'taki korkunç kayıplar ve Şark'ta tehcir edilen Ermeni kafilelerinin başına gelenler, herkesin dilindeydi.

Hem baba ocağından, hem yeni vatanından yağan dehşetengiz haberlerle tarumar olan Lüsyen, kendini harp mağdurları için hayır işlerine vakfetti.

52

İstanbul son saltanat yıllarının tadını çıkarıyordu.

Harp şuracıktaydı. Öyle yakındaydı ki, yaralı taburları günü gününe geliyor, hastaneler dolup taşıyordu. Kıtlık burnumuzun dibinde idi, gıda maddeleri nadirdi. Halk açtı.

Bir tarafta her şey sefalet ve matemden ibaretken öbür yanda en çılgın neşenin saltanat sürdüğü sanılmasın. Bazen büyük bir bayağılıkla "Allah'ın sevgili kulları" diye adlandırılanlar görünüşte öyle idiler; dünya sahnesinde kendilerine düşen rolü, zoraki oynamaya devam ediyorlardı. Lazımsa, onlar adına ekleyelim ki, şenlikler yalnız şefkat teşkilatı adına düzenleniyordu. Briçlerden kazanılanlar dispanserlere gider, canlı tabloların veya ücretli ziyafetlerin kârı halka çorba olarak dağılır, çaylarda hayır cemiyetleri uğruna dikiş ve örgü ile uğraşılırdı. Gösterişli bir ömür sürmekte devam edenlerin dışında ister zevk yoluyla olsun, ister vazife maksadıyla, Hilal-i Ahmer kollarında iş almış kibar muhitinden hayli insan vardı.

Kadınların yüzünden ilk defa kalkan peçe, o ruh ve o gönüllerin nasıl bir diğerkâmlıkla, fedakârlıkla, kendinden vazgeçişle dolu olduğunu gösterirdi. Harbin ıstırabını hafifletmek için malını, servetinin bir kısmını, zamanın tamamını feda eden bir adsızlar alayı da vardı.

Ben boş vakitlerimden başka bir şey veremezdim. Aralıksız hazır bulunmak zarureti karşısında iş başı veya hastabakıcı olmak için gerekli hareket serbestisine sahip değildim.

"Kalemim yürümüyor. Söyleyin hanıma icabına baksın!"

"Bu çay berbat, hanıma söyleyin başkasını yapsın!"

"İçim sıkıldı, hanıma söyleyin de gelsin."

"Hanıma sorun bakalım şu ilacı alayım mı?"

“Hanıma rica edin şu kâğıdın kenarına falancanın adresini yazsın!”

“Hanıma söyleyin hemen gelsin; konuşacaklarım var.”

Ve eğer hanım orada değilse vay geldi başına!

Bu şartlar altında o sırada, fahri olarak, malzeme ve evrak devşirme vazifesi almıştım. Birbiriyle hiç ilgisi olmayan yerlere dalıp çıkıyor, öteberi topluyordum:

Zengin ahbaplardan şeker, nadide yemekler, şampanya, Burgonya şaraplar, sigaralar, eski elbiseler, eski oyun kâğıtları, kısacası zenginlerin pek fazla dolmuş kadehlerinden taşan her şey...

Büyük manifatura mağazalarını dolaşıyordum, ki depolarında gizledikleri mallar, o mahrumiyet ve vesika zamanında çok işe yarayabilirdi.

Abdülhak Hamid, ilgi gösterip bazen ziyaretlerimde hazır bulunur, bana yardım ederdi; yardım için verilebilecek olanları, gırtlağına kadar altına batmış büyük tüccarları, altına batmış büyük Frenk şirketlerini birlikte ziyaret ettiğimiz olurdu. Bize asgari bir para vermeye cesaret edemezlerdi. Biz de böylelikle onları ağırlıktan kurtarırdık. O fazla paralar, hastalarımıza ve yaralılarımıza giderdi.

Bütün bunlar genellikle yolunda gidiyordu. Kayda değecek nahoş bir ret cevabıyla pek nadir olarak karşılaştık.

Bir kere meşhur “Karamanlı”, hayli kaba davranarak beni başından savdı. Macerayı anlatınca Abdülhak Hamid beni suçlu çıkardı. (Zaten acıyacak yerde ya cesaretlendirerek ya eleştirerek tahrik etmek âdetiydi.)

“Sen yaparsın.”

“Senin için iş mi bu?”

“Şaşıyorum sana...”

“Sana yakışmaz.”

“Senden bunu beklemezdim.”

“Ne oluyorsun? Sen de mi beceriksiz oldun?”

“Deh deh” der gibi yahut hafif mahmuz darbeleri veya cins hayvanlara yapıldığı gibi kırbaç kaytanının şöyle bir sürtünmesi...

Beni yeterince becerikli olmamakla suçladı:

“Canım efendim, parasını elinden zorla alacak değilim ya...”

“Burada hem para hem de paradan başka her şey mevzubahis!”

“O ne demek?”

“Bir yolu var elbette...”

“Nasıl?”

“Bakarız.”

Ertesi gün yardımdan kaçmak isteyen o herife beraber gitmemizi teklif etti. Benimse tekrar gitmeye hiç niyetim yoktu. Israr etti. Biraz çekiniyordum. Ret cevaplarına katiyen tahammülü olmadığını, engelin üzerine yüklenme tarzını biliyordum. İster istemez çareyi, teklifi kabul etmekte gördüm ve “bahriye mülhâkı” dediğimiz Cemal Bey isminde, Abdülhak Hamid’e son derece sadık, onun için kendini ateşe atacak biriyle takviye edilmiş olarak yola çıktık.

Cemal Bey Karadeniz sahilinden iyi bir subaydı; vaktiyle Londra sefaretinde deniz ataşesi iken bir daha ayrılmayacak şekilde Abdülhak Hamid’e bağlanmıştı. Onun en küçük arzusunu her ne pahasına olursa olsun yerine getirirdi. Bu hakikaten namuslu adam, Abdülhak Hamid istese adam da öldürür, hırsızlık da ederdi sanırım...

Kendisine, inanılmayacak kadar büyük işler çevrildiği halde pis ve bakımsız olan o hanın önüne bir araba çağırması emredildi. Bizi saygıyla karşıladılar, mükemmel bir kahve ikram ettiler. Dünkü kaba herif, mütevazı bir efendiye dönüşmüştü; önümüzde yerlere seriliyor, dört kat oluyordu.

Abdülhak Hamid’in işi nasıl başaracağını meraktan, içim içimi yiyordu. Zira kendine bir muhabere hattı çizmişse bile bundan beni haberdar etmemişti.

“Ne diyeceksiniz?”

“Ne bileyim ben...”

“Olur mu canım?”

“Bir şey bulurum elbet...”

Alışılmış sözlerden sonra şöyle dedi:

“Dün zevceme karşı o kadar nazik davranmışsınız ki bizzat teşekküre gelmekten kendimi alamadım.”

Adamcağız sarardı ve anlaşılamaz şeyler mırıldandı:

“Malum ya, kadınlar genellikle kuvvetlerinin yetmeyeceği işlere girişirler.”

Öteki kendi şivesiyle, “Evet evet,” diye kekeledi.

“Evet, işte bu sebeple, çok cömert yardımınızı nasıl nakledeceğini bilemediğinden sıkılmış.”

Karamanlı devam ediyordu:

“Evet... Evet...”

“Nakliye aracı bulmak imkânsız... Bereket bir dostun hayırseverliği ile bir araba bulduk. İyi bir şey değil ama hiç yoktan iyi... Herhalde işimizi görür. Can ve yürekten hediye ettiğiniz şu dokuma toplarını emredin de yüklesinler bari...”

“Evet, evet...”

Abdülhak Hamid gittikçe tatlılaşarak en büyüleyici tebessümüyle gülüyordu. Ben de gülümsüyordum. Hilekâr herif, şaşkın, sapsarı; fakat o da gülümsüyordu. Emir verildi. Arabaya kaç top Amerikan yüklendi bilmiyorum. Bitik atların çektiği bu kumaşlar yaralılara çamaşır yapılmak üzere gitti. Bizi hanın kapısına kadar nefes nefese, tükenmez iltifatlarla uğurlayan şişman adam, ömrünün sonuna kadar o kadar kumaşı bir gaflet anında mı, yoksa zor altında mı bağışladığını veya benim yahut Abdülhak Hamid’in bir oyunumuza kurban olup olmadığını kendi kendine sorsa gerektir.

Ama hayır!

Abdülhak Hamid kendi nezaketiyle, masum tavrıyla her türlü şüphenin üstünde kaldı. Olup bitenleri şöyle bir derleyip toparladıktan sonra, işin aslını pek tabii her halle bildirdi:

“Kızım bahsettiğin adamcağız pek öyle korkunç bir şey, bir iblis değilmiş. Bu kadar nefis bir kahve temin edebildiğine göre telefon et de yollasın bari...”

Bu zarif pişkinliğin karşısında eli kolu bağlı kaldım.

53

Kasım 1916, Sıraselviler

Şehzade Abdülmecid Efendi'nin Bağlarbaşı'ndaki köşkünden yemek hatırası. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

10 Kasım 1916 günü Şehzade Abdülmecid Efendi, Bağlarbaşı'ndaki sarayında Abdülhak Hamid şerefine bir öğle yemeği verdi.

Yemeğe devrin ileri gelen ilim, fikir ve sanat adamları ile edebiyat çevresi çağrıldı.

Şehzade, sanata, edebiyata meraklıydı. Kendisi de ressam ve müzisyendi. Altı dil bilen bir münevver ve aynı zamanda sanatçı hamisiydi.

Davetin gerekçesi, Şair-i Âzam'ın otuz sene evvel Londra'da yazdığı ve "en edebî kıyafetli eseri" saydığı dört yüz doksan altı sayfalık *Finten*'in kitap şeklinde yayımlanmış oluşuydu.

Yemeğin mönüsünde kremalı bezelye çorbası, peynirli Alipaşa böreği, mayonezli levrek balığı, kuşkonmaz, taze fasulye, Acem pilavı, badem krem, dondurma ve meyve vardı.

Tabii bolca da edebiyat sohbeti...

Hamid, umumiyetle *Finten*'den söz etti. Eserinin başına gelenleri mizahi bir dille anlattı:

Bu piyesi, 1887'de Londra elçiliğinde başkatipken tamamlamıştı.

Aynı sene *Zeynep*'i de yazıp bitirmiş, ikisini birlikte Maarif'ten yayın izni alması için Bâbıâli'de bir kitapçıya göndermişti.

Bir müddet sonra da "gazab-ı Şâhâne"ye* uğrayarak Londra'daki görevinden alındığını öğrenmişti.

Azlin sebebi, *Zeynep*'te "devlet ve hanedanla eğlenildiği" iddiası idi.

Hemen İstanbul'a dönüp doğruca Maarif Nezareti'ne gitmiş ve iki eserinin iki müfettiş tarafından incelendiğini öğrenmişti.

Finten'i Encümen-i Teftiş ve Muayene azasından Murad Bey inceliyordu.

Zeynep ise aynı encümenden Selâhi Bey'e emanet edilmişti; ama ortada yoktu.

Sorduğunda "Onu aramayın, zindanda," demişlerdi.

Hamid, eserinin hapsedilme sebebini hayretle öğrenmişti.

Bir jurnalci, eserde geçen "murada ermek" ibaresiyle Padişah'ın biraderi Murad'ın kastedildiğini ihbar etmişti.

Halbuki *Zeynep*, bir aşk masalıydı ve Hamid, o cümleyi kurarken, hiç kimseyi "murad etmemişti".

Lakin eserde zorba bir hükümdardan bahsediliyordu ki muhtemelen piyesin zindana düşmesinin asıl sebebi buydu.

Tam Hamid, *Zeynep*'in yayımlanmasından ümidi kesmişken, hiç akla gelmeyecek bir hadise olmuştu:

O günlerde saraya Londra'dan Sultan Abdülhamid Han'ı hedef alan bir suikast mektubu gönderilmişti.

Mektubun altında “Jack the Ripper” imzası vardı.

Saray, suikast ihbarını ciddiye almış ve Hamid’i, mektubun kimin tarafından yazıldığını araştırmakla görevlendirmişti. Emirle beraber iki yüz elli liralık bir de çek gönderilmişti. Bunun iki yüz lirası Sultan’ın ihsanıydı. Kalan elli lira ise araştırma masraflarına harcanacaktı.

Hamid, talimatı alınca şaşırmıştı. Çünkü mektuptaki imza, haftalardır Londra’yı ayağa kaldıran isme aitti:

Jack the Ripper...

Nam-ı diğer Karındeşen Jack...

Bu esrarengiz cani, gece karanlığında Londra sokaklarında yirmiden fazla kadını bıçakla deşerek öldürmüş, bütün aramalara rağmen bulunamamıştı.

Şimdi İngiliz polisinin yedi milyonluk Londra’da arayıp bulamadığı caniyi, Abdülhak Hamid’in bulması isteniyordu.

Hamid resmî makamlara müracaat ettiyse de bir şey bulamamış, lakin aynı imzayı taşıyan, aynı mealde bir mektubun Rus Çarı’na da gönderildiğini tespit etmişti.

Bu tespit, sarayın hiddetini bir nebze yatıştırmıştı. Bu sayede hem Zât-ı Şâhâne’nin ihsanıyla yeniden Londra’ya tayin edilmiş, hem de *Zeynep*’ini zindandan kurtarmayı başarmıştı.

İşte o sıkıntılı devirde, amcası Sultan II. Abdülhamid Han tarafından sarayda kapalı bir hayata mahkûm edilmiş olan Şehzade Abdülmecid Efendi, kendisine el uzatmıştı.

Sekiz yaşında babası Sultan Abdülaziz’i, kırk sekiz yaşında da ağabeyi Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi’yi aynı kadere kurban verip, kesilmiş bileklerinden akan kanlarla kaybeden ve kendisi de amcasının baskısından şikâyetçi olan bu sanatkâr Şehzade, ortak tanıdıkları bir kadın aracılığıyla kendisine bir teselli mesajı göndermişti.

Hatta, “Bende Kemal ile Ekrem’in resimleri varsa da Hamid’inki yoktur, onun da bir tasvirini isterim,” demişti de Hamid Londra’ya döner dönmez bir fotoğraf çektirip Şehzade’ye iletmişti.

Maaşının yetmediği zorlu günlerde, Şair’in ev sahibi olmasına önayak olan da yine Şehzade Abdülmecid Efendi idi.

Nihayet o günler geride kalmış, baskı rejiminin engellerini aşıp bu yeni devre gelmişlerdi.

Dün kitapları Sultan II. Abdülhamid tarafından zindana atılan Şair şerefine şimdi yeğeni Şehzade Abdülmecid yemek veriyordu.

Yemekte Hamid'e, "Sırada yeni eser var mı?" diye sordular:

Aruzla yazdığı *Tarhan* ile Bebek'te yeni tamamladığı *Tayflar Geçidi*'ni basıma hazırladığını söyledi. Ayrıca 1881'de Rize'de Endülüs tarihinden faydalanarak kaleme aldığı ve *Vakit*'teki tefrikası yarım kalan *İbn Musa*'yı yayımlayacaktı.

Hummalı bir çalışmayla yayımlanmamış eserlerini elden geçiriyordu. Bazısını budalaca bulup yırtıp atmak istiyor, bazısını "dişi bir aslanın yavrusunu koruyuşu gibi" muhafaza ediyor, bazen de yepyeni bir eserin heyecanıyla kaleme sarılıyordu.

Yemekteki herkes biliyordu ki, Şair-i Âzam'ın şahlanışının kırbacı Lüsyen'di.

Hamid, "mülhimesi"ne[**] karşı hissettiği minnettarlığı, *Tayflar Geçidi*'ni ona ithaf ederken yazdığı mısralarda dile getirmişti:

***** Padişah'ın öfkesi.

****** İlham kaynağına.

54

Var ol Lüsyen, tavâf et ey nûr,
Ey âhir-i ömrümün baharı!
Senden bu kitâbe-i esâtir
Bir tâze hayat-ı san'at alsın!
Sâyende tenevvür etti çeşmim
Çeşmim kapanınca nûru kalsın!

Var ol Lüsyen, tavaf et ey nur,
Ey ömrümün sonunun baharı!
Senden bu efsaneler kitabesi
Bir taze sanatın hayatını alsın!
Sayende aydınlandı gözlerim
Gözlerim kapanınca ışığı kalsın!

Abdülhak Hamid Tarhan, *Tayflar Geçidi*, 1917; *Tiyatroları 6 - Kanbur*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, Temmuz 2002, s. 197. (İç kapaktaki ithaftır.)

55

1916, Sıraselviler

Aşk mıydı bu?

Yaklaşan kışı unutturacak bir “son bahar” sıcaklığı mı?

Hamid, yine bencilce, tek düğümü zayıf bir gönül bağı kuruyor, muhtemelen Lüsyen’den ziyade, ondan doğan ve onda yankılanıp kendi kalemini canlandıran ilhamı seviyordu.

İlk yayımlanan piyesi *Macerâ-yı Aşk*’ı neredeyse Lüsyen’in şimdiki yaşında yazmıştı.

Yirmili yaşlarının onu besleyen coşkusunu, şimdi yirmili yaşlarındaki bu kızın mevcudiyetinden alıyordu.

Onda yazma kudreti yaratan bu coşkuya, “aşk” diyordu.

Onları ayrı ayrı mest eden ve birbirlerine rapteden aşk tanrıçası, her kanat çırpışında rüzgârından piyesler, şiirler doğuruyordu.

Hamid, yeni sevgilisi Lüsyen vesilesiyle eski dostu yazıya kavuşmuş olmaktan dolayı mutluydu.

Lüsyen ise verdiği ilhamın, alanın elinde mucizevi mısralara dökülüşünü biraz hayret biraz minnetle izliyor, bir manevi enkaz halindeyken tanıştığı bu adamı yeniden taze bir şaire dönüştürebilmiş olmaktan dolayı göğsü kabarıyordu.

Sevdiği adamın “adeta bir işkence odasından geçer gibi” yazdığını hissediyordu.

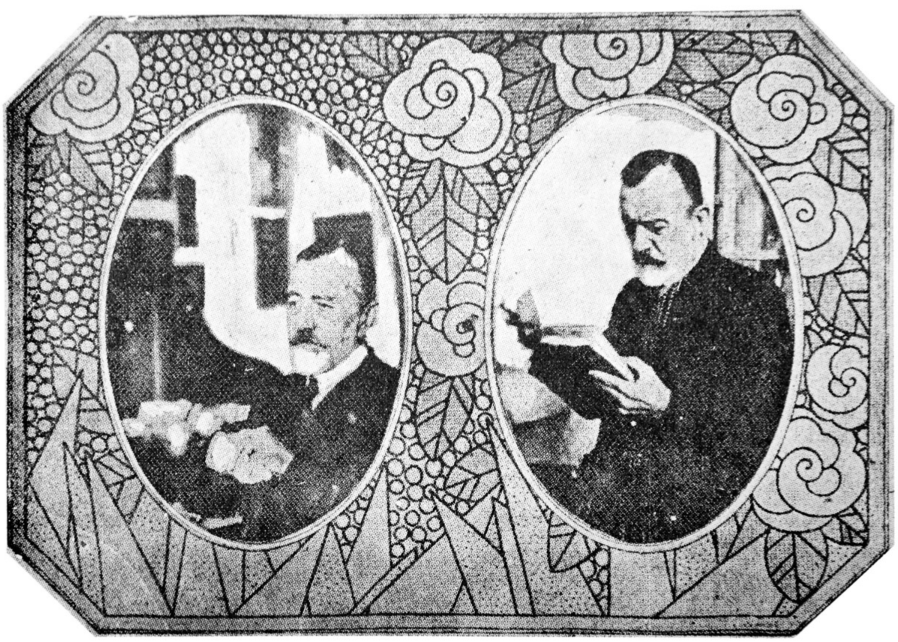
Hamid, yazarken “kitapçıda bir eseri basılmış olanların pek iyi bileceği bir hususi humma ile yanıp tutuşuyor”du.

Her gelen yeni kitabın cildini haz alarak koklar, sabırsızlıktan titreyen elleriyle birbirine yapışık sayfalarını çarçabuk keser, açlıkla yapraklarına göz gezdirirdi.

Kitapta harfler mi düşmüş, bir kelime mi karışmış, bir cümle yanlış mı yazılmış?

O harfsiz, o kelimesiz, o cümlesiz kitabın beş para etmeyeceği iddiasıyla kükrer, "Haydutlar, yamyamlar, hayvanlar!" diye tepinerek hatayı işleyen dizgiciye, kitabı getiren postacıya ya da en yakınında kim varsa ona verip veriştirir, "Bir daha tek satır yazmayacağım," diye tehditkâr sözler verirdi.

Lüsyen bu öfke nöbetinin dineceği vakti sükûnetle bekler, konuyu küllenmeye terk eder ve nihayet yakın arkadaşların tebrik ve iltifatlarıyla birlikte Şair'de tebessümün çiçeklenişini keyifle seyrederdi.

Hamid ve kitapları. Neşesinin ve öfkesinin kaynağı.

Kendi eserinin en büyük tenkitçisiydi Hamid...

Eserini kimselere bırakmadan yerden yere çalar, sonra da gemlenemez bir kibirle kükrerdi:

Ve biz ki sahib-i Eşber ve sahib-i Tezer'iz
Münekkıdini hatâmızla çiğneriz, ezeriz! *

Lüsyen’e göre o, “birini okşarken diğerinin arkasına tokat atmaya mecbur olduğu çocuklarının hepsini aynı derecede, muhabbetle seven çok çocuklu bir ana gibi” aslında eserlerinin hepsini severdi.

İmparatorluğun çöktüğü devirde, çoktandır suskun olan kalemi de kendisi gibi dirilmişti.

Genç eşinin ilhamıyla kamçılanmışçasına, sefil bir kıtlığın ardından iştahla sofraya oturmuşçasına, hastaymış da yazmaktan başka dermanı yokmuşçasına yazıyor, yazıyordu.

Çalışma odası, Sıraselviler’deki evlerinin büyük yemek salonuydu.

Duvarları kitaplarla kaplı bu aydınlık salonda fevkalade geniş, güzel bir masa vardı. Ne var ki Hamid, o masada tek satır bile yazmamıştı. Çünkü, masa, Brüksel’den mukavva kutular içinde İstanbul’a nakledilen kurşun askerlerden bir ordunun işgali altındaydı.

Bunlar, Lüsyen’in Brüksel sefaretini ilk ziyaretinde gördüğü Hamid’e ait oyuncaklardı.

Binlerce kurşun asker... Türlü silahlar, toplar, burçlar, kaleler...

Hamid, yazar olmasa subay olmayı düşünecek kadar askerlik düşkünüydü.

Lüsyen’e bu iptilasını anlatırken bunun da –diğer pek çok zevki gibi– kadın sevdasından doğduğunu söylemişti.

“Benim ilk aşkım Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth’ ti,” demişti. “Çocukken Paris’e gönderildiğim günlerde güzel Kraliçe’nin beyazlar içinde bir resmini görüp ona gönül vermiştim. Fransa-Avusturya harbi yeni bitmişti ve ben Kraliçe’nin ordusunun Fransızlara yenilmiş olmasını bir türlü hazmedemiyordum. Kendi kendime onun intikamını almaya karar verdim. Bir gün gizlice bir Avusturya generali oldum. Sınıftaki çocukları maiyetime alarak diğer sınıfa harp ilan ettim. Mektebin oyun meydanına çıktık; çakıl taşlarıyla harp ettik. Galip geldik.”

O zamandan beri harp oyunlarına düşkündü.

Masasının üzerindeki kum havuzuna askerlerini nizam içinde dizer, kalelere yığar, topçuları yerleştirir, süvarileri akın ettirir, sonra da Erkân-ı Harbiye karargâhından muharebeyi izlerdi.

Zaman zaman yakın dostlarının da iştirak ettiği bu harp oyununda çoğu zaman gerçek planlar kullanılır, falanca meşhur muharebe kum havuzda yeniden cereyan ederdi.

Cenk alanı, ağaçlar ve taşlarla tahkim edilir, koruluklar, ormanlar vücuda getirilir; taburlar, alaylar yürütülürdü.

Hamid, bu oyuna ve elleriyle inşa ettiği tatbikat sahasına öyle düşkündü ki, kendisi evde değilken yabancı bir elin, ister tozunu almak, ister oyuna katılmak niyetiyle ona dokunduğunu hissederse –ki bunu hemen hissederdi– kıyameti koparırdı.

Bir seferinde minik bir misafir bu yasak bölgeye patavatsızca dalıp kahramanları avuçlamaya kalktığında Lüsyen ve hizmetliler askerleri büyük telaş ve müşkülatla eski hallerine koymaya çabalamışlar ancak yine de akşam "büyük çocuk"un hiddetinden ve sövgülerinden kaçamamışlardı.

Bir başka seferinde de Hamid'in pek düşkün olduğu köpeği, ansızın harp sahasının ortasına dalmış, delicesine hoplaya zıplaya alayları, taburları yerle bir ederek orayı gerçek bir cenk alanı haline sokmuştu.

Hamid ile Lüsyen bir olup söylene söylene orduları üniformalarına göre kışlalarına ayırmaya, topçuları ayrı düştüğü toplarıyla, süvarileri ayrı düştüğü atlarıyla buluşturmaya koyulmuşlardı.

Hâsılı çalışma odası, Erkân-ı Harbiye'nin harp oyunları salonuna dönüştüğünden Hamid, yazılarını yemek masasında yazardı.

***** Ve biz ki *Eşber*'in ve *Tezer*'in yazarıyız / Eleştirmenini hatamızla çiğneriz, ezeriz!

56

Abdülhak Hamid canı nereyi isterse, az çok her tarafta yazıyordu. Diyebilirim ki onu bir büroya veya büro sayılan herhangi bir şeye eğilmiş çalışırken nadiren gördüm; belki de kelimeden ürküyordu.

Dirseklerini dayayabileceği herhangi bir yer, işine gelirdi.

Çamlıca'da haftalarca Louis-Philippe üslubunda yüksek ayaklı bir çekmece önünde ve ayakta durarak yazmıştı.

Edirne'de *Sardanapal*'ı yirmi beş günde yerde yazdı. Kâğıtlarını bir mindere sermişti.

Yine kâğıdı sol avucunda katlayıp bilhassa (belki de önünde boş bir mesafe bırakmak ihtiyaç veya alışkanlığıyla) yemek masasında yazılarını kaleme aldığını görmüştüm.

Ne yazı takımı, ne altlık, ne aziz dostu Müştak Bey'in hediye ettiği hokka takımı, ne de bir yazı masasını süsleyecek diğer eşya...

Niye yemek odasındaki masa da bir başkası değil?

Bilebilene aşk olsun.

Ben birkaç kere sebebini anlamaya çalıştım:

"Neden yemek odasındaki masayı seçiyorsunuz?"

"Yüksekliği tam istediğim gibi..."

"O da öbür masalar gibi normal yükseklikte..."

"Olabilir, ama ben bunu tercih ediyorum."

"Öyle ya, bundan sana ne," diye düşünüyordum; mademki ona uygun, bırakalım masayı bu iş için kullansın.

Birkaç gün sonra Abdülhak Hamid, yemek odasına koydurduğumuz yeni masanın başına gelir tekrar yerleşirdi. Elinde bir yığın kâğıt, camdan

bir dökülmez hokka, içinde lika, yeni açılmış bir deste kamış kalem, gazeteler, sigarası kutusu ve tablası...

Bir veya iki deneme yetti.

Ona ötekiler değil, yemek odasında bulunan masa lazımdı. Sanki neden olmasın? O hoşuna gittikten sonra...

Hizmetçiler her ne kadar üzülüyorlarsa da herkesle beraber, çaresiz onun fantazisine boyun eğiyorlardı:

“Hanımefendi yemek vakti geldi.”

“Peki getirin.”

“Sofra kurmak lazım da...”

“Kurun.”

“Beyefendi orada yazıyor.”

“Ha, sahi...”

Gidip bakar, oraya buraya atıverdiği dağınık kâğıtları, gazeteleri, dökülmez hokkayı, sigara paketini, kamış kalemleri, tablayı toplardım.

“Yemek vakti geldi.”

“Yok canım! Ne çabuk?”

Hamid’in masası. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

“Tabii... Hem sokağa çıkacaktınız.”

“Evet çıkacağım, hava almaya, biraz yürümeye ihtiyacım var.”

“İyi iyi...”

“Şu satırı da tamamlayayım kalkıyorum.”

“Olur.”

Satırdan satıra (sık yazısının birbirine yakın ve sayfanın ortasına düzenle sıralanmış, küçük satırları) derken kâğıtçık dolar, şöyle bir doğrulur, birkaç nefes sigara, sallanır iskemlede bir veya iki gidip gelme ve sessizlik içinde kamış kalemin cızırtısını yeniden duyarım.

Parmaklar masada veznin ahengini sayar:

“Mef’ûlü mefâilün fa’ûlün
Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâilün...” *

Abdülhak Hamid’in her zamanki illetiyle üzerlerine eserinin büyük bölümünü yazdığı okul defterlerinden birinin boş bir sayfası yeniden serilir, yazısının küçük, sık satırları birbiri altına uslu uslu sıralanmaya başlardı.

Nasıl bıraktırmalı?

Kıyamazdım.

Öylesine bir sebep bulur, girerdim:

“Lüsyen sen misin?”

“Evet.”

“Saat kaç?”

“Şu kadar.”

“Ya yemek?”

“Hazır.”

“Öyleyse neden yemiyoruz?”

“!!!”

“Göreceksin yine geç kalacağız.”

“Sahi mi?”

“Muhakkak. Neyse, gideyim bir dolaşayım. Biraz temiz hava almanın tam sırası... Hiddetimi yatıştırır. Zaten bu evde belirli saatlerde yemek yemek imkânı yok ki...”

Oyun mu?

Hayır.

Çocukluk?

O da değil.

Kendi kendini tatmin ihtiyacı...

Her ne kadar bir işarette sofranın kurulacağını ve yemeğin önüne geleceğini pekâlâ biliyorsa da yazmak, çıkıp dolaşmak, sonra da kendini tatmin etmek ihtiyacını duymuştu; işte o kadar...

Alışmıştık.

Birbirimize bakarak gülerdik ve eski hizmetkârlarımız, eğer ben önü almak için şikâyet edecek olsam, kendi şikâyetlerini bir tarafa bırakır, bana, “Üzülmeyiniz efendim, beyefendi öyledir, ne yapalım,” derlerdi.

(...)

Yazmak!

En büyük ve belki en kıymet verdiği ihtiras...

Zira başka hiçbir devayı, teselliyi, kaçamağı ciddiyetle göze almadı.

“Yaz,” derdi bana, “... yeryüzünde buna denk düşen hiçbir zevk ve saadet yoktur.”

***** Divan şiirinde kullanılan aruz kalıplarından biri.

57

1917, İstanbul

Savaşın bütün cihana yayıldığı o devirde Hamid, “büyük ve uzun bir facia” diye isimlendirdiği oyununu yazmaya koyuldu:

Cünûn-ı Aşk...

Eserin kahramanı Londra’da içgüdülerinin hâkimiyetinde yaşayan, genç bir mihraceydi.

Biri İngiliz, diğeri Fransız, iki kızla tanışmış, ikisine de gönlünü kaptırmıştı.

Oyun, onun iki aşk arasında çırpınışının hikâyesiydi.

Mihrace, sevdiklerini test etmek için kendine bir ölüm tezgâhlıyor; “cesedi” Hint törelerine göre yakılacakken, Fransız sevdalısının da kendisini ateşe atmak istemesiyle onun aşkından emin oluyor ve onunla evleniyordu.

Oyunu yazarken karakterleri oturtmuş, olay örgüsünü kurmuş, fakat mihracenin sahte ölümünü nasıl gerçekleştireceğini bulamamıştı.

Çaresiz kıvranıp duruyordu.

Böyle durumlarda daima imdada yetişen Lüsyen olurdu.

58

“Bu bahtsızı ne yapacağım?”

“Ne yapmak gerekiyor?”

“Ortadan kalkması lazım.”

“E, öyle ise kaderine küssün.”

“Zavallı oğlan! Yok etmeye gönlüm razı değil...”

“Mademki lazım...”

“Şüphesiz...”

“Vah vah!..” diye mırıldanarak uzaklaşıyordu. Birkaç saat sonra veya ertesi gün, (zira bu oyun günlerce sürdü) yine dolu geliyordu:

“Lüsyen, şu heriften kurtulamıyorum.”

“O halde bırakın yaşasın.”

“Olamaz, onu seven, onun en sevdiği bir kadın var. O hayatta ve kadının karşısında iken asla razı olmaz.”

“Rahat bırakın öyleyse de sevişsinler.”

“İmkânı yok ki, eğer bu çapkın araya girerse iş bozulur.”

“Ee, cehenneme gitsin canım!..”

“Cehenneme... Söylemesi kolay ama hangi cehenneme?”

“O kadarını bilemem ben... Bir yere gitsin işte, bir seyahat falan...”

“Ciddi ol, o zamanlarda seyahat acentesi yoktu henüz...”

“Pek yazık. Güzel bir kaza, bir aysberg falan? Ha?”

“Evet, gerçi benim işimi hayli kolaylaştırırdı. Lakin ne deniz kazası hazırlayabilirim ne aysberg...”

“Siz de bir pala sallayın olsun bitsin.”

“Hayır pala istemem, fazla kaba...”

“Ya bir zehirli hançer işi görmez mi?”

“Ee, sonra?”

“Sonrası hiç. Kurtulmuş olursunuz. Maksadınız da o değil mi zaten?”

“Evet ölmesi lazım, başka çare yok.”

Yeni “vah vah”lar, yeni bir gidiş, yeniden dönüş:

“Lüsyen, şu oğlanı öldüremiyorum bir türlü, bilsen öyle hoş ki...”

“A, yeter artık!..”

“Bana yardım et Lüsyen...”

“Nasıl edeyim? Onu kendi elceğizimle öldüremem ya? Bu iş yalnız size tabi bir şey...”

“Dün ne diyordun? Hani seyahate dair...”

“Cariyeniz, âcizane, seyahate göndertmek istiyordum.”

“Alayı bırak... Seyahate yollamak...”

“Yahut bir seyahat ayarlamak istedim ve siz de beni tersledinizdi.”

“Ya, demek göndertmek...”

“Gitmek biraz ölmektir; geride bıraktıklarının nazarında ölü sayılmak... Bu sözler size bir şey ilham etmiyor mu?”

“Evet, mükemmel bir fikir bu; gidecek, önüne bakarak yürüyecek, evvela evinin etrafını çevreleyen parkta, dosdoğru, sonra park dışında... Orman oradadır, bakir orman, uzak değil... Tam ilerisine doğru yürüyecek ve artık bir daha hiç dönmeyecek. Hiçbir vakit!”

“Ve hayvanlara yem olacak! Bu tavsiye ettiğim pala sallamaktan daha beter ve daha kaba olsa gerek...”

“Belki hayvanlar yemezler canım...”

“Bakir ormanda ha?”

“Bilinmez ki? Neler olmaz.”

“Hım, hım...”

“Aman bir kere başımdan gitsin de, derdinin çaresine sonra kendi baksın... Mühim olan ondan kurtulmaktır.”

“Oldu, bitti!”

“Elhamdülillah...”

Cünûn-ı Aşk, Hamid'in her kitabı, her şiiri gibi, o günkü genel havanın etkisiyle başlıksız olarak tamamlanmıştı. Onun yöntemi, eser meydana konduktan sonra isim seçmekti.

"Bu tarzda," derdi, "... atmosfer ismi doğurur ve doğrusu da budur."

Kahramanı ölü veya kayıp; *Cünûn-ı Aşk* bitince olay her türlü plan bozan güçlüklerden kurtularak çözüldü, işkence odası faaliyetine son verdi.

Yok hayır!

Daha isim bulma eziyeti var:

"Lüsyen, kitabıma ne ad takayım?"

"Benden iyi bilirsiniz."

"O kadar iyi bilsem sana sormazdım."

"En küçük bir fikrim bile yok."

"Lüsyen, imdadıma yetiş, senin görüşün herkesinkinden isabetlidir."

Olayın bütün ayrıntısını biliyorum, her şahsı adım adım takip ettim, diyebilirim ki hayatlarını yaşadım, bütün facia halen bende, doğru, fikrimi söyleyebilirim; lakin evvela bir fikrimin olması lazım. Zihnimi yoruyorum, iki üç başlık teklif ediyorum:

"Evet, düşünmüştüm, ama o gitmiyor."

Tekrar aranıyor ama bir şey bulunamıyor.

O akşam davetliyiz. Hazırlanmak gerekiyor. İkimiz de odalarımıza çekiliyoruz. Dönüşte Abdülhak Hamid'i salonda Ahmed Şevket Paşa ile çene çalarken buluyorum. Tam manasıyla hazır. Siyah elbisesi vücuduna tıpatıp oturmuş. Pırıl pırıl ayakkabılarından beyaz papyon kravatına varıncaya kadar son derece şık ve zarif... Elbiseme, bana o akşamki misafirimizin hediye ettiği güzel kokudan, onun şerefine sürmüştüm. Paşa, girişimi coşkuyla selamlıyor; yarı iltifat, yarı şaka:

"Aman ne güzelsin!"

Abdülhak Hamid:

"Ve ne güzel kokuyorsun," diye ekliyor.

"Evet, nazik bir dostun getirdiği bir koku..."

"Nazik dostun zevk sahibi imiş."

İki eski arkadaş birbirlerine muzipçe göz kırpıyorlar. Gülüşüyoruz, biraz konuşuyor ve yola koyuluyoruz.

Arabada (küçük bir kupa), sıkışığız, tenimden belirsiz kokular yayılıyor, arabayı kaplıyor. Bu yeni koku etkili ve galiba ben de ölçüyü kaçırmışım. Halbuki Abdülhak Hamid' in koku alma duygusu çok hassastır. Güzel koku bahsinde hayli titizdir. Aynı zamanda onlara tapar ve hoş görmez ve bazı esanslara da müthiş baş ağrılarıyla kıvranacak derecede tahammülsüzdür.

Onu rahatsız etmek ve azarlanmak korkusuyla bir çare arıyorum; boşuna, koku gittikçe daha keskinleşiyor; diken üstündeyim.

"Güzel kokuyorsun Lüsyen!"

"Biraz fazla değil mi?"

"Hayır, tatlı; ancak mest ediyor, uzaklardan gelir gibi, hoşuma gidiyor."

"Benim de hoşuma gidiyor, her ne kadar biraz tedbir zararlı değildiyse de... Şişeyi aceleyle açtım da..."

"Ne kokusu bu?"

"Galiba bir parça amberle karışık bir..."

"Hayır, adını öğrenmek istedim."

Etiket üstündeki yaldızlı harfler gözümün önüne geliyor:

"Folie d'amour..."

Zihnen okuyorum ve birdenbire göklerin yukarısından sanki bir melek inerek bana ilham ediyor:

"Kitabınıza koyabileceğiniz kadar güzel isimli bir koku: *Cünûn-ı Aşk*[*]!"

Bir feryat:

"Lüsyen! Tamam! Tam bu işte... Teşekkür ederim ruhum!"

***** Aşk Çılgınlığı.

59

1917, İstanbul

Kasım 1917'de Rusya'da patlayan ihtilal, her şeyi değiştirdi.

Rusya'nın harpten çekilmesiyle Doğu Cephesi düştü; İtilaf Devletleri büyük darbe yedi.

İstanbul'da pencereler bayraklarla süslendi.

Bâbıâli, Almanların nihai zafere yürüdüğüne inanıyordu.

Hamid'in görüştüğü Hariciye Nazırı Enver Paşa, "Harbin kaderini Alman ve müttefikler cephesi tayin eder," diyordu.

Hamid o kadar emin değildi:

"Harbe yeni giren Amerika, yorgun Rusya'ya benzemez. Müttefik düşmanlardan birinde daha bir ihtilal olmazsa netice bizim için vahim olabilir," dedi.

Enver Paşa, "Fransa'da böyle bir ihtilalin belirtileri görülmeye başladı," diye karşılık verdi.

Bu arada Belçika'dan sürekli felaket haberleri geliyordu.

Direniş tamamen ezilmiş, bütün Belçika toprakları Alman istilası altına girmişti.

Belçikalı işçiler fabrikada çalıştırılmak üzere zorla Almanya'ya götürülüyordu.

Ülkede açlık tehlikesi de baş göstermişti.

Lüsyen, haberleri okudukça dehşete kapılıyordu.

Aklı ailesindeydi.

Onlardan haber alamıyor, meraktan içi içini yiyor, eşini Belçika'ya gitmeye iknaya çabalıyordu.

Sonunda Hamid, ısrara dayanamadı. Kendisi de Avrupa'da harbin gidişatını bizzat görmek istiyordu.

Gözlerinde baş gösteren bir rahatsızlığı bahane etti; Meclis-i Âyan'dan "tedavi için" Avrupa'ya gidiş izni istedi.

O harp şartları altında izin verilmesi çok güç bir seyahatti bu; ama Hamid artık iktidarın iltifatına mazhar bir kalemdi.

Bu seyahatler de kendi tabiriyle "kalem hizmetinin mükâfatı" idi.

Yani, "Avrupa'da kalemiyle seyahat ediyor"du.

Uzunca bir süre kalmayı düşündüklerinden Beyoğlu'ndaki evlerine geçici olarak kiracı aramaya koyuldular.

O günlerde eve kiracı adayı bir paşa geldi.

Halep'ten yeni dönmüştü. Orada Alman komutanla ihtilafa düşünce İstanbul'a çağrılıp Genel Karargâh'ta görevlendirilmişti.

Yorgun ve hasta gibiydi.

Karşılarında, cephede harbin sıcağını yaşamış bir general bulunca evi gezdirirken merakla cephedeki son durumu sordular.

General, ev sahiplerini hayrete düşürecek kadar kendinden emin bir eda ile, "Bu harbin sonu, Almanlar için vahim olacak," dedi.

Hamid, kendi endişelerini haklı çıkaran ve Enver Paşa'nın tahminlerinin tamamen aksini öngören bu sözler karşısında şaşırdı:

"Fakat Paşa Hazretleri, halk sevinç içinde... Rusların çekilmesiyle Bâbıâli de rahatladı," diye karşılık vermeye kalkışınca, Paşa, "Yanılıyorlar," dedi ve duvarda asılı bulunan haritanın başına geçip niçin yanıldıklarını anlattı.

Kendisini meraklı gözlerle takip eden Hamid, "Yaaa!.. Sahi mi? Sahi mi?"den başka laf söyleyemedi.

Paşa, "Görürsünüz," dedi ve ayrıldı.

Lüsyen, "güzel yüzü hareketli, ince adam"ın tahminlerine şaşırmıştı:

"Bu adam tam bir muamma," dedi arkasından. "Herkes sevinç içinde; o yalnız düşünüyor. Çanakkale'deki o parlak zaferlerinden sonra kendisinde gururdan eser de yok. Ve onda o parlak zaferleri gölgede bırakacak başka bir galibiyet yeteneği var."

Hamid ise izlenimini, yıllar sonra kaleme alacağı hatıralarında şöyle yazacaktı:

“Gözlerinden öyle anladım ki bu adam istikbali görüyor ve ellerinde büyük bir inkılabın dizginleri duruyor.”

Mustafa Kemal Paşa, o evi kiralayamadı. Çünkü kısa bir süre sonra Alman karargâhını ziyaret edecek olan Veliaht Vahideddin’in mihmandarlığıyla görevlendirilecek ve Hamid ile Lüsyen gibi Berlin’e gidecekti.

60

1917, Viyana-Brüksel-Berlin

Hamid, Lüsyen'le birlikte, önce Viyana'ya gidip gözünden tedavi oldu.

Oradan özel izinle Belçika'ya geçtiler.

Lüsyen'in gördüğü Belçika "yer yer harap olmuş bir harp sahası"ydı.

Aile efradı ise, "çektikleriyle üzülmüş, ölülerine ve kayıplarına ağlar bir halde" idi. Yat borusundan itibaren karanlık ve sessiz bir eve kapanıyorlardı.

Yüz bin ev yıkılmıştı.

Asker, sivil elli bine yakın kayıp vardı.

Ülkenin endüstriyel kapasitesi, neredeyse tamamen yerle bir edilmiş, üniversiteleri harap edilmişti.

Lüsyen gördükleri karşısında perişan olmuştu.

Oysa Alman hayranı eşi, gezdikleri yerlere Alman gözlükleriyle bakıyordu.

Hamid'in tespitlerine göre Belçika halkı Almanlara karşı nefret doluydu; buna karşın Almanların yerli ahaliye karşı tavrı yumuşaktı.

Brüksel'de tiyatroya gittiler; orada Belçikalı seyircilerin, salonda bulunan Alman subaylar aleyhine küfürlü gösteri yaptığını, subayların ise bunlara aldırmayıp gülerek piyesi seyrettiğini gördüler.

Hamid, bu tespitlerini, bir davette, Belçika genel valisi vazifesinde bulunan Alman generaline sordu:

"Alman zabitanının tahammül derecesi kayda değer. Tebrik ederim," dedi.

General şu cevabı verdi:

“O kendi özelliklerinden değil, kendilerine verilen emrin gereğidir. Memleketlerini işgal ettiğimiz için halkın bize husumet göstermesi tabiidir. Saldırgan sözlerine önem vermeyiz. Yalnız fiili tecavüz olursa ceza veririz.”

Brüksel’den sonraki durakları Berlin’di.

Adlon Oteli’nde şahane bir odada kaldılar.

Kendi anlattığına göre Hamid, bir zamanlar tayin edildiği Berlin elçiliğindeki vazifesine giderken vapurda gördüğü bir Alman kızının ayaklarını büyük bulup, “Ben bu kadar büyük ayaklı kadınlar yetiştiren bir memlekette yaşayamam,” diyerek geri dönmüştü. Halbuki bu kez Almanya’nın şehirleşmesine ve düzenine hayran kaldı.

Almanya’nın büyük ve dünya çapında bir savaşta olduğu, Berlin’in hiçbir tarafında hissedilmiyordu.

Almanların kaybedeceğine dair kapıldığı telaş bir nebze yatışmıştı.

Hamid, Almanya’da her gittiği yerde Fransızca gazete bulunabilmesinden, yollarda serbestçe Fransızca konuşulabilmesinden de etkilenmişti. Halbuki Paris’te hiçbir yabancı, Almanca konuşmaya cesaret edemezdi. Almanca bilmek bile insanı töhmet altında bırakmaya yeterdi.

Tabii Alman gazeteleri savaş haberlerini sabah akşam veriyordu; halkın çoğunluğu, sonunda galip geleceklerinden emindi.

Şair’in sözleriyle aktarırsak:

“Onlar biliyorlardı ki, azim bir zaferin kanlı nehri, selleri, şelaleriyle durmaksızın akıyor ve Almanya toprağına esir askerlerden başka hiçbir düşman yaklaşamıyor. Harp etmekten değil, darp etmekten* yorulmuş görünüyorlardı.”

Sadece Hamid de değil, kaldıkları Adlon Oteli’nde tesadüf ettikleri şehzade Ömer Faruk ve Osman Fuad efendiler de sefaretteki Türk diplomatlar da savaşın Almanya lehinde ilerlediği kanaatindeydi.

Berlin’de sefir Hakkı Paşa sayesinde katıldıkları davetlerde, harbi yöneten Alman Genelkurmay Başkanı Mareşal Hindenburg ve askerlere büyük sempati beslenmesine karşın, siyasetçilerden genellikle şikâyet edildiğini tespit ettiler.

Hemen herkes, “Bismarck’tan sonra işinin ehli bir devlet adamı çıkmadı,” diyordu.

Almanya, Hitler’i bekliyordu.

Hamid de “yalnız Almanya’yı değil, bütün dünyayı savaştan kurtarma iktidarına sahip görünen” bu mareşale hayran kalmıştı.

Sefir Hakkı Paşa, Hamid’i, Hindenburg’a ithafen bir şiir yazmaya teşvik etti.

Paul von Hindenburg.

Şair, dört yıl önce “Zât-ı Şâhâne”ye yazmayı reddettiği güzellemeyi, “serdar-ı zaferkâr”[**] Alman mareşalinden esirgemedi. Hindenburg’u göklere çıkaran birkaç beyit yazıp Almancaya tercüme ettirdi.

Bu şiir, gümüşten bir vazo üzerine yontularak Mareşal’e hediye edildi.

***** Vurmaktan.

****** Zafer kazanmış komutan.

61

Almanya bugün eyliyor ey merd-i sipehgir
Milâdını bir yevm-i müebbed gibi tezkîr
Yetmiş yaşının her biri bir asr-ı şerefdir
Tarih edecektir seni tebrik ile tevkîr
Hindenburg, âlemin en büyük askeri
Alman ra'yâtının ma'reke rehberi
Hil'attir daimî matla'ın üstüne
Nusret-i sîmurgunun sâye-i şehperi.
Sen harb-i hâzırın ezelî kahramanısın
Pençende sulh! Sulh! diyor bahr u bâdiye
Kartallarıyla ra'd-sadâ bekliyor seni
Teşhîr için sahâib-i a'sâr-ı atiyye

Almanya bugün hatırlatıyor, ey başkomutan,
Miladını bir sonsuz gün gibi
Yetmiş yaşının her bir günü bir şeref yüzyılıdır
Tarih seni kutlayarak saygıyla anacaktır
Hindenburg, dünyanın en büyük askeri
Alman bayraklarının savaş rehberi
Kaftandır, daimi doğuş yerin üstüne
Simurgun yardımının kanadının gölgesi.
Sen şimdiki savaşın ezelî kahramanısın
Denizler ve çöller, senin pençende barış! Barış! diyor
Gökgürültüsü sesli kartallarıyla bekliyor seni
Gelecek yüzyıllara göstermek için

Ati, no. 1, 1 Kânun-ı sani 1334/1918.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 175.

62

1917, Berlin

Lüsyen, baba evini işgal edenlere karşı hayranlık besleyip iltifatlar düzen eşine sitem etmedi.

Aynı hadiseye bambaşka bakan iki çift göz idiler.

Aralarına harp girmişti.

Bu saflaşma, dönüş yolunda da gösterdi kendini...

Durdukları tren istasyonları, cepheye sevk edilen asker taburlarıyla doluydu:

Bir yanda Gelibolu Cephesi'nden dönen Fransız askerleri...

Hemen karşı peronda Galiçya Cephesi'nden dönen Türk askerleri...

Lüsyen hangisine aitti?

Fransız babasından kendisine devredilen hüviyete mi?

Sevdiği adamının yanında gönüllü dahil olduğu tabiyete mi?

Cephede gırtlak gırtlağa gelen bu iki mensubiyet, onun zihninde de aynı şiddetle çarpışıyordu.

Hangisinin zaferiyle övünür, hangisinin yenilgisine üzülürdü?

İçinde bir yerlerde Lüsyen'i hüsrana boğacak haberin, "Nasip Betül"ü mesut edebileceğini hissediyordu.

Ya Hamid?

Onun ruhunda yaşadığı fırtınanın farkında mıydı?

Yoksa *Cünûn-ı Aşk*'ta hararetle konuşturduğu milli şuuru yüksek, vatanperver kadınlardan birinin de yanı başında bulunabileceğini fark edemeyecek denli hissiz miydi?

“Siz bilmez misiniz ki bir İngiliz kızı korkmaz! O kibirli, mağrur bir aile ve muhteşem bir millet kızıdır: Ve hamisi cihangir bir devlet! En yüksek mertebe İngilizliktir. Hiçbir kuvvet bizi mağlup edemez,” diyen Leydi Florance...

“Ben fakir ailemle ve doğduğum köyle iftihar ederim. Ben İskoçyalı, İrlandalı bir İngiliz kızıyım. Her İngiliz, bir İngiltere’dir!” diye gürleyen hizmetçi Alice...

Vatanperverliği bu kadınlardan öğrenerek, “Ben Hintliyim, Hindistan Hintlilerin değil,” diye sızlanan mihrace Behav...

Hamid, yarattığı o kahramanlara reva gördüğü isyanı en yakınındaki kadından esirgeyecek kadar hodbin miydi?

İsmini kendi koyduğu oyunda farklı milliyetten sevdalıları ayıran iç çatışma, onları da mı koparacaktı birbirinden?..

Şair, eşinin bilinçaltında gezinen soruları, Berlin yolunda durdukları Peşte’deki izlenimleriyle birleştirip *Yadigâr-ı Harb* piyesine taşıdı.

Çanakkale zaferinin sedalarını konu alan bu eserin beş bin nüshası, ordunun moralini yükseltmek maksadıyla ve Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın talimatıyla satın alınıp orduya dağıtıldı.

Hamid’e de mükâfat olarak bin lira verildi.

Yadigâr-ı Harb’de konuşan “Seyyah Türk” kendisiydi.

“Refikası”* ise Lüsyen...

***** Eşi.

63

SEYYAH TÜRK: Evet, bunlar bizim vatanımızın evlatları... Galiçya'ya gidiyorlar. Bu şimdi Peşte'den geçen sekizinci tren imiş.

EŞİ: Türk askerlerini bu taraflarda görmek kim bilir sizde ne güzel hatıralar uyandırmıştır. Onları burada görmekten ben bile ne kadar haz duydum.

SEYYAH TÜRK: Galiçya'ya çok miktarda bir Türk askerî kuvvetleri gönderileceğini Berlin'de işitmiştik değil mi?

EŞİ: Evet. Bu sevkiyatın Almanya'da ne kadar iyi etki uyandırdığını da gördük.

SEYYAH TÜRK: Tabii Avusturya ve Macaristan'da daha çok makbule geçer.

EŞİ: Böyle birçok sınır boyunda büyük, büyük askerî kuvvet gönderilmesinde başarı, övünülmeye değer bir kudret ve ululuğu ve pek mühim bir çalışma ve kararlılığı gösterir. Doğrusu ben de övünüyorum.

SEYYAH TÜRK: Siz benim eşim, aslen Fransız olduğunuzdan, elbette benim kadar fark edemezsiniz.

EŞİ: Bu hiçbir vakitte büyüklüğü görmeye mâni değildir. Ben sizin eşiniz ve Türk uyruğundan olduğum için Türkleri zinde ve güçlü görmekle elbette övünç duyarım. Türkiye ile Fransa'nın aralarında muharebe olduğunu gönlüm istemezdi; lakin bir kerre olmuş; şimdi her iki tarafın da mağlup olmayıp sağ salim barış anlaşması imzalamalarını diliyorum. Çanakkale'de boğaz boğaza geldikleri zamanlarda size defalarca söylediğim gibi, eğer Fransızlar galip gelip de İstanbul'a girecek olurlarsa, ben utancımdan yere geçerdim; fakat çekilip gittikleri zaman, tam tersine, içim rahatlamıştı. Ben isterim ki tarihten gelen dostluklar daima hatırlansın;

ki Fransızlar eski zamanlarda Türkiye'den gördükleri yardımı unutmasınlar; ki her iki taraf da birbirine zarar vermesin. Bunları ister ve dilerim. Ama Almanların Fransa'yı ezdiklerini istemem.

SEYYAH TÜRK: Bunlar pek güzel duygulardır; bir şey denilemez.

EŞİ: Böyle eski dostluk vasıtaları varken Türklerin Fransa aleyhinde Almanlarla beraber olması, benim keşfedemeyeceğim sebeplere dayansa gerektir.

SEYYAH TÜRK: Bunda keşfedilemeyecek ne var ya? Şimdiki açık, olaylar, olup bitenler meydanda: Fransızlar bizim tarihi düşmanımızla nasıl aleyhimizde birleştilerse, biz de öyle karşılık veriyoruz. Ancak şimdi bu konunun sırası değildir. Hatta bizim düşüncelerimizin, olaylar üzerine hiçbir tesiri olamaz. Türk askerleri Moskof sürülerini sürmek için Galiçya cephesine giderlerken, bizim yaşamak için İstanbul'a gidişimiz bana pek dokunuyor. Sen bilirsin ki ben sana Türkçe söylerken "sen" derim; ama Fransızca konuştuğumuz zaman "siz"siniz.

Abdülhak Hamid Tarhan, *Tiyatroları 1 - Sabr u Sebat / İçli Kız, Liberté / Yadigâr-ı Harb,* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, s. 312-313.

64

1918, İstanbul

İtilaf Devletleri 1918 yazında bütün cephelerde genel taarruza geçti.

İşler tersine dönmüş, evlerini ziyarete gelen paşanın tahmini tutmuştu.

Hamid, panik halinde bavul toplamaya başladı.

İngilizler harpten galip çıkıp İstanbul’u işgal ederse yapacakları ilk iş, Alman sempatizanlarını cezalandırmak olacaktı.

Cezalandırılacakların başında da Hindenburg’a düzdüğü övgüler ve İngilizler aleyhine yazdığı piyeslerden ötürü Hamid olacaktı.

Şair, telaşa kapılarak durum açıklığa kavuşana değin yeniden Berlin’e kaçmayı düşündü.

“Edebiyat araştırmaları yapacağı” mazereti ile Âyan’ dan izin, sadrazamdan da yardım ve “kâfi miktarda” harcırah aldı; Padişah Vahideddin’e veda ziyaretine gitti.

Huzura çıktığında yeni Sultan, “Bu buhran devrinde, ikinci reis vekili olduğunuz Meclis-i Âyan’ı nasıl bırakıyorsunuz?” diye sordu.

“Bildiğim bir göz doktoruna gözlerimi göstermek mecburiyetindeyim,” diyerek sıyrıldı Hamid...

Fakat bu sefer de başka bir problem çıktı.

Kendisine diplomatik pasaport verilmişti ama diplomat eşlerine diplomatik pasaport verilmesine engel olan bir Meclis kararı vardı. O yüzden Lüsyen’e normal pasaport çıkarılabilmişti.

Hamid, bunu düzeltmek için Hariciye'ye müracaat etti, fakat sonuç alamadı.

Vakit daralıyordu.

Lüsyen'e normal pasaport alıp apar topar Berlin'e doğru yola çıktılar.

Bu kez de başka bir engele takıldılar:

Pasaport polisinin verdiği seyahat tezkeresinde "gideceği yer" olarak yanlışlıkla "Viyana" yazılmıştı. Bu nedenle Berlin'e geçemediler.

Tam savaşın bitmek üzere olduğu dönemde, elde bavullarla Viyana kapılarına dayandılar.

65

25 Eylül 1918

Nûr-ı dîdem hemşireciğim,

Berlin diye yola çıkmış iken yanlışlıkla, Allah'ın emriyle Viyana'ya geldik.

Şimdi burada ve yine Bristol Oteli'ndeyiz ve buradan nereye gideceğimizi bilmiyoruz.

Bir eksiğimiz varsa sensin kardeşim.

İstanbul'dan çıkarken seni göremediğime çok üzüldüm.

(...)

İnşallah hepiniz iyisinizdir.

Ben bu sefer Viyana'dan pek hazzetmedim. Günlerim tereddüt ile geçiyor. Nereye gideceğimizi bilemiyoruz. Karar veremiyoruz. İnşallah hava uygun gider de çok geçmeden İstanbul'a döneriz.

Hanım, ellerinden öper, Nazım Bey'e ve Belkıs Hanım'a dualar eder; ben de gözlerinizden öperek hepinizi Allah'a emanet ederim kardeşim.

Biraderin
Abdülhak Hamid

66

Eylül 1918, Viyana

Viyana’da Türkler ve eski dostlardan bir çevreyle buluştular.

Bristol ve Zaher otellerinde Avusturya Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa, Roma sefirliğinden istifa edip Viyana’ya gelen Kâzım Bey gibi diplomatlarla bir arada dertleştiler.

Savaş haberleri giderek fenalaşıyordu.

Alman cephesi sarsılmış, Avusturya ordusu büyük kayıp vermiş mütareke sözleri dile düşmüştü.

Harbin sonu görünüyordu.

Doğal olarak o harpte Mareşal Hindenburg’un ordusuyla birlikte, ona övgüler düzen Şair de yenilmiş olacaktı.

Hamid, yıllarca ülkelerinde görev yaptığı İngilizlerin ve Fransızların gözünde “istenmeyen adam” olarak görüldüğünü düşünüyor, yazdıklarından dolayı kendisini düşman safında saydıklarından endişeleniyordu.

Tam Türkiye’de yeni bir hayata başlamışken, yeniden bir belirsizliğin girdabına kapılmışlardı.

Ekim sonu Viyana’yı terk edip Budapeşte’ye kaçtılar.

Oysa Peşte, daha beter haldeydi.

Savaşın ardından bağımsızlığını ilan eden Macaristan’ da iktidar, neredeyse haftadan haftaya el değiştiriyordu.

67

Ekim 1918, Peşte

Balkanzuk bizi 1918 Ekim ayına kadar her sene Avrupa'ya götürdü, getirdi. O ay bir ihtilalin en ateşli devrinde Budapeşte Garı'na hışımla silkip attı.

İster istemez üste çıkanın menfaatine iş görenlerin sıra ile işgal ettikleri Ritz Oteli'nde aylarca yerimizde saymaya mecbur kaldık. Komünist güruhu, Károlyi taraftarları, Arşidük Josef'inkiler, Müttefikler'in kuvvetleri, hiç durmadan birbirlerine halef oldular.

Orada başımıza bir hayli felaketli iş geldi. Makineli tüfek ateşine maruz kaldık, hayatımız yüz kere tehlikeye girdi. Örfi idarelerin öyle haşin kanunlarına tahammül ettik ki, bu şartların kısmen de olsa ihlal edilmesi, neşredilen bildirilere en ufak itaatsizlik, ölüme mal oluyordu; duvara yapıştırılıyor ve merasime, hâkime, hükme lüzum görülmeden öbür dünyaya yollanıyordunuz.

İşin en parlak tarafı, Abdülhak Hamid'in Allah'ın günü o yasaklara aykırı davranmasıydı. Hiçbir şey uğruna eğilmiyor, beni çıldırtan bir kaygısızlıkla hareket ediyordu.

Falan saatte, filan yerde dolaşmak mı yasak; Abdülhak Hamid büyük bir masumiyetle oralarda dolaşıyordu.

İçki mi yasak; Abdülhak Hamid bulup buluşturuyor, pervasızca içiyordu.

Kendisini aranmış, sonunda yakalanarak Malta'ya sürülmüş sanırken o saklanmayı hatırına dahi getirmeden zaptiyelerle sohbet ediyordu.

Ömrümü korku içinde geçiriyor, tedbirli olsun diye yalvararak boşuna nefes tüketiyordum.

“Adam sen de... Olacak olan, her şeye rağmen yine olur. Kaderin gidişatını bozmayalım,” cevabını veriyordu.

Her yeni bir emir ilanında, yerli ve yabancı bir emrin yeniden her görünüşünde yüzleşmelere engel olmak için mümkünü ve gayrimümkünü yapıyordum.

Bolşeviklere karşı her teşebbüs boşunaydı. Bize iyi muamele ediyorlardı; fakat kaderimiz onları zerre kadar ilgilendirmiyordu. Macaristan’ı istediğimiz anda ve istediğimiz şekilde terk etmek müsaadesini vermişlerdi. Kalmamız ve gitmemiz (ya da nazikâne söyledikleri gibi) “kendimizi başka yerde astırmamız”, onlar için fark etmezdi. Fakat felaket şuradaydı ki komşu devletlerin çıkardıkları engeller, bizi oralara yanaştırmıyordu bile... Kazazede sayıldığımız bu siyasi karantina, kendimizi sakınmamızı gerektirmekteydi.

Kargaşa, bilmediğimiz bir dilde bağrışmalar, tüfek sesleri, motor hırıltıları, ortalığı sarsarak uzaklaşan kamyonlar...

İktidar bir kere daha bir elden diğerine geçmiştir. Bizim rica turları yeniden başlardı. Yeni gelenlere de aynı hararetle, aynı müphem ümitle başvururdum. Zira belirsiz bir müddet için, yeni efendiler onlardı. O yoldan geçmek elbette lazımdı. Bu suretle dilekçemi belki on iktidar sahibine arzettim. Günün galibini bazen aynı odada, aynı masa başında, biraz evvel oradan düşürülenin sıcaklığını henüz muhafaza eden aynı koltukta bulduğum olurdu. Yine bazen pek kısa bir aradan sonra ilk oturanı tekrar yerine geçmiş bulurdum. Sonunda tanışmış ve tekrar buluşmuş olurduk. Hele iyice bıkmış biri vardı ki, beni, “Yine siz ha!” diye karşılamış, ben de gerilemeden şakaya vurarak karşılık vermiştim:

“Evet, yine biz!”

Gerek onun, gerek ötekilerin ellerinden geldiği kadar iyi davrandıklarını, fakat başladıklarını bitirmeye yetecek zamanı asla bulamadıklarını teslim ederim. Olmayacak bir zamanda yerlerini sonrakilere bırakmaları lazım gelirdi. Tam bu taze filizlenmiş sürgünden

bazı şeyler elde edeceğim sırada, bir anlık şef bozguna uğrardı. Haydi yeni baştan!

Yorulmadan, kapı kapı geziyordum.

Macarların elinden pek bir şey gelmiyordu.

Müttefikler her şeye muktedirdi, fakat gönülsüzdüler. Pek sevimli bir zatın idare ettiği İngiliz heyeti ancak balık kavağa çıktığı zaman işimizi görebilecekti. Bize gelinceye kadar daha kim bilir neleri vardı?

Fransızlar daha doğrusu kendisine işim düşen Fransız, denemesi bedavadır diye, eline geçen fırsatı kaçırmak istemedi.

En nihayet başvurduğum Sırp generali insanca davranan tek adam oldu: Zafer, başını döndürmemişti. Bize yardım için üstüne düşen her şeyi yaptı. Yaşadığımız korkulu günlere göre, tavsiyesi kolayca anlaşılabilirdi:

Harp sonu karışıklığı içindeki Balkanlardan geçmek...

Her şey altüsttü. Dosdoğru tehlikenin üzerine gidiyorduk. Askerî birlikler başıbozuk bir halde yayılmışlardı. Atılan köprüler, yolcuları kilometrelerce çamurda dolaşmaya zorluyordu ve daha neler, kim bilir...

İnsan adam, o berbat yolu aşmak için yapmamız gerekenleri çizmekle beraber, bir yandan, kurdun ağzına atılmamamızı rica ediyor, “Kocanız ihtiyar, siz pek gençsiniz; ikiniz için de korkuyorum,” diye tekrarlayıp duruyordu.

O adama müteşekkirim. Bana, Belçika’ya gitmeyi tavsiye edenlerin aksine hareket ettiği için...

Tabii Hamid’siz... Çünkü siyasi durumu uygun değildi.

Memura, “Ben de Türk’üm ama...” dediğim zaman, “Türk mü, saçmalamayın,” demişti.

“Pasaportuma bakın.”

“Sizin pasaportunuz kaç para eder, alın şu kâğıdı ve defolun buradan. İşler karıştıkça karışıyor.”

“Ya kocam?”

“Başının çaresine bakar elbet...”

“Ondan ayrılmak istemem.”

“Öyle ise birlikte geberin!”

“Asıl siz geberin!”

Bu küstaha tahsis edilen muhteşem sarayın kapısını çarparak çıkmıştım.

Kaba bir söz söylemek, kapı çarpmak oldukça kolaydı, fakat İstanbul'a gönderilmek üzere kaydedilmiş olan eşyalarımız, vagonda Allah bilir nerelere gittiğinden, elbisesiz, parasız kalakaldık.

Ne hikâye ve ne kadar hikâye...

68

Kasım 1918, İstanbul-Peşte

1 Kasım 1918 gecesi Moda'da karaya yanaşan bir Alman askerî motoru, iskelede bekleyen adama parolayı sordu:

"Enver," dedi Talat Paşa...

Ve motora bindi.

Sonra Arnavutköy'den Enver Paşa'yı, en son da Boyacıköy'den Cemal Paşa'yı aldılar.

İttihat Terakki'nin üç kudretli askerini, Tarabya açıklarında bekleyen Alman torpidosuna götürdüler.

Bir gece önce Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı'nın mağlubiyeti belgelenmiş, işgal kesinleşmişti.

İşgalcilerin ilk hedefi, Osmanlı'nın Almanya safında harbe girmesine neden olan İttihatçı paşaları Galata üzerindeki köprü direklerine asmaktı.

Almanlar, eski ortaklarına son bir iyilik yapma kararıyla onları kaçırdı.

2 Kasım sabahı Alman torpidosu Türk karasularını terk etti ve konuklarını bir meçhule sürükledi. Bir daha İstanbul'u göremeyeceklerdi.

Aynı sıralarda Hamid ile Lüsyen de Peşte'de "harp esiri vaziyetinde"ydiler.

Şehir, müttefik askerlerince işgal edilmişti.

Kaldıkları Ritz Oteli bir Fransız karargâhı olmuştu.

Ve Fransızlar herkese zorbaca davranıyordu.

“Osmanlı’nın ölüm fermanı” sayılan Mondros Mütarekesi’nin imzalandığını, kan pahasına savunulan Boğazlar’ın İtilaf donanmasına açıldığını, Hicaz’ın, Yemen’in, Suriye’nin, Irak’ın, Trablus’un, Bingazi’nin teslim olduğunu, Vilayat-ı Sitte’de* işgalin kapıya dayandığını onlardan öğrendiler.

Dehşete düştüler. Dönüş kapısı artık tamamen kapanmıştı.

Bu ateşkes anlaşması, bari onların Peşte’deki hayatını kolaylaştıracak mıydı?

Bir gün Lüsyen bu umutla, Fransız subaylarına “mütarekenin imzalandığını, iki ülke arasında yeniden dostluk kurulacağını” söyleyecek oldu; tepkiyle karşılaştı:

“Bizim Çanakkale’de çok kaybımız var. O dostluk, pek kolay geri gelemez” dedi bir Fransız subayı...

Hamid kızarak sordu:

“Çanakkale’ye gelmek için Türkiye sizi davet mi etmişti?”

Subaylardan biri hak verdi; diğeri Türkiye’nin Fransa’ nın ezeli düşmanı Almanya’yla ittifak ettiğini hatırlattı.

“Siz de bizim en kadim ve tarihî düşmanlarımızla ittifak etmiştiniz,” diye tersledi Hamid...

Karayollarına hükmeden Fransızlardan yol izni almaları imkânsız görünüyordu. İngilizce bildiği için Hamid’e hürmetli davranan oteldeki İngiliz subaylarına yaptıkları başvurudan da sonuç alamadılar. Nehir yollarına onlar hükmediyordu; ancak harp nedeniyle vapurlar da işlemiyordu.

İstanbul’dan kimseyle de haberleşemiyorlardı.

Peşte Konsolosluğu’ndan Hamid’in maaşına mahsuben borç olarak aldıkları dört yüz lira ile aç kalmayacak şekilde geçiniyorlardı.

Konsolosluğu idare eden Celâl Münif Bey, onlara maddi manevi kol kanat gerdi.

Hamid, minnettardı.

Bu hamiliğe verebildiği tek karşılık, yaptıkları satranç karşılaşmalarında rakibini yenmeye kıyamayıp arada mağlup olmaktı.

O azgın Balkan kışında, bir nevi sürgünde kalan Hamid'in üzerinde ince bir pardösüden başka bir şey yoktu.

Lüsyen ona battaniyeden iç çamaşırları dikti. Bunları giyinirken eğleniyorlardı.

Kaldıkları otel ısıtılmıyordu, ama yakındaki bir kaplıcadan banyoya gece gündüz kaynar su geliyordu. Onlar da banyoda o suyun buğusunda ısınmaya çalışıyorlardı.

Islak saçlarından akan iplik iplik damlalarla "suya düşmüş kediler gibi"ydiler.

Sıfırın üzerine çıkmayan soğuk, birkaç sene evvel Viyana'da Lüsyen'i teslim alan hastalığın orada yeniden nüksetmesine sebep oldu. Bir süre de onun iyileşmesini beklediler.

Gıda temini güçtü. Bazen okkayla havyar bulunur, bazense kıtlık günlerine has bir ekmeğe bile muhtaç olunurdu. İçki için ise İaşe Dairesi önünde kuyruğa girmek gerekiyordu. Bu işi de Hamid üstleniyordu.

Şair-i Âzam içki kuyruğunda!..

Bu, başta kendisi olmak üzere hiç kimsenin hayal bile edemeyeceği bir sahneydi.

O Hamid ki İsmail Hâmi'nin deyişiyle, bolluk devrinde "vardan hoşlanmaz, yoğa can atar"dı. Hoşlanmadığı "var" yok olunca gözünde kıymete biner; hoşlandığı "yok" var olunca gözünden düşerdi. Mesela kışın en şiddetli devrinde yaz sıcağının çileğini ister, bulup getirseniz ağzına almazdı.

Bir gece saat birde canı dondurma çekmiş, İsmail Hâmi, her yerin kapalı olduğunu bildiği halde otomobille dondurma avına çıkmış, Pangaltı'da bulduğu dondurmayı sabah olmadan Maçka'ya yetiştirmişti. Hamid önüne konan dondurmayı kaşığının ucuyla tadar gibi yapmış, "Bu çok soğuk, ben bunu yiyemem," deyip bırakmıştı.

İsmail Hâmi de "sıcak dondurma" bulamamış olmanın ezikliğiyle boynunu büküp oturmuştu.

Bir seferinde de, mevsimin bütün meyveleriyle donatılmış bir sofrada, "Dünyada bir karpuz da mı kalmadı?" diye tutturmuş, karpuz bulunup önüne konunca da, "Ben kırmızı değil, sarı karpuz isterim," diye diretmişti.

Onun kaprisini emir sayan yakınları hemen sarı karpuz buldurmuş, ama Üstad, bu sefer de, “Bunun çekirdekleri sarı! Ben siyah çekirdekli sarı karpuz isterim,” diye burun bükmüştü.

Evde mükellef sofra kurulsa ev sahibesine döner, “Kızım bir makarna da yok mu?” diye sorardı.

Pişirip getirseler dokunmazdı.

Evde lokanta yemeğine hasret çeker, Beyoğlu’na Abdullah Efendi’ye götürseler ev yemeğini methederdi.

İşte o Hamid, şimdi tüm aristokrat edasını alkol düşkünlüğü uğruna hiçe sayarak Peşte’de sefil bir içki kuyruğunda sıra bekliyordu.

Adam başı bir desilitre içki hakları olduğu halde o kocaman bir şişeyle gidiyor, görevlinin ölçüyü şaşırmasından medet umuyordu.

Böyle günlerde, sofrada en sevdiği yemekleri sayarak Lüsyen’i kışkırtırdı:

“Şimdi İstanbul sokaklarında, gür sesle ‘Enginar! Enginar!’ diye bağırırlar.”

Halbuki o aralar, İstanbul sokaklarından bambaşka sesler geliyordu.

İstanbullular bir kasım sabahı uyandıklarında, 61 parçalık bir filo teşkil eden işgal zırhlılarının limanda Dolmabahçe Sarayı’nın tam karşısında demirlediğini görmüşlerdi.

***** Altı ilin ortak adı: Erzurum, Van, Mamuretü’l-Aziz (Elazığ), Diyarbakır, Sivas, Bitlis.

69

Budapeşte’de mahrumiyetlere, endişelere ve tehlikelere rağmen kol kola, burnumuz havada, bu tehlike, endişe ve mahrumiyetlerin doğrusuna gidiyorduk. Bazen gamsızlık kuvveti ile onları yolumuzdan def ediyor, bazen hatta farkına bile varmadan sürünerek geçiyorduk ki bu sanıldığından daha sağlam bir korunuş şeklidir.

Birleşmiş bir çift, herhalde mühim bir kuvvet...

Saadet ve zahmete, karmaşık bir bütün halinde maruz kalmakla beraber, birleşmiş ellerimiz darbelerini hafifletiyor, zahmetleri ikiye bölüyor, saadetleri iki misli artırıyordu. Kara gün için de iyi gün için de tam manasıyla birleşmiş iki varlıktık.

Bununla beraber, ciddi vaziyetler de oluyordu. Otelin hücuma uğradığı, sonra da holün sağa sola tabancayla ateş eden taşkın bir güruh tarafından işgale uğradığı akşamki gibi...

Oturuyorduk.

Abdülhak Hamid yudum yudum viski içiyordu (Şüphesiz müsaade edildiği bir sırada olacak, izinle yasağın birbirini takip ettiğini söylemiştim, değil mi?)

Birden bir kargaşa oldu. Camlar şangır şungur iniyor, adamlar koşuşuyor, bağrışıyor, düşüyor, yaralılar inliyordu. Ürkerek ayağa sıçradım:

“Kaçalım!”

“Ne oluyorsun?”

“Aman vurulacağız, kaçalım!”

Elinden tutup çekiyorum.

“Bırak bari şu bardağı bitireyim.”

“Çabuk!..”

“Ee...”

Önünde korkudan sabırsızlıkla tepinerek bekliyordum ki ağzındakini yutsun.

“Çabuk, birden için...”

“Şu buzlu içkiyi bir yudumda nasıl tüketirim? Boğulayım mı?”

Bir mengene koluma yapışıyor, sıkıyor, canımı acıtacak kadar... Güzel, iri bir genç görüyorum. Biraz soluk, fakat zaten hepimiz sapsarıyız. Dirseğime yapışmış, otuz iki dişini göstererek gülüyor.

“Bırakın beni!”

Bu cendereden kendimi kurtarmaya boş yere uğraşıyorum...

Abdülhak Hamid müdahale etmeden merakla bize bakıyor. Tekrarlıyorum:

“Bırakın beni!”

Yakalanan kolumdan onu olanca kuvvetimle sarsıyorum ve işte güzel genç adam benden çözülerek, dalından ayrılan olmuş bir meyve gibi boylu boyunca ayaklarıma seriliyor. Kilitlenmiş avucunda elbisemin söküp kopardığı kolunu görüyorum.

O yukarı dikilmiş gözler, o dudaklardaki pembe köpük, bu genç vücuttur. Tepeden tırnağa kadar dolaştığını gördüğüm o dehşet verici titreme... Sonra o taş hareketsizliği...

Çılgın gibi odama koşuyor, kaçıyorum. Ayaklarım kanatlanmış.

Merdivende ansızın duruş...

“Ya Abdülhak Hamid?”

Tekrar geri geliyorum, orada, bıraktığım yerde, koltuğunda dimdik oturmuş, hareketsiz. O da hareketsiz!

Aman Yarabbi!

Hangi kahramanlık dürtüsüyle bilmiyorum, vızıldayan kurşunların altında holü boydan boya aşıyorum. Ona kavuşuyorum. Bana bakıyor ve gülümsüyor. Allah’a şükür hayatta... Bir an önce ne sanmıştım!

“Haydi, yalvarırım, geliniz!”

“Bırak bardağımı bitireyim.”

“Deliliğin lüzumu yok, gelin!”

İki elimle uğursuz bardağa yapışıyorum; o da iki eliyle asılıyor.

“Bırak!”

On parmağı ile örterek içkiyi koruyor:

“Vazgeçin şundan...”

“Katiyen... Meğer ki bir kurşun parçalansın da güzelim viski etrafa serpilsin.”

“Canım, iş sağ kalmakta... Yarın başka viski bulunur.”

“Ne malum? Belki bu deliler yine yasaklar.”

Patlamalar ve haykırışlar arasında tartışıyorduk.

Feci olduğu kadar da gülünç her türlü hadise ile kuşatılmış olarak, her geçim vasıtasından mahrum, dünyanın diğer kısımları ile alakasız, vebalılar gibi tecrit olunmuş bir halde, aylarca oturduk Budapeşte’de...

Etrafımızda harp sonrasının büyük faciası tamamlanmadaydı. Orada burada her şey çöküyor, ufalanıyordu. Âcizdik, taşınmaz eşyalara dönmüştük, gemimizi gevelemekten başka çaremiz yoktu.

Ya Türkiye’de neler oluyordu acaba?

Herkesin hali ne olacaktı?

Ya bizim halimiz?

70

1919, Peşte-Viyana-İstanbul

"Sahile vuran kazazedeler gibi" Budapeşte'ye atılmışlardı.

Hiç alışkın olmadıkları şekilde zayıf, örselenmiş ve yalnızdılar; kimse yardımlarına gelmiyordu.

Kuşatma altındaki bir şehirde kendi başlarının çaresine bakmak, bu cendereden kendi çabalarıyla kurtulmak zorundaydılar.

Artık Peşte'de ikamete, lüzum da imkân da kalmamıştı.

Bir hayli zorluktan sonra Viyana'ya geçebildiler.

Orada da İmparator Karl'ın hanedanı çökmüştü. Bir İmparatorluk yıkılıyor, kalıntıları üzerinde Çekoslovakya, Yugoslavya, Avusturya kuruluyordu.

Viyana, müttefik işgali altındaydı; ama hiç değilse orada dostları vardı. Onlar aracılığıyla para bulabildiler; hale yola girebildiler.

Yardıma koşan o dostlardan biri, harbin son iki senesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun karargâhında Türk ordusunun askerî temsilcisi olarak görev yapan Pertev Paşa'ydı.

Onunla sık sık bir araya geliyor, dünyanın ve vatanın içinde bulunduğu durumu kederle değerlendiriyorlardı.

Barış Konferansı, Paris'te başlamıştı. Fransa, Almanların bileğini kırarcasına bükmekte kararlıydı.

Dünya, Amerikan Başkanı Wilson'un barış prensiplerini konuşuyordu. Türkiye'de de özellikle İttihatçılar Amerika'ya ümit bağlamaya başlamıştı.

Padişah Vahideddin, İngilizlerle uzlaşma ümidi ile İngiliz yanlısı eniştesi Damat Ferid Paşa'yı sadrazamlığa getirmişti.

“Eski dostumdur,” diye bahsetti ondan Hamid...

Onu 35 sene evvel, Paris Sefareti’nde ataşemiliterken hürriyet yanlısı bir asker olarak tanımıştı.

Ferid’in zekâsına, yeteneğine, sohbetine hayrandı.

Ama hanedana damat olduktan sonra yeteneğini istibdadın hizmetine sunmasına da hayret etmişti.

Şubat ayında “Müttefik Şark Orduları Başkumandanı” Fransız generali d’Espéray’nin İstanbul’da şaşaalı bir yürüyüş yaptığını haber aldılar.

Şehrin Müslüman tebası, geçidi gözyaşları içinde takip etmiş, gayrimüslimler ise sevinç gösterileri yapmıştı.

Koca İstanbul basınında bir tek Süleyman Nazif sesini yükseltebilmiş, *Hadisat*’ta, her nasılsa sansürden kurtulabilmiş “Kara Bir Gün” başlıklı makalesinde, “Koca Viyana şehrini defalarca sarmış bir ümmetin keder defterinde böyle bir üzüntü satırı ezelden yazılı imiş,” diye yazmıştı.

Sonradan Süleyman Nazif için idam hükmü çıktığını öğrenmişler, hepten yasa bürünmüşlerdi.

O kederli günlerden birinde Hamid, “Pertev Paşa size bir şey yazacağım,” dedi.

Paşa kendisine bir defter takdim etti.

Şair, Mayıs’ın on beşinci günü defteri geri getirdi.

İçinde günün ruh halini ele veren bir şiir vardı.

71

Pertev Paşa! Pertev Paşa! Ahvâle ne dersin?
Elbette bu mel'ûnlara sen lânet edersin!
Asker sıfatıyla hele mahkûm-ı kedersin:
Hangi vatana, hangi hudud üzre gidersin?
Âdâya sorarsak ne vatan kaldı ne serhad!
Pâmâl-i vuhûş oldu o gülzâr-ı muhalled!
Dağlar, dereler âh ediyor hasretinizle,
onlar ki tanîn-sâz idiler nusretinizle,
merdâne olan himmetiniz, gayretinizle,
hicran ocağı oldu vatan hicretinizle!
Hüsranınız ettiyse de âdânızı raksân,
asla şeref ü şânınıza gelmedi noksan!
Sizlerdiniz İslâm'ı eden hıfz u siyânet...
İslâm'ın içinden nebeân etti ihanet!
Kimlerdir eden Mekke'yi yenbu-ı hıyanet.
Ya Beyt-i Hudâ'yı kim kime kıldı emanet?
Bilmem bu siyeh cilve-i âsâra ne dersin?
Hem-pâ-yı nasârâ olan Ensar'a ne dersin?
Pürsan olurum ben bunu râ'şan u hirâsan:
Bilmem ki nasıl dinine iman eder insan!
Eflâki de görsem diyorum hâk ile yeksân,
Dünyaya o gün belki gelir adl ile ihsan!
Bir gün gelir ancak gene iman ederiz biz,
Ettiklerine hasmı peşimân ederiz biz!
Avdetle o fıtrî olan ahlâk u fezâil,
Ahfâd olur elbet gene ecdâdına nâil
Türk ordusu nâmıyla çıkar, dâfi-i sâil,
Âgûş-ı vatandan gene bir mahşer-i hâil!
Sen sağ ol emin ol ki o gün lâzım olursun,
En canlı cenâhıyla onun âzim olursun!

Viyana, 15 Mayıs 1919,
Abdülhak Hamid, muhibbi hâlisiniz

Pertev Paşa! Pertev Paşa! (Bu) Durumlara ne dersin?
Elbette bu lanet olasılara, sen lanet edersin!
Asker sıfatıyla hele, kederin mahkûmusun:
Hangi vatana, hangi hududa gidersin?
Düşmanlara sorarsak, ne vatan kaldı ne sınır!
Vahşilerin ayakları altında çiğnenen ebedi gülbahçesi!
Dağlar, dereler ah ediyor hasretinizle,
Onlar ki çınlıyorlardı yardımınızla,
Mertçe olan isteklilİğiniz ve çabanızla,
Hicran ocağı oldu vatan hicretinizle!
Düşkırıklığınız düşmanınızı dans ettirdiyse de,
Asla şerefinize ve şanınıza gelmedi noksan!
Sizlerdiniz İslam'ı koruyan, kollayan...
İslamı'n içinden fışkırdı ihanet!
Kimlerdir Mekke'yi hainliğin kaynağı kılan.
Ya Tanrı'nın Evi'ni kime, kim kıldı emanet?
Bilmem bu kapkara asırların ortaya çıkışına ne dersin?
Hıristiyanların yoldaşı olan Ensar'a* ne dersin?
Sorarım ben bunu titreyerek ve çekinerek:
Bilmem ki, nasıl dinine iman eder insan!
Gökleri de görsem diyorum ki yerle bir olmuş,
Dünyaya o gün gelir belki adalet ile iyilik!
Bir gün gelir ancak gene iman ederiz biz,
Ettiklerine hasmı, pişman ederiz biz!
Geri dönüşüyle o doğuştan gelen ahlak ve erdemlerin,
Torunlar elbet gene atalarına ulaşır
Türk ordusu adıyla çıkar, saldıranları kovalar,
Vatanın bağrından, gene bir korku mahşeri!
Sen sağ ol, emin ol ki lazım olursun,
En canlı kanadıyla onun, yücelirsin!

Viyana, 15 Mayıs 1919
Abdülhak Hamid, en içten dostunuz

"Eski Bir Hatıra" adıyla, *Cumhuriyet*, no. 4641, 16 Nisan 1937.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 334-335.

*****Hicret sırasında Hz. Muhammed ve Müslümanlara yardım edenler.

72

16 Mayıs 1919, Viyana

Abdülhak Hamid'in bu şiiri yazıp Pertev Paşa'ya verdiği gün Yunanlılar İzmir'i işgal etti.

Şair, bu büyük felaketi adeta hissedip kâğıda dökmüştü.

Haber, İstanbul'da Bâbıâli'ye de yıldırım gibi düşmüştü.

Damat Ferid kabinesi istifa etmiş, nümayişler baş göstermişti.

Hamid ve Pertev Paşa işgali 16 Mayıs sabahı Viyana'da bir telgraftan öğrendiler.

Stadtpark'ta derin bir üzüntü içinde gezerlerken Pertev Paşa parktakilerin duyabileceği bir sesle, "Yunanlılar İzmir'i işgal edebilir, fakat kesinlikle ve kesinlikle orada tutunamazlar!" diye haykırdı.

Sonra da *İleri* gazetesinden Mehmet Emin'in Sultanahmet Mitingi'ndeki konuşmasını gözyaşları içinde okudu Hamid'e:

"Ah kardeşler! Yine ölüm, yine buhran mı? Yine hicran, yine matem mi? Demir ve ateş; kardeşler! Ben bunlarda hiçbir vatan ve ırkın öldüğünü işitmedim. Şerefli bir tarih ve medeniyete, sağlam bir fazilet ve ahlaka, zengin bir şiir ve edebiyata, dini ve milli ananelere, ırki ve vatani hatıralara malik olan bir milletin mahvolduğunu tarih göstermiyor."

Hamid, bu felaketin uzağında olduğuna mı şükretsin, vatanı acı çekerken bağrında olamadığına mı kahretsin; bilemiyordu.

O an, bulunduğu yerden gitmeyi düşünebiliyordu.

Lüsyen yeniden yurtdışına çıkış izni ve vize peşine düştü.

Hiç kolay bir iş değildi bu... Çünkü Müttefik kurallarına göre Hamid'in sınırdışı edilmesi gerekiyordu. Buna karşın işgalciler, ona ne oturma izni veriyor, ne gitmesine müsaade ediyordu.

Arada asılı kalmışlardı.

Sonunda imdada sefaretteki Ermeni kâtiplerden biri yetişti. Viyana'daki İtalyan memurlarına müracaat ederek Hamid ve eşine Trieste için davet çıkarttı.

Bu kaçamak imkânını derhal değerlendirip –Lüsyen'in deyişiyle– "sıvıştılar" ve Viyana esaretinden kurtuldular.

Bu zorunlu sürgünün son durağı Trieste olacaktı.

73

Bahar 1919, Trieste

Bizi Trieste'ye sevk ettiler. Suç ortakları gibi gece gittik; harap tren yollarından geçtik, molozlara takılıp sendeleyerek, resmî kalkış saatine göre biraz gecikerek bir vagona vardık; ki bütün ışıkları söndürülmüş, garın bir kenarına çekilmiş duruyordu.

Abdülhak Hamid, "Işık" diye feryat etmese, dayanacak bir kol, içmekte ısrar ettiği sigarası için çakmak ve daha bilmem neler isteyip durmasa bu gece yürüyüşü çok heyecanlı olacaktı. Onun isteklerini yerine getirememek korkusu hepsini bastırıyordu. Böyle yapmasam, "O şartlarla gitmem," diye dayatması ihtimali vardı. Yapardı bunu da...

Viyana'da, aralarında birçok vatandaşımız da bulunan dostlar tarafından uğurlanarak bize ayrılmış vagona bindik. Yolluklarımız hazırlanmıştı. Otuz kişiyi doyurmaya yetecek kadar her türlü yiyecek fileleri doldurmuş, üçüncü mevki kompartımanın bir kısmını kaplamıştı. İlk mesele bizim o kompartımana kapanmamız ve kapının mühürlenmesiydi. Kırmızı balmumu mührün gerisinde kalmakla beraber yine tahdit edilmiş olmadık. Çünkü Abdülhak Hamid, bu işle vazifeli İtalyan subayına bundan sakınırsa iyi edeceğini bildirdi:

"Ekselans, mecburum."

"Kim mecbur ediyor sizi?"

"Şerefim üzerine ettiğim yemin..."

"Ben de mühür mumunu sökmeye şerefim üzerine yemin ettim. Sizden daha yaşlı olduğum için şerefimin öncelik hakkı vardır."

Çıkarını bilen Latin, tartışmadan kaçınmanın kendince daha faydalı olduğunu fark etti ve Abdülhak Hamid’den kompartımanı terk etmeyeceğine dair söz almakla kaldı. Bu vaat yapılınca hayırsever muhafızımızı oturduğumuz tahta sıralarda şereflendirdik (!), kendisini yemeğe davet ettik. İştahına bakılırsa sepetlerimizi dolduran nefis şeylerden pek hoşlandığına hükmedeceğim.

Trieste’de konsolosluk işlerine bakan Nihal Kösearif trene gelerek bizi selamete kavuşturdu.

Bir gecelik hapishanemizden çıktığımız sırada bir bahar sabahı, taze semayı altınlı bir maviye boyuyordu. Sanki önümüzde ışıklı bir revak açılıyordu. Ondan ötede her şey nurdan ibaret olsa gerekti.

Açlık, soğuk, korku... Hepsi bitmişti artık! Feci maceralar da bitmişti.

Her ne kadar Budapeşte, bizim kasvetli ve çirkin şeyleri unutmaktaki harikulade yeteneğimiz sayesinde hatırımızda biraz solmuşsa da, daha dün ayrıldığımız Viyana’nın izlenimleri pek tazeydi.

Şaşkına dönmüş halkıyla Viyana...

Zarafetsiz ve neşesiz Viyana...

Rüzgârın kamçıladığı, karın beneklediği, kurşun göğüyle Viyana...

Göreceklerimizle ne tezat!

Carso aşılır aşılmaz, şafağın ilk ışıklarını pembe ve beyazla yıldızlayan o çiçekli ağaçlar, o bakir güneş, şen çehreler, çevremizde cıvıldayan o insanlar...

Cidden bu yenileşmeydi; yeniden doğuştu. Bize bir güzellik cihan, iade ediliyordu.

Nihad Bey bizi Savoy Oteli’ne götürdü.

Önünde pırıltılı bir deniz, sabahın berrak serinliğinde dalgalarıyla oynaşıyordu. Birkaç saat dinlendikten sonra bu âlicenap ve asil Nihad Bey’in teklif ettiği gezintilere çıktık.

Gıdadan taşacak derecede dolu Antica Bonnevia Lokantası’nda uzun ziyaretler...

Alevlerin ardında sıralanmış kuzu çevirmeleri, emsalsiz balıklar, hasırlara asılmış Chianti binlikleri, burcu burcu kokular, gürültü...

Kısacası hayat!

Defne dallarıyla taçlı zafer taklarının altından, “Yaşasın!” nidaları ile şehri geri alan birliklerin az evvel resmî geçit yaptığı Lunga Mare’de avare dolaşmalar...

Zavallı İmparatoriçe Carlota’nın evvela aşk, sonra çılgınlık seneleri geçirdiği Miramare Şatosu’nda gezmeler...

Meşhur trajedi aktörü Zacconi’nin ilk defa İtalyan diliyle söyleyerek temsil verdiği tiyatroda hazır bulunuş...

Kır kahvelerinin çardakları altında başa vuran Grainfental şarabının zevkini çıkarmak üzere sarı yollarda molalar...

Açık havada, mandolin nağmelerinin bestelediği ateşli seslerle salınarak, sandal gezintileri...

Hayranlık ve zevk içindeydik.

İtiraf edelim ki yığınla meyve, kucak kucak çiçek, kutlu bir iklim, müşfik bir dost; bütün bunlar vatana giden yolumuza serpilmişti. Ve adeta aşırı güzellikteydi.

Trieste’de geçirdiğimiz birkaç hafta, hafızamızda zevkler arasında bir eğlence olarak kaldı.

Gidiş günü geldi. Nihad Bey son bir defa daha bize refakat etti. Limanda, durduğu yerde sallanan vapura bindik.

74

1919, Türkiye yolunda

Evlerine bakmaya geldiğinde, “Harbin sonu vahim olacak,” diyen Paşa, Bandırma Vapuru’yla İstanbul’dan Samsun’a, daha doğrusu işgalden istiklale yelken açarken, bir başka vapur da Abdülhak Hamid ile Lüsyen’i Trieste’den Türkiye’ye, daha doğrusu harp cinnetinden işgal felaketine taşıyordu.

Dövüşte yokken, teslimde İstanbul’a dönmek can yakıcıydı.

Bir meçhulden, bir başka meçhule gidiyorlardı. Kaçtıkları işgalci onları İstanbul açıklarındaki zırhlılarda bekliyordu.

Gemileri, Avrupa’nın sınır dışı ettiği Türklerle doluydu:

Galiçya’dan gelen askerler, talebeler, işadamları...

Yabancı bayrak altında seyyar bir mülteci ailesi, adeta anavatana doğru yüzen bir vatan parçasına binmiş, Türkiye’ye dönüyordu.

Hamid, gerçek kimliğini gizlemişti.

Kayıtlara göre o bir “Dâr-ül-fünûn talebesi”ydi; hayli yaşlı bir öğrenci...

Lüsyen ise güverte subaylarına göre bir “Estudiantina Turca...” Yani Türk üniversitesinde tahsil gören bir kız...

“Hangi üniversitedensiniz?” diye sorduklarında rastgele bir isim uyduruyordu.

Sonra içini acıtan o soru geliyordu:

“Peki ya muhterem pederiniz?”

“O da aynı üniversiteden...”

“Hangi bölümden?”

“Türk edebiyatı...”

Güverte subayı, İtalya'yı nasıl bulduğunu sorunca çok sevdiğini söyledi Lüsyen...

"İnşallah yeniden dönersiniz," dedi subay...

Bu dilek, tahmin etmediği kadar erken gerçekleşecekti; hem de aklına bile getiremeyeceği şartlar altında...

Deniz yolu tehlikeliydi. Başıboş dolanan harp artığı mayınlardan sakınmak için mümkün olduğunca yavaş gidiyor, akşamları ya ıssız bir koya sığınıyor veya kuytu bir limanda demirliyorlardı.

Arada denize bırakılmış boş bir portakal sandığı bile paniğe neden oluyor, çalan sirenlerle can simitleri boyunlara geçiriliyordu.

Tabii Abdülhak Hamid'in boynu hariç...

Serkeş Hamid, yine "o pis şey"i başından geçirmemekte direniyor, "Bu aletler bir işe yaramaz. Suya düştükten sonra dibe gideyim daha iyi," diye söyleniyordu.

Zavallı Lüsyen yine bütün enerjisini kendini kollamaktan çok, "pederi" zannedilen adamı ikna etmeye harcıyor, vapur güvertesinde simit mecburiyetinden kaçan bu "huysuz çocuğun" peşinden koşuyor, onu kucaklamakla azarlamak arasında gidip geliyordu.

Gerçekten sinirlerini ayağa kaldıran sirenler susup tehlikenin geçtiği anlaşılınca kamaraya dönecek, Hamid'i evvela öpecek, sonra yanağını ısırarak ondan intikam alacaktı.

Canı yanan Hamid, "Peki madem, istersen şimdi geçir boynuma," diyerek çocuklaşacaktı yeniden... Asabiyetin yerini kahkahalar alacaktı.

Yolun kalanı, güvertede güreş gösterileri, kumandanın sofrasında geniş yemekler, kaptanla satranç partileri, askerlerin okuduğu sıla türküleri ile geçti.

"Tatlı bir meltemin yelpazelediği güneşli, berrak günleri, fevkalade büyük görünen Zühre'nin ışıklarıyla aydınlanmış geceler takip etti."

Ve nihayet bir sabah, mavi Ege'yi köpükler saçarak yaran vapurun burnunda Çanakkale'yi görüverdiler.

75

1919, Çanakkale

Güvertedeydik, birbirimize yaslanmış, kalbimiz ağırlaşmış, ağzımız kilitli...

Geminin böğürlerinden sıyrılarak kayıp giden suyun fışırtısından başka ses duyulmuyordu.

O toprak, ufukta denizden çıkar gibi azar azar yaklaşan, her saniye biraz daha seçilen o toprak, Türkiye idi.

O yanık kıyılar Çanakkale idi:

Solda Seddülbahir, daha ötede Anafarta...

Sathının her zerresi şehitlerimizin kanıyla sulanmış o er meydanları terk edilmiş, delik deşik karşımızda seriliyordu.

Heyecan boğazımı tıkamıştı.

Sessizliğin kasvetini bozmak için dedim ki:

“İşte Çanakkale...”

“Nerede, Lüsyen?”

“Orada!”

“Bir şey görmüyorum ben...”

Dürbünü verdim.

“Ufuktaki şu çizgiye bakın.”

“Seçemiyorum.”

“Sis var galiba...”

Sis!

Sen, yaşlarla buğulanan gözlerimizdeydin.

Abdülhak Hamid boğuk bir sesle, “En feci ıstırap,” dedi.

“Daha son söz söylenmedi.”

“İnşallah...”

“Sabır, gayret...”

“Lüsyen, hiç düşünmediğim, asla tahayyül edemeyeceğim bir şey söylesem inanır mısın? Şimdi ansızın anlıyorum: Asla, katiyen, sokakta omuz omuza gelmeye tahammül edemeyeceğim onlarla...”

“Gayretli olun!”

“Yapamayacağım, inmeyelim vapurdan...”

“İmkânsız bu, pekâlâ biliyorsunuz.”

“Tahammül edemeyeceğim dedim ya...”

“Kendinizi zorlayın biraz, başka yapacak bir şey yok.”

“Elimde değil...”

Tekrar ediyordum:

“Gayret, sabır... ‘Son söz henüz söylenmemiştir,’ demedim mi?”

Ve gözlerindeki, yanaklarındaki yaşları kuruluyordum.

“Burası geniş bir mezarlık,” diyordu, “... binlerce zavallı ruh, üzerinde uçuşuyor. Bana Sivastopol muharebe meydanına yaptığım bir ziyareti hatırlatıyor; orada dövüşürken ölenlerin şerefine dikilen abideleri...”

İngilizler, İtalyanlar, Fransızlar o abidelerin altında dinleniyorlardı.

Ya Türkler? Neredeydi onlar?

Yanımdakine sordum: Cevap olarak ellerini açtı, başını çevirdi.

Yüreğim parçalandı.

Demek küçüklüğümde oraya gidişlerini gördüklerimden bir daha dönmeyenler, bir çukura karmakarışık atılıvermişlerdi; demek ki üzerlerine biraz toprak yığmışlardı, o kadar...

Ziyaretçilere o yiğitlerin ebedi uykularına o toprak yığını altında varlıklarını bildiren en ufak bir işaret bile konmasın!

İçimde bir isyan hissettim.

Sevdiğin o şiir, işte o zaman yazıldı.

76

Esselâm, ey ketîbe-i ulyâ,
Vatan uğrunda can veren ahyâ,
    Ey şu vâdide hâk olan asker!..
Sizi geldik bugün ziyarete biz,
Bizi ihyâ için değil mi ki siz
    Oldunuz nâzil-i çeh-i makber!
Biri zâirlerin İtalyandır,
Biri Moskof ki pek nümayandır,
    Fikr-i takdîsi eylemiş rehber.
Ey vatandan uzak düşen şühedâ,
Evini barkını edip de fedâ
    Cansiperâne harb eden erler!
Cennet olsun makamınız her dem,
Siz ki, mazinizi bilen âdem,
    Dâne-i eşkini nisâr eyler.
Bunda herkes bugün seferberdir,
Menzil ancak gubâr-ı esmerdir,
    Olmasın rûh-ı pâkiniz muğber.
Şimdi biz doğrulup denizde yola
Bakarız dûrdan Sivastopol'a
    Görünür fevkinizde bir peyker.
İngilizle Fransıza aid,
Şu müzeyyen mezarlar zâid,
    Size gökten iner fer ü zîver!
O vatandır ki öyle çehre-nümâ
Gün batarken ne hoş durur, güyâ
    Titrer evlâdı üstüne mâder!..
Elvedâ ey biraderân-ı vatan,
Elvedâ ey dilâverân-ı vatan,
    Âh, ey müminîn-i dinperver!..
Ki sezâ, hâkinizde eylese yer
Bir büyük zıll-ı mağfiret-güster
    Elvedâ, elvedâ ey askerler!..

Merhaba ey yüce ordu,
Vatan uğrunda can veren diriler,
    Ey şu vadide toprak olan asker!..
Sizi geldik bugün ziyarete biz,
Bizi canlandırmak için değil mi ki siz
    Mezarın çukuruna indiniz!
Biri ziyaretçilerin İtalyan'dır,
Biri Moskof ki pek göze çarpandır,
    Kutsal düşünceyi edinmiş rehber.
Ey vatandan uzak düşen şehitler,
Evini barkını edip de feda
    Canını verircesine savaşan erler!
Cennet olsun makamınız her an,
Siz ki mazinizi bilen insan(sınız)
    Gözyaşlarınızı dökersiniz.
Bunda herkes bugün seferberdir,
Gidilecek yer kara topraktır,
    (Yeter ki) Tertemiz ruhunuz toprak olmasın.
Şimdi biz doğrulup denizde yola
Bakarız uzaktan Sivastopol'a
    Görünür üstünüzde bir yüz,
İngiliz'le Fransız'a ait,
Şu süslenmiş mezarlar gereksiz,
    Size gökten iner süs ve ziynet!
O vatandır ki öyle neşeli yüzlü
Gün batarken ne hoş durur, sanki
    Titrer evladı üstüne bir annesi!
Elveda ey vatanın kardeşleri,
Elvedâ ey vatanın yiğitleri,
    Ah, ey dindar müminler!..
Ki uygundur, toprağınızda eylese yer
Bir büyük gölgesi Tanrı bağışının
    Elveda, elveda ey askerler!..

Hazine-i Evrak, no. 34, s. 530-531.
İlham-ı Vatan, 1916.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*,
hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 373-374.

77

Uzaklardan, solumuzdan bize doğru, Adalar, sırtlarını kabartarak geliyor; sağımızdan geçiyordu.

Solumuzdan, dikleşmiş minareleriyle eşsiz şehir, soluk bir tül önünde belirmekteydi.

Bir hülya gibi!..

Aşina kokular taşıyan dipdiri bir hava yüzümüze çarptı. Ah, bu güzel yaz gününde bu dönüş, ne hoş olabilirdi!

“Bunca zamandır nerelerdeydiniz? Epey geciktiniz, evlatlarım!”

“Belde-i tayyibe[*] bizi alıkoydular.”

“Yine hoş geldiniz. Burada hayli değişiklik bulacaksınız. Çok ıstırap çektim.”

“Biz de, güzel belde...”

Letafet ve endişe ile yüklü, “fertûtî-yi musahhir[**]” karşımızdaydı. Hiçbir şey değişmemişti denebilir. Her şey geçen sene bıraktığımız gibiydi adeta...

Halbuki...

Eskiden neydiyse yine öyle olması mümkün müydü?

Mümkün müydü ki her şeyi, bütün mukaddesatı ayaklar altına alınmış olsun?

Her şeyi:

Marmara, Boğaziçi, Sarayburnu, Kızkulesi, ötede basık tepeler, beride şahane belde ve az yüksekte Çamlıca...

Hayır, bari Çamlıca korunmuş olsa!

Yarabbi!

Takatimden fazlasını yükleme!

Yazık! Yazık!

Çamlıca da öyle...

Aman, başımızı çevirelim; matemde bir ev halkının yüzüne bakmaya tahammül edilebilir mi?

Hamalların bağrışmaları, ki vaktiyle nefret ederdik, bugün bize okşayış gibi geliyor. Zira bu seslerde, bu seslerin dalgalanışında kardeşlerimizi buluyoruz. Üstünde sendelediğimiz uzun, asma merdiven, sonra sakallı bir sandalcının kayığı...

Laf kapısı açmak istedik, fakat bu dede bir hakim, bir mütevekkil, bir filozoftur. O ne harpler, ne ricatlar görmüştür. Zaferler de... Onca her şey boş ve fani... Hayatın öyle bir derecesine varmış ki ona göre yegâne mücadele, hayat mücadelesinden ibaret... Limanın vızır vızır işleyen motorları, muhtelif tekneleri arasında manevra yapmak güçlüğü yüzünden her sorumuza:

"Ee, ne yapalım?"

"Harp kötü şey..."

"Allah sonumuzu hayreyleye," tarzında, kısa ve gönülsüz cevaplar vermişti.

Sokaklardaki o yabancı üniformalar, o bandıralar!

Ah yarabbi!

"Sabır, gayret! Son söz daha söylenmedi," demiştim Abdülhak Hamid'e ama...

Nihayet eve vardık.

Hizmetçiler perişan, dostlarımız heyecanlı ve sabırsız... Kucaklaşıyor, ağlaşıyorduk.

Ve hayat yeniden başladı.

***** Güzel belde.

****** Büyüleyen ihtiyar. Tevfik Fikret'in "Sis" şiirinden.

78

1919, İstanbul

“Yeni hayat,” neşesiz, kötürümdü.

Dört yüz altmış beş senelik Osmanlı başkenti, ilk kez esaretle tanışıyordu.

Matemdeydi. Boynu büküktü.

On binlerce can pahasına savunulan Çanakkale, çaresizce açmıştı boğazını düşman gemilerine...

Mustafa Kemal Paşa’nın tarifiyle, “Boğaziçi, toplarını sağa sola çeviren düşman zırhlılarıyla, lacivert sularını göstermeyecek kadar örtülüydü. Sokaklar, İtilaf Devletleri’nin süngülü askerleriyle dolmuştu. Herkes ancak pek zorunlu ihtiyaçları için evden çıkabiliyor, sokaklarda akla ve hayale gelmeyen hakaretlere uğramamak için caddelerin duvar diplerinden büzülerek, eğilerek ve korkarak yürüyebiliyordu. İstanbul ufuklarından yükselen şeyler, yalnız düşman sesleri, düşman hareketleri, düşman bayrak ve süngüleriydi.”

Payitaht, İngilizlerin kontrolündeydi.

Galata’yı Fransa’nın Senegalli zenci birlikleri tutmuştu; Pera’yı ise İtalyanlar...

Kiliseler şenlik çanları çalıyordu.

Etraf, cepheden dönmüş, tüfeğini teslim etmiş sakat askerlerle, bezgin, yılgın zabitlerle, ümitsiz, bıkkın Müslüman ahaliyle doluydu.

Karaborsacılar, vurguncular işbirlikçiler, teslimiyetçiler, direnişçiler, fırsatçılar, ihbarcılar, mandacılar iç içe, yan yana, omuz omuzaydı.

Şehir, Balkanlardan, Trakya'dan, Yunan işgali altındaki Ege kasabalarından göçen ve Rus devriminden kaçan sığınmacılarla dolmuştu. Sadece İstanbul'a sığınan Rusların sayısı yüz elli bini bulmuştu. Nüfusun artmasıyla birlikte hem işsizlik yükselmiş hem kiralar artmıştı. Yollarda, yalvar yakar sigara veya çiçek satan, fahişelik yapan eski Rus soylularına rastlamak mümkündü.

Hem kalabalıktan, hem kömür kıtlığından Şirket-i Hayriye vapurlarının seferleri aksıyor, tıklım tıklım dolan tramvaylar da yolcuya yetmiyordu.

Elektrik ve su sık sık kesiliyor, un olmadığından beyaz ekmek, hayli pahalı satılıyordu.

Fiyatlar alıp yürümüş, ihtiyaç olan ne varsa zam görmüştü. Her tarafta atadan kalma mallarını elden çıkaranlar, aç biilaç sokakta yatanlar vardı.

Verem, şehri kasıp kavuruyordu; tabii tifo, tifüs, difteri ve grip de...

Hamid ve Lüsyen bu esir şehirde her şeyin çözülüp dağılmakta, çökmekte olduğunu anladılar.

Konuştukları herkes ayrı bir telden çalıyor, kurtuluşun çaresini ayrı ideolojilerde arıyordu.

Başını Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi isimlerin çektiği bir grup aydın, Türk Ocakları'nda toplanmış Türkçülüğü savunmaya başlamıştı.

Mehmed Âkif'in çevresi Panislamcıydı.

Batıcılar çoktu, ama onlar da dağınıktı. Abdullah Cevdet ve çevresi, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ndeydi. Tek kurtuluş yolunu İngiltere'ye itaatte görüyorlardı.

Buna karşın Wilson prensipleriyle dünya sahnesine çıkan Amerika'ya yakın duranlar da vardı. "Wilson Prensipleri Cemiyeti", Halide Edib, Refik Halid, Celâl Nuri, Ali Kemal, Yunus Nadi tarafından kurulmuştu.

Bir yandan da Anadolu'da her tür manda fikrini reddeden Millicilerin toplanmakta oldukları müjdesi kulaktan kulağa fısıldanıyordu. Sivas'taki kongrenin havadisleri sansüre rağmen gazetelere girebilmişti.

Sisler içindeki işgal İstanbulu'nda karşılaştığı tablo karşısında kedere kapılan Hamid, ilk gözağrısı Çamlıca' dan gördüğü manzarayı mısralara

döktü.

Şiiri, yayımlanabilmek için altı sene bekleyecekti.

79

İstanbul Düşman İstilâsı Altında İken Çamlıca'da...

Hey Çamlıca mehtâbı, ne olmuş sana öyle?
Küskün duruyorsun.
Bir şey kuruyorsun.
Seyrinle ıyân et bana, ilhâm ile söyle:
Aksetmede âlâm-ı vatandan mı bu hâlet?
Anlat; bu tahavvül neye etmekte delâlet?
Vaktiyle ederken bu havâliyi zılâlin
bir sâha-ı nîlî,
ey neyyir-i leylî,
mâtem döküyor arza bugün bedr ü hilâlin.
Bir şeb ki, zîrinde küsûfun,
seyrângehi olmakta tuyûfun.
maziden esip gelmede bir nevha-ı vâveyl...
Bir âh-ı müebbed.
Hangi güneşin mâtemidir zulmetin ey leyl,
ey şi'r-i muakkad
yıldızlar olur bence meâlin gibi nâyâb
âtîde görünmezse o mâzideki mehtâb.
Olmazdı sabahın da yarın gülmeğe meyli
pîşinde bu dîdâr-ı mahûfun.
Kartallara baktım düşüyorlar yere bîtâb;
oldum sanıyordum melekü'l-mevt ile hem-hâb.

Hey Çamlıca mehtabı, ne olmuş sana öyle?
Küskün duruyorsun.
Bir şey kuruyorsun.
Gelerek görün bana, ilham ile söyle:
Aksediyor mu vatanın elemlerinden bu durum?
Anlat; bu değişim neyi gösteriyor?
Vaktiyle ederken bu yöreleri gölgen
bir mavi renkli saha,

ey aydınlık gece,
matem döküyor dünyaya, bugün dolunayın ve hilalin.
Bir gece ki, altında güneş tutulmasının,
gezdiği yer olmakta, hayallerin.
Geçmişten esip gelmede bir eyvah çığlığı,
Bitmeyen bir âh.
Hangi güneşin matemidir karanlığın, ey gece,
ey anlaşılması güç olan şiir
yıldızlar olur bence, anlamın gibi benzersiz
gelecekte görünmezse o geçmişteki mehtap
Olmazdı sabahın da yarın gülmeye meyli
önünde bu korkutucu yüzün.
Kartallara baktım, düşüyorlar yere, bitkin;
Uyudum sanıyordum, ölüm meleğiyle aynı yatakta.

Servet-i Fünun, c. 60, no. 891563, 29 Temmuz 1926, s. 162.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 251.

80

1919, İstanbul

İşgal dışında İstanbul’da Hamid’in boynunu bükecek bir haber daha vardı.

Endişeyle beklediği, sormaya çekindiği, kötü bir haber...

Onu da Edhem Bey’den öğrendi.

Aziz dostu Edhem Bey’i, nazırlığa tayinini tebrik için makamında ziyarete gitmişti.

Sohbet sırasında Edhem Bey, üzgün bir çehreyle “Hüseyin’e çok acıdım,” deyiverdi.

Hüseyin, Abdülhak Hamid’in ilk eşi Fatma Hanım’dan olma kırk altı yaşındaki oğluydu.

Amerika’da sefaret müsteşarıydı.

Tedavisiz bir hastalığı olduğu söyleniyordu.

Hamid, Trieste vapurunda rastladığı bir diplomat dostuna, “Hariciye’de Hüseyin’den haber var mıdır?” diye sormuş, net bir cevap alamamıştı.

Onların sessizliğinden şüphelenmiş, kara haberi beklemeye başlamıştı.

Korktuğu haber, beklemediği anda bir dost taziyesi şeklinde gelmişti.

Hiç fark ettirmeden başını eğdi, teşekkür etti.

Eve döndüğünde tek oğlu Abdülhak Hüseyin’in aylar önce vefat ettiğini, çetin şartlar altında bu üzücü haberin kendisinden gizlendiğini öğrendi.

Sevdiklerini kıtalara paylaştırır gibi arzın dört bir köşesindeki kabirlere gömmüştü:

Babasını Tahran'da, ilk eşini Beyrut'ta, ikinci eşini Londra'da toprağa vermişti.

Şimdi oğlunu da Washington'da sonsuzluğa terk ediyordu.

Onu evladının ölümü kadar üzen bir şey de, senelerce hizmet ettiği Hariciye'nin hayırsızlığı oldu.

Amerika harbe girip de Osmanlı'yla ilişkileri gerginleşince Bâbıâli, elçiliği kapatma kararı almış, Abdülhak Hüseyin'e de "yurda dön" çağrısı yapmıştı.

Lakin Hüseyin dönemeyecek kadar hastaydı.

Bu mazeretini bildirdiyse de Hariciye'yi inandıramamamış, o vaziyetteyken maaşı kesilmişti.

Hüseyin'in hastalığının ciddiyeti, ancak vefatıyla ispatlanabilmişti.

Hüseyin'in dul kalan İngiliz eşi ile iki kızı parasız pulsuz İngiltere'ye sığınmışlardı.

Hamid bu vefasızlığa isyan etti.

Daha önce Hüseyin bir kez daha hastalanmış, o devirde tahtta olan Sultan AbdülHamid Han –Abdülhak Hamid hakkında kitapları, yazıları mektuplaşmaları sebebiyle defalarca tahkikat yaptırdığı halde– konuyla ilgilenmiş, Hüseyin'i tedaviye gönderdiği gibi, orada tıp eğitimi görmesi için maaş da bağlatmıştı. Hamid, o zaman çok duygulanmış, bu jesti hiç unutmayacağını söylemişti.

Şimdi oğluna yapılan muamele, Devlet-i Âli'nin çöküşünün en acı kanıtı olarak karşısında duruyordu.

Hamid, azledilmiş bir diplomat olarak dönüp işgaline şahit olduğu ülkesinde, evladının vefatı ve ona layık görülen vefasızlık sebebiyle bedbahttı.

En yakın dostlarından Recaizade Mahmud Ekrem'in vefatının acısı küllenmeden, oğlunu kaybetmenin harladığı yangınla tarumar olmuştu.

Ekrem'in kabri başında karaladığı mısralar, şimdi sanki oğluna hitap ediyordu.

81

Ben bugün hayli dolaştım, kime gittimse fakat,
Bulmadım... karşıya geçtim, ne için bilmiyorum.
Galiba bir kapı çaldım. O da yoktu, artık...
Oradan “Ekrem”e gittim, onu buldum oğlum!

Paul von Hindenburg.

Peyam haftalık ilave, no. 35, 24 Nisan 1330 / 7 Mayıs 1914, s. 1.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 170.

82

Aralık 1919, İstanbul

O günlerde bir başka kara haber de Belçika'dan geldi.

Lüsyen'in babası ölmüştü.

Ecel, birinin oğluyla, diğerinin babasını peşpeşe almıştı.

Lüsyen'in yedi sene evvel tepkiyle kapısını çekip çıktığı ocak, önce istila edilmiş, şimdi de sönmeye yüz tutmuştu.

Anayurduna gitmeli, o kâbuslu senelerden sonra "kazadan ne kurtarabileceğini görmeli"ydi.

Daha yazın geldikleri halde güzün yeniden pasaport için başvurdular.

Ama işgal İstanbulu'nda Avrupa seyahatine çıkmak hiç kolay değildi.

Lüsyen'e bin bir güçlükle bir pasaport temin edildi. Abdülhak Hamid'in ise onunla gitmesine izin verilmedi.

Hamid, geçici olarak Kemalzade Ali Ekrem'in Arnavutköy'deki evine taşındı. Lüsyen'in yokluğunda orada misafir olarak kalacaktı.

Lüsyen bu zor seyahate yalnız başına çıktı.

Bu, aynı zamanda yeni hayatına doğru bir seyahat olacaktı.

83

Bir Noel gecesi, o yaz beraber geçtiğimiz mesafeyi tersine aşmak üzere yola çıkıyorum.

Canım mavi deniz azmış. Fırtına kuduruyor, dalgalar gemiyi ceviz kabuğu gibi oynatıyor.

İşte Trieste!

Gece geçiyorum. Yağmurla kamçılanan, borayla kırbaçlanan sıtmalı bir şehir...

İşte bir çılgınlık kasırgası ile sarsılan Paris!

İşte Liège! Her dört yol ağzında yeni inşaat yükseliyor. O kadar ki, doğduğum memleketin çehresini tanıyamayacağım şekilde değiştiriyor.

Ve işte evim!

Bereket versin o değişmemiş.

İşte kapısı; bir balta ile boydan boya yarılmış... Çatısı bir gülle ile yüzülmüş... Bakır süsleri yer yer sökülmüş tırabzanı ile güzelim ahşap merdiven...

İşte uzanan aziz eller, bana sarılan aziz kollar, sevgili yüzler...

Hepsi orada mı? Evet evet, babamdan başka hepsi...

Ama hayır, o da orada...

İşte yaldızlı çevresinden bana gülümsüyor. Etrafına toplandığımız sofrada bize hâkim...

Yuvamın sıcaklığı...

Şükür kavuşturana, meğer neymiş, ne tatlı şey imiş...

84

Ocak 1920, İstanbul

Türkiye'nin yirminci asrına damgasını vuracak 1920' ler, pek hazin bir görüntüyle başladı.

12 Ocak 1920 günü Meclis-i Umumi açıldı.

Bu, Âyan ve Mebusan meclislerinin ortak toplantısıydı.

Meclis'in toplandığı Fındıklı Sarayı'nın pencerelerinden Boğaz'da demirlemiş İtilaf donanması görünüyordu.

Saray ve işgal gemileri.

Osmanlı Meclisi, ilk kez işgal altında toplanıyordu.

Abdülhak Hamid, Meclis toplantılarına pek gitmez, gitse de lafa girmez, dinlemeyi tercih ederdi.

Ama o gün, özeldi.

Çünkü Meclis genellikle Padişah'ın açılış nutkuyla çalışmaya başlardı.

Ne var ki o gün Sultan Vahideddin, "sağlık gerekçesi" ile açılışa gelmedi.

Tabii herkes, Sultan’ın sağlığını bozan şeyin, limanda gördükleri zırhlılar olduğunu tahmin ediyordu.

Nitekim saat ikide, geçici başkan oturumu açtıktan sonra Padişah’ın açılış konuşmasını, onun namına Dahiliye Nazırı okudu. Yunan işgalinin şiddetlendirdiği galeyandan söz etti.

“Felâh-ı vatan”* için birlik çağrısı yaptı.

“Birlik” lafı bile salondaki mebuslarla dinleyici sıralarındaki diplomatları, âlimleri, askerleri ve diğer davetlileri gülümsetmeye yetti.

Çünkü tükenmekte olan İmparatorluk’un bu son meclisi, kof bir heykel gibi daha düşerken paramparça olmuştu.

Sayısız grup içinde özellikle ikisi, birbiriyle yarış halindeydi.

Damat Ferid Paşacılar ile Tevfik Paşacılar...

Aslında buna “İngilizciler” ile “Almancılar” da denilebilirdi.

Hamid, Tevfik Paşa grubunda idi. Gruptaki diğerleri gibi Damat Ferid Paşa’ya ve İttihatçılara hasım oluşundan değil; muhtemelen İngiliz antipatisinden ve Alman hayranlığından...

Kalem erbabı olduğundan, Meclis’in Padişah’a vereceği cevabı kaleme alacak encümene seçilmişti, ama buradaki bitmek bilmez tartışmalara dayanamayacak kadar sabırsızdı.

Bu tartışmalardan bir sonuç çıkmayacağını, Meclis’in memleketin derdine çare bulamayacağını, çok da yaşamayacağını tahmin ediyordu.

Nitekim Meclis açıldıktan iki ay sonra korktuğu oldu:

15 Mart’ı 16 Mart’a bağlayan gece, İngiliz askerleri Beyoğlu ve Üsküdar’da resmi binaları işgale başladılar.

Şehzadebaşı’ndaki 10. Kafkas Tümeni’nin karargâhı basıldı.

Yataklarından yeni kalkmış beş asker şehit edildi.

Harbiye Nezareti abluka altına alındı; Harbiye Nazırı’nın göğsüne süngü dayandı.

Şehirde giriş çıkışlar tutulmuş, yollar kapatılmıştı.

Meydanlara makineli tüfekli birlikler yerleştirilmişti.

Bunlar olurken Meclis-i Mebusan binası da kuşatılmış, basılmış, bazı vekiller tutuklanmıştı.

Osmanlı’nın fiilen sona erdiği geceydi o gece...

Der-saâdet, tamamen teslim alınmıştı.

Abdülhak Hamid, Arnavutköy'de sığındığı evden olup biteni endişe içinde takip ediyordu.

Mensubu olduğu ve bir süre ikinci reis vekilliğini yaptığı Meclis-i Âyan, işgal çizmeleri altındaydı.

Baskından bir ay sonra da Padişah iradesiyle resmen kapatıldı

Sefirlikten azledildikten sonra bu işinden de olmuştu.

Âyan'daki arkadaşları alınıp sürgüne gönderilirken uzaktan seyretmekten başka yapabileceği hiçbir şey yoktu.

Ömrü boyunca gönül bağladığı, yanında saf tuttuğu her şey, Saray, İttihatçılar, Almanlar, Padişah, Hindenburg, Bâbıâli, Meclis, birbiri peşi sıra devrilen mabetler gibi yıkılıp gidiyor, her devrilişle büyüyen enkazına, onlara bel bağlayan bu yaşlı adamı da biraz daha gömüyordu.

Köklerinden koparılmış koca bir çınar gibi, bütün bağları kesilmiş, boşlukta asılı kalmıştı.

Avrupa'ya kaçsa; orası yasaktı.

İstanbul'da kalsa; burada tutsaktı.

Direnişe katılsa; Ankara uzaktı.

O, bir Kemal, bir Fikret, bir Âkif gibi dava adamı olamamıştı.

Halide Edib gibi meydanlarda nutuk vermemiş; Yunus Nadi gibi Anadolu'ya geçmeyi, Milli Mücadele'ye kalemiyle ve bilfiil destek vermeyi de göze alamamıştı.

Bu tufanda, gurbette bir de evlat kaybetmiş, hepten vurgun yemişti.

Yaşı yetmişe dayanmış, mecalini, yaranını, iktidarını yitirmişti.

En fecisi, son tutamağı Lüsyen yanında değildi.

Sevgilisi, zevcesi, sekreteri, kızı, evinin hanımı, ilhamının kaynağı, koruyucu meleği, can yoldaşı, her satırını danıştığı, onsuz adım atmadığı kadın, uzaklardaydı.

Onsuz, kolsuz, kanatsız, manasız, ilhamsız, kalemsiz, kâğıtsızdı.

Senelerdir ilk kez yalnız kalıyor; bunun nasıl bir cehennem olduğunu hasretten tutuşarak hatırlıyordu.

O cehennemin ateşiyle ve yaramaz bir çocuk şımarıklığıyla bir yandan kulüplerde Rus dilberlerle gönül eğlendirirken bir yandan da Lüsyen'i

mektup yağmuruna tutuyor, kâh talepkâr, kâh kırılgan, kâh buyurgan bir üslupla, ama hep aynı kelimelerle yazıyordu:

“Sen varken kendimi ilahların âzâmı hissediyorum; sen yokken insanların en âcizi bile değilim.”

“Hastayım. Yokluğun uzarsa ölürüm, gel!”

“Her işini yüzüstü bırak, dön!”

“Geri gel, sensiz yaşayamam!”

Acı çekerken, acı çektirmeyi seven bu marazi âşık, uzaklardan ilgi dilenen, hasret ateşiyle yanan bu ihtiyar şair, Lüsyen için de yarendi, ağabeydi, ataydı, babaydı, maşuktu, oğuldu.

Onu bir esir şehrin tenhasında yapayalnız bırakmış olmak, Lüsyen’in içinde bir vicdan azabı gibi sızlıyor, bir an önce dönüp varlığıyla teselli etmek için sabırsızlanıyordu.

Fakat öyle hemen dönebilmek ne mümkün...

Vefat etmiş bir babanın ardından verasete dair sayısız evrak ve vekâletnameyi imzaladıktan sonra ailesiyle vedalaşıp Paris’e geçti.

Orada gümrük memurlarınca, bir sayfasında müdahale olduğu şüphesiyle pasaportuna el kondu.

Bekleyiş süresince Paris’te alışverişe çıktı Lüsyen... Vitrinlerde gördüğü ince keten mendilleri, boyunbağlarını, bastonları, onu sabırsızlıkla bekleyen adama alabilmek heyecanıyla doldu.

Lakin günler geçiyor, yazışmalar uzuyor, işler düzelmiyordu.

Lüsyen, bir yandan polis merkeziyle Savaş Bakanlığı arasında mekik dokurken, bir yandan da gecikme nedenini Hamid’e telgrafla bildiriyor, ondan yine dargın, sitemkâr, tehditkâr mektuplar alıyordu:

“Beni habersiz bırakıyorsun. Dönüş tarihini mahsus geciktiriyorsun. Niçin böyle yaptığını pekâlâ biliyorum. Benden bir şey saklanamaz.”

Lüsyen ne kadar çok yazsa, yazmadığına dair şikâyetler o kadar çok artıyor, Fransız bürokrasisiyle cebelleşirken bir taraftan da bu nazla uğraşmak, onu hepten çileden çıkarıyordu.

Nihayet sonunda yola çıkış izni alabildi.

Wagon-Lits Seyahat Acentesi'ne koşup İstanbul'a tren sordu:

"Birkaç hafta, belki de bir ay sonrasına ancak yer bulunabilir," dediler.

Peki ya deniz yolu?

Derhal Capucines Bulvarı'nda Lloyd şirketine koşturdu.

"Kamara yok, ama bir kişilik yer var. Vapur, Bari'den kalkacak," cevabını aldı.

Sonrası bir koşturmacaydı:

Hemen gara gidiş...

Trenle Bari'ye seyahat...

Bir hasır at arabasıyla rıhtıma nakil...

Vapurun düdük sesi... Fışkıran buharlar...

Cevval memurların süratle tamamladığı gümrük muayenesi...

Kamarotun nezaketle kamaraya buyur edişi...

"Hele şükür," derken sürpriz:

Kamarada üst üste konmuş iki yatak...

Bir iskemlede eşyalar...

Kapı arkasına asılmış bir palto...

Alt yatağın üstünde bir erkek şapkası...

Ve Lüsyen'in yol arkadaşı iri yarı bir adam...

Kamaradaki iki yatak, iki ayrı yolcuya satılmıştı.

Tartışmalar fayda etmeyince kamara, bileti daha önce almış olana, yani iriyarı adama verildi.

Ve Lüsyen, öfke içinde, elde bavullarla rıhtımda İstanbul'a kalkan vapurun ardından bakakaldı.

"Gelecek posta ne zaman?"

"Bilemeyiz. Ama Bari'den olmaz bir daha... Brindizi veya Venedik olabilir. Siz adresinizi bırakın, haber veririz."

Adres mi?

Adresi yoktu ki...

Mağlup Lüsyen elinde bavullarla bir kahve taraçasına oturdu. Ümitle onu bekleyen ve gelemeyeceğini öğrenince yine küplere binip kendisini suçlayacak olan Hamid'e başına gelenleri ayrıntısıyla yazdı.

İlk vapurun tarihi de meçhuldü.

"Henüz açılmamış bir tarifeye tabiyim," notunu düştü.

Sonra da cesaretle şu satırları karaladı:

"İrkilmeyelim, kadere boyun eğmekten başka yapacak şey yok. O kader, Roma'ya gitmemi emrediyor; öyleyse Roma'ya gideceğim."

Vapur şirketinin evrakında, "Adres" kısmına "Roma Sefareti" yazdı.

Via Nomentana'ya çıktı.

Roma'ya gidiyordu!

Bütün yolların çıktığı diyara..

"Yolunu değiştirmek kudretine sahip olana tesadüf edeceği şehre..."

***** Vatanın kurtuluşu.

85

1920, İstanbul

Roma’dan gelen mektubu defalarca okudu Hamid; her okuyuşunda biraz daha gamlandı.

Uzayıp giden satırlar, paslı bir tırmığın parmakları gibi çiziyordu yaşlı yüreğini...

Haset, asabiyet, feryat, feveran, gazap, hırs, hışım, keder, rıza, merhamet, teslimiyet, beynine birbiri peşi sıra üşüşüp sonra süratle yer değiştiriyor; dağılan aklı, avucundaki kâğıdı yırtıp atmakla gözyaşına mendil yapmak arasında gidip geliyordu.

“Başka biri”nden bahsediyordu Lüsyen...

Başka bir erkekten...

Venedik aristokrasisinin tanınmış isimlerinden olan bir konttan...

Roma’da tanışmışlardı.

Hamid’in kıskançlık, anlayışsızlık, itimatsızlık yüklü mektup yağmuru altında mutsuz, sıkıntılı ve yılgın olduğu bir dönemde Lüsyen’e yardım eli uzatmış, derdini paylaşmıştı.

Lüsyen de ona yakınlık hissetmişti.

Hamid’e karşı hissettiğinden farklı bir yakınlık...

İtirafların burasında, Şair’in damarlarında öfke ağır basmaya başlıyordu.

Biliyordu sanki bunun olacağını; bekliyordu.

Tanıyordu sevdiği kadını; hissediyordu.

İlk tanıştıklarında onu etkileyen şeyler, göğsünde asılı şaşaalı nişanlar, asilleri buluşturan partiler, iktidarın karşı konulmaz çekiciliği, bir

imparatorluk başkentinde yaşam vaadi, el üstünde tutulduğu yalılar, konaklar, saraylar, ona yazdığı şiirler, oyunlar, hepsi karaya oturmuş bir devlet gemisinin enkazı altında kalmıştı.

Ve Lüsyen, bütün bunları bir başkasında bulduğunda, batan gemiyi sevgili yolcusuyla birlikte terk edip yeni adamın nişan dolu göğsüne başını yaslamış; onun iktidarının cazibesine kapılıp, onun vaat ettiği kentte, davet ettiği konağa gitmek üzere onun gemisine binmişti.

En azından Hamid böyle hissediyordu.

Eksikliği kendinde değil, gözden düşmüş nişanlarında, satılmış yalılarında, mütemadi yoksulluğunda ve (kelimenin bütün manalarıyla) iktidarsızlaşmasında arıyordu.

Lakin bu, onun hep söyleyegeldiği şey değil miydi?

Nelly için, “İstiyordum ki, bu zevce bir başkasını da sevmek yeteneğini göstersin,” diyen kendisi değil miydi?

Lüsyen’e evlenirken, “eğer makul ve uygun birisini bulursa, onunla meşru bir yaşam kurmasına karşı çıkmayacağını” kendisi söylememiş miydi?

“Nefsimden fedakârlık etmeye hazırım,” dememiş miydi?

Kabrini erken kazan bir hasta gibi, bugünü o sözlerle en baştan, bizzat hazırlamamış mıydı?

Şimdi hayıflanmaya, kederlenmeye, öfkelenmeye hakkı var mıydı?

Ama bu beyti yazan da oydu:

Hakikaten iki şahsım ben i’tikadımca
Biri hemîşe mübeşşer, biri mükedderdir *

Şiirini kâh en ağır sözlerle yere çalan, kâh yerden alıp göklere çıkartan oydu.

Aynı kalem aynı gün, aynı masada, bir elemin mürekkebine batar, sonra oradan kalkıp bir düğünün neşesine konardı.

En sevdiği kadının cenazesinden, yeni bir kadının kollarına koşardı.

Gururla tevazu kol kolaydı onda; öfkeyle şefkat; yaşlılıkla çocukluk; şaşaa ve yoksulluk...

Tıpkı onun gibi işte; “Zevcem başkasını da sevsin,” diyenle, sevdiğinde delice kıskançlık gösteren de oydu.

Bir bedende iki ruhtu.

Ve o ruhlar her daim cenge tutuşurdu.

Şimdi terk edilme felaketiyle karşılaşan her insan gibi onun önünde de iki yol vardı:

Gidenden vazgeçmek...

Veya kendinden vazgeçmek...

Yıkık Hamid, kendinden vazgeçmeyi seçti.

Acısını gömdü.

Kibrini yendi.

Ve Lüsyen’i hepten kaybetmektense paylaşmayı kabullendi.

“Gel,” dedi:

“Kontunu da al, İstanbul’a gel... Yeter ki gel!”

Bunu söylerken çok acı çekmişti belki; ama söylemeyip onu kaybetse çekeceği acının yanında bir hiçti bu...

Delice sevdiği kızına görücü talebi gelmiş bir baba gibi, hem ondan vazgeçmeye yüreği el vermiyor, hem de bunun kaçınılmaz olduğunu biliyordu.

Lüsyen için gitme vaktiydi.

Hamid ise, bu hakikatin ağırlığıyla ezilirken, bir yandan da kendi istikbaline hayıflanıyordu.

Sevdiği kadını paylaşmaya razı olmaktan, “kızını” kendi elleriyle evlendirmekten başka çaresi yoktu.

***** Gerçekten iki kişiyim ben inancımca / Biri her zaman müjdeyle sevinen, biri kederli.

86

Anlaştığımız gibi, Abdülhak Hamid'in kesin onayını almak üzere İstanbul'a dönmüştüm. Babasının hayır duasını almaya gelen bir kız gibi...

Baba kız...

Öyleydik çünkü; herkesçe de biliniyordu. Hayat tarzımızla bunu ispat etmiştik. Aramızda karıkoca bağlarından hiçbiri mevcut değildi ki çözülsün veya bozulsun. Bizi birbirimize sıkıca bağlayan şey, sadece ruhlarımızın izdivacından ibaretti. Fakat bu bağı, ömür boyu, hatta ebedi sayıyorduk. Hiçbir şey onu sarsamazdı, sarsmamalıydı.

Bundan ötesini ka'le almıyor yahut pek az önem veriyorduk.

İddiamızı ispatlamak için aşılacak pek geniş bir mesafe vardı, biliyorduk; fakat yine biliyorduk ki kanatlarımız bu mesafeleri aşacak kadar büyüktü; gücümüzden emindik.

Bu arada hesap yanlışlığımız bakiydi ve gayet geniş sandığımız mesafenin aslında sonsuz olmasından ileri geliyordu. İnsan kuvveti sonsuzlukla baş edemeyeceğine göre biz, peşinen mağluptuk.

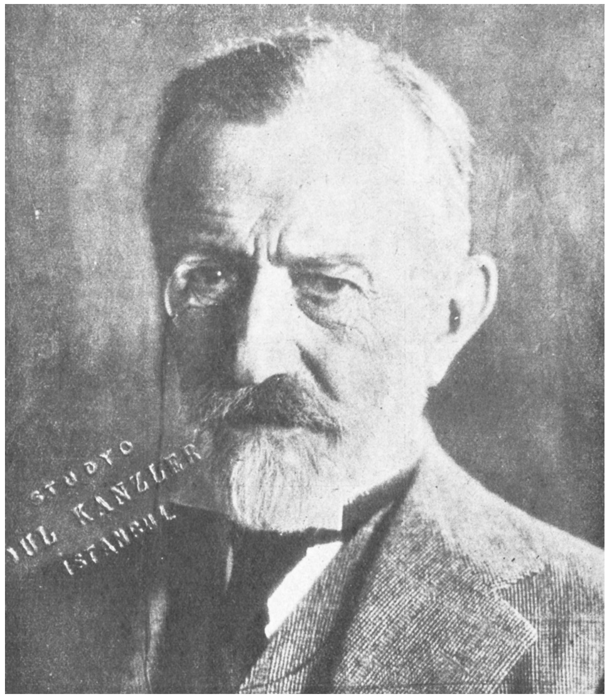
O yana bu yana çekiştirilmekten, iki ateş arasında bocalamaktan acınacak bir hale gelmiştim. Artık tereddüde yer kalmadığı halde ben yine gevelemedeydim. Kendi elimle örmekte olduğum bağın bana dizgin olması ihtimaline karşı çabalıyordum.

Ne yapsam?

Nasıl etsem?

Abdülhak Hamid'e sığındım. Korkumu ve ıstırabımı ona açtım.

Ben, ateşli cümlelerle konuşuyordum; o, taş gibi bir çehreyle, gözleri başka yerde, beni dinliyordu. Heyecanını ortaya koyan tek işaret, sağ kaşının kalkmış olmasıydı.

Saray ve işgal gemileri.

87

“Mutlu olacak mısın? Yapacağına pişman olmayacağına emin olabilsem...”

“.........”

“Unutma ki ben, seni ruhen sevenim!”

“.........”

“Arzuladığın gibi hareket etmekte hürsün; seni etkilemek istemem, seni korumak isterim.”

“.........”

“En büyük düşmanın, kendine rağmen, kendinde, kendinin hakikatini gizleyendir.”

“.........”

“Sen asla kendinde bir başkasının gölgesine tahammül edemeyecek insansın.”

“.........”

“Aşk mı? Yolumuza dikilen bin engelden biri... Ya aşmak, ya civarından dolaşmak veya tahrip etmek lazım; veyahut da huzurunda kalmak ve yok olmak.”

“.........”

“Ah, korkum bundan değil; yalnız bir gün seni, rencide edici ve yakanı kurtaramayacağın birtakım ilişkiler ortasında boşuna mücadele eder görmekten korkarım.”

“.........”

“Ben de sevmiş olsa mıydım? Çocuk! Senin katiyen yapmayacağın öyle şeyler ümit ettim ki...”

“.........”

“Hayır, mağlup olmayacaksın; lakin, bilhassa bedenen silahlanmış olmanı gerektiren bir mücadeleye giriyorsun. Sende hâkim olan ruhtur ve ruh mağlup olacak.”

“.........”

“Kıymetlim; ebedi bir hayat arkadaşı arıyorsun; ancak geçici bir arkadaş bulacaksın.”

“.........”

“Aslında, olgunlaşmak için belki bu tecrübeden de geçmelisin.”

“.........”

“Benim bir parçamsın, unutma: korkuyorum; bizi birbirimize rapteden ve tahrip edeceğin pek çok bağ var.”

“.........”

“Terk etmek, daima tahrip etmektir.”

“.........”

“Bir şeyi tercih, o olmayandan vazgeçmektir.”

“.........”

“Yazık, nihâî ve ulvî de olsa kaybetmek alışılmış bir şey değil.”

“.........”

“Yoo, her şey ölümden iyi; gerekirse benden ayrılarak yaşa, fakat yaşa; önemli olan tek şey budur.”

“.........”

“Evet, gayet iyi biliyorum: Sana yolu ben göstermiştim, fakat takibe mecbur etmeksizin; hatırla!”

“.........”

“Her hakka sahipsin; gitmeye de kalmaya da...”

“.........”

“Sana dirayet tavsiye ederim. Tekrar düşün.”

“.........”

“O halde git!”

“.........”

“Pekâlâ bilirsin ki hiçbir şey değişmeyecek, senden başka hiçbir şey...”

“.........”

“Kalbimde daima sana ait kalmış olan ve senden başka kimsenin işgal edemeyeceği yeri muhafazadan başka bir şeye muktedir değilim.”

“.........”

“Sen fikrimin çocuğusun; sana bütün babalık öğütlerimi vermiştim.”

“.........”

“Eserimde ifade edemediklerimi sende hayata geçirmek istemiştim.”

“.........”

“Bir gün gelecek, bunu düşüneceksin.”

“.........”

“Mazinin hışmına uğramadan inkâr edilebileceğine inanıyor musun?”

“.........”

“Bunlar tehdit değil, ihtardır.”

“.........”

“Denemekten başka yapacak bir şey yok, o da istersen... Bir kenera çekil ve düşün; belki kendinle baş başa iken olayları daha doğru değerlendirmeye güç bulursun.”

“.........”

“Yok! Bir müddet bensiz, yapayalnız yaşa; her ilgiden, herkesten, benden de, ötekinden de uzak. Zarûrî bu...”

“.........”

“Ben karar vereceğin şekilde hareket edeceğim.”

“.........”

“Hayır canım, suçlu değilsin. Yaşamının kesin bir dönüm noktasına vardın. Bu an, kaçınılmazdı. Tahmin ediyordum; şüpheleniyordum da... Kimse suçlu değil. Mutlaka bir suçlu lazımsa bu, seni kuvvetli olamayacak kadar zayıf ve zayıf olamayacak kadar da kuvvetli yarattığımdan dolayı ancak ben olabilirim.”

“.........”

“Git!”

Mademki mecbur ediyordu, mademki lazımdı, mademki marazımın devasıydı bu...

... gittim.

88

1920, İstanbul

Hamid'in, kimi zaman tehditkâr bir koca, kiminde minnettar bir baba rolünde, kâh gider korkusuyla alttan alarak, kâh, "Giderse gitsin," kibriyle kovarak, kâh söze dökülmemiş imalarla yalvararak yaptığı konuşmada susmayı tercih etti Lüsyen...

Ve sonunda gitti.

Ama eşi menendi görülmedik bir anlaşmayla ayrıldılar; daha doğrusu ayrılmamakta karar kıldılar:

Bu yeni ilişki, görüşmelerine engel olmayacak, birlikte olduğu erkek de buna karşı çıkmayacak, hatta yardımcı olacaktı.

Hamid her istediğinde Lüsyen'i görebilecekti.

Ancak bu şartla sevdiği kadının yeni evliliğine olur verebilirdi.

Olur verme yetkisi taşımadığının farkındaydı elbet; lakin aslen onu teselli gayretinden ibaret olan bu oyun, ona, elinden çıkmış olan ipleri, elindeymiş gibi hissettirme saadetini bağışlıyordu.

Lüsyen'in kalmasını, ancak ipleri gevşeterek ve fiilen ondan vazgeçerek sağlayabilirdi.

Yani sırf gitmesin diye Lüsyen'e, "Git," demek mecburiyetindeydi.

Bu, Lüsyen'i de tatmin edecek formüldü; o da geride bir harabe bırakmaya kıyamıyor; kanatları altında büyüdüğü erkeğin koruyucu gölgesinden mahrum kalmak istemiyordu.

Şimdi o, Hamid'in eşiyken kızı oluyor; Hamid ise –fiilen de– kocalıktan babalığa terfi ediyordu.

Peki etraf bu takasa ne diyecekti?

Hamid’in karısını kendi eliyle evlendirmesi, etrafta nasıl bir etki yaratacaktı?

Bunu, o anda hiç ka’le almıyorlardı.

Bir serabın tam ortasındalardı.

Yalnızca birliklerini koruma fikriyle meşgullerdi.

Böylece anlaştılar.

Helalleştiler.

Ve Lüsyen, önce himayesinde ömrünün en fırtınalı devrini geçirdiği adama, sonra da kendisine huzur bahşetmiş sığınağı Çamlıca’ya gözyaşlarıyla veda etti.

89

Çamlıca biraz da bendim.

Benim bir parçam Çamlıca'ydı.

Oraya her sonbahar onu bırakıyor, sonra tekrar, ihmalimizin gitgide yıprattığı o eski binada, sadıkane bekler buluyordum.

Canım ev!

Eğer o insanlara uzak köşeden birkaç yolcu geçse bu eve alakasızlık ve belki küçümsemeyle bakarlardı. Zira yaşlıydı ve haraptı. Salkımlar her yanını kuşatmıştı. Sarmaşık onu boğuyordu. Rüzgâr çatısını zedeliyor, münzevi çobanlar, mehtapsız gecelerde orada barınıyorlardı. Bahçe taşları, yerinden oynamış, eşiğini örtmeye yüz tutmuştu. Yabani otlar, yıpranmış panjurlarına kadar yükseliyordu.

Yirmi yaşındaki ocağım!

Çevik adımlarım ardında gümbürdeyen merdivenler...

Rüzgârla ağır perdeleri yelkenler gibi şişen büyük divanhanemin kokusu!

O aziz yuva, adeta bütün şehrin, belki dünyanın en güzel manzarasına karşı hayale dalmak üzere duraklayan birine sunulmak için serildiği yamaca kondurulmuştu.

Çamlıca, yani saf hava, meltemin ağaçlar altındaki uğultusu...

Odamdaki temiz pak hasır üzerinde cibinliğin gelinlik gibi yerde sürünen bakir eteği...

Pencere önündeki masa...

Bahçenin "Gitme" diye bağıran sesi...

Menteşenin "Kal" diyen şarkısı...

Beni uykuda gezer bir halde gören firari gün...

Karanlıkta gözlerimi yummadığım esrarlı gece...

Güneş her sabah ansızın Kayış Dağı ardında görününce gül pembe tüllere bürünse bile o geliş, facialıydı. Tanıdığım sakin çehreyi takınacak zaman bulamayan geceye dalmış, kırları taze kan rengine boyardı.

Gece tayflarının ve cinlerinin hızla kaçıştığı yassı evleri, soluk minareleri, koyu yeşil ağaçlıklarıyla büyülü köy gölgeleri birer birer ortaya çıkardı. Uzakta az sonra mavileşecekken o an için cehennemden bir akisle aydınlatılmış gibi kızıl bir deniz parıldardı. Yakındaki ağaçta görünmez bir kuş, bir çığlık koparır ve bu çığlıkla bütün tabiat, araziyi karartan “kötü ruhlar”dan kurtulur, doğrulurdu. Her şey güzel, berrak, seçilebilir bir hale gelirdi; fakat benden başkaları için...

Kuş, sabahın çiyleri altında silkinir, Bulgurlu, gölgeden fışkıran taze renkleriyle adeta cıvıldar, namazgâhın şafakta yakuta boyanmış minaresi ışıklar saçardı. Böğürtlenlerle beneklenmiş fundaların çevrelediği çukur yol yavaş yavaş fark edilir, genç ve dipdiri bir güneş, uzak dağların üstünden bulutları delerdi.

Her şey yeniden doğuyor, mahşer gününde gibi canlanıyor, benimse ıstırap çekmekten başka elimden bir şey gelmiyordu.

Abdülhak Hamid’in mecbur ettiği kadar yalnızdım.

Yalnız mı?

Sağımda solumda görünmez iki arkadaş vardı:

Sağımda akıl ve hikmet, solumda cinnet...

İki görünmez arkadaşım, beni adım adım takip ediyor, iki yanımda uyuyor, sofrada yanıma oturuyor, bahçede, ormanda, dağda, her yerde peşimi kovalıyorlardı.

Sıra ile bana doğru eğiliyor, kulağıma birtakım kelimeler fısıldıyorlardı. Hep aynı kelimeler, ki sırayla söylendiklerinden, biri veya öbürü tarafından da söylenmiş olsa, manaları değişmeyecekti.

Delilik, “Ben Akıl ve Hikmet’im,” diyordu, bir cehennem sıcaklığı fışkıran girdap önünde gerilediğim zaman...

Korkunç bir yalnızlık içinde ilerlediğim çölden ürktüğüm zamansa, Akıl ve Hikmet, “Ben Cinnet’im,” diyordu.

Mücadelelerimi, şüphelerimi, can sıkıntılarımı sürüklediğim oyma balkonun üzerine salkımlar gamlı gözyaşlarıyla ağlıyor, bulutlar geniş pencereden görülen büyük gök parçasında uçuyorlardı. Görülmez iki yoldaşım, sağımda ve solumda her an hazırdılar. Cinnet'in gözlerini büyük bir sükûnetle görüyordum ve o da donmuş elimi hararetli ellerinde tutuyordu. Akıl ve Hikmet'te alevler saçan bir bakış buluyordum; o ise tutuşan ellerimi buzlu avuçlarına alıyordu.

Dizimin dibinde köpeğim uyuklamadaydı. Burnunu, uzanmış ayaklarına yatırmış, fakat gözleri kırpışmada ve bana nezarette... Yaldızlı gözbebeklerinin, sert kıllar ortasında pırıl pırıl yandığını görüyordum. Yığıldığım yerden kalksam o da kalkıyor, ben otursam o da endişeli, uzun burnunu ayaklarıma uzatıyordu. Ben içimi çekecek olsam o da iç geçirerek karşılık veriyordu. Kendine göre, güzel kokularla dolu bir bahçe kazacak, tırmalayacak bir yer, güneşte istirahat, ağaçlı yolda koşuşma, bekçinin dişi köpeği varken benim yabancı kaldığım, rahatsız olduğum bütün bu şeylerden nefsini mahrum ediyordu. Zira beni severdi ve bensiz o güzelliklerin hiçbir cazibesi, bütün o lezzetli şeylerin hiç tadı yoktu. Zira seviyordu beni...

İşte aşk dersi asıl bundaydı! Bu zavallı köpek, bana o dersi veriyordu.

Abdülhak Hamid önceden dememiş miydi?

"Aşk bir engeldir, ki ya aşmak veya tahrip etmek lazım; veyahut da huzurunda kalmak ve yok olmak."

Kendimi yok etmek?

Bunu yapabilecek miyim? Zevkim ötekinin zevkine uyacak mı?

İşkencem onun azabına bağlanabilecek mi?

Uğruna mücadele ettiğim kimsenin yanında asalak ve tabii bir hayat sürebilecek miyim?

"Kıymetlim! Ebedi bir hayat arkadaşı arıyorsun; ancak geçici bir arkadaş bulacaksın."

Akıl ve Hikmet, sakin yüzünü omzuma eğiyor, fakat derhal Delilik, canlı çemberiyle kolunu belime doluyordu.

Karar vermek!

Tercih etmek?

“Bir şeyi tercih, o olmayandan vazgeçmektir.”

Şimdi gayet iyi biliyorum:

Katiyen bir karar veremeyeceğim. Niçin bir irade kendini bana zorla kabul ettirmiyor? Niçin beni seçmeye, dengelemeye ve belki de kahramanlığa kabiliyetli sanıyorlar böyle kolayca?

Ah, biri gelse de beni kurtarsa.

Kim?

Bilemiyordum.

Delilik mi?

Hikmet mi?

Ne hakim olmak istiyordum ne deli... Kendim olmak isterdim. Yahut tekrar kendime dönebilmek... Fakat meyve henüz olgun değildi. Daha çile çekmem lazımdı. Belki bin kere gitmek, oradan kaçmak arzusuna kapıldım.

Başımı alıp kaçmak...

Ama, nereye?

Oralarda bir yol, çayırlığa varıyor, dağın böğrüne tırmanıyor, tekrar, öbür yandan diğer bir bayıra inerek yine başka bir tepenin böğründe kayıp gidiyordu. Böylece, sonsuzluğa kadar varacağıma inanıyor, ümit, hatta temenni ediyordum.

Müşfik eller beni acele soyuyor, durulanmama yardım ediyor, temiz esvaplar giydiriyorlar. Gizlice silinen kaçamak yaşlar gözlere parlaklık veriyor.

Ah, o eski, sevgili hizmetkârlarım!

Etrafımdaki eşyadan ve insanlardan az sonra ayrılma fikriyle perişandım.

İnsanlar ve eşya, sessiz bir mücadeleye girişmiş, ümitsizce son kozlarını oynuyorlar.

Kalpler, azar azar istila eden korkunç boşluğu birbirinden gizliyor, sonuna kadar susuluyor, sükût içinde görüşülüyor, birbirine sıkışarak, her şeyin kaybolduğu, galebe çalmanın imkânsızlığı bilindiği halde acıklı bir kahramanlığın yüzü suyu hürmetine mücadele ediliyordu.

Yalıda, her odanın eşiğinde beni karşılayan, loş kıyı bucakta biriken, dolap diplerine sinerek birdenbire beni kaplayan o aşina kokular içinde

geçirilmiş hülyalı akşamları ömrüm oldukça unutmayacağım.

Mazideki benliğimin sesi ebediyen istirahat ettiği türbenin dibinde, beni yeniden ele geçirmek ve bana hâkim olmak istercesine yükselmekteydi. O eski benliğim, ki bir daha asla sahip olamayacaktım. Zira ölüler diriltilemez.

Evet, o benliğim cidden ölmüştü. Onu, o zaman eşiğini aştığı yuvayı bugün bırakarak solduran benliğimi bir sabah o kapının eşiğinde, sarı saçlarının çerçevelediği soluk yüzüyle bırakmıştım. Şimdi ise ardından kapı aralık bırakılıyor ve içime dokunan bir âdete uyularak, “Gidişinin kefareti olsun, adak olsun, o ocağı himaye eden Tanrı’yı yumuşatsın da çabucak geri dönebileyim,” diye peşinden bir kova su dökülüyordu.

Eşyanın ruhu ve sesi bir gülbank halinde beni sarıyor, etrafımda bir sihir ve büyü çemberi meydana getiriyordu. Bu çemberde hâlâ güzel kokuları, sesleri, renkleri ayırt edebiliyorum; fakat bütün bu yeni şeyler, bana önceden ait olanları yıkamayacak derecede kuvvetsiz...

Ümit, gençlik devrine ait hatıralara nazaran çok daha kudretli...

Tenha koruda dolaşan bekçi köpeklerinin kısık havlamalarını, yakındaki ağaçlarda rüzgârın mırıltısını, küreklerden şıpır şıpır damlayan suların ağır bir Boğaziçi şarkısına refakat için incilenen seslerini, beyaz kâğıt üzerinde birbirinin aynı noktalar çiziktiren kamış kalemi, yavaş yavaş çevrilen bir sayfanın hışırtısıyla bulanan hülyayı, akşamların sükûnetini ömrüm oldukça unutmayacağım.

Yorulmak bilmez pervanelerin etrafına biriktiği lambalardaki ışıklı kavisler altında uzun, hülyalı akşamlar... En iyileri ve en fenalarıyla yalnız kendime ait son vesikaları gizlemek üzere sığındığım yarı karanlıkta, yazlık elbisem, rengiyle tiz bir ses gibi kendini gösteriyordu.

Deniz kenarındaki evde son akşam geldi çattı.

Hayat kitabından yırtıp atmak isterdim bu fena hatırayı; fakat yolcu yolunda gerek; kaderin hükmü yerini bulmalı...

Söyleyen ne güzel söylemiş:

“Istırap, bir meyvedir; yediğiniz nispette yaşamış olacaksınız!”

Ve o gece, yalıda geçirdiğim son gece oldu; yıldız serpiştirilmiş tuzaklarını boş yere geren yaz gecesi...

Geniş ve derin gök kubbesi, etrafıma burçları, aşılmaz bir duvar gibi yükseltmek ister görünüyordu.

Ay, hasır üzerinde yolumu kapayan gümüş, büyük bir hat uzatıyor; sabaha kadar ağaç dalları kurt yeniği panjurları tırmalıyor; deniz, rıhtımın basamaklarına sabaha kadar kalpleri ilelebet zincirleyen büyülü besteler mırıldanıyordu.

Boşuna...

Bunlar ancak o gidiş sabahına kadar sürecekti...

90

7 Ekim 1920, İstanbul

Lambertus Sacre ile Maria Catharian Cobay'nin kızı Maria Lucienne Sacre ile Kont Soranzo ve Giuseppina Briseglella'nın oğlu Venedikli Kont Michelangelo Aloisio Soranzo, 7 Ekim 1920 günü Notre Dame de Sion Lisesi içindeki Saint-Esprit Katedrali'nde evlendiler.

Kilise papazı Marco Ceronimo, iki yabancı şahit huzurunda nikâhlarını kıydı; kutsal ayinle eşleri takdis etti.

Lüsyen artık, "Kontes Soranzo" idi.

Bu alışılmadık nikâh, İstanbul'u hayrete düşürmüştü.

Lüsyen de Hamid de her sorana mesut görünmek, bunun normal olduğunu anlatmak ve her şeyin karşılıklı rızayla yapıldığını açıklamak zorunda hissettiler kendilerini...

Lüsyen, "Beyefendi uzun müddetten beri beni evlendirmeyi düşünüyor, lakin kimseleri beğenmiyordu. Nihayet Soranzo'yu gördü, beğendi ve onunla evlenmeme razı oldu," diyordu. "Zaten onunla yaşadığımız ilişki, tamamen platonik bir aşktı. Buna delil mi arıyorsunuz? Neden bana 'Betül' adını taktı sanıyorsunuz. Betül, *vierge** demektir de ondan..."

Hamid ise iyi niyetli soruları, "Ahir ömrümün baharını kendi elimle evlendirdim. Saadetini gördükçe ben mesut olacağım," diye cevaplıyordu. İmalı olduğunu hissettiği soruları ise hiddetle def ediyor, kendi görüşüne yanaşmayanları, "şu gök kubbenin altında cereyan edenlerden hiçbir şey anlamayacak kabiliyetsizler," diye küçümserken, "Bakın şu küstahlara," diye söyleniyordu.

Oysa içinde kurumuş bir bahçe vardı; suyu çekilmiş bir havuz, karaya vurmuş bir vapur...

Kendisini hayata bağlayan ipi elleriyle kesmişti.

Ruhunun çektiği ıstırabı âleme belli etmemek için kıskançlığını bol dikilmiş bir hoşgörü urbası içine saklıyordu.

Mademki cengin sonunda mağlubiyet kaçınılmazdı; o halde gönülsüz yazdığı bu piyeste, savaşı vaktinde bitiren barış havarisi rolünü oynayacaktı.

Bu kostümün altındaki adamın gerçek hislerini, ancak alkol ortaya çıkarabilirdi.

Öyle de oldu.

Yeni evliler gerdek için Pera Palas'a bir odaya yerleştiler.

Odayı ayırtan, Abdülhak Hamid'di.

Kendisine de hemen yan odayı ayırtmıştı.

Sonrasını Lüsyen, Yakup Kadri'ye anlattı.

***** Bakire.

91

Nikâhımızın kıyıldığı günün akşamıydı. Hep birlikte oturduğumuz Pera Palas Oteli'nde dostlar arası bir düğün ziyafetinden sonra Beyefendi kulağıma eğilip demişti ki:

"Sen git, odana çekil. Yeni kocanla ben bu gece kendi aramızda âlem yapacağız. O, bekârlığa vedanın ilk gününü, ben de evliliğimin son gününü birlikte kutlayacağız. Ne vakit döneceğimiz belli olmaz. Sen yatağına girer, uyursun. Fakat sakın, ara kapıyı kilitleyeyim deme... Ben yatmadan evvel seni bir daha görmek ve mesut olman için dua etmek isterim."

Bunun üzerine her ikisi de beni otelde yapayalnız bırakarak kol kola çıkıp gitmişti.

Ben, Beyefendi'nin talimatına göre hemen odama çıkıp yatağıma girdim, ama uyuyabilirsen uyu... Bir sağa bir sola dönüyor, durumumun acayipliğinin içinden bir türlü çıkamıyordum.

Böylece saatler geçti, nihayet uyuyakalmışım.

Sanırım sabaha karşı idi; koridordan yankılanan birtakım konuşmalar, gülüşmeler ve kahkahalarla uyandım. Bu konuşma ve gülüşmeler arasında önce yeni kocamın, "*Bonne nuit... bonne nuit...*"* diye bağırarak sağ bitişiğimdeki odasına, biraz sonra da eski kocamın Türkçe bir şeyler söyleyerek sol bitişiğimdeki odasına girdiğini işittim. Fakat hiçbir şey duymamış ve uykudaymışım gibi yaptım. Nitekim bir çeyrek, yirmi dakika sonra Beyefendi ara kapıyı açıp bana bakınca uyumakta olduğumdan sanırım hiç şüphe etmemişti ki, yavaş sesle küfürler savurmaya başladı.

"Orospu!.. Tu sana!.."

Bu küfürleri ikide bir kesip ellerini havaya kaldırıyor, birtakım dualar mırıldanarak üzerime üfürüyordu.

Zilzurna sarhoştu ve ayakta duracak hali yoktu.
Doğrusu bu hali pek içime dokunmuştu.
Fakat ne yapabilirdim?
Olan olmuştu ve onun arzusuyla olmuştu.

* “İyi geceler... iyi geceler...”

92

Ekim 1920, İstanbul

Mağlup Hamid, gazabının yakıtını alkolden almış, kerhen oynadığı rolün mağrur maskesini sarhoşluğu sayesinde yırtıp ölesiye kıskandığı kadınla uykusunda, küfürle karışık dualarla hesaplaşmıştı.

Onu yatırdığı zifaf yatağı, kendisine kabirdi.

Lüsyen'e gelince...

O, uyku taklidinde gözyaşlarıyla veda ettiği Hamid'in bütün sözlerini silmişti hafızasından.

Sadece son kelime çınlıyordu zihninde:

"Git!.."

Kendisine dahi itiraf edemediği bir firar planının bahanesini bu naçar def edişte, mecburen verilmiş bu zehirli izinde bulmuş gibiydi.

"Mademki marazının devası buydu"; o da gidecekti.

Geride huzurlu bir sığınak bırakmıştı.

Macera dolu bir gençlik...

Harap olmuş bir şair...

Gittiği menzilde ise yine eski bir tanıdık vardı:

Meçhul...

Şimdi Pera Palas'ta, kendisini Hamid'den, mazisinden, bu huzurlu âlemden uzaklara, yeni bir maceraya götürecek gemiyi, günü, saati bekliyordu.

Ayrıldıkları gün, daha İstanbul'dayken kalemiyle konuşmaya başladı Lüsyen...

O kalem, ayrı oldukları sürece hiç susmayacak ve “kızı”ndan, “efendiciği”ne her daim latif hasret satırları yazacaktı.

93

Pera Palas, Ekim 1920

İşte yağmur, gene yağmur... Binlerce teşekkürle eşyalarınızı geri gönderiyorum. Beni memnun etmek istiyorsanız, uşağı izleyin, sizi otele getirecektir, yemek yeriz birlikte...

Rica ediyorum, gelin. Olmazsa bir kelime yazıp günün programını bildirin bana.

Bekliyorum sizi ve ellerinizden öpüyorum.

Kızınız Lüsyen

Pera Palas, Ekim 1920

Biraz rahatsızım ve yatıyorum. Şu saate kadar sizi bekledim ve tam birini gönderiyordum ki, haberciniz geldi.

Niçin gelmediniz? Kendinizi iyi hissetmiyor musunuz? Bugün satranca gelmeyecek miydiniz?

Sizi yalnız bıraktığım için gerçekten çok üzülüyorum, ama lanet olası ağrılarım yatmak zorunda bırakıyor beni...

Affedin.

Efendiciğim, yarın sabah mutlaka geleceğim.

Güzel ellerinizden öpüyorum ve her zamanki gibi sizi çok seviyorum.

Lüsyen

Hamiş: Elbiselerinizi ve yakalarınızı aldınız mı? Memnun oldunuz mu?

94

Ekim 1920, İstanbul

Lüsyen'le yeni eşi Michel Soranzo'yu Venedik'e taşıyan İtalya'nın en büyük vapuru Semiramis, nikâhtan bir süre sonra hareket etti İstanbul'dan...

Uğurlamaya gelenler arasında Hamid de vardı.

Hemen herkesin gözü ondaydı. Üzerlerinde kimi garipseyen, kimi acıyan, kimi ayıplayan bakışları hissettiler.

Galata rıhtımından yeni evlilere mendil sallarken, kızını balayına uğurlayan bir baba pozundaydı Hamid...

Acaba kendine dışarıdan baktığında o da aynı adamı mı görüyordu?

Yoksa Lüsyen'in beraberinde kendi güzünü de götürdüğünü ve onu tenha bir kışa terk ettiğini mi hissediyordu?

Lüsyen'in, gemi İstanbul'dan ayrılır ayrılmaz yolda yazdığı telgraf, Pire'den postaya verilmişti:

Yolculuk iyi geçiyor. Hep sizi düşünüyorum ve ağlıyorum. Allah'a emanet ettim sizi...

Birkaç gün sonra tek satırlık bir telgraf daha; bu kez Venedik'ten çekilmiş:

Sağ salim geldim, ama siz olmadan nasıl yaşayacağım?

Nihayet 2 Kasım'da Venedik'ten ayrıntılı bir mektup geldi.

Bir kız vefası, bir anne şefkatiyle yazılmıştı.

Ve artık her mektubunda ısrarla yazacağı yakarışların ilkini dillendiriyordu:

Gel!

95

Venedik, 2 Kasım 1920

Gözümün nuru, güzelim, efendim,

İşte Venedik'e yerleştim. Sizden ayrıldığım için çok üzgünüm, ama İstanbul'dan uzakta olduğum için de memnunum.

Buraya benim yanıma gelme kararı aldırmak isterdim size, orada. Geleceğinize dair söz verdiniz bana... Yalvarıyorum size; gelin, birazcık mutlu olmayı o kadar istiyorum ki, ama siz olmadan mutlu olamam ben...

Allahım, inşallah, güzel sözlerinizi rüzgâr götürmez.

Burasını bomboş bulduk, konakta basılan mühürler, avukatların gidip gelmeleri, gelen sandıklar, giden sandıklar...

Michel sabah erkenden kalkıp, bütün gün devamlı koşuşturmak zorunda... Oysa ne kadar nazlı, ne kadar şımarıktır.

İnsanı çıldırtan bir düzensizlik içinde yaşıyoruz. Azapta bir ruh gibi dolaşıyorum bu kaosun içinde...

Andrea'yı yanımıza almak zorunda kaldım. İyi, hoş, sevimli, ama bir üçüncü kişiyle uğraşmak başlı başına bir mesele benim için... Benim iki kişiyle ve hatta yalnız kendimle bile uğraşacak cesaretim yok. Çok yumuşak ve kibar bir çocuk ve iki kardeş arasındaki bitmez tükenmez tartışmalar beni hiç rahatsız etmiyor.

Sandıklarımın nasıl yağmalandığını görmenizi isterdim! Allah affetsin beni; İstanbul'da öyle bir yağmalandım ki, ormanda başıma gelmezdi böyle bir şey... Sanki bile bile yapmışlar gibi; hırsız ya da hırsızlar benimle aynı

zevkleri paylaştıklarını anlamışlar. Kayıp eşyalar ne yazık ki en beğendiğim, en sevdiğim eşyalarım; altın saplı iki bastonum, altın kapaklı bir kutu, bütün çamaşırlar ve dantellerim! Bu olayların depoda olduğunu sanmayın. Sandıkları teslim aldığımda mühürlüydüler ve mühürler hiç bozulmamış durumdaydı. Dolayısıyla sandıkları gözümün önünde hazırlayan Andrea'yı suçlayamam; onun "şuurla" doldurduğu sandıkları güvenle kapamış ve mühürlemiştim.

Ümit ederim telgraflarımı almışsınızdır. Nasılsınız? Bu ilk soğuklara çok dikkat edin. Gelirken, seyahatiniz sırasında giymek üzere kürkünüzü alın yanınıza, zira ben hâlâ yola çıkmak üzere ciddi ciddi hazırlık yaptığınıza inanmaya devam ediyorum.

Bu çamurun içinden çıkın; bu konuda size bütün gücümle yardım edeceğim, bunu çok iyi biliyorsunuz. Özellikle de o Ruslarla daha fazla çılgınlık yapmayın artık ve eğer sizin için şimdi neysem, ileride de o olmamı, yani sizi seven ve size bağlı bir çocuk olarak kalmamı istiyorsanız, bu saçma hikâyeleri bırakın artık...

Sağlığım yerinde... Michel'inki de... Sık sık sizden söz ediyoruz.

Akşam yemeği için haber veriliyor. Zaten kâğıdın da sonundayım.

Bu, biraz ipe sapa gelmez birinci mektup... Ama istedim ki, buraya geldikten sonra yaptığım ilk iş, size daima kalbimde olduğunuzu bildirmek olsun.

Lüsyen

96

1920 kışı, İstanbul-Venedik

Hamid, bir hayaletle ortada kalakalmıştı.

Bir parçasını söküp götüren ve boşluğunu hiçbir Rus dilberin dolduramadığı harikulade bir hayalet...

Kulağında yer etmiş bir deyişi tekrarlıyordu ümitle:

“Men sabere zafere...”[*]

Kendini ihtiyar ve takatsiz hissediyordu. Yüksek başı toprağa eğilmiş, hayatından bezmişti.

Yakup Kadri, o “hasret devri”nde çok defa Şair’i yalnız başına Beyoğlu’nda dolaşırken görüyordu:

“Sakalı ağarmış, üstü başı eski düzenini kaybetmiş ve tam manasıyla derbederleşmiş olmakla beraber, yine gözündeki monoklü ve dimdik yürüyüşüyle sokak kalabalığının içinde, kadın erkek herkesin başını kendinden yana çevirten bir başkalığı vardı. Acaba yine eskisi gibi gece âlemlerine devam ediyor muydu? Hiç sanmıyorum. Şair-i Âzam’ın buna fiziki gücü yetse bile mali gücü asla elvermezdi. Çektiği geçim sıkıntısı hepimizce malum olan, acı bir gerçekti. Zaten kendisi de bunu saklamıyordu.”

Hamid, bir yandan hasretinden dövünse de yalnızlık korkusuna eşlik eden kadın tutkusuyla –ve kendi tabiriyle “Lüsyen Hanım’ın tavsiyesiyle”–, İstanbul’daki “yabancı elçilerden birinin kızına âşık olmayı denedi.”

Bu kız, Mısırlı diplomat Muhib Paşa’nın üç kerimesinden Aliye idi.

Hamid, aileyi tanırdı. Paşa'nın eşi, İstanbullu, dini bütün bir kadındı. Şimdi çocukluğunu bildiği bir kızla yakınlaşma fikri garip geliyordu ona...

Belki de o yüzden "ilişkileri resmi çerçevenin haricine çıkmadı".

Kızın Mısır'a gitmesiyle de yarım kaldı.

O sırada Lüsyen de Venedik'te meşhur Soranzo konağına yerleşmişti.

Konak büyüktü; "Soranzo" ismi ondan da büyüktü, lakin aile iflas etmişti.

Üstelik baba Soranzo, oğlunun evliliğini onaylamamış, bu yüzden de onu, kalan servetinden de mahrum bırakmıştı.

Oğul Soranzo ise çalışmaya da alışkın olmadığından genç karısıyla ortada kalakalmıştı.

Lüsyen'in aklı Hamid'deydi.

1920 kışı boyunca hemen her gün birbirlerine yolladıkları mektuplar hep aynı hasret satırlarıyla doluydu:

***** "Kim sabrederse zafere ulaşmıştır."

97

“Burada hava görülmemiş derecede güzel; güneş, mavi bir deniz; ama sizden ayrı olunca mutluluk mümkün olabilir mi benim için...”

“Yokluğunuz mutsuz ediyor beni...”

“Siz yanımda olmayınca sıkılıyorum; hiçbir şey avutamıyor.”

“Yakında geleceksiniz değil mi?”

“Yanımda olmanızdan duyacağım o müthiş mutluluğu tekrar hatırlatmam mı gerekiyor.”

“Sizi ne kadar sevdiğimi ve mutluluğumun ne kadar size bağlı olduğunu biliyorsunuz.”

“Benim sevgili dalgınım! Gelişinizi bana vaktinde bildirmeye çalışın. İlk Venedik görüntüsü için rıhtımda beni görmemenizi istemem kesinlikle...”

“Size her zaman sadığım. Her zaman emrinizdeyim ve emrinizde olacağım; bana güvenebilirsiniz.”

“Sizi bekliyorum ve sevdiğim gibi kucaklıyorum, yani sonsuzca, sevgili babacığım.”

Lüsyen

98

“Ömrümün baharı!

Bana yazdıklarının hepsi nezaket dolu... Fakat hiçbir şey beni teselli etmiyor. Sen burada olmadıkça hiçbir şey bana ferahlık veremez.”

“Sen yokken ihtiyarım, zaafla, korkuyla, sana sahip olmak arzusuyla titriyorum.”

“Sokakta sadaka verdiğimiz âmâ dilenci gibiyim. Evet o zavallı fakire öyle benziyorum ki binlerce güneş olsa beni karanlıktan çıkaramaz. Yalnız senin huzurun, bu kudrete sahip...”

“Yanıma gelseydin beni dünyanın bütün zehrinden kurtarmakla teselli etmiş olmak zevkini tadardın. Bu zehir boyumu aşıyor.”

“Yalnızlığın ne olduğunu anlamaya ve öğrenmeye başlıyorum. Hâkimim kader çok insafsız; bense böyle bir tetkikin zahmetine katlanamayacak derecede ihtiyarım. Bu sebeple, o kadar alışmaya çalıştığım halde bir türlü olmuyor. Günlük vazifemi ancak başarabiliyorum: Sana eseflenmek, seni ümit etmek... Bu müddet zarfında kader beni falakaya yatırıyor.”

“Sen benim gençliğimsin, hararetim, hayatımsın...”

“Sana bir ayrılığı hiçbir zaman tavsiye etmedim, ister istemez oldu. Fakat hakkın var. Yegâne suçlu benim... Eğer böyle olacağını bilseydim seni katiyen gitmeye bırakmazdım. Bu ayrılıktan fazlasıyla acı çektim. Artık iktidarım yok.”

“Kısmetse seni tekrar görmekle bahtiyar olacağım demektir. Dehşetli korkuyorum; sevinçten ölmenin mümkün olacağına inanır mısın? Sen inanmasan bile ben kabul ediyorum: Istıraptan ölmektense, sevinçten ölmek yeğdir.”

Abdülhak Hamid

99

1920 kışı, İstanbul-Venedik

Ve Hamid, gitmeye karar verdi.

Lüsyen'den sonra İstanbul'da tutunacak dalı kalmamıştı.

Güçten düşmüş, işsiz kalmış, üstelik yazamaz olmuştu.

Memlekette işgalin çizmesi ayak basmadık yer bırakmıyordu. Yazboyu Anadolu'dan, Trakya'ya yeni işgal haberleri gelmişti:

Akhisar... Salihli... Soma... Kırkağaç... Alaşehir... Kula... Balıkesir... Edremit... Bandırma... Biga... Buldan... Bursa... İznik... Tekirdağ... Ereğli... Çorlu... Gelibolu... Uşak... Afyonkarahisar... Birer birer düşmüştü.

Buna karşılık İstanbul Hükümeti çaresizdi.

Damat Ferid, ilkin Sevr tasfiyesine ve yağmasına imza atmış, sonra da o imzayla hayat hakkına son verdiği hükümetten devrilip gitmişti.

Hamid, 1920'nin Aralık ayında ailesine ve yakın çevresine bile veda etmeden, ayrıldı ümitsiz Der-saâdet'ten...

Gittiği yer, Mondros'la Antalya'ya yerleşen, Konya'yı, Menteşe sahillerini, Fethiye'yi, Bodrum'u, Marmaris'i, Kuşadası'nı, Söke'yi, Milas'ı, Çine'yi, Burdur'u, Muğla'yı işgal eden İtalya idi.

Sevr'le İtalyanların da dahil olduğu bir komisyonun kontrolüne bırakılan Boğaz'dan geçerek, Venedik'e doğru yola çıktı.

Başka ellere teslim edilmiş bir topraktan kalkıp, o toprağı ele geçiren ülkede, başka ellere emanet edilmiş eski karısına kavuştu.

"Palezan" namlı bu "kâşâne"de Soranzolara yirmi beş gün misafir oldu.

Bu saray yavrusu, Lüsyen'in dediği gibi "ipekli brokarlarla kaplı"ydı.

Devasa oda ve sofaları, kıymetli ve harikulade eşyalarla doluydu.

Lakin Hamid’e, “sanki her birinin cephesinde ‘Bana dokunulamaz’ yazılıymış gibi” geldi.

Belki eşyaların kıymetinden, belki kendini orada yabancı hissettiğinden...

Dönüşte, konak için, “Zindana gömülü bir servet,” diye yazacaktı.

Lüsyen, şimdi o servetin bir parçasıydı ve en az o eşyalar kadar “dokunulmaz”dı.

Hamid, bunu daha geldiği gün anladı.

100

Beyefendi'nin geldiği gün, benim büyük bir ziyafetim vardı. İtalyan aristokrasisinin en büyük isimleri bizim sarayda idi o gün...

Sofra muhteşem, yemekler ve şaraplar nefis; fakat Beyefendi'yi ne yapacaktık?

Abdülhak Hamid Bey'i sofraya almak çok güçtü; zira onu nereye oturtacaktık?

Beyefendi muhakkak "*place d'honneur*"ü* isteyecekti.

Bu zorluktan başka İstanbul, İtalya'nın işgali altında idi. Beyefendi'nin biraz içtikten sonra İtalyanlara hakaret etmeyeceğini, küfür etmeyeceğini kim temin edebilirdi?

Ne ise saray çok büyüktü ve benim gayet güzel ve genç bir oda hizmetçim vardı. Gümüş buz kovaları içinde bol şampanya ile bu güzel İtalyan kızını Beyefendi ile bir odaya koydum ve kıza tembih ettim:

"Bol bol şampanya vereceksin ve Beyefendi'nin odadan çıkmasına mâni olacaksın."

Biz de sofraya oturduk, keyifli keyifli yemek yiyor, şampanya içiyorduk. Ben Beyefendi'yi unutmuştum bile...

Bir de ne göreyim Beyefendi zilzurna sarhoş, gayet şık giyinmiş, sallana sallana yemek salonuna, bize doğru geliyor. İtalya'nın en büyük nişanını, usulü gibi yana takmamış, gayet hakaret edici bir tarzda, kurdelesini buruşuk bir halde boynuna asmış ve asıl nişanı, pantolonunun ilikli kalması lazım gelen yerinden dışarı çıkarmış.

Korkunç ve İtalyanlar için tahümmül edilmez bir hakaret sahnesi...

Hemen sofradan kalktım; İtalyanlar bir şeyin farkına varmadan Beyefendi'ye doğru gittim; koluna girdim. Diğer kolunda güzel İtalyan

hizmetçimiz olduğu halde Beyefendi’yi merdivenlerden indirdik. Güzel bir gondola bindirdik. Yanında güzel İtalyan kızımız olduğu halde gondolcuya emanet ettik.

***** Başköşeyi.

101

Aralık 1920, Venedik

Hamid, başköşesinde oturmaya alışkın olduğu sofralardan kovulmuştu.

Düşkünlüğünü ancak iki eski dostun kollarında unutabiliyordu:

İçki ve kadın.

Sevdiği ve elleriyle evlendirdiği kadının yeni evinde, huysuz bir kayındeper gibi asabi günler geçirdi.

Sonra yeni evlileri Napoli'ye uğurladı.

Evlendiği için babası tarafından servetinden mahrum edilen Kont Soranzo, kendisine bir iş bulmak zorundaydı.

Hamid, bir müddet daha Venedik'te kaldı.

Bir kere, o da ısrar üzerine Victor Hugo'nun "Gülen Adam" romanını konu alan bir filmi izlemek üzere sinemaya gitti.

Operadan, tiyatrodan uzak durdu.

Asrın nimetlerinden ziyade mazinin müşfik koynunda huzur buluyordu.

Shakespeare'in *Othello*'sundaki Desdemona'nın, kanalın sahilinde, Grand Otel'in yanındaki evini gezdi.

Bir Ermeni okulunu ziyaret etti.

San Marco Meydanı'na açılan incecik dar sokaklarda yürüdü.

Kaldığı Royal Danieli Oteli'nde müzik çalıp dans edenleri izledi.

"Bu mimari şaheserde gündüz ziyafetler, davetler oluyor; gece, nöbeti sükût ve zulmet devralıyor," diye yazdı.

Karanlık indiği andan itibaren otelin merdiven ve divanhanelerinde tarih başlıyor, sanki geçmişten hayaller ve hayaletler ortalıkta geziniyordu.

Hamid, bir köşede Dante ile Béatrice'nin oturduklarını hayal etti.

Belki Lüsyen'le aşklarının da edebiyat tarihinin sevdalıları listesine kaydolacağını ümit etti.

Sevdiği kadına şöyle yazdı:

Mükemmel otel, ferahfeza manzara, zarif cemiyet; mademki sen yoksun, hepsi vız gelir bana...

O şimdi, sevdiği kadından ve vatanından uzakta, dünya yüzündeki hiçbir mekâna benzemeyen bu muazzam şehirde kendini kayıp, nereye gideceğini, ne yapacağını bilemeyen bir mülteci, bir haymatlos[*] gibi hissediyordu.

Bu hissiyatı, Venedik'ten ailesine gönderdiği mektupta açıkça okumak mümkündü.

************ Vatansız.

102

Hotel Royal Danieli,
Venedik, 1921

Nur-i ay'ınlarım,

İstanbul'dan alelacele çıktığım için –niçin acele ettim bilmem a– sizinle görüşemedim. İnşallah döndüğümde sağ salim görüşürüz.

Burada hiçbir doğru haber alamıyoruz.
Yalan ve uydurma bol, bazısı da parlak, fakat hakikat karanlıklar içinde...
Alınan haberlerin insan kâh doğru kâh yalan olmasını arzu ediyor.
Anadolu'ya İtalya talip gibi; Fransa da öyle olmaya meyilli ise de Almanya'dan dolayı İngiltere'den yardım istiyor.
Allah sonunu hayırlı eyleye...
Ben asla ümitsiz değilim.

Minareler o işarât-ı Hâlık-ı müteâl,
Sitârelerle beraber bulur, bulursa zevâl*

Yıldızlar ise birer ebedi ulviyyetin heykelleri değil mi?

Sizinkiler Napoli'ye gittiler.
Ben yalnızım.
Bir oteldeyim.

Ne yapacağımı, nereye gideceğimi bilemiyorum.

Hepinizi Allah'a emanet ederim.

Hasretinizi çeken
Abdülhak Hamid

************ Minareler o yüce Yaratıcı'nın işaretleri / Yıldızlarla beraber son bulur, bulursa.

103

Ocak 1921, Viyana

Abdülhak Hamid, 1921 başında, kendi deyişiyle "bir kuvvet-i maneviyenin celp ve cezbetmesi ile" İtalya'dan Viyana'ya geçti.

Yaman bir tufan, yetmiş yaşına ramak kala onu budayıp köklerinden koparmış, önüne katıp kurumuş bir gövde halinde Avrupa'ya savurmuştu.

Ne yapacağını, nerede nasıl bir düzen kuracağını bilmez haldeydi.

Gidebileceği bir yer kalmamıştı.

Artık dönemezdi de...

Hadiselerin seyrini bir müddet Viyana'dan takip etmeye karar verdi.

Lüsyen'le Türkiye yolunda konakladıkları, sonra da defalarca uğradıkları bu şehre bu kez yalnız geliyordu. Karısını soranları, "Biz onu sattık," diye espriyle cevapladı.

Avusturya başkentinde, Londra yıllarından dostu olan İzmirli Emin Bey'e misafir oldu.

İlk zamanlar hoş vakit geçirdiler.

Emin Bey, karşılaştıkları her Avusturyalı güzelin dikkatini çekecek denli yakışıklı bir adamdı.

Lakin onun evi Viyana'nın uzak bir semtinde olduğundan Hamid'e Bristol veya Zaher otellerindeki akşam yemeklerinde Arif Paşazade Faik Bey eşlik ediyordu.

Hamid için asıl sürpriz ise Mısırlı Muhib Paşa ailesinin de Viyana'da olmasıydı.

Daha bir sene evvel İstanbul'da bu ailenin kızlarından Aliye ile yarım kalan bir ilişki yaşamıştı.

Viyana’da karşılaşmaları, yalnızlıktan dertli Abdülhak Hamid için nimetti. O günlerde Bristol Oteli’nden yolladığı bir mektupta, “Allah beni hiç tesellisiz bırakmamıştır,” diye yazdı.

Lüsyen’den gelen cevap ise adeta bu ilişkiyi onaylamak için yazılmıştı:

“Bayan Aliye’yi çok güzel bulduğumu biliyorsunuz. Size ancak bu nitelikli kadının ve nefis insanın arkadaş olmasını isterdim.”

Hamid, tam da hayatının büyük boşluğunda, gurbette sıla hasreti çektiği bir devrede karşısına çıkan bu kısmete evlilik teklif etti.

Ancak kendisinin daha sonra “uçurum” diye tarif edeceği o tecrübeden iki şey sayesinde kurtuldu:

Biri Emin Bey’in telkinleri...

İkincisi talip olduğu kızın evlenmemeye yemin etmiş oluşu...

Aliye, Hamid’e çocuk gibi ayak diredi.

Reddedilmek, terk edilmiş Şair’e ağır geldi.

Ayrıca, İstanbul’da sevdiğini sandığı bu hanım, inatçılığıyla Viyana’da gözüne pek sevimsiz göründü.

Hatıra defterine, “Boğaziçi’ndeki mehtap, Viyana yıldızlarının içinde bir ateşböceği olmuştu. Söndü gitti,” diye yazdı.

Onun yüreği sadece Lüsyen için çarpıyordu; belki ona düşkünlüğünden, belki vuslatın imkânsızlığından...

Artık mektuplarında ağırlaşmış bir melankolik tat vardı:

104

Sensiz hayat ölümdür. Yok, hayır, belki ölünce seni görmek, korumak, yakınında olmak imkânını kazanacağım, zira ruhum, daima sağ omzuna konmuş bulunacak; şimdiden haberin olsun, bir gün yanağında soğuk bir nefes hissedersen sakın korkma!

Ama hayır, senin için bu nefesi sana karşı duyduğum aşktan ibaret olan ilahî ateşle ısındırmanın çaresini bulacağım!

Kurtuluş için ihtiyaç duyduğum benzersiz insan sensin; sen olmayınca mahvoluyorum.

İmdat Lüsyen, imdat!

Can kurtaran yok mu?

Abdülhak Hamid

105

Venedik, 13 Mart 1921, Pazar

Efendiciğim,

Mektubunuzu evvelsi gün sabahleyin aldım ve çok melankolik geldi bana...

Ruhsal durumunuzun dostlarınızı endişelendirdiğini söylüyorsunuz. Beni de endişelendiriyor doğrusu... Bana ne yapacağınızı bilmediğinizi, Viyana'da kalmak ya da İstanbul'a dönmek konusunda tercih yapamadığınızı söylüyorsunuz. Hiç kuşkusuz, artık sıkılmaya başladığınız Viyana'da sonsuza kadar kalamazsınız (bunu anlamak için büyük bir bilgin olmak gerekmiyor). Ama İstanbul'da bir ocağınız yok artık; sizi sevimsiz ilişkilerden koruyacak rahat bir köşeniz bile yok.

Söylemek istediğiniz bu muydu?

Alın işte:

Burada, gerçekleştirmeye karar verdiğimiz çalışmalar başladı. Kısa süre sonra ev düzene girecek. Tarih sevgisiyle korunmuş bu eski konağa gelin. Burada tarihsel olmayan, ama rahat bir yaşam sürdürebilmek için konak, bazen aylarca işçilere teslim ediliyor. Çektiğimiz bir çok sıkıntı ve rahatsızlıktan sonra sonunda konağı oturabilir hale getirdik. Odanız bir tuvaletle birlikte hazır durumda... Çabuk gelin, burada en iyi ağırlanan kişi olacağınızı çok iyi biliyorsunuz. Michel sizi çok seviyor ve inanın bana sizi burada görmekten çok mutlu olacaktır.

Gelecekten endişeli olmayın, ben hayattayken, gelecek benim ve sizi, korkuyor göründüğünüz bütün fırtınalardan korumaya hazırım.

Ne olursa olsun, kalbimde ve evimde en iyi yer sizin olacaktır her zaman...

Hava şahane burada ve sağlığım da iyi.

Sizi seviyorum ve kucaklıyorum.

Çok yakında görüşmek üzere...

Üzülmeyin, gözümün nuru Efendiciğim.

Lüsyen

Hamiş: Türkiye'deki son olaylara ne diyorsunuz? Durum daha iyi galiba...

Allahım, inşallah başarırlar!

106

Mart 1921, Türkiye

İnönü'den Türk birliklerinin zafer haberi gelmişti.

Yunanlıların Eskişehir yönünde ilerlemesi durdurulmuş, işgal kuvvetleri taarruz çıkış hattına gerilemişti.

Daha altı yedi sene evvel evlerinde satranç oynayan İsmet Bey, taktik maharetini cephede gösteriyor ve ilk imtihanı sonucu paşalığa terfi ediyordu.

Bu, Ankara'dan idare edilen düzenli ordunun ilk zaferiydi ve biraz da bu zafer sayesinde yeni kurulan Meclis, Londra Konferansı'na davet edilmişti.

Ankara'dan yükselen sevinç çığlıkları Viyana'dan işitiliyordu adeta...

Tabii bir de Meclis'te alkışlarla kabul edilen İstiklal Marşı'nın azim ve iman tüten mısraları...

Marşın yazarı Mehmed Âkif, Hamid'in gözdesiydi. Onunla tanışması Meşrutiyet'ten önceydi. Mithat Cemal'le birlikte Çamlıca'ya Şair-i Âzam'ı ziyarete gelmişler, şiirlerini okumuşlardı.

1913'te Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Neşriyat Şubesi'nde beraber çalışmışlardı:

Recaizade Ekrem, Süleyman Nazif, Cenab Şahabeddin, Mehmed Âkif ve Hamid...

Halkı edebiyatla aydınlatma mücadelesinde beraberlerdi.

Sonra Âkif, Arabistan'da, Lübnan'da kalmış, işgalin ardından Anadolu'ya geçip milli direnişe katılmış, mebus olarak Meclis'e girmişti.

Süleyman Nazif, İstanbul’un işgalini sert bir üslupla protesto edince İngilizler tarafından Malta’ya sürülmüş, dönüp yazılarına kaldığı yerden devam etmişti.

Hamid, İstanbul’daki kalem arkadaşlarının bu kara günlerde Ankara’daki mücadeleyi birer nefer olarak omuzlamasını uzaktan izliyordu.

Onlardan biri değildi.

Onlara karşı da değildi.

Hiçbir yere ait olamadığı bir gurbetteydi.

İstanbul’daki sıkıntılı günlerinin destekçisi bir başka ismin, eski sadrazam Talat Paşa’nın Berlin’de bir Ermeni komitacısı tarafından vurulduğu haberini de o günlerde aldı.

Beyninden vurulmuşa döndü.

Bir devrin kapandığını, bir yenisinin açılmakta olduğunu görüyordu.

Lakin ne kapananın yasını tutuyor, ne açılana dahil oluyordu.

Bir dönem yazımına ortak olduğu tarih kitabı, onu kusmuştu adeta...

Şimdi o kitabın –değil yazarı– okuru bile olamayacak kadar uzakta, savrulduğu şehirde bir başına sıla hasreti çeken, sıkıntısını, derdini, yalnızlığını, terk edilmişliğini mektuplara döken, kaprisli satırlarla eski karısından ilgi bekleyen ihtiyar bir şair idi.

107

Bir yangın, şahane bir şehri bir küller vadisine dönüştürür.

Bir olay, okyanus gibi bir kalbi, gözyaşına dönüştürür.

Ölüm, görkemli bir beyni akrep yuvasına çevirir.

Bir zelzele, dağları bir avuç toza indirger.

Bütün bunların olması mümkündür. Çünkü sen benden uzaksın.

Sonsuza kadar dönmezsen, bunlar hep (senin) eserin olacak; ceza gününde sorumlu olursun.

İyi etmiyorsun Lüsyen, sana yakışmaz.

Gel!

Hamid

108

Venedik, 2 Nisan 1921

Efendiciğim,

Bekleyiş ve endişelerle geçen günlerden sonra, nihayet beni rahatlatan mektubunuzu aldım; ama niçin bu kadar yavan?

Ne demek oluyor bu?

Sizi, “çok iyi” demeyeceğim, “bu kadar” iyi tanıyan ben, bazı yetilerinizin normal olarak işlevlerini yerine getirmediklerine inanma hakkını görüyorum kendimde; ama nedir bunlar; kestiremiyorum doğrusu.

Sanıyorum sıkılıyorsunuz. Bin çeşit karmaşık şeyi takmışsınız kafanıza ve rahatsız ediyor bunlar sizi; ama benim durumumun sizinkinden farklı olduğuna mı inanıyorsunuz?

Birlikte geçirdiğimiz yıllar şimdi güzel bir rüya gibi geliyor bana... Gerçekte mutluluk diye adlandırılabilecek bir durum içindeyim, ama hangi gerçek, rüyanın yerini tutabilir? Evet, güzel bir rüya, ama gene de kapkara ve karanlık anların sayısı az değil...

Ama nasıl bir dostluktu bizi birbirimize bağlayan? Benim size ve sizin bana olan hayranlığınız nasıl bir şeydi? Nasıl her şeyi tıpa tıp aynı biçimde hissediyor ve görüyorduk?

Ne yazık!

Aslında sanıyorum size acı veren şey bana da acı veriyor.

(...)

Nasıl vakit geçirdiğimi soruyorsunuz?

Biliyorsunuz ki sabahlarım, farkında olmadan eriyip gidiyor; bazen okumaya, bazen de yazmaya çalışıyorum. Öğleden sonraları bir ressam geliyor bugünlerde, portremi yapıyor; bütün vaktimi o alıyor. Michel'in kaprisi bu ve çok sıkılıyorum bu işten bazen...

Hava güzel, güneşli, serin; ilkbahar işte...

Anadolu'daki olaylar beni çok rahatsız ediyor, ama gene de inancım sarsılmış değil.

Şu zavallı Talat'ın ölümüne ne diyorsunuz? Böyle trajik biçimde gidiş, beni de üzüyor sizin gibi...

(...)

Bütün dostlarıma selamlarımı söyleyin, henüz hiç kimseye yazmış değilim, anlatacak fazla bir şeyim yok.

Acele cevap yazın ve hiçbir zaman, asla şüphelenmeyin benden.

Sizi kucaklıyorum ve çok seviyorum.

Lüsyen

109

“Seni ne kadar sevdiğimi bilseydin, sana ne derece muhtaç olduğumu da bilirdin.”

“Bütün sevdiklerini severim; seni bana yaklaşmaktan meneden hariç. Bu, sen bile olsan nefret ederdim.”

“Bir tek felaket var; senin benden uzakta olman; o kadar...
(...)
Boşluktan dehşet duyuyorum. Bu müthiş, korkunç, bu tahripkâr, bu zalim yalnızlığa daha fazla dayanamayacağımı hissediyorum.”

“Teselli makamında gözyaşlarının telafisini düşünmek beyhudedir. Asıl facia şu ki, birlikte değiliz ve ne zaman birleşeceğimizden bihaberiz. Senden uzakta ne yaşamak hatta ne de ölmek istediğim halde ben ne olacağım?”

“Vatanım benim... Vatandan ayrı iken bahtiyar olunmaz.”

Hamid

110

Venedik, 11 Mayıs 1921

Efendiciğim,

Dün geçen ayın 29'unda attığınız mektubunuzu aldım. Budalaca bir duyguyla sizinle ilgili endişeler duyarak telgraf çekecektim size az daha... "Budalaca" diyorum, çünkü bir kez daha kanıtlıyorsunuz ki, size karşı duyduğum o sonsuz sevgiyi hak etmiyorsunuz. Çok sevilen insanlar gibi siz de hainsiniz. Acı ve eziyet çekinceye kadar sevdiğim bir varlık olan siz, benden kuşkulanan tek insansınız; ne tuhaf bir şey bu...

Ötekiler o kadar çabuk ve öylesine bir içtenlikle inanıyorlar ki bana, yalanın çekiciliğini de alıyorlar elimden...

Hiçbir zaman içten olmamak gerekirdi, en yüce bilgelik olurdu bu...

Neyse, ben bu mektubun başından sonuna kadar azarlayabilirdim sizi ve gene de ikna etmeyi başaramazdım. Dolayısıyla doğrudan doğruya olup biteni söylemek daha doğru olacak:

Benim sizden biraz daha geç gelmenizi istememin nedeni, tamamen düzene kavuşmuş bir evde rahat etmeniz içindi. Bu vesileyle, bana, Napoli'ye gönderdiğiniz ve taşınma ve yerleşmemden şikâyetlerinizi içeren (hem de nasıl bir ifadeyle) mektubunuzu hatırlıyor musunuz? Oysa o dönemde son derece eğreti durumda olduğumuzu çok iyi biliyordunuz.

İşte size daha önce söylemiş olduğum ve bir kez daha söylediğim gerçek...

Bir kez daha söylüyorum, çünkü kuşkuculuğunuzla mecbur ediyorsunuz beni buna...

Eğer sizin yerinize bir başkası olsa, bu kuşkuculuğu hakaret telakki ederdim.

Şimdi bütün bu esrar aydınlığa kavuştuğuna göre çabuk gelin. Bekliyorum sizi... Çok büyük bir zevk vereceksiniz bana; bu benim için belki de tek gerçek zevk olacaktır.

(...)

Hazretim ve hasretim, yazın bana...

Biliniz ki sizi dünyada her şeyden daha çok seviyorum ben...

Benden asla şüphelenmeyin.

Güzel ellerinizden öpüyorum.

Lüsyen

111

1921 yazı, Viyana

Viyana sefiri Hüseyin Hilmi Paşa azledildiğinden elçilik makamı epeydir boştu.

Hamid, Viyana'yı terk etmeyip civar bir köyde oturan Hüseyin Hilmi Paşa ile sık sık buluşup dertleşiyordu.

O buluşmalardan birinde Hamid'in boşalan sefarethanede kalması konusunu konuştular.

Vekâletle yazışmalar yapıldı ve Hamid, Prinz Eugen Caddesi'ndeki sefarethaneye taşındı.

Meclis açılıncaya kadar Viyana'da oyalanmak ve gelişmeleri izlemek niyetindeydi.

Ancak sırtında bir yük vardı: Washington'da ölen oğlu Hüseyin'in Londra'da yaşayan İngiliz eşi Violet ile iki kızı ortada kalmıştı.

Hamid, kendisi yardıma muhtaçken bir de oğlundan miras kalan aileye yardımcı olmaya çalışacaktı.

1921 yazında Hariciye Nazırı Ahmed İzzed Paşa'ya bir mektup yazarak gelini ile torunlarını da sefarethaneye yerleştirmek için izin istedi.

Sefir gitmişti, "Gayri resmî olarak sefaret işlerine de yardım ederim. Hazine'ye yük olmamak için Âyan maaşıyla yetinirim," dedi.

Olur gelince onları da Viyana'ya aldırdı.

Ailece sefarete yerleştiler.

Gelini Violet, Yunanlıları Anadolu'yu işgale teşvik ve taarruza razı eden meşhur İngiliz Hariciye Nazırı Lord Curzon ile uzaktan akrabalığı olan bir ailedendi.

Hamid, nefretle “mel’ûniyûn”* diye bahsettiği hasım İngilizlerle neredeyse hısım olmuştu.

Hâlbuki o güne kadar gelini ve torunlarıyla hiç ilgilenmemişti. Oğlunun düğününe gitmemişti. Sadece 1904’ te ilk çocuklarının doğumunda yanlarında olmuş, doğumdan sonra da günlüğüne dua niyetine şu notu düşmüştü:

“Allah’tan dilerim ki oğlumun bir kediye benzeyen İngiliz zevcesinden olan bu çocuk, dokuz canlı olsun.”

Bebeğe “Belkıs” ismini vermek istiyordu, ama kendisine görüşü sorulmamıştı bile...

İlk torununun ismi “Cynthia” konulmuştu.

İkinci kıza halasından ilhamla “Hamide” ismini verdiklerini söylemişlerdi; oysa onun ismi de “Yvonne” idi.

Dinî taassubu kuvvetli bir kadın olan Violet, kızlarını tam birer Hıristiyan ve İngiliz gibi yetiştirmişti. Türkçe de bilmiyorlardı.

Ve Hamid, İstanbul’a onlarla birlikte dönerse bu “biçareleri” dinî baskılardan nasıl kurtaracağını da bilemiyordu.

Kendisini zaten bedbaht hissettiği o ara bir de İstanbul’dan Reşad Fuad’ın vefat haberi geldi. Lüsyen’le onun Cağaloğlu’ndaki evinde nikâhlanmışlardı.

Hamid, mektuplarda, “Ah Reşad, ah Reşad!” diye feryad ederken, Lüsyen “İnanamıyorum. Ne kadar üzgünüm,” diye yazıyordu.

Ecelin orağının çevredeki eş dostu biçmeye başlaması, yaslı Hamid’i hepten buhrana sürükledi.

Sağlığı bozuktu. Sevmediği gelini ve torunlarıyla Viyana’da bir konutta sıkışıp kalmıştı.

1921 yazında gönderdiği bir mektupta, “Burada yapayalnızım. İstanbul’a ne zaman döneceğimi yalnız Allah biliyor,” diye yazdı.

O ara Almanca derslerine başladı ve aradığı teselliyi, her zamanki adresinde, yani yeni bir kadında buldu.

Bu seferki can simidi, kızıl saçlı Almanca öğretmeniydi.

* Lanetliler.

112

Venedik, 1 Temmuz 1921

Efendiciğim,
Gözümün nuru efendiciğim,

Mektuplarınızdan biri, muhtemelen sondan bir önceki, yolunu şaşırmış ya da kaybolmuş olmalı, çünkü kızıl saçlı bir kıza fena halde tutulduğunuzu söylüyorsunuz ve ayrıntılar için beni daha önceki mektubunuza gönderiyorsunuz, oysa bu "önceki mektup" benim elime geçmedi ve sonuç olarak ben sizin ünlü aşklarınız konusunda bilgisiz kaldığım ve özellikle de mektuplarınızın birini kaybetmiş olduğum için çok üzüldüm. Mektuplarınız benim için bütün kızıllarınızdan, bütün sarışınlarınızdan ve bütün esmerlerinizden daha değerli, çünkü ben sizin aşklarınızın değerini biliyorum, mektuplarınızın değerini ise çok daha iyi biliyorum.

Haydi Efendiciğim, gelin unutun Viyana "ay"ını şu güzel İtalya güneşinde...

Ay'ınızı birlikte getirin; gökyüzü geniştir ve o yıldız için de yer bulunacaktır! Çünkü neyin söz konusu olduğunu biliyorum ben...

Her gün, gelişinizi bildiren mektubunuzu bekliyorum.

Sizi bin kez kucaklıyorum Efendiciğim.

Lüsyen

Hamiş: İzmit olayları hakkında ne düşünüyorsunuz?

113

1921 yazı, Viyana

1921 yılının 28 Haziran sabahı Yunanlılar bir yıldır işgal altında tuttukları İzmit'i terk etmek zorunda kaldı. İngiliz, Fransız torpidoları da çaresizce Körfez'den uzaklaştı.

Şehri kurtaran kolordu, bini aşkın ölü, yakılmış evler, tecavüze uğramış gelinler, süngülenmiş bebekler bulmuştu; ama kilit önemdeki bir istasyonu, Türk karargâhına dönüştürmeyi başarmıştı.

Lakin bu zaferlerin yankısı Avrupa basınında yer bulmuyor, orada daha çok işgalin yayılışı haber oluyordu.

Hamid, Viyana'da, bu şartlar altında, kendisini etkilemiş yazarların ruhlarını konuşturduğu eseri *Ruhlar*'ı kaleme aldı.

Yahya Kemal'e göre "hıçkırıklar ve gülücüklerle sarmaşık bir felsefe"ydi *Ruhlar*...

"Abdülhak Hamid Bey ihtiyarlamış bir şark hükümdarı, maskara ve feylesof bir nedimin güft ü gûlarıyla* nasıl vakit geçirirse, Kanbur'la da öyle, usanç getirmeksizin vakit geçiriyor," diye yazdı.

Semada geçen bu oyunda son devrin "uğultusu işitilmekte", Harb-i Umumi'nin acısı hatırlanmaktaydı.

Ancak *Ruhlar*'da bunlar kadar, yitik bir sevda hikâyesinin kahramanları da vardı sanki...

Ve "bir güzel hayal" olan Dilşâd'ın ruhu ile "çirkin Kanbur"un ruhunun buluşmasında, sanki Hamid ile Lüsyen'in pişmanlıkları konuşmaktaydı.

* Dedikodularıyla.

114

KANBUR'UN RUHU:
Ay yüzlü bir güzeldi, ah! Ben sığındım ona
En sonra anladım; dediğim, uygunsuz bir aşk.
(...)
DİLŞÂD'IN RUHU:
Hâlâ mı sevdiğinden, acaba kaçıyor?
Bilmem ki nerde? Şimdi o, kararsız bir ruh;
Nefsine düşkün, kararsız bir ruh, benim gibi,
Hasretle yıldızları ziyaret ediyor mu?
(...)
KANBUR'UN RUHU:
Geri dönerse güzel ve çekici sevgilin, durur musun?
Tekrar o halde kendini bilmem vurur musun?
Sen sevdiğim, ne sanıyorsun yaratılışı?
Hep "güzellik ve aşk"tır bu görünenlerin gerçeği...
(...)
DİLŞÂD'IN RUHU:
İntihar ettimse, yok bunda suçu kimsenin.
Kalmak değil mi? Belki hayalinde ben senin,
Yaşlanmadan ölüp güzel kalmak istedim:
Bilmem ne intikam idi, ben almak istedim.

Abdülhak Hamid Tarhan, *Tiyatroları 6 - Kanbur (İlhan, Tarhan, Tayflar Geçidi, Ruhlar, Arzîler),* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2002, s. 275.

115

1921 yazı, Viyana

Aralarındaki zaten bulanık ilişki, görüşmediklerinden, güneş görmeyen gıdalar gibi küflenmiş, sitemler, uzun sessizlikler, suçlamalar, kırıcı satırlar, nazlanmalar, darılıp barışmalar, acındırmalar, kıskandırmalarla hastalıklı bir hal almıştı.

Mektuplarında ayrı düşmüş iki ruh adeta ip çekiştiriyor, arada sıkışan hatıralar can çekişiyordu.

Yetmişine merdiven dayayan Hamid, yaşlandıkça küçülen bir nazlı bebeğe dönmüştü.

“Uf” olmuş yerini gösteren kaprisli bir çocuk gibi uzun uzadıya sızlayan kolunu yazıyor, Lüsyen de hasta evladını terk etmiş çaresiz bir annenin vicdan azabıyla uzaktan tedaviye çalışıyordu.

Şair’in satırlarında, elinden kayıp giden bir ömür ile bağları giderek gevşeyen bir ilişkinin eteğine tutunmaya çalışan bir adamın ruh hali vardı.

Acı çeken Hamid, acısını, acı çektirerek dindirmeye çalışıyordu.

Kendisini terk edeni yaralamak ve o yaradan şifa bulmak istiyordu.

Lüsyen’in mutsuzluğu onun merhemi haline gelmişti.

116

Yüz kişiyle birlikte olsam da kendimi yalnız hissediyorum ve düşünüyorum:

O burada olsa daha yalnız kalacağım.

H.

4 Ağustos 1921

Efendiciğim,

Yalnızlıktan söz etmeyin... Ben hayatta olduğum müddetçe asla yalnız kalmayacaksınız. Bizi hiçbir şey ayıramaz, bunun için her şeyi yaparım. Sizi sevginin gücüyle iyileştirmek isterdim.

L.

Kolum ağrıyor, sana ancak şu kelimeyi yazabiliyorum:

Gel!

H.

26 Ağustos 1921

Sağlık durumunuz ve size bir yararımın dokunamamasının verdiği çaresizlik nedeniyle anlatamayacağım kadar mutsuzum. Kızmayın; yalvarıyorum size... O kadar üzgünüm ki... Yaptığımdan daha fazlasını yapabilmemin gerçekten mümkün olmadığını çok iyi bilmeniz gerekir.

L.

Hasta veya sağlıklı olmamın sence ne önemi var? Eğer sağlığımla o kadar ilgiliysen bana ihtimam için buraya gel. Zira, senden mahrum kalmaktan başka derdim yok.

H.

30 Eylül 1921

Bana hasta olduğunuzu söylediğinize göre, bağışlamam gerekiyor sizi; uzun süre gücenemem size tabii ki, ama bu acımasız oyun niçin oynanıyor? Size yakışmıyor... Allah'a emanet ettim sizi...

L.

Bütün bunları sana söyleyişim tehdit veya tekdir etmek yahut hüzün vermek için değil, sadece gıyabındaki şikâyet hakkımı ifade için... Bir daha sana bu haktan bahsetmem; fakat bil ki bakidir. İleride yazacağım mektupların her satırında bunu oku.

H.

12 Ekim 1921

Sizi habersiz bıraktım çünkü o kadar kızmıştım ki, size daha sonra üzüleceğim şeyler yazacaktım, ama siz sözkonusu olunca gerçekten kızabilir miyim? Cezalandırılmayı gerçekten hak etmiştiniz, gene de kızdırdığım için bağışlayın beni... Madem kesinlikle gelmek istemiyorsunuz, benim Viyana'ya gelmeye karar vermem gerekiyor.

L.

Mademki dünyada en çok sevdiğin mahluk benim, ben de en çok seni sevdiğim için yanımda olmanı isteyişimi çok görme.

H.

6 Kasım 1921

Viyana'ya gelmek istemediğime inanıyor gibisiniz, aslında çok iyi biliyorsunuz ki gelemiyorum. Ah, ne kadar yoruyor beni bu tartışmalar!

L.

17 Kasım 1921

Niçin yazmıyorsunuz? Niçin bu şımarık ve kötü çocuk davranışları? Yaptıklarınız size ve bana yakışmıyor.

L.

1 Aralık 1921

Öfkeli ve mutsuz ve hayal kırıklığına uğramış ve cesareti kırılmış durumdayım, siz hiç kuşkusuz şairlerin en iyisisiniz, ama insanların da en kötüsü...

L.

Belki hakkım var, belki aldanıyorum; münakaşa istemem; fakat zannederim ki burada olmayışından yeteri kadar mustarip oldum.

H.

29 Aralık 1921

Gelin, daha fazla üzmeyin beni... Sizi getirebileceğimden emin olsaydım, Viyana'ya kadar gelirdim, ama benimle geleceğinize dair kesin bir söz vermeniz gerekir. Şimdiden her şeyi düzenleyin, ben gelinceye kadar her şey hazır olsun orada; çünkü Viyana'nın soğuğuna çok fazla dayanabileceğimi sanmıyorum ve kaprisleriniz uğruna hastalığımın nüksetmesi tehlikesini göze alıyorum. İstediğiniz bu mu?

L.

Mademki mahpussun, niçin hürriyet vaat ediyorsun? Bir gayret et, sevişen insanlar için üstesinden gelinmeyecek şey yoktur. Bizzat dövdüğün

zincirlerini kır ve avdet et!

H.

6 Ocak 1922

Beni azarlamakta çok haklısınız, tembel değilim ama vaktim yok ve sizden uzak olduğumda pek önemli biri hissetmiyorum kendimi...

Niçin gelmiyorsunuz? Ya benden gizlediğiniz çok önemli şeyler oluyor ya da amacını henüz kestiremediğim bir oyun oynuyorsunuz.

Birbirimize rakip olduğumuz bu turnuvada siz benden daha güçlüsünüz! Biz ikimiz rakip! Düşünülebilir mi bu?... Evet, güzel insanlar, insan varlığı, savaş alanına nefret ya da aşktan giriyor yalnızca... Bu duyguları birbirinin karşısına kim koyuyor peki? Hata! Nefret ve aşk kardeştirler, hem de ikiz kardeş! Şimdilik her halükârda bir ateşkes tanıyın bana, yapamıyorum artık... Mektuplarınız beni allak bullak ediyor ve mücadele gücümü önceden yok ediyor ve kavgadan başka bir şeyin görülmediği, katedilecek uzun bir mesafenin bulunmadığı bir dünyadan kaybolmak isteği veriyor. Gelmek istediğiniz nokta bu mu? Âdem ile Havva'nın uzun bir süredir ideal ve kendileri için yaratılmış bir dünyada artık yalnız olmadıklarını bilmiyor musunuz? Devamlı "İyilik ve Kötülük İlminin Ağacı" meselesini ve şu lanetli elmayı başıma kakmayın ya da hiç değilse hatamı beni baştan çıkaran yılanla, dürüstçe söylemek gerekirse, elmanın yarısını büyük bir iştahla yiyen adamla paylaştığımı kabul edin!

Benden uzak olduğunuzda acı çektiğinizi biliyorum, eğer bu sizi teselli edebilirse, biliniz ki ben de sizin kadar acı çekiyorum, zira sevdiğim tek insanın siz olduğunu çok iyi hissediyorum. Bana "öteki aşk"tan söz etmeyin; bizi birbirimize bağlayan bağla kıyas edilebilecek bir yanı yok onun... Her insanda iki farklı şeyin bulunduğunu kabul etmek gerekir: ruh ve beden... Zaman zaman bu iki unsurdan biri baskın çıkar ve bu nedenle de ötekini yönetir, darbe alır, becerebilirse darbe vurur. İşte benim durumum

da böyle... İki çeşit aşkla doluyum. Tercih yapmaktan başka çarem yok ve yavaş yavaş her şeyim size doğru yöneliyor.

“Niçin bana geri dönmüyorsun?” diyorsunuz. Başımda bir olay var ve yönlendiremiyorum ben bunu... Karmaşık birtakım olaylar kaynaşıp duruyor ve bende, ben farkında olmadan etkili oluyorlar. Bunlar beni buradan koparıp, sizin ikliminize atacak kadar güçlü değiller henüz; buna karşılık beni varlıklarından ve gizli çalışmalarından habersiz kılacak kadar da sinsiler... Bilinmeyen bir hastalığa yem olan bir kadınım; beklemekten başka çarem yok, bir meyvenin olgunlaşmasının beklenmesi gibi... Bekliyorum... Göreceğiz bakalım... Her halükârda kurbanı!..

Yeni ailenizle ilişkileriniz nasıl? Onları biraz sevmeye çalışın. Kötü olmayın, mağaradaki yaşlı aslan gibi olmayın; isteyince nasıl da kötü bir insan oluyorsunuz!

Tarafınızdan sevilmiş, tek insan ben mi olacağım? Sizi sevmelerine izin verin hiç değilse... Huysuz olmayın, ben inanıyorum ki sizi kendi sevme biçimleriyle seviyorlar. İngiliz üslubu bu, ama birçok sevme biçimi olur mu?

L.

20 Ocak 1922

Viyana’yı terk edip, benimle birkaç gün geçirmek için buraya gelemeyecek oluşunuzun nedenini niçin açıkça söylemiyorsunuz bana?.. Yemin ederim imalarınızdan hiçbir şey anlamıyorum. “İçinde bulunduğum durumu bir görsen,” diyorsunuz. Söyleyin açıkça, nedir bu durum? Nasıl anlayabilirim bunu ben? Sizi ne kadar sevdiğimi biliyorsunuz, niçin ayrıldığımızı, durumun niçin bozulduğunu, şimdi niçin Michel ile evli olarak burada bulunduğumu biliyorsunuz. Yaptığım her şey sizin için yapılmıştır. Şimdi ne yapmamı istiyorsunuz? İşte bir kez daha mutsuz olmam gerekiyor, nedeni de sadece sizin mutlu olmamanız... Çünkü sizin

üstü örtülü kelimelerle anlattığınız sırlarla dolu durumunuz, benim için tüm mutluluk imkânlarını ortadan kaldırmaya yetiyor.

Çok ciddi söylüyorum size, düşünün ve durumu uzun uzun, enine boyuna tarttıktan sonra cevap verin bana:

Her şeyi böyle yüzüstü bırakıp yanınıza gelmemi mi istiyorsunuz? Siz isterseniz eğer onu da yaparım.

Düşünün, tekrar ediyorum, karar verdiğiniz şeyi yapacağım.

Kalbinize, aklınıza ve vicdanınıza danışın.

Ayrıldığımızda, Kader Tanrısı'nın kıskançlıkla yapmak istediği şeyi bozmanın imkânsız olduğuna inanıyordum; ama biz ayrılmadık ki hiçbir zaman? Her şeyin birbirine bağladığı iki insan arasında ayrılık nerede? Ölümsüz aşk diye bir şey var değil mi? Evet, bir insan yaşamının süresine ölümsüzlük denebilirse...

Ne olursa olsun, bu iş böyle gitmez, bir çözüm gereklidir kesinlikle... Yüreğimi yaralayan mektuplar almaya devam edemem böyle... Size yemin ederim, bazen zarfı açmadan önce, "Mektup bana acaba onulmaz sıkıntılar, teselli bulmaz üzüntüler, saramayacağım yaralar mı açacak?" diye saatlerce korku içinde bekliyorum.

Bu böyle devam edemez, ne yapmak istediğinizi açıkça yazmanız gerekir bana... İçinde bulunduğunuz ve bir türlü açıklamak istemediğiniz durum nedir? Ne var? Artık neler yaptığınızı hiç söylemiyorsunuz; ne okuduğunuz kitaplardan, ne görüştüğünüz insanlardan söz ediyorsunuz. Yalnızca bana yaptığınız ve sanki bir çölden gelen sürekli bir çağrı...

Bir zamanlar yaptığınız gibi, niçin açmıyorsunuz yüreğinizi bana?

Her neyse, ben her zaman sizin dostunuz, sizin "kadın"ınız olacağım. Bugünden itibaren emrettiğinizi yapmaya hazırım.

Güzel alnınızdan ve ellerinizden öpüyorum.

L.

13 Nisan 1922

Sizi kucaklıyorum.
Ben, terk edilmiş zavallı bir çocuğum...

L.

117

1922 yazı, Viyana

Mayıs 1922, tanışmalarının onuncu yıldönümüydü.

Ama mektuplarında bunun kutlamasından ziyade, parasızlığın kederi ve hırçınlığı vardı.

Lüsyen'in kendisine Hamid'in hediye ettiği pırlanta iğneyi ondan gizli satması tartışma konusu oldu. Hamid, onu yine susarak cezalandırdı, yazarak ödüllendirdi.

Lüsyen, kısılıp kaldığı bir bahçenin duvarının önündeydi, duvarın arkasında özlemini çektiği cennet olduğuna inanıyordu, ama duvarı aşamıyordu.

Onun duvarı da Hamid'inkiyle aynıydı: Parasızlık...

Ve bu ona acı veriyordu.

Çaresizlik içinde Hamid'e hırkalar örüyor, ona ağabeyi Nasuhi Bey'den miras kalan şiirleri hatırlatıyordu:

Ne kilerde zahiremiz kaldı
Ne dolaplarda faremiz yarep
Şem'imiz mahitaptır geceler!
Ne siyahmış sitaremiz yarep.[*]

Haziran'da, "Viyana'ya gelmemi engellemek için paramı aldılar; birkaç bin lira parayla yola çıkamam," diye yazdı.

Venedik'teki altın kafesinden kaçmak istiyor, ancak satmaya kalktığı kafes kilidinin kendisine ait olmadığını üzülerek öğreniyordu.

Kendini zayıf ve âciz hissediyordu.

Büyük Taarruz’un zafer haberleri Avrupa’ya ulaşınca Hamid heyecanla bavul toplamaya başladı.

Artık bir an önce dönmek istiyordu.

Lüsyen ise hâlâ tedirgindi:

“Bu kadar sabrettikten sonra biraz daha bekleyin. Vatan topraklarınızı çiğneyen yabancıları görmeye katlanabileceğinize inanıyor musunuz? Gazete okumuyor musunuz? Ne kadar incitici ve nahoş olay oluyor; kulağınıza gelmiyor mu bunlar? Beni dinleyin, biraz daha bekleyin. Bu kâbus bitecek, kurtuluş günü gelecektir, inanıyorum buna; yanılmam ben... Güzel günler göreceğiz yakında,” diye yazdı.

Yakındı gerçekten de...

İzmir’in işgalden kurtulup Yunan ordusunun def edilişini haber aldıklarında sevinçten deliye döndüler.

Lüsyen, Türk birliklerinin İzmir’e girişini kutlamak için Venedik sosyetesine bir yemek verdi. Yemeğe Prenses İzvolski, Kontes Porta, Dük ve Düşes Gaetaniler katıldı. Günün önemi nedeniyle Türk yemekleri pişirmek istedi; ancak aşçı bu işten hiç anlamıyordu. O yüzden mönüyü hazırlamak, yemeklere yardımcı olmak zorunda kaldı. Ama her zahmete değecek bir sevinç içindeydi.

Hamid ise haberi aldığında kutlama için Avusturya’ daki Türkler ve eski müttefik Avusturyalılardan dostlarıyla Grand Otel’e yemeğe gitti.

Sofrada neşeden mest olduklarını gören bir Avusturyalı yanlarına yaklaşıp hangi milletten olduklarını sordu:

“Kemaliyyundanız,” cevabını verdi Hamid...

Adam bunu işitir işitmez elini sıkıp tebrik etti:

“Ben de Kemalistim,” dedi.

Avusturya ordusunda miralaydı. Harpte gördüğü zulmün, memleketinin parça parça edilmesinin acısını çekiyordu.

“Eğer bizim de başımızda bir Mustafa Kemal bulunsaydı Avusturya kurtulur ve Türkiye gibi yeniden hayat bulurdu,” dedi.

Hamid bu sözler karşısında Avusturya için üzüldü, fakat Türkiye için gururlandı.

Bu sahneyi Sezai'ye şöyle yazdı:

Seninle ben bir zamanlar Kemalist idik; şimdi iki defa öyle olduk. Burada tanıdığım İngilizler bile bu Kemal namındaki büyük, pek büyük askeri, hararetle alkışlıyor. Eminim ki Trakya'yı, Türkiye'yi kurtarmakla yetinmeyecek, birçok mucizevi halaskârlıklarda bulunacaktır. Allah ömrünü uzun etsin...

Aynı gün Süleyman Nazif'e yazdığı mektubun sonunda ise şu satırlar vardı:

Bugün millet ve memleketimize yeni bir hayat bağışlayan o parlak dehayı, benim fakirhanemde tanımıştım. O gün ellerini sıktığım Mustafa Kemal'in ayaklarını öpmeli değil miydim?

***** Ne kilerde zahiremiz kaldı / Ne dolaplarda faremiz Yarab / Işığımız mehtaptır geceleri / Ne karaymış yıldızımız Yarab.

118

Venedik, 8 Eylül 1922, Cuma

Efendiciğim,

Dün yazmak istiyordum size, ama yirmi dört saat daha beklersem, Türk birliklerinin İzmir'e giriş tarihini de mektubuma koyabileceğimi düşündüm. Gazeteleri okuyorsunuzdur tabii ki ve şahane olayı da öğrenmişsinizdir!

Allah'a şükür bu kadar çaba ve fedakârlık boşa gitmemiş. Bütün alçakça yorumlara rağmen, bugünleri de gördüm büyük bir keyif ve neşe içinde, benim için "gene de" tam bir mutluluk bu...

İşte bir kez daha, sizinle ilgili şeylere bağlı olduğumu gösterme fırsatı...

Acele yazın bana, olayların sizi ne kadar mutlu ettiğini sizden öğreneyim.

Her sabah çılgınca bir sabırsızlıkla gazeteleri bekliyorum. Evin tamamı, benim duyduğum heyecanla altüst olmuş durumda. Kahvaltı tepsisini getirdikten sonra yatağımın başında duran Mitzi bile büyük bir heyecanla son haberleri bekliyor. Sanırsınız ki bu haberler Türkiye'yle ilgili değil, Avusturya ile ilgili!..

Baş ağrılarınız ne durumda? Haydi haydi, şimdi hasta olma zamanı değil, mutlu olun, gökyüzünüzde en küçük bir bulut parçası olmasın.

Sizi kucaklıyorum ve seviyorum.

L.

Venedik, Perşembe, 14 Eylül 1922

Gözümün nuru efendiciğim,

Mektubunuzu biraz önce aldım. Sizin sevinciniz dolayısıyla benim de nasıl sevindiğimi düşünün bir! Zaferler birbirini izliyor ve her gün biraz daha ilerliyoruz. Ne kadar mutluyum! Ah Trakya ve Edirne ve İstanbul da alınabilseydi bir!..

Türk ulusu, harcadığı dev çabalar göz önünde bulundurulursa, daha fazlasını hak ediyor! Ah bu zafere bazı parıltılar ekleyebilmek için biz de bir şeyler yapamaz mıyız?

Zavallı askerlerimiz!

Nasıl yiğitçe savaştılar!

Önceki mektubumu okurken sevinç gözyaşları döktüğünüzü söylüyorsunuz. Onların şerefine, onurlarına, şan ve şöhretlerine içiyorum ben bu sevinç gözyaşlarını!..

Viyana'daki tanıdığım ve tanımadığım bütün Türkleri benim tarafımdan tebrik edin.

Sağlığınızla ilgili hiçbir şey bilmiyorum, nasılsınız? Allah aşkına iyi olun. Ülkenizin size ihtiyacı var ve Abdülhak Hamid'in kaybının yerini hiçbir şey dolduramaz. İlgileneceğiniz, çözeceğiniz, iyiliğe ve doğruluğa taşıyacağınız yeni konular olacak. Reddetmeyin; dehanın bedeli, yurttaşlık görevi bu...

Ellerinizden öpüyorum ve küçük bir yansıması olarak kalmak istediğim ruhunuza sığınıyorum.

L.

Venedik, 20 Eylül 1922

Efendiciğim,

Olayların gidişatından ne kadar memnun olduğumu bir kez daha söylemek istiyorum size... Neşe ve sevinç içinde yüzüyorum ve öyle bir Türk ruhu içinde olduğumu hissediyorum ki kendim de şaşıyorum buna!.. Beni getirdiğiniz bu ülkeye nasıl bu derece adapte olabildim?

"Vatan, insanın mutlu olduğu yerdir," derler. Türkiye' deki kadar mutlu olduğum başka bir yer var mı? Sanmıyorum; daha mutlu ve daha mutsuz olduğum bir yer daha olmadı. Ama kabul etmek gerekir ki aradan belli bir zaman geçince, duygularımızı etkileyen birçok şey çıkıyor ortaya; bunlar eski fikirlerimizi değiştiriyor, yeni fikirler getiriyorlar kafalarımıza... "Gelişme" diyorlar buna, oysa "devrim" demek gerekir. Birlikte geçen yıllarımız bu anlamda etkilemiştir beni... Benim olmayan görme ve düşünce biçimlerinin bana özgü şeyler olmasının tek nedeni, sizin görme ve düşünme biçimleriniz olmasıdır. Gerçekten benim benimsemiş olduğum vatan Türkiye midir yoksa siz misiniz?

Her neyse sizi sevdiğim gibi sevmek, sizden gelen ve sizden doğan her şeyi sevmek demektir. Ben sizin Turanlı kanınızdaki bilinen ve bilinmeyen her şeyi kesinlikle kabul ediyorum.

Burada her şey yolunda, sağlığım iyi, ama birkaç günden beri bir sabırsızlık duygusu kapladı içimi; hareket etmek, başka bir yerde olmak istemiyorum. Şimdi sözünü ettiğim kabullenme duygusunun etkisi olmasın bu! Anadolu ovaları nostaljisi sarmış olmasın beni bu kadar çabuk!..

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

119

1922 kışı, Viyana

Artık Hamid'in kendini kilitlediği bu sürgünü beklemesi için hiçbir sebep yoktu. Lakin onu buraya savuran belirsizlik, hâlâ devam ediyordu.

Âyan Meclisi de dağıtılmış, kendisi emekliye sevk edilmişti.

Devrilen kadrolara mensup olmadığı gibi, devirenlere de mensup değildi.

Bir zamanlar Osmanlı elçisi sıfatıyla itibar gördüğü Avrupa başkentlerinde kartvizitinin de, şahsiyetinin de bir hükmü yoktu artık...

Hep özendiği kıyafetleri de şiirleri gibi parıltısını kaybetmiş, eskimiş, gözden düşmüştü.

Ne dönecek kudreti ve parası vardı; ne onu hatırlayan, çağıran kimsesi...

Bir zamanlar etrafını hürmetle kuşatan çevresi sular gibi çekilmiş, onu kuraklıkta bir başınalığa terk etmişti.

Viyana'dan Süleyman Nazif'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

Ben Sıraserviler'deki yuvamda ne kadar bahtiyardım Nazif... Oradaki devlet kuşu uçtu gitti ve bana yadigâr olarak birkaç kanat parçası bıraktı.

Tufan yemiş bir harabe halindeydi.

Viyana'da işsiz, sıfatsız, parasızdı. Kendini kimsesiz, unutulmuş, işe yaramaz hissediyor, kederini eski dostu içkiyle paylaşıyordu.

"Alkollü gıda"sına dönmüştü.

Viski sodayla kahvaltı ediyor, gün boyu fasılasız içiyordu.

Lüsyen'in, "Şu lanetli birkaç damla zehir için hayatınızı mahvetmeye devam edecek misiniz?" sorularını da tınmıyordu.

Bir devrin son durağındaydı.
Temsil ettiği imparatorlukla birlikte çöküyordu.

120

Bana ahlak dersi verecek ve alkolün zararlarını sayıp dökeceğine kendin gel.

Bilmediğin bir şey var:

İçmekle zehirden şifa umuyorum.

Hayatı hayat suyunda, varlığını yokluğunda arıyorum.

H.

121

Görünüşler gayet parlaktı:

Soy ve aile, sosyal mevki, servet...

Ne yazık ki sade görünüşten ibaretti bunlar...

Bu muhteşem cephenin gerisinde her şey harap, aşınmış, kırık dökük ve dağılmış bir haldeydi; zira onun mensup olduğu insan topluluğunun yolu bir devrin sonuna, az sonra bir avuç külden başka bir şey bırakmayacak bir çöküş devrinin nihayetine varmıştı.

Bu kadar aykırılık içinde hükümetler, edebî çevreler, toplum, daima Abdülhak Hamid’e saygı besledi.

Bu ayrıcalıklı hal, onu garip bir sona sürükledi.

Kendisi göklere çıkarılırken eseri yasaklandı, ilişkileri şüphe uyandırdı, piyesleri durduruldu. Ona şatafatlı mevkiler verildi, sonra kısa talihinin zaferlerinden daha faydalanamadan hepsi geri alındı. Zengin doğmuştu, fakat ansızın mali bir bozguna uğradı, resmî vazifeleri yüksekti, ama devlet iflasa doğru gidiyordu. İşte karşılaştığı sosyal ve ailevi bin çeşit güçlük... Muvaffakiyet avını kemiriyor, parasızlık namzedini takip ediyor.

Bu, altın suyuna batırılmış bir sıkıntı ve yoksulluktur. Hayatını, layık olmadığı halde yakasına sarılan o iki belaya, zafere ve sıkıntılara göre düzenlenmesi lazım gelecekti.

Eğer bu geçim şartları onu yere vurmadıysa sadece ruh sağlığından değil, canlılığının, yaralanması imkânsız sağlamlıkta oluşundandı.

122

1922 kışı, Viyana

Devlet gemisinin karanlık sulara gömülmek üzere olduğu 1922 sonunda “altın suyuna batırılmış sıkıntılar içindeki” şair, bir şiir yazdı.

Şiir değil, bir imdat çığlığı, bir feryattı bu...

Zihinlerden silinmiş, kaderine terk edilmiş bir şairin işaret fişeği...

İbreti âlem için yazılmış ve cümle âlem huzurunda ilan edilmiş bir fukara ilmuhaberi...

“Şair-i Âzam” başlıklı bu şiiri *Tanin* gazetesine gönderdi.

Tanin, 25 Aralık 1922’de şiiri “Gurbetten Bir Ses” başlığıyla yayımladı.

Üstünde şu takdim satırları vardı:

25 Aralık 1922

Uzun müddetten beri Viyana’da mahrum bir inziva hayatı geçiren Şair-i Âzam Abdülhak Hamid Bey’in bu defa İstanbul’a gelen bir dost eliyle lütfen göndermiş olduğu aşağıdaki şiirini, hem iftihar hem de aynı zamanda büyük bir üzüntü ve utançla yayımlıyoruz. Düşünüyoruz ki Viyana sokaklarında dolaşan bu hayalet, Makber yazarının ta kendisidir. Edebî velinimetine karşı pek kadirşinas olmayan yeni nesil için bu ne ayıp şey...

123

Mevki Viyana
bir darbe-i ma'kûs ile düşmüş o yana.
Hep tersine dönmüştür onun giydiği şeyler;
Hem biddefeat!
Onlarla yatıp kalkar imiş kendisi söyler,
vaktiyle bütün Pol'da yapılmışsa da heyhat,
cümlesi solmuş.
Vaktiyle siyah, şimdi fakat yemyeşil olmuş
bir paltosu vardır.
Tek gözlüğü vardır, geceler kandilidir o.
Yârab ne hayat!
Cepler delik az çok.
Lâkin ne zarar var ki; delikten düşecek yok.
Bir korkusu vardır:
Meyhanelerin saat-i tatili pek erken...
Bir kirli paçavrayla gezer,
mendilidir o.
Lastikleri bir başkasınındır ki yürürken,
durmaz ayağından kaçar ekser.
Serpuşu ne festir, ne külâhtır, ne sarıktır.
Kalpak da değildir.
Bir şapka mı? Hâşâ! O onun kendine mahsus,
bir başka şekildir.
Keşkül gibi bir şey.
Milliyyetini fârık olan yok. Soruyorlar:
"Kimdir bu alâmet? Bu musibet ne kılıktır.
Ürkütmeyelim sus!"
Bir kahkaha, bir av'ave kopmakta peyâpey,
bazen de müheyyâ-yı tasadduk, duruyorlar.
Züll fakrına bir zam!
Ancak biri vardır, ona der: Şâir-i a'zâm.

Yer Viyana

ters bir darbeyle düşmüş o yana.
Hep tersine dönmüştür onun giydiği şeyler;
Hem de defalarca!
Onlarla yatıp kalkarmış, kendisi söylüyor
vaktiyle bütün Pol'da yapılmışsa da, ne yazık,
hepsi solmuş.
Vaktiyle siyah, şimdi ama, yemyeşil olmuş
bir paltosu vardır.
Tek gözlüğü vardır, geceler kandilidir o.
Ya rab, ne hayat!
Cepler delik az çok.
Ama ne zarar var ki; delikten düşecek yok.
Bir korkusu vardır:
Meyhanelerin kapanma vakti pek erken...
Bir kirli paçavrayla gezer,
mendilidir o.
Lastikleri bir başkasınındır ki yürürken,
durmaz ayağından çıkar çoğu zaman.
Başlığı ne festir, ne külahtır, ne sarıktır.
Kalpak da değildir
Bir şapka mı? Hâşâ! O, onun kendisine mahsus,
bir başka şeklidir.
Dilenci çanağı gibi bir şey.
Milliyetini fark eden yok, soruyorlar:
"Kimdir bu alamet? Bu musibet, ne kılıktır.
Ürkütmeyelim sus!"
Bir kahkaha, bir havlama kopmakta arka arkaya
bazen de sadaka vermeye hazır duruyorlar.
Hor görüş farkına bir zam!
Ancak biri vardır, ona der: Şair-i Âzam!

Tanin, no. 73, 23 Kânun-ı evvel 1338/1922.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 179.

124

Aralık 1922, İstanbul-Ankara

Bu hazin şiir, Şair'in eski eserlerinin tersine, alelade bir dil ve alabildiğine sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştı.

Yalılarda doğmuş, konaklarda büyümüş, hem Şark'ı hem Garp'ı gezip her dili, o dilin başkentinde öğrenmiş, sefirlikte itibar, şairlikte hürmet görmüş, hep en güzel ve genç kadınlarla birlikte olmuş, istediği önüne gelmiş, istemediği gözünün önünden süprülmüş, azameti ve şıklığıyla meşhur Şair, senelerce mısra üstüne mısra ekleyerek yonttuğu devasa heykeli yerle bir etme pahasına halihazırda içine düştüğü sefaleti olanca çıplaklığıyla tasvir ediyor, nicedir başının üzerinde yaldızlı bir şeref tacı gibi taşıdığı "Şair-i Âzam" lakabını alaya alıyordu.

"Şair-i Âzam", ertesi gün "Her Tarafta Akisler Bırakan Birkaç Mısra" başlığıyla *Hâkimiyet-i Milliye*'de de yayımlandı.

Aka Gündüz de "unutulan dâhi"yi savunan bir makale yazmıştı.

Aynı gün Ankara'da çıkan *Yeni Gün*'deki "Her Gün Bir Düşünce" sütununda İsmail Habib, Hamid'e sahip çıkan bir yazı kaleme aldı.

Ardından, İstanbul'daki diğer dergilerle gazeteler de şiiri kullandı.

Hamid, bir anda tartışma konusu oluvermişti.

Çıkan yazılar Büyük Millet Meclisi'nde "elektrik akımı gibi" bir heyecan yarattı.

Mebus Rasim Efendi bu manzumeyi "feci" diye tarif etti. Bir kısım mebus, "*Eşber*'i yazan şair sıkıntıda olmamalı" diye ona sahip çıktı.

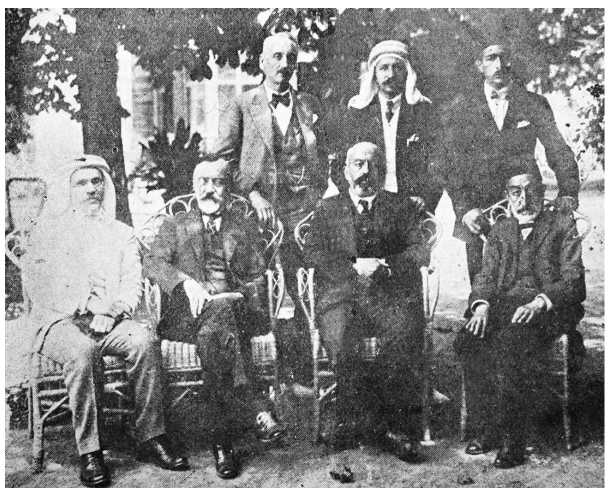
Kahramanlığı, vatan savunmasını, yurt sevgisini bir nesil *Eşber*'den öğrenmemiş miydi?

Saldırsa vuhuş ile berâber
Vermez ona bir karış yer Eşber.
Hâzır duruyor hücûma merdân;
Gelsin gelecekse! İşte meydan! *

Bu dizeler bir devrin mazlumlarına Amentü olmamış mıydı?

Muhalifleri ise "Şair-i Âzam" şiirini, Şair-i Âzam'ı tenkide bahane ettiler.

"O da kara günlerde milletini bırakıp gitmeyeydi," dediler.

Abdülhak Hamid "hürmetkârları"ndan bir grup yazarla birlikte...

Öyle ya! Cehennem ateşlerinin yandığı devirde, Hamid Avrupa'ya kanat açarken Süleyman Nazif, Ziya Gökalp Malta'da; Yahya Kemal, Mehmet Emin İstanbul'da; Mehmed Âkif Ankara'da ateşin içinde kalmamışlar mıydı?

Yurdun acısına merhem, kederine ortak olmamışlar mıydı?

Bu kutsal ayaklanmadan ilham alıp ona mısralarıyla, hatta bilfiil omuz vermemişler miydi?

Hamid, şahsi itibarının ve genç âşığının peşinden koşacağına kalıp kalemiyle kavgaya katılsa daha iyi olmaz mıydı?

Ezeli hasımları, “Şimdi İzmir kurtulduktan sonra yeni kadrolara kendini acındırıyor,” diye sivrilttiler kalemlerini...

Adeta acılı günde sıkılmak üzere biriktirilmiş bir kin çıbanı patlamış, Hamid’e yönelmişti.

Şair-i Âzam, övgü yazılarına şükran mektupları gönderirken, eleştiriler karşısında, “Memleketimizi ecnebi işgali altında görmemek için mümkün olduğu kadar uzak bulunmak istedim,” diyerek savundu kendini...

Lakin asıl cevabını işi şakaya vurarak yine şiirle verdi.

8 Ocak 1923 tarihli *Akbaba* mecmuasında “Şâir-i Azam’ın İkinci Feryadı” notuyla bir şiir yayımlandı.

Şiirin ismi, “Yine Mâ’hûd[**] Herif” idi.

****** Saldırırsa vahşilerle beraber / Vermez ona bir karış yer Eşber / Hazır duruyor hücuma yiğitler / Gelsin gelecekse! İşte meydan!

******* Bilinen.

125

Tenhada onun yolları vardır,
hep kar ve karanlık, o fakat şâtır u mes’ûd,
hariçte soğuktur
titrerken ağaçlar,
kar topları atmakta iken toklara açlar;
zenginlere yahut
lânet yağıyorken;
dihkan ineğinden
kanlar sağıyorken.

Dûr olmağa gelmez idi leylî meleğinden
her şeb dolaşır şehri serâser,
bir kızla beraber,
rûbende-i esvâk
bir kız ki bütün halka açık kolları vardır,
ancak ona mesdûd.
Ancak ona olmazmış o makdûd,
âşıklığa müştak,
âşık bunu etmezdi vazife.
Olmuştu mukayyed.

Bir kûşiş-i bîsûd ile bir gaye-i vâhî;
bir lutf-ı ilâhî!..
Zulmette mülâki idi bir cism-i latîfe.
Bir vasl-ı müebbed!..
Bir vasl-ı müebbedle, evet, fâhir ü mağrûr.

Hattâ döşeğinden
çıkmış değil, eyvah!..
Taksîrini affeylesin Allah!..
Dehşetli hakîkat:

Bir kış çiçeğinden,
almıştı o bir şemme-i mahrûr.
Geçmiş dem-i firkat,
lerzân idiler karlar içinde,
bulvarlar içinde,
yekpâregî-i şeyb ü şebâbet.

Ser-germ-i muhabbet,
etmezdi eser bunlara sermâ.
Bilmem ki hakîkat bu mu amma;
dehşetli hakîkat!..

Mânası şudur bence bu hâlin
bir fikr-i muhâlin
bir zihne vürûdu...
Zira o kızın yoktu vücûdu!
Yokluktu ki yoksulluğun olmuştu nasîbi.
Aşkıyla onun mülhem ü meshûr,
hemrâhı ise müflis-i meşhûr:
Hamid ki sorarlarsa eğer şimdi Nazif'e,
unvân-ı garîbi:
Dâhi-i muazzam!..
Ciddiyet-i keyfiyyete munzam
kâfi bu latîfe!..

Tenhada onun yolları vardır,
hep kar ve karanlık, o fakat neşeli ve mutlu,
dışarda soğuktur,
titrerken ağaçlar,
kartopları atmaktayken toklara açlar;
zenginlere ya da
lanet yağıyorken;
köylü ineğinden
kanlar sağıyorken.
Uzak olmaya gelmezdi hüzünlü meleğinden
her gece dolaşır şehri baştan başa,
bir kızla beraber,
çarşının, yüzü örtülü
bir kız(ı) ki bütün halka açık kolları vardır,

ancak ona kapalı.
Ancak ona olmazmış o makdûd,
âşıklığa istekli,
âşık bunu etmezdi vazife.
Bağlanmıştı eli kolu.

Boş bir çabalamayla boş bir gaye;
bir ilahî iyilik!..
Karanlıkta kavuşmuştu bir hoş cisime.
Bir sonsuz kavuşma!..
Bir sonsuz kavuşmayla, evet, övünçlü ve gururlu.

Hatta döşeğinden
çıkmış değil, eyvah!..
Kusurunu affeylesin Allah!..
Dehşetli hakikat:
Bir kış çiçeğinden,
almıştı o bir hararetli koku.
Geçmiş ayrılık ânı,
titriyorlardı karlar içinde,
bulvarlar içinde,
gençlik ve yaşlılığın birlikteliği.

Muhabbetin neşesi,
etkilemezdi bunları soğuk.
Bilmem ki hakikat bu mu amma;
dehşetli hakikat!..

Manası şudur bence bu halin
bir anlamsız fikrin
bir zihne girmesi...
Çünkü o kızın yoktu vücudu!
Yokluktu ki yoksulluğun olmuştu nasibi.
Aşkıyla onun, esinlenmiş, büyülenmiş,
yoldaşıysa, ünlü müflis:
Hamid ki sorarlarsa eğer şimdi Nazif’e,
şaşırtıcı unvanı:
Dâhi-i Muazzam!..
Durumun ciddiliğine ek olarak
Yeter bu şaka!..

Akbaba, no. 10, 8 Kânun-ı sani 1339/1923, s. 2.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 182-183.

126

Aralık 1922, Viyana

Hamid, işte o günlerde Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yazdı.

Tanıştıkları günü hatırlattı.

"Müşerref olduğumuz zaman milletin istikbal ümidi olduğunuza dair itimadımız sağlam çıktı," dedi.

"Devlet ve millete elli seneden ziyade hizmet ettikten sonra Viyana'da füls-i ahmere muhtaç * bir halde ve perişan kaldığından" söz ederek Millet Meclisi'nin kendisine sahip çıkmasını rica etti.

Beklediği destek, Ankara'daki Meclis'ten değil, İstanbul'daki saraydan geldi.

Dostu Abdülhak Hamid'in şiirle haykırdığı isyanına üzülen Halife Abdülmecid Efendi, bir telgraf çekip kendisine Hilafet başkâtipliğini kabul edip etmeyeceğini sordu.

"Bittabi kabul ederim," diye haber yolladı Hamid.

Fakat beklediği tayin bir türlü gelmedi.

Sabrı tükenmişti.

Artık tayin bekleyecek, vaatlerle oyalanacak halde değildi.

Ne yapıp edip Dâr-ül-hilâfe'ye ** gidecek, kader yolunu orada çizecekti.

Fakat Lüsyen, hemen her gün mektup yazıp, "Tek başınıza, parasız, çaresiz durumda böyle bir maceraya atılmanıza izin veremem. Sizi vazgeçirmek için elimden geleni yaptım, ama mademki hâlâ gitmek istiyorsunuz, İstanbul'a birlikte gideceğiz," diyordu.

O da istenmediği konağın zoraki gelini olmaktan yorulmuştu.

Hamid'in peşine takılıp İstanbul'a dönecekti.

Üstelik peşinden, evliliği sebebiyle babasının mirasından mahrum kalan düşkün Kont Soranzo'yu da sürükleyecekti.

Hamid, bavulunu topladı. Borç para bulup Venedik'e geçti.

Bir kez daha buluştular.

Lakin bu, ilk buluşmadan hayli farklıydı.

İlk gidişinde Lüsyen'in açtığı yeni bir hayatın kapısından girmişti Venedik'e...

Şimdi o kapıyı örtmeye gidiyordu.

Artık Lüsyen'siz bir hayat düşünemiyordu.

Lüsyen de, "Sizin içinde bulunmadığınız bir hayatı sürdüremeyeceğim muhakkak," diye yazmıyor muydu?

Sevdiği kadın evliyken nasıl olacaktı bu?

Hamid zihninde şeytani bir plan kurdu:

Eski eşinin yeni eşini İstanbul'a tayin ettirecekti.

Böylece onları da yanına almış, sevdiği kadından uzak kalmamış olacaktı.

1922'nin 25 Aralık günü, Lozan müzakerelerinde olan Hariciye Vekili İsmet Paşa'ya bir mektup yazdı ve bu tayin için yardım istedi.

***** Çok yoksul, beş parasız.

****** Hilafet'in merkezi yani İstanbul.

127

25 Ekim 1922

Huzur-ı Âli-i nazaret-penâhlerine arz-ı mahsus-ı âcizâneleridir,

Şimdi ölmüş olan kölelerinin oğlunun Viyana'ya getirtmiş olduğum ailesinin sefarethanede geçici olarak kalma sürelerinin uzatılması hakkındaki ricamı lütfen kabul buyurmuş olduklarından dolayı efendimize dualar etmekte olduğumuzun bildirilmesini Cevad Bey kullarından rica etmiş idim.

Şimdi de kulunuz olarak kendi teşekkürlerimi tekrar ile beraber, aşağıdaki hususların bildirilmesine cesaret ediyorum:

Venedik'te oturan İtalya soylularından mitralyöz bölüğü kumandanı Kont Mişel Soranzo, Türk dostu bir kimsedir; Celâleddin Arif Beyefendi ile haberleşip, bağlı olduğu hükümet tarafından bir memuriyetle Der-saâdet'e gönderilmesini sağlaması ve yakın zamanda eşiyle birlikte oraya gitmeleri kararlaştırılmıştır.

Sözü geçen kimsenin eşi Kontes Lüsyen Soranzo, vaktiyle kendisiyle görüşülme şerefi verilmiş olan eski eşim kulunuz olup millet ve memleketimiz hakkındaki olağanüstü sevgi ve bağlılığını eskisi gibi muhafaza etmiştir.

Sözü geçen Celâleddin Arif Beyefendi'nin iyiliksever tavsiyelerinden her ikisinin de yararlanacakları şüphesiz ise de yüce kişiliklerinin Hariciye Nezareti'ne şeref vermiş olmalarından dolayı bugün Lozan'da bulunan

İtalyalı siyasal temsilci ile sohbet ederken, uygun bir fırsat gelip de gönül okşayıcı bir(kaç) sözle adını anmayı lütfederlerse, İstanbul toplumsal çevrelerindeki konumları bir kat daha yükselecektir ve memleketimizdeki İtalyan çevrelerinde böyle Türk dostu kimseler bulunması faydadan uzak değildir. Bu düşünceler(im)den dolayı başınızı ağrıtmaya cesaret ettiğimden, uygun görülecek şekilde gereğinin yapılması konusunda ferman efendimizindir.

Abdülhak Hamid

128

Aralık 1922, Lozan-Venedik

Yani?

“Hazır Lozan’dayken İtalyan temsilcisine söyleyiverin de bizim Lüsyen’le yeni kocasını Türkiye’ye tayin ettiriversin.”

Bu yapılırsa Hamid de sevdiği kadınla yeniden İstanbul’da buluşmuş, onu gözünün önünde, elinin altında bulundurmuş olacaktı.

Hamid’in kalemi, gözü kararan bir âşığın neleri göze alabileceğinin ispatı gibi şuursuzca karalıyordu.

Daha kendisi işsizken, damadına iş arayan bir kayınpeder rolünde, eski zevcesinin yeni kocası için devlet katından torpil istiyordu.

İsmet Paşa, mektubu alınca sinirlendi; kaşları çatıldı.

O Lozan’da yeni devletin ölüm kalım senedini imzalama derdindeyken, Hamid’in böyle şahsi ve yakışıksız bir taleple karşısına çıkması akıl alır gibi değildi.

Üstelik bu satırları yazan adam, karşısında kendisine ter döktüren Lord Curzon’la dünür sayılırdı.

Mektubu okumak bile istemedi; cevap da vermedi.

İstanbul Hükümeti, Hamid’e ancak memlekete dönebilmesi için az bir miktar yol parası gönderebildi.

Hamid, o parayla Trieste üzerinden ve yine Lüsyen’le birlikte döndü İstanbul’a... Yanlarında Lüsyen’in kayınbiraderi Kont Andrea Soranzo vardı.

Yeniden birlikte, bir meçhule kanat açıyorlardı.

Ama Lüsyen'e göre Hamid'in yanında götürdüğü hakiki eşi, ıstıraptı... Ömrü boyunca ondan bir an olsun ayrılmayan ezeli yâreni ıstırap...

129

Böyle narin bir ruh nasıl oldu da o haşin hayatın ağırlığına, hakaretlerine, zorluğuna direnebildi?

O vücut nasıl harap olmadı?

Hayatı da eserleri gibi, kadere bir meydan okuyuş oldu ve o, zarif bir hayatta zarafetle yazmaya devam etti.

Bu, o münevver zekânın tabii hakkı denebilecek ödülü oldu.

Hiçbir kulluğa tahammülü olmayan şahsiyetinin çırpınışı, ister yüksek medeni vazifelerin yerine getirilmesi görünüşü altında kendinden kaçarak, ister Allah'a doğru ulvî bir yolculuğa atılarak teselli aramak ihtiyacı, kendini bazen unutmak, çok defa da cezalandırmaktan memnun olmak zevki, insanı veya mistik şefkati mutlak bir zaruret olarak görmesi, yeniye doğru uçuşa hazırlanma telaşı, sonsuz hasret, her şeyi tatlı renklerle korkunç bir şekilde tasvir sanatına sahip bir tabiatın insafsız kanunlarına karşı tükenmek bilmez bir isyan fikri...

Bu pek özel psikolojiyi izah için o nispette özel bir alet dövdü:

Halis, lirik bir lisan; musikinin ve hayalin garip birleşmesiyle, ifadesi imkânsız olan şeyleri anlatabilen ve evvelce eşine rastlanmamış bir lisan...

Ve bununla yeni bir şiir yarattı.

Esasen sanatına ve imkânlarına verdiği değer, biri ötekini beslemek suretiyle onların kendi maddi ve ruhî hayatını temin etmeleri şeklindedir; eserinde en yüksek ve en sabit şey, bu mücadelenin yer değiştirişidir.

Istıraba verdiği anlamı, doğru tarif edebilmek gerek. Zira tabirleri bambaşka bir ifade özelliği kazanacak derecede şiddetlendirilmiştir.

Hakiki eşi ıstıraptı.

Ondan bir an bile ayrılmadı.

Nerede bulunduysa ne yaptıysa, hayatın her anında ıstırap beraberindeydi.

Ve her yerde sadakatle kendisini takip etti.

Aslında ıstırap, onun anladığı manasıyla aynı zamanda hem en büyük hasreti, hem en büyük işkencesiydi.

Bunları ayırmak isteyebilir veya ayırabilir miydi?

Muamma.

130

Ocak 1923, İstanbul

Hem Türkiye'nin hem Abdülhak Hamid'in ömründe hayati bir kavşaktı 1923...

Ve sert bir rüzgâr bu garip aileyi, o tarihî senenin başında bu kavşağa savurmuştu.

İstanbul hâlâ işgal altındaydı; ama hava, iki sene evvel terk ettikleri işgal altındaki şehirden çok farklıydı.

İzmir'i alan Milli Mücadele'nin muzaffer orduları İstanbul'a kadar yürümemişti gerçi; ama adeta tüfeklerinin süngüsü İstanbul'da hissedilmiş, işgalcinin süngüsünü düşürmüştü.

Gülcemal vapuruyla Refet Paşa öncülüğünde Kabataş'tan karaya çıkan Türk ordusu şehri teslim almış, altı yüz sene işgal görmemiş Der-saâdet'i beş senelik esaret utancından kurtarmıştı.

Galata Köprüsü'nün sevinen tarafı değişmişti:

Bu sefer Eminönü yakası heyecanla bayrak asmış, Beyoğlu'na sessiz bir tedirginlik havası çökmüştü.

Hamid ile Lüsyen, geldikleri şehrin nicedir başkentlik ettiği imparatorlukla birlikte itibar kaybettiğini anladılar.

O şehirle aynı kaderi paylaşmaktaydılar.

Parasız ve işsizlerdi.

Çok geçmeden onlara Lüsyen'in eşi Kont Soranzo da katıldı.

Bir süre Pera Palas'ta kaldılar. Ancak para yetmeyince Hamid'in yeğeni Keçecizade Nâzım Bey'in Çemberlitaş civarındaki evine taşındılar.

Herkes iş aramaya koyuldu.

Lüsyen, eski eşinin peşinden kendisi gelmekle kalmayıp yeni eşini de sürüklemişti, ama şimdi üçü birlikte koca bir muammanın avucundaydılar.

Kendisi olmadan yaşayamayan, düşkün Hamid'le baş edememişken, bir başka düşkün yabancıyı da bu tuhaf oyuna dahil etmiş, arada sıkışıp kalmıştı.

Aynı şey Hamid için de söz konusuydu.

Şair, eski bir devrin tasfiyesiyle, yenisinin inşasının çakıştığı bir takvim sayfasında, ikisine de ait olamamanın sıkıntısı ve ıssızlığıyla Araf'ta kalakalmıştı.

Lakin giden ile gelmekte olan iki devir, ona imdat eli uzatmakta birleşti.

Evvela 18 Ocak 1923'te Ankara'daki Meclis, Şair-i Âzam'a "hidemât-ı vataniyye* mükâfatı" tertibinden aylık bağladı. Emekli maaşını da almaya başlayınca Hamid, maddeten rahatladı.

Ardından birkaç ay önce Meclis tarafından Halife seçilen yakın dostu Abdülmecid Efendi kendisine Dolmabahçe Sarayı'ndaki bir dairede üç oda tahsis etti.

Hamid eski günlerin itibarına kavuştuğu inancıyla oraya yerleşti.

Gelini Violet ile iki kız torununu da yanına aldırdı.

Ve yeni hayatına başladı.

Hamid, torunu ve gelini ile birlikte...

* Vatan hizmeti.

131

6 Ekim 1923, İstanbul

6 Ekim 1923 günü İstanbul sokakları Türk bayraklarıyla donatılmıştı.

İşgal askerleri Lozan Antlaşması gereği 4 Ekim'de gemilerle şehri terk etmiş, Türk birlikleri de hemen ertesi gün Anadolu yakasına ayak basmıştı.

6 Ekim sabahı Şükrü Nailî Paşa'nın komutasında Galata Köprüsü'nden geçip İstanbul'a girdiler.

Şehir halkı çoluk çocuk yollardaydı.

Bayraklar sallanıyor, marşlar çalınıyor, askerler alkışlanıyordu.

O gün Nice'ten Damat Ferid Paşa'nın ölüm haberi geldi.

Sanki ilahi bir tesadüf, İstanbul'un işgali ile o işgale cevaz veren adamın hayatına aynı gün son vermişti.

Damat Ferid, sadece bir devrin değil, bir zihniyetin de sembolüydü. Onunla birlikte hem temsil ettiği devir, hem takip ettiği fikir göçüyordu.

Abdülhak Hamid, kenti devralan Türk askerine sevindiği kadar üzülmüştü Damat Ferid'in ölümüne de...

Vefat haberi gelince Lüsyen'e, Paris'teki ortak hatıralarından bahsetti. Nasıl birlikte Moulin Rouge'da *french cancan* izlediklerini, Bovary'de kadın tavlamak için maaşlarını araba kirasına harcadıklarını, maaş yetmeyince kumar oynadıklarını, aç kalınca elçilikten borç aldıklarını anlattı.

Bir seferinde Madeleine Kilisesi civarında yalnız yürüyen bir kadını pek beğenip onu Champs-Élysées'ye kadar takip etmişlerdi. Ferid kadına yanaşıp selam vermiş, karşılık görmemişti. Israr edince de bir sonraki akşam için bir randevu koparmayı becermişti. Lakin kadına harcayacak

kadar paraları yoktu. Tasarruf edip randevu gününe kadar üç yüz Frank biriktirmişlerdi. Aralarında yaptıkları anlaşmaya göre birlikte gittikleri yemekten sonra birinden biri kadının evine davet edilirse, gidecek olan, kalacak olana cebindeki parayı verecekti.

“Sonuç ne oldu?” diye sordu Lüsyen...

“Ayrıntıya girmeyeyim. Ama Ferid’e borçlu kaldım,” diye tebessüm etti Hamid...

Paris “divanelikler”ini sonradan şiire dökmüş, “Site Danten” isimli şiiri de uğruna bir gecede cebindeki tüm parayı harcadığı o Valentine’e ithaf etmişti:

Mest-i kevser bir güzel huri ile,
Ben o cennette enîs-i hâb idim
Âb u tâb-ı zevk ile sîr-âb idim.
Sinem olmuştu ana ârâmgâh ile
Mest olurdum çeşm-i mahmuru ile,
Cân bulurdum la’l-i pür-nûru ile,
Bir tebessümle teselli-yâb idim.

Kevser sarhoşu bir güzel huriyle,
Ben o cennette uykunun arkadaşıydım
Zevkin güzelliğine kanmıştım.
Sinem ona dinlenme yeri olmuştu,
Mest olurdum uykulu gözleriyle,
Canlanırdım nur dolu dudaklarıyla,
Bir tebessümüyle avunurdum.

Kim derdi ki, o Paris çapkınlıklarının yoldaşı Ferid, önce Saray’a damat, sonra Hanedan’a mensup ve nihayet hükümete sadrazam olacak, ardından Kuvacılara düşman olup İngilizlere yanaşacak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarına idam kararı çıkartırken İstanbul’un işgaline göz yumacak, Anadolu’da vatana ihanetten idam hükmü yiyince de İngilizlere sığınıp ülkesini terk edecek, gençlik hatıralarının başkenti Fransa’da, sürgünde ölecek.

Ya Hamid’in çevresini saran, “yârân-ı safâ”dan Rıza Tevfik’e ne demeli?

Lüsyen'in Türkçe hocalarından "Filozof Rıza" da, Damat Ferid gibi Sevr Antlaşması'na imza attıktan sonra yüz ellilikler listesine dahil olup yurtdışına kaçmaya ve sürgünde yaşamaya mecbur kalmamış mıydı?

Viyana günlerinin "şen arkadaşlarından" Nâzım Bey, bir kenara çekilmemiş miydi?

Tokatlıyan sofralarının başkonuğu Maliye Nazırı Cavid Bey, Avrupa sürgününe savrulmamış mıydı?

İstiklal Marşı'nın yazarı Âkif bile Meclis'te muhalif gruba mensup olması sebebiyle dışlanınca Mısır'a sığınmamış mıydı?

Meclis-i Mebusan'dan arkadaşı Hüseyin Cahit, gözden düşmemiş miydi?

Ama en fenası Lüsyen'in "hazin talihli" dediği Ali Kemal'in başına gelmişti.

Lüsyen'in ilk tanıdığı Türklerdendi Ali Kemal... Hamid'in peşinden Türkiye'ye gelirken bir süre mecburen konakladıkları Viyana'daki hastalık günlerinin şifalarından biriydi.

Daha sonra Damat Ferid'in kabinesinde nazırlık yapmış, Anadolu hareketine hakaretler yağdırarak karşı gelince Teşkilat-ı Mahsusa tarafından kaçırılıp halka teslim edilmiş, kafası taşla ezilerek öldürülmüştü.

Çok da değil, on sene evvel Hamid'le aynı sofrayı paylaşan isimler, yeni devirde sahneden siliniyordu birer birer...

Kimi küskün, kimi kasten, kimi kerhen...

Hamid ise adeta onların küllerinden yeniden doğarak, eski dostlarının sürgüne gittikleri yolu tersine kat etmiş, yeni devrin fotoğrafına dahil olmaya gelmişti.

Sevenlerinin olumladığı anlamıyla "her devrin adamı" idi o...

"En güçlüler" birer birer devrilirken, Darwin'e hak verdirircesine, güçlülerin değil, yeni şartlara en iyi ayak uyduranların ayakta kalabileceğini ispatlamıştı.

Eski devrin cenaze merasiminde de, yenisinin kundağının başında durduğu haşmetle duracaktı.

6 Ekim günü İstanbul'un kurtuluşuyla Damat Ferid'in ölümünde bir arada hissettiği haz ve yas, onun ömrüne damgasını vurmuş bir çelişkinin

iki koluydu.

Her daim o iki kolu alabildiğine geniş açarak ince bir ip üstünde yürümüştü:

Şark ile Garp arasında...

Osmanlı ile Avrupa arasında...

Bohem hayat tarzı ile alaturka kökleri arasında...

Sanatçı kişiliğiyle bürokrat kimliği arasında...

Geleneksel şiir diliyle, yeni bir tarz cüreti arasında...

Mazi ile yarın arasında...

Şaşaa ile inziva, yaşlılıkla çocukluk, kibirle tevazu, şefkatle öfke, böbürlenmeyle alay, kör kıskançlıkla alabildiğine tolerans arasında...

II. Mahmud'un hekimbaşı Abdülhak Molla'nın torunu iken alafranga bir monşer olarak yetiştirilmişti o...

Dengeyi sağlamasını kolaylaştıran eşsiz kabiliyeti, idrak kuvveti ve temkinliliği sayesinde o gergin ipin üzerinde yürüye yürüye her devirde devrilmeden ayakta kalma becerisi kazanmıştı.

Osmanlı'yı sarsan başkalaşma yelini akranlarından evvel hissetmiş ve hayatını ona göre tanzim etmişti.

Yaşı nedeniyle elindeki kabiliyet çubuğu bir hayli körelmişti gerçi; üzerinde yürüdüğü ip gevşemiş, kendisinin de kuvveti tükenmişti. Her sendeleyişinde ona şefkatli kucaklardan bir ağ geren sevenleri de seyrelmişti.

Ama yine de Türkiye'nin medeniyet değiştirdiği bu geçiş devrinde teker teker devre dışı kalan eski dostlarının aksine Hamid, yeni mevsimin gerektirdiği kostümle yeniden sahneye çıkacak ve başarılı olacaktı.

Bunu görebilen yegâne kişi, ondaki meddücezirleri ilk günden beri en iyi ölçen Lüsyen'di.

132

Abdülhak Hamid, hepimizden daha muğlak, çok kere anlaşılmaz ve asla tahlile sığmaz bir adamdı.

Böyle oluşunun sorumlusu kendisi miydi?

Düşüncelerinin birbirini baltalayışı, hareketlerindeki çelişki, iradesi dahilinde miydi?

(...)

O, kelimelerin izah edemeyeceği bir mahluktu.

Onu açıklamaya girişmek boş bir hayaldi.

Zira bu mümtaz şahsiyet, sadece bir sır değil, bir sırdan çok daha fazlasıydı.

Evvela dehşetle, sonra hayranlıkla keşif ve nihayet imanla kabul etmiştim ki karışık ve halli imkânsız bir Abdülhak Hamid yok; tek bir adamda bütün insanlığın korkunç çelişkilerini anlaşılmaz bir surette toplayan, birbirinden pek farklı olan ve farklı her cephesi adamakıllı donatılmış halde çeşitli Abdülhak Hamid'ler var. Eğer varsa benim değerim, bu çokluğa dayanabilmemde ve ondaki kalabalığa dayanabilmiş ve zaman çerçevesinde ona ayak uydurabilmiş olmamdadır.

Bütün o iklimlerin kararsızlıklarına göğüs gerebilmiştim. Aynı zaman parçasında benimsenmiş, inkâr edilmiş, cesaretlendirilmiş, suçlu görülmüş, hücuma uğramış, korunmuş, ihtimam ve kahır görmüş olmayı kabul etmiştim; bu zaman parçası bir gün veya bir an sürmüş olsa bile...

Etrafımdakiler "garabet, geçici heves" diyorlardı.

"Halet-i ruhiye meselesi," diyordum ben...

Acaba hangisi doğru?

Sanki ne ehemmiyeti var!

(...)

Hayatının en derin kökleri, bariz çelişkilerden oluşmuştur. Sürekli olarak sağa sola sapan yolu gerçi asla mutlu olmadı; fakat daima mutluluğa doğru yükseldi. Seraplarla döşeliydi bu yol; fakat iki tarafı hayal kırıklıklarıyla süslüydü. Bu yolda başarılar, başarısızlıklara oranla pek fazlaydı. Sevinçlerin nöbetleşe yerlerini bazen üzüntüye bırakması, hazin bir ahenk meydana getiriyordu.

133

1924, İstanbul

O günlerde Hamid'in –Lüsyen'e pek yer vermediği– hatıraları *İkdam*'da yayımlanıyordu.

Bir yandan da *Servet-i Fünun*'da tefrika edilecek *Yabancı Dostlar*'ı yazıyordu.

Yabancı Dostlar, Hamid'deki "kalabalığın" yarattığı ahengin, kâğıda dökülmüş haliydi adeta...

Eserin birinci kısmını yeni devri selamlamak istercesine, "istenirse öyle yazmanın da elden geleceğini" ispatlar gibi, örnek olarak ve alışılmadık şekilde saf bir Türkçe ile yazmış, sonraki fasılda "meydan okur gibi" yeni terk edilmiş, eski ağır üslubuna dönmüştü.

Adeta eskiyen dilini, şartların baskısından evvel kendi eliyle buruşturup atıyor, yeni tünediği ağaca uygun deri giyinen bir bukalemun gibi yeni asrın dilini konuşuyordu.

Neşredilirken piyesin girişine yazdığı yazıda "saf Türkçe ile saf olmayan Türkçenin kıyaslamasıyla, hangisinin tercih edileceğini" okurun takdirine bıraktı, "Kendi reyimi kendime bırakmak isterim," dedi.

"Hamidesk" bir nabız yoklamasıydı bu...

Nehrin akışı istikametinde kulaç atacaktı.

Kendini eski ile yeni arasına boylu boyunca uzatıyor, bir koluyla maziye, diğeriyle istikbale tutunuyor; ardından geleceklere köprü olduğu gibi, kendini de kökleri derinde, dalları ise her dem taze bir çınar gibi ölümsüzleştiriyordu.

Yabancı Dostlar piyesini Viyana'daki yalnızlık günlerinde buluştuğu Mısırlı Aliye Hanım'ın ilhamıyla yazmaya koyulmuştu.

Onunla hem bunca dost olup hem bu kadar yabancı kalmalarına hayret etmişti.

Fakat eseri kaleme alırken Mısırlı Aliye'nin siyah saçlarını altın sırmaya boyamış, onu uçuk benizli, incecik, kibar, "hünsa"* bir İngiliz güzeline dönüştürmüştü.

Kendisine ise şık, kır saçlı, ihtiyar, cinsel gücünü kaybetmiş, sarhoş bir şair rolünü vermişti.

Cenab'a göre Şair'in şahsiyetini en çok ele veren eserdi bu:

"Üstad'ın ruhu ve aklı, bu son nefesinde, her yabancı örtüden sıyrılmış, çırılçıplak, şeffaf bir belagat** billuru arasından görülüyor"du.

Ecel korkusuyla yaşama sevinci buluşmuştu *Yabancı Dostlar*'da...

Şehvetin cazibesi ile iktidarsızlığın kasveti...

İngiliz hayranlığı ile İngiltere nefreti...

Doğulu bir zevce adayı ile merhum İngiliz zevcenin hayali...

Ve nihayet yeni Türkçe ile eski kendi dili...

Piyeste konuşan şık ve yaşlı erkeğin sözleri, Hamid'i tanıyanlara onun "sayıklaması" gibi geldi:

***** Çift cinsiyetli.

****** Güzel söz söyleme.

134

Ben ki girdim bugün bu son çağıma
Yaz benim pek uzaktı kışlağıma
Kocamazmış gönül, ne doğru bir söz,
Doymuyor, aç demek içimdeki göz!
O neler gözleyip neler bekler.

Bir takım yaşlı başlı erkekler
ki denir yerleri yerin dibidir,
sanırım ben ki hep benim gibidir.
Bir kız ardındadır dokuz doğurur;
ve o kız sonra bir domuz doğurur!
(...)
Bence sevmek ne geç ne erkendir,
Gece gündüz denilmeyip sevilir.
Sevginin arkasından içki gelir.
İçerim, isterim kadın sevmek;
Uyurken de ah; ben severim.
Onu ben belki görmeden severim.
Düşünüp bir güzel, sever, içerim;
o güzeldense sonra vazgeçerim,
Çünkü ondan güzel gelir birisi!
(...)
Ben hayli kadın kalbi yıkıp yaktım, eminim;
Hiç yoktu fakat onlara bir gayz[*] *ile kinim.*
Sevdim ve beğendim; ve bıkıp sonra bıraktım!
Zira alıkoysam daha mücrim[**] *olacaktım;*
hem kendimi hem onları bedbaht edecektim!
Her ne ise bugün hiçbiri yok, kendimi çektim
Ben belki çekilmek sanıyordum bunu, heyhat!
Hâlâ bu kadın aşkı ve bir hırs-ı futûhat[***]*!*

***** Öfke.

****** Suçlu.

******* Fethetme hırsı.

135

Mart 1924, İstanbul

Ankara'da Cumhuriyet meşalesi yakılmış, ancak İstanbul'da Hilafet'e dokunulmamıştı.

Bu iki kudret arasında bir bilek güreşi alttan alta devam ediyordu.

Hilafet tahtı, kaderini onu "tarihî bir hatıra" olarak gören Ankara'dan gelecek karara bağlamıştı.

Beklenen karar, 3 Mart günü geldi.

Eller kalktı ve dört yüz senelik halifelik makamı birkaç saat içinde ilga edildi.

İstanbul Valisi Haydar Bey, geceyarısı Dolmabahçe Sarayı'na gidip kararı Abdülmecid Efendi'ye tebliğ etti.

Son Halife heyecan içinde dinledi.

Valinin tebligatı bitince de hiçbir şey söylemeden salondan ayrılarak yandaki odaya çekildi.

Huzurda tek başına kalan Haydar Bey endişeye kapıldı.

Acaba Halife ne yapmayı planlıyordu?

Dışarıda emniyet müdürleri beklemedeydi. Eller tetikteydi.

Ama korktuğu gibi olmadı. Abdülmecid Efendi az sonra elinde bazı gazete kupürleri ve telgraflarla geri geldi; kendisinin Kuvvacılara verdiği desteği, belgelerle ortaya koydu.

Lakin artık çok geçti.

Vali Haydar Bey, "Milletin kararıdır," dedi.

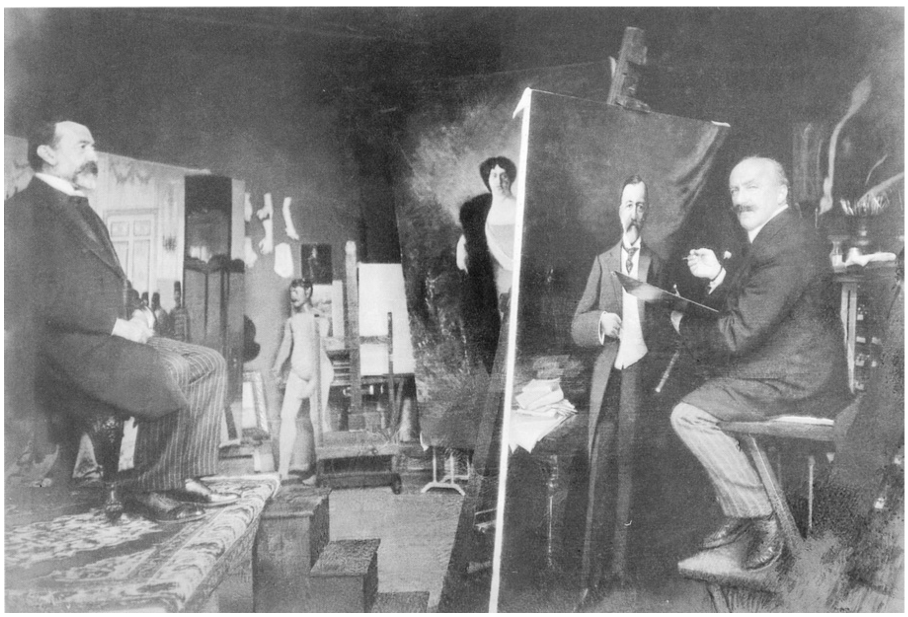
Şehri terk etmesi için iki saat vakti olduğunu, saraydan ne isterse birlikte götürebileceğini söyledi.

Halife, çarnaçar hazırlığa girişti ve sabah, ailesiyle birlikte Sirkeci'den kalkan bir trenle İstanbul'dan ayrıldı.

Hamid için çifte yıkımdı bu...

Halife Abdülmecid Efendi şahsi dostu ve hamisi idi. İki sanat adamı gibi görüşür, konuşurlardı.

Halife, Saray'daki atölyesinde Şair-i Âzam'a poz verdirip boydan yağlıboya bir resmini yapmıştı. Günler süren çalışmalar sırasında daha da yakınlaşmış, sırdaş olmuşlardı.

Şair ile Halife, Dolmabahçe Sarayı'ndaki resim atölyesinde.

Gelini ve iki torunu ile birlikte oturmakta olduğu Dolmabahçe Sarayı'ndaki üç odalı daire onun ihsanıydı.

Hanedan'ın yüz elli beş üyesi sürgüne giderken kendisi de, en azından oturduğu daireden sürülecekti.

Acaba Halife'nin gözden düştüğü bu devirde, Halife'nin dostu sıfatıyla onun sarayında oturan bu yaşlı şair de itibarsızlaştırılacak mıydı?

Hayır!

İstanbul Belediyesi, Hamid'i unutmadı.

Şair'e önce Pera Palas'ta bir daire tahsis edildi; sonra da devrin gözde semtlerinden Maçka'da sekiz katlı, yeni bir apartmanda daire kiralandı.

İtalyan Sefareti'nin tam karşısındaki Maçka Palas, iki sene evvel zengin bir İtalyan tüccar tarafından yaptırılmıştı.

Asansörü, kaloriferi, havagazı, telefonu olan, arka cephesinde bir tenis kortu bulunan, mermer merdivenlerine kırmızı halılar serilen, göz alıcı, modern bir apartmandı.

Kiracıların çoğu karşıdaki İtalyan sefaretinin diplomatlarıydı. Bu nedenle binanın önünde Türk ve İtalyan bayrakları asılıydı.

Ancak Ankara başkent ilan edilince diplomatların da taşınması gerekmiş, daireler elde kalmış, kiralar kırk elli liraya kadar inmişti.

Hamid'in kirası belediye tarafından ödeniyordu.

Fakat saraydan buraya nakledildiği için eşyası yoktu. Buna da Vali Haydar Bey çare buldu.

Dolmabahçe'deki dairesinde kendi emrine tahsis edilmiş olan eşyalar, valinin talimatıyla yeni evine gönderildi.

Hamid yine, yeni bir yıkımdan hasarsız kurtulmayı becermişti.

Gelini ve torunlarıyla yeni adresine taşındı.

1923'te basılmış bir Maçka Palas kartpostalı.

Maçka Palas, dört numara...

Alt kattaki, Küçükçiftlik vadisine bakan bu küçük daire, yalılarda başlayıp köşklere, konaklara, villalara, saraylara uzanmış upuzun bir ömrün son sığınağı, Şair-i Âzam’ ın son durağı olacaktı.

136

27 Temmuz 1924

Ey büyük adam, büyük şair Hamid,

Senin sonsuz büyüklüğünü, yüksekliğini anlayarak seni seven eski dostun, yine sürgün yerinden sana selamlarını, sevgilerini takdim etmekten kendini alamadı. Ona beş ay sabır ve ağırbaşlılık göstermek, dayanma gücünü kırıcı pek büyük bir yüktü.

Birçok zamandan beri, özellikle son anlarda talihin hırçın azarına maruz kalmasıyla, şüphesiz onu ikinci babasının kendisine ithaf ettiği beytiyle zamanını geçiriyor:

Ne zinde-em ez hicr-i tu ey şûh ne mürde
Feryâd ez in nev'-i vücûd-ı adem-âlûd*

Ama her vakitten dinç, vicdanı rahat, din ümidi sağlam, kendisinin içi rahattır.

Ümmid hest ki tâ devr-i mihr ü mâh buved
Ne bezm-i ışk ne fisted ne devr sagar-ı ma**

En sevgili vatan ve milletten ayrı düştüğü anlarda kalbindeki yaraları sızlıyor ve kanlı gözyaşlarıyla ah edip inlemeye başlıyordu; fakat hiddetle yine kendisine şöyle hitap ediyor, üzerine titriyordu:

Yan âteşe pervane-sıfat eyleme efgan

Ey âşık-ı miskin budur âdâb-ı muhabbet***
(...)
İyi bilirsin ki düşündüğü, en sevdikleridir.
Korkması da yine onlar içindir.

Yine kurbanlık olmasın bir koyun
Türk'ü aldatmasın bugünkü oyun

Hamid, dostun sürgününden sana Cem gibi kasideler yazıp ithaf etmek istiyor, ama o gücü kendisinde bulamıyor. Bu karşılaştırmada bir benzerlik varsa da bir de benzemezlik bulunuyor. O, kendi hevesinin; dostu ise erdemlerinin taşkın sevgisinin kurbanı oldular.

*İşte fark burada. Şairlerde fahriye**** hoş görülür. Tabii bu gibi âcizlere önem vermezsin değil mi? İnsanları ve insanlığı pek yüksekten gören gözlerini büyük bir özlem ve ayrılık acısıyla öper, şimdiki halde seni Gerçek Koruyucu'ya emanet eder.*

Varmış âlâmın da zevk-i ulvi-i gaşy-âveri
Bir semavî reng-i şi'r-âmiz-i aheng ü feri
Devr-i hâzır anladım, derd ü belâ devrânıdır.
Sâha-ı ömrüm bana bir imtihan meydanıdır.
Bir beis yok kâinatın herc ü mercinden bana
Bende varken böyle bir ruh-ı dakayık-âşinâ
Geçse de can u cananım derd-i in ü ândan,
Geçmez istidâd-ı sevda kalb-i ateşdândan
Bu vatan sevdasıdır... olsun feda can u tenim
Feyz ü ikbal-i vatandır can u cananım benim.

Eski Dostun

Varmış elemlerin de (insanı) kendinden geçiren yüce zevki
Aydınlığın ve uyumun şiir karışmış semavi rengi
Şimdiki devir, anladım, dert ve bela devridir.
Ömrümün meydanı, bana bir imtihan meydanıdır.
Bir sakınca yok kâinatın altüst oluşundan bana
Bende böyle inceliklere aşina bir ruh varken
Geçse de canım ve cananım, güzellik derdinden,
Geçmez sevda eğilimi ateş dolu kalbimden

Bu, vatan sevdasıdır... olsun feda canım ve bedenim
Vatanın bahtlılığı ve kutsallığıdır canım ve cananım benim.

***** Ne diriyim, senden ayrıyken ey şûh, ne ölü. / Böyle yoklukla karışık varlığın elinden, aman!

****** Ümit bu ki, güneş ve ay devrettiği müddetçe / Ne aşk meclisimiz, ne de kadehimizin dönüşü son bulur.

******* Yan ateşte pervâne yüzlü, acıyla çığlık atma / Ey zavallı âşık, budur aşkın yolu yordamı.

******** Şairin şiirlerinde kendisini övdüğü beyitler.

137

1924 yazı, İstanbul

Temmuz sonu İsviçre'nin Lemán Gölü kıyısındaki Territet kasabasından gelen "Eski Dostun" imzalı bu mektup, Abdülmecid Efendi'dendi.

Abdülmecid Efendi, Hamid'in tablosu üzerinde çalışırken.

Son Halife, gönderildiği sürgünden eski dostu şaire, kalbindeki yaralardan ve kanlı gözyaşlarından bahseden şairane satırlar ile manidar mısralar gönderiyordu.

Hamid, her zaman saygılı bir ilişki içinde bulunduğu Abdülmecid Efendi ile yazışmayı sürdürdü.

Ancak sürgündeki Halife ile temastayken, onu sürgüne gönderenlerle teması daha sıkı tutmaya gayret etti.

Memlekete onlar sayesinde dönmüştü; sürgüne sükût, bunun bedeliydi.

Onu, kendi neslinin hayranlıkla gözünü diktiği Olympos'undan hüsranla indirecek bir bedel...

Son Halife'nin mektubunu aldığı günlerde Mustafa Kemal Paşa için bir methiye üzerinde çalışmaktaydı.

On sene evvel Padişah'a güzelleme yazma teklifini geri çevirirken, "Ben bugüne değin sadece Fatih ile Yavuz için yazdım. Sağlara kaside yazmak âdetim değildir," diyen adam, şimdi 30 Ağustos şerefine, "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne" gönüllü methiye yazıyordu.

Gerçi "günün korosuna katılarak" peş peşe yenilerini kaleme alacağı bu şiirler, Fatih ve Yavuz için yazılanlar kadar coşkulu ve güzel değildi ama ona önce Halk Fırkası'ndan mebusluk teklifi, ardından da Ankara'ya gidip Gazi ile tanışma fırsatı kazandıracaktı.

138

Gıyaben Dumlupınar’da

Zaferimizin büyük serdarı, muazzam Gazi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne...

Bilirim ben ki; şanlı askerler!
Kurtaran sizsiniz bu memleketi.
Vatan uğrunda can veren erler!
Sıytınız kaplamakta her ciheti,
ey mübarek ketîbe-i şühedâ!
(...)
Hem bu dünyayı hem de âhireti
nûr-ı imânla dolduran asker!
Sizin ey asker-i zafer-peyker,
sürelim yüz bu hâk-i pâkinize!
İşte Yunanı döktünüz denize!
(...)
Yüce Türk oğlu Türk olan neferât!
Yücedir hem sizin kumandanınız,
azamettir demek ki her yanınız.
Ve bu, halkın dilindedir nakarat!
(...)
Bilirim acz-i şâirânemle
ki siz olmazsınız bugün mağlub
bu semâdan inen terânemle
size ben olmak isterim maklûb.
Ben neyim? Sâlhurde bir şâir,
nâle-zen bir mezâr-ı bî-zâir,
ka’r-ı bî-intihâ-yı rûh-efken
ra’şe-ver hîçî-i mustarib, heyhât!
Umk-ı nisyâna düşmek üzre iken,
verdiniz siz o hîçe tâze hayat.

Bilirim ben ki; şanlı askerler!
Kurtaran sizsiniz bu memleketi.
Vatan uğrunda can veren erler!
Ününüz kaplamakta her yeri,
ey mübarek şehitler ordusu!
(...)
Hem bu dünyayı hem de ahireti
iman nuruyla dolduran asker!
Sizin, ey zaferin yüzü olan asker,
sürelim yüzümüzü bu temiz toprağınıza!
İşte Yunan'ı döktünüz denize!
(...)
Yüce Türk oğlu Türk olan erler!
Yücedir hem sizin kumandanınız,
ululuktur demek her yanınız.
Ve bu, halkın dilindedir nakarat!
(...)
Bilirim güçsüz şairliğimle
ki siz olmazsınız mağlup
bu gökten inen şiirimle
size dönüşmek isterim ben.
Ben neyim? Yaşlı bir şair,
inleyen, ziyaretçisiz bir mezar,
ruhu yıkan sonsuzluğun dibi
titreyen, acı çeken bir hiç, yazık!
Unutulmanın dibine düşmek üzereyken,
verdiniz siz o hiçe (bir) taze hayat.

Vatan, no. 497, 30 Ağustos 1340/1924.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3* - *Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s.186-188.

139

Eylül 1924, İstanbul

1924 sonbaharında bir eylül günü Mithat Cemal'in İstiklal Caddesi'nde Mısır Apartmanı'ndaki dairesinde buluştular:

Cenab Şahabeddin, Abdülhak Hamid, Süleyman Nazif, Mehmed Âkif, Samipaşazade Sezai ve Mithat Cemal...

Cenab Şahabeddin, Abdülhak Hamid, Süleyman Nazif, Mehmed Âkif, Samipaşazade Sezai ve arkada Mithat Cemal (ayakta).

Yemekli davetin sebebi, Âkif'in yeni kaleme aldığı büyük eseri *Âsım*'ın neşredilmiş oluşuydu.

Sofrada içki vardı; Meclis'in muhafazakâr kanadının baskısıyla çıkan Men-i Müskirat Kanunu* yeni kaldırılmıştı.

Dört yıldır yürürlükte olan kanun, içki içenlere iki yüz elli liraya varan para cezasından, seksen değnek vurulmaya ve bir yıla kadar hapse varan

tedbirler getirmişti.

Mithat Cemal belki içki yasağının verdiği alışkanlıkla belki de Âkif'in içki karşıtlığını göz önüne alarak başta sofraya içki koymamıştı.

Türkiye'ye döneli beri alkolü hepten artıran Hamid, Mithat Cemal'e dönüp sormuştu:

"Beyefendi, bu tabakları öksüz bırakmamak için yanlarına birer kadeh ilave etsek nasıl olur?"

Gözler Âkif'e dönmüş, o da, "Bana teklif etmeyin de siz nasıl arzu ederseniz öyle hareket buyurun," deyince kadehler doldurulmuştu.

Kritik günlerdi yine...

Cumhuriyet'in baskıcı bir tek adam rejimi karakteri almakta olduğunu iddia eden muhaliflerin, buna engel olmak için yeni bir parti hazırlığında oldukları konuşuluyordu.

Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Rauf Bey, Refet Bele, Adnan Adıvar gibi yolun başında Mustafa Kemal'e yoldaş olmuş isimler de muhalif saftaydı.

Hilafeti savunan mektuplar neşreden üç gazetenin temsilcileri, Hüseyin Cahit, Velid Ebüzziya ve Ahmed Cevdet İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlardı.

"Düşman işbirlikçisi ve saltanat taraftarı" ilan edilen yüz elli kişi sürgün edilmişti. Aralarında Rıza Tevfik, Refik Halid, Refii Cevad gibi, bir kısmı sofradakilerin dostu olan isimler de vardı.

Sofradaki Cenab Şahabeddin, Kurtuluş Savaşı sürerken Anadolu hareketine karşı çıkan yazılar yazdığı için Cumhuriyet'in kara listesindeydi.

İstanbul'un işgaline "Kara Bir Gün" yazısıyla isyan eden Süleyman Nazif, beş parasızdı.

İstiklal Marşı'nın yazarı, İstiklal Madalyası sahibi Âkif de rahatsızlar arasındaydı. Göç ettiği Mısır'dan birkaç ay önce işsiz bir eski mebus olarak dönmüştü.

Tedirgindi; peşinde polis hafiyesi gezdirildiğini hissediyor, kendisine hain muamelesi yapılmasına kızıyordu.

Her biri sıkıntıda olmasına rağmen, belki de tedirginlikten, o gün siyasi meselelere girmediler; sadece edebiyattan bahsettiler.

Davetin sebebi *Âsım* olduğu halde Âkif, mahcubiyetten eserini okuyamamış, bu işi diğer davetliler üstlenmişti.

Âkif'in kalemi, onların dilinde gürüldeyen bir şelaleye dönüştü:

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi
–Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya–
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya...

Âsım'dan her bir bölüm okuyan, önce Hamid'e dönüp, "Sizin huzurunuzda okumamız caiz değil ama..." diye lafa giriyor, Hamid de her zamanki tevazuuyla, "Benim eserlerimde bu muvaffakiyet ne gezer," diyerek hayranlığını belirtiyordu.

Gerçekten de manevi oğlu saydığı bu inançlı adamın yeni eserine hayran kalmıştı.

Kendisinin nicedir mahrum kaldığı ilham ve heyecan, imanla yazılmış bu mısralarda vardı.

Sanki Âkif, sadece "bu topraklar için toprağa düşmüş askeri" kutsamıyor, şiirde yeni bir nesli de müjdeliyordu.

Asırlara yayılan tumturaklı medrese dilini buruşturup çöpe atan, sadelikte zirveye ulaşan bu nefes, Hamid'in de dahil olduğu neslin günbegün cılızlaşan alevini söndürecek kadar güçlüydü.

Hamid, *Âsım*'ı dinledikten sonra huzurunda ezilen Âkif'i iltifata boğdu.

Ama onu tanıyanların bir kısmı, aşırı iltifatın derin hasetten kaynaklandığını düşündü.

Bazıları ise Şair-i Âzam'ın eserin bazı bölümlerinde tedirgin olduğunu hissetti.

Muhtemelen cemiyet hayatındaki yozlaşmanın timsali olarak sembolleştirilen, karısının üstüne evlenmeye kalkışan torun sahibi emekli paşada kendinden izler bulmuştu.

Belki memleketteki yangına kulaklarını tıkamış iyi gün dostu, yardakçı Divan şairlerinin alaya alındığı bölümde kendisinin kastedildiğinden şüphelenmişti.

Öyle ya; memleketteki yangının en harlı olduğu dönemde o, olayları Avrupa’dan takip etmeyi tercih etmiş, zafer garantiye alındıktan sonra dönmüş, bazı eski dostlarının muhalefete geçtiği devirde ise, yazdığı güzellemelerin korumasında, maaşı verilen, kirası ödenen, iltifat gören bir memur-şair kimliğine bürünmüştü.

O sofrada dahi, kendisini egoist bulanlar vardı.

Ama ne gam; Hamid aldırmazdı.

Bu yaştan sonra faşist, komünist, ateist olacak değildi ya...

O ancak hedonist[**] olabilirdi.

***** İçki Yasağı Kanunu.

****** Hayatının amacı haz almak olan kişi.

140

Mayıs 1925, İstanbul

1925 yılı Mayıs sonunda Lüsyen, eşi Kont Soranzo'yla birlikte Venedik'e döndü.

Bir hayalin peşine takılıp geldikleri İstanbul'da tutunamamışlardı.

Hayatında iş yapmamış, meslek sahibi olmamış Katolik Kont Soranzo, Osmanlı başkentinde olmadık işler denemiş, Hahambaşı'na gidip Musevi yetimhaneleri için takunya satmayı bile teklif etmiş, ne var ki onu da becerememişti.

Lüsyen ise, Venedik'teki konağında bir kontes muamelesi görmekteyken İstanbul'da kaldığı kiralık evin penceresinden sokağa sepet sarkıtarak esnaftan alışveriş yapan bir ev kadınına dönüşmüştü.

Üstelik konaktaki hizmetçileri de yoktu artık; yemekleri kendisi pişiriyordu.

Hamid'e yakın olabilmek için giriştiği bu macera, onu bir yokluk durağında indirmişti.

Üstelik, peşine takıldığı gençlik hayali, yetmiş beşine merdiven dayamış, gelini ve torunlarıyla birlikte oturan, emekli maaşıyla zar zor geçinen aksi bir şair eskisine dönüşmüştü.

Sevdiği adam mutsuz, evlendiği adam huzursuzdu.

İlkine mutluluk verebilmesi için önce ikincisini huzura kavuşturması gerekiyordu.

Bu şartlar, Lüsyen'i Venedik'e dönüş yoluna sürükledi.

Çok sonraları kendisinin yazacağı ifadeyle:

"Ya bir kez daha denemek yahut da ebediyen noktalamak üzere...

(...) kendisini oraya bağlayan bağları koparmak değil, tüketmek üzere...
(...) felaketlere yol açmadan kesin dönüşünü hazırlamak üzere...”

Yaklaşık iki buçuk senelik başarısız İstanbul tecrübesinin sonunda eşinin ısrarıyla ve geride bıraktığı şehrin ve adamın hüznüyle yeniden yola koyuldu.

Hamid’e ilk mektubu, ilk duraktan postaya verdi.

29 Mayıs’ta Pire’den gönderilen bu mektup, tek cümlelikti:

Bir kez daha sizden ayrılmanın üzüntüsünü anlatamam size...

Üzülme sen iki gözüm. Allah elbette bir yol gösterir bize ve o yoldan gelirsin.

Seni bekliyorum, sabahtan akşama ve akşamdan sabaha kadar...

Bir gayret daha edelim, ümidimizi kesmeyelim. Allah'ın inayetiyle sonunda birleşmek saadetine ereceğiz.

Her şey Hak'tandır, bizi yalnız o birleştirebilir; sen ki onun meleklerindensin, dua et!

H.

Venedik, 9 Haziran 1925

Efendiciğim,

İşte gene size yazma işkencesi başladı! Çünkü işkence benim için bu iş...

Size yazmak demek, size tekrar tekrar acılarımı anlatmak, yaranın içindeki bıçağı çevirmek demektir.

Nereden bulacağım bu cesareti? Bütün kaynaklar kurumuş sanki...

Mektubunuzu bu sabah aldım. Benim de size söyleyecek birçok şeyim var, ama nereden başlamak gerekiyor?

Ah ne kadar alıştım size!

Venedik'i ve bu kentin benim için taşıdığı anlamı yeniden buldum!..

Ne kadar uzaktasınız benden! Ben ki sizi bu uzaklığa rağmen, rastgele, bizi ayıran gecenin içinde (çünkü sizin olmadığınız yerde ışık da yoktur) seviyorum. Maçka'da dilenen ve şarkı söyleyen ve bana kendisinden çok büyük bir üzüntüyle söz ettiğiniz o kör gibiyim.

Sizi çok uzaktan kucaklıyorum ve seviyorum.

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

Kavuşmamızı hayal etmekten, yokluğunla ah etmekten, dönüşünü ümitten yorgunum. Bu işkenceye bir son verelim; iktidarım kalmadı artık...

Yokluğun, ıstırapların en haşinidir; hayatta hiçbir varlık, diğeri vasıtasıyla bu derece acı çekmemiştir.

Huzuruna duyduğum açlık ve seni görmeye duyduğum susuzluktan ölüyorum.

Her şeyi terk edip dönmen için yalvarıyorum.

H.

Venedik, 22 Haziran, 1925

Efendiciğim,

Cesaret, cesaret, geleceğim. Savaştan önce umutsuzluk yok. Çok ihtiyaç duyacağımız gücümüzü boş yere harcamayalım.

"Felaketlere yol açmadan" kesin dönüşümü hazırlamak üzere burada olduğumu biliyorsunuz. Sabretmek ve kesinlikle acele etmemek gerekiyor.

Beni iyi anlayın; beni buraya bağlayan bağları kopartmak değil, tüketmek istiyorum. Bizim için böylesi daha iyi, benim için ve onun için...

Çünkü unutmayalım ki "bir başkası" var!..

Allah aşkına cesaretimi kırmayın, ben o kadar çok kendimle mücadele etmek zorundayım ki! Bir de sizinle mi mücadele etmem gerekiyor?

Size şunu söyleyeyim ki, gücüm yok bunun için... Çünkü size olan aşkım, benim zayıflığımın gücünden başka bir şey değil; istismar etmeyin bunu.

Ben bu gücü sizden değil de kimden alacağım?

O zaman, cesur olun; çünkü gücüm tükendiği anda beni kurtaracak tek çaredir bu...

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

Beni bencillikle itham ediyorsun. Bencil değilim. Fakat mutlaka beni böyle görmek ister isen bir fikrisabitle, seni yanında görmek fikriyle tahrip olan bir mecnunum derim.

Seni yanımda görmek arzusu cihanda son arzumdur. Ahrette de son arzum bu olacak.

Yerine gelmezse cehennemde olacağım demektir, cennette değil; zira cenneti sensiz düşünemem; fena bir adam olmadığıma göre de...

Sana azabımdan, deliliklerimin sebebinden bahsediyorum, beni azarlayarak karşılık veriyorsun. Besbelli Venedikkârî bir hareket bu... Dön gel de bütün bu anlaşmazlığa bir son verelim.

Artık ne şikâyet etmek isterim ne ihtar... Rehberliğine kendimi terk etmek isterim yalnız... Yapacağın her şey ne olursa olsun kabulümdür. Eminim bir tane Lüsyenim, ki sen yaptığının, yapmak istediğinin bilincindesin. Bütün gayretlerin, birleşmemiz içindir. Yapmasını bilmek, senin en büyük meziyetlerinden biridir. Dönmeye karar verirsen, planlarını şikâyetlerimle bozmak istemem. Artık tek kelime söylemeyeceğim; şikâyette bulunmayacağım. Sana güveniyorum. Fakat çabuk dön. Kararına hiç kimse müdahale edemez. Eğer istersen gelirsin. Bilirim; bütün ricalarım gereksiz; her şey sana bağlı; sen ne istediğini bilirsin iki gözümün nuru, lakin (bir kere daha, kızma) yine sana yalvarıyorum:

Çabuk dön!

H.

Venedik, 30 Haziran 1925

Yarın birkaç gün geçirmek için söz verdiğim Gaetani' lere, Floransa'ya hareket ediyorum.

Hayır hayır, korkmayın; hiç kimsenin etkisinde değilim.

Niçin şehre kapanıyorsunuz?

Çamlıca'ya gidin. Orada beni göremeyeceğinizden, kaçıracağınızdan korktuğunuzu söylüyorsunuz!

Yazık; yazık ki ben o kadar çabuk gelemeyeceğim.

Ama geleceğim ve önemli olan da yalnızca bu...

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

Seni beklerken Çamlıca'da kalmamı, oradaki hatıralarımızı canlandırmamı tavsiye ediyorsun.

Bu haber kalbimi sevinçle dolduruyor.

Çamlıca'dayım, bu da bana çok iyi geldi. Zarif ayaklarınla adımladığın o mübarek çilehane toprağına hatıramızı ekmek için evvelce sana yolladığım iki manzume kaleme almıştım, dostlar, ahbaplar, o şiirlerde kolayca seni teşhis ettiler. Bunları Servet-i Fünun'da yayımlatacağım.

İşte o şiirlerden "Kanatlı Kaplanlar ve Kanatlı Kediler":

H.

142

Bu şâhika-i hâkime, bir burc,
bir arz-ı semâ pâye
benim maskat-ı eyyâm-ı şebâbım,
fevkinde tanırsın ki melekler uçuyor, şâtır u hürrem;
sen nerdesin ey yâr-ı vefâkâr,
ey yâr-ı nihân-peyker-i mahrem!

İşgal ile, gurbette senin fikrini bazen
elbette, verir kalbine rikkat
birlikte tavâf ettiğimiz bu
ulvî tepenin yâd-ı hazîni.

Elbet ne güzel manzara, envâ-ı menâzır,
eltâf-ı tabiiyye-i Kudret,
âsâr-ı sınâiyye-i târih,
mersâ ile deryâ ve ufuklar ve sevâhil...
Bazen o sevâhil de ufuklar gibi
rengîn u ziyâdâr
dört beş ada, birçok gemi, üç şehr-i müdebdeb;
bir şehr-i müselles ki, müzehheb...
Her gün oluyor hem de o bir leyl-i mükevkeb.
Rüyâ gibi envâ-ı menâzır,
rüyâ-yı ilâhî
bir yer ki bunun mislini Allah görür ancak!
(...)
Keyfim geliyor ben seni ettikçe tahattur
ümmid ederim sen de anarsın, hattâ,
gözümün nûru, eminim, anarsın,
her yerde bu vahdet-zede-i külbe-nişîni!

Bu hâkim zirve, bir burç,

Göğe merdiven olan bir dünya
benim gençlik günlerimin düştüğü yer,
üstünde sanırsın ki melekler uçuyor, şen ve neşeli;
sen nerdesin ey vefâlı yâr,
mahremiyetin gizli yüzü (olan) ey sevgili!

İşgal ile, gurbette senin fikrini bazen
elbette, verir kalbine yumuşaklık
birlikte tavaf ettiğimiz bu
yüce tepenin hüzünlü hatırlanışı.

Elbet ne güzel manzara, çeşit çeşit,
Tanrı'nın doğal iyilikleri,
tarihin insan yapımı eserleri,
limanlar deniz ve ufuklar ve sahiller...
Bazen o sahiller de ufuklar gibi
rengârenk ve ışıklı
dört beş ada, bir çok gemi, gösterişli üç şehir;
bir üçgen şehir ki, altınla yaldızlanmış...
Her gün ortaya çıkıyor hem de o yıldızlı gece.
Rüya gibi çeşitli manzaralar,
ilâhî rüya
bir yer ki bunun benzerini Allah görür ancak!
(...)
Keyfim geliyor ben seni hatırladıkça
umarım sen de anarsın, hatta,
gözümün nuru, eminim, anarsın,
her yerde bu, kulübede ayrılık acısı çekeni!

Servet-i Fünun, c. 58, no. 38-1512, 6 Ağustos 1341/1925, s. 178.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan,* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 202-205.

143

Floransa, 18 Temmuz 1925

Efendiciğim,

Çamlıca'da mutlu olmanıza sevindim. Orada dinlenmeye bakın ve özellikle de bana sözünü ettiğiniz o küçük meseleler yüzünden sinirlenmeyin, size zararı olur bunun ve hiçbir işe yaramaz.

Mademki Violet yanınızda ve bu konuda yapılabilecek bir şey yok, onu olduğu gibi, eksik ve düşük biri kabul edin.

Sizin haddinden fazla titiz olduğunuzu biliyorum tabii ki... Boşu boşuna bir duvara çarpıyorsunuz. Değmez buna...

Ah! Ne kadar şımarttım sizi ve hiç de hakkım yoktu buna! Ve işte acı çekiyorsunuz ve ben bir çare bulamıyorum buna! Sizi çok fazla sevmek gibi büyük bir hataya düştüm ve her türlü anlaşmazlıktan ve çatışmadan uzak tutmaya çalıştım. Benim yokluğumda en küçük bir darbe öldürüyor sizi...

Ah ne kadar beceriksiz ve dar görüşlüyüm!

Zalim olmayın! Anılarımızla çevrilmiş ve korunmuş olarak Çamlıca'da yaşayın; anılar en güvenilir dostlardır. Ağaçlarımızdaki rüzgârın güçlü sesi aynı geçen yılki gibi değil mi?

Geçen yıl orada olduğunuzu söylüyorsunuz bana... Peki, ben de gelecek yıl orada olacağım.

Benim buradaki yaşantımla ilgili hiçbir ayrıntı sormayın bana; sizden ayrı, nasıl yaşadığımı bilmiyorum! Dostluk imkânsız benim için; çünkü sevgi ve sadakatle ilgili bütün gücüm size ayrılmış durumda... Gelecekteki

muhtemel bir dostluk için hiçbir şey kalmıyor bana; yüreğim kapalı ve ellerim boş...

Evet, "öteki aşk" var, ama yarattığınız biçimiyle... Bende aynı anda iki büyük duygu için yer yok.

Sizin "öteki aşk" diye adlandırdığınız şey, kaçıp giden bir duyguyu bir an için durdurarak sevmek midir?

Hayır hayır, bu olmamalıdır aşk...

Aşk soylulaşabilir, bedenle bir başkasının yüreğini ve ruhunu fethedebilir. Ancak böyle olursa kabul edilebilir; yoksa, vazgeçiyorum.

Ah! Sizin bu teorileriniz beni ele geçiriyor, hüzünlendiriyor ve aşağılıyor.

"Birbirimizden ayrılarak karşılıklı birer hata yaptık," diyorsunuz bana...

Siz ki bu kadar deneyimlisiniz, niçin izin verdiniz böyle bir hataya?..

Mücadelenin bizim gücümüzün üstünde olacağını biliyordunuz da niçin attınız bu sıkıntının içine bizi?..

Muhtemelen kurtulacağız bu sıkıntıdan biz, ama o kadar yıpranacağız ki bütün sevgimiz ancak yetecektir bizi iyileştirmeye...

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

Sana kavuşmayı ne kadar istiyorum. Müfide'nin Londra'ya yahut validenin Liège'e, benim buraya davetimizi kabul edebilseydik...

Ya orada ya burada, yakında seni görürüm inşallah; sıkılma güzelim.

Mutlak seni görmeliyim. İhtiyacım müthiş.

Yanımda hazır olman lüzumlu; ne diyorum:

Bu buluşmanın bir yolunu bul...

Seni yanı başımda isterim. Dünyada bence bundan başka bir şey yok.

Suçlu muyum, masum mu?

Akıllı mıyım, zincirlenecek bir deli mi?

Tabii miyim, gayritabii mi?

Bilmem.

Zira şu meselenin giriftliğinde kayboldum.

Sen, sen, şahsi müşkülatım, daimi imkânsızım, terk ettiğim büyüm, sihrimsin.

Sen cazibe ve damgadan yapılmışsın. İşte fikrim bu... Meğer ki gelmeyesin, yoksa derhal fikrimi değiştiririm.

H.

Floransa, 25 Temmuz, 1925

Efendiciğim,

Burada sürdüğüm yaşamı birçokları kıskanıyordur belki... Siz ne sanıyorsunuz? Karmaşa içinde bir boşluk... Öfkeli ve huysuz parmağımın altında her şey boş. Daha sağlıklı gıdalara ihtiyacım var. Çevremdekilerin hepsi yoruyor beni; kendileri, güzellikleri, dedikoduları, aptallıkları...

Ah ne korkunç bir şey benim için bu insanların arasında yaşamak! Bana kur yapıyorlar, övgüler yağdırıyorlar, çevremde dolaşıyorlar, ağırlıyorlar, ama hiç kimse giysilerimin altında kanayan bir yara olduğundan kuşkulanmıyor ve hiç kimse size getirmek için elini uzatmıyor bana!

Niçin yanımda değilsiniz? Her şey ne kadar eğlenceli ve kolay olurdu oysa...

Ah bir çare bulsanız, bir yol gösterseniz bana... Ne yapacağımı, nasıl yapacağımı hiç bilemiyorum...

(...)

Günlüğümü yazıyorum her zamanki gibi, ama düşüncelerim dolaşıp duruyor ve ben bir anıtın uyumunu, bir manzaranın güzelliğini ancak birkaç basit cümleyle saptayabiliyorum. Oysa burada her şey güzellik ama ben uyurgezer gibiyim...

Ya siz? Siz ne yapıyorsunuz? Yazsanıza... Günü gününe duygularınızı yazın; bu size uzun vadeli bir şeyler kazandıracak ve biraz kendi içinize girmenize imkân sağlayacaktır. Ne kadar çok zaman kaybedildi!

Bir çekmecede on kuruş buldum. Size gönderiyorum onu... Siyah kutuda kaç para var şimdi? Ne kadar çocuksunuz! Acele yazın bana...

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

144

1925 yazı, Venedik-İstanbul

Lüsyen hasta yatan bir ilişkiyi gömmeye gitmiş gibiydi.

Güze dönen bir yaz sonu, sıkıcı bir tatilin eşyasını topluyordu sanki...

Tasfiyenin bezginliği ve dönüşün sevinciyle...

Kendini bir hazineye sahip olduğu halde dünyayı dolaşıp dilenen bir dilenci gibi hissediyordu.

Bir sevda hazinesi İstanbul'da onu beklerken, o Venedik'te sevgi dileniyordu; öyle hissediyordu.

Michel'le döndüklerinden beri birbirlerini yiyorlardı.

Hamid'e, "Açıklanmamış ve açıklanmayan bir nefretle nefret ediyoruz birbirimizden," diye yazdı.

Kendince bir kaçış planı hazırlamıştı:

Uzun zamana yayılan bir ara verme fikrine eşini yavaş yavaş alıştıracak, sonra bu aranın sürekli olabileceğine inandıracaktı.

Kont ise, Lüsyen'in fikrini değiştirebileceğini, onu gitmekten vazgeçirebileceğini sanıyordu.

Oysa, evlendiği Lüsyen, zihnen gitmişti bile...

Hayatlarını allak bullak eden 1920 Temmuzu'ndaki o tanışmanın üzerinden beş temmuz daha geçmişti.

Ama Lüsyen, bir temmuz daha sabredemeyecekti.

O sıkıntılı günlerde derin bir melankoli içinde Çamlıca'yı hayal ediyordu.

Yaz akşamlarının sadık dostu olan büyülü korkular bastığında Hamid'in koca koltuğuna büzülüşünü, iyice sokuluşunu, karanlığın sessiz adımlarla odaya girişini, onları istila edişini, uçsuz bucaksız gölgesine karışan gölgelerini boğuşunu...

Hasret bastırdığında evden kaçmak için bir bahane bulmuştu kendine.

Ortaçağ'dan itibaren Türk-Venedik askerî ve diplomatik ilişkileri üzerine inceleme yapıyor, sabahtan konaktan çıkıp Türk tarihinin kayıtlı olduğu kütüphaneleri, arşivleri dolaşıyor, kitaplar, fotoğraflar, gravürler, tablolar topluyordu.

İşe, Büyük Kanal'ın üzerinde, Fondaco dei Turchi Sarayı ile başladı. Bizans mimarisinin özelliklerini taşıyan saray, on yedinci asırda Türk tüccarlar tarafından kullanılmış, içine sonradan bir de cami ve hamam yapılmıştı.

Lüsyen o aralar tabiat tarihi müzesine dönüştürülen bu sarayda uzun günler geçirdi; orada sevdiği adamın kültüründen izler aradı.

Sonra San Marco Bazilikası'nın terasını süsleyen "Mahşerin Dört Atlısı"nın peşine düştü.

Bronz atları bu meydana sürükleyen Haçlı Seferleri'ni, Konstantinopolis yağmasını, nakil için atların başlarının gövdelerinden ayrılmasını, sonra bir başka yağmada Fransa'ya taşınmasını ve nihayet on dokuzuncu yüzyılda yeniden Venedik'e kavuşmasını okuyup inceledi.

Ardından Yavuz Sultan Selim ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri incelemeye koyuldu. On altıncı asırda iki devlet arasında kurulan karşılıklı çıkara dayalı dostluğu, Padişah'ın mektubunu getiren Semiz Çavuş'un maiyetiyle Venedik'te nasıl şaşaa ile karşılandığını belgelerden okudu. Ve son derece ilginç bir şey keşfetti:

Soranzolardan dördü, on altı ve on yedinci asırlarda İstanbul'da elçilik yapmışlardı. Hatta bunlardan biri her nasılsa aldığı bir kürek cezası neticesi ölmüştü.

Lüsyen, öğrendiklerini heyecan içinde önce günlüğüne, sonra sevdiğine yazıyor, Hamid'le paylaşıyordu.

Ama başladığı işi bitiremiyor, "Hamid'e yazmak" dışında her konudaki tembelliğine kızıyordu.

“Boşuna bende yetenekler keşfetmeye çalışıyorsunuz. Kutsal ateş yok bende... Ne aleniyeti göze alacak kadar budala, ne de her şeyden vazgeçecek kadar bilgeyim. Bu yarım ölçülerle iyi bir şey yapılamaz kesinlikle...” diye yazdı.

Hamid ise daha da mutsuzdu.

Ayrılalı daha iki ay olduğu halde Lüsyen’in boşluğunu içinde bir uçurum gibi hissediyordu.

Yanında onun dışında hiç kimsenin varlığını istemiyordu; oysa İngiliz gelini ve onun tam bir İngiliz gibi yetiştirdiği küçük kızıyla aynı evi paylaşıyordu. Onların biraz parasızlıktan, ama daha çok mirastan pay alırız umuduyla İstanbul’a geldiklerini düşünüyor, bir türlü yakınlaşamıyordu. Zaten büyük torunu Cynthia, dedesinin huysuzluğuna dayanamayıp Viyana’ya göçmüştü. Küçüğü, Hamid’i sever, hatta yakınlarından kıskanırdı. Violet ise kayınpederi için dayanılması güç bir gelindi. “Öfke ve hınç beslediği bu zavallı yaratık”ı her mektupta Lüsyen’e şikâyet ediyordu.

Lüsyen bir takas hayaliyle cevapladı bu şikâyeti:

Violet benim yerimde olsa çok mutlu hissederdi kendini... Ve ben, onun sizin yanınızdaki konumunu büyük bir mutlulukla kabullenirdim. Kendisine veremediğiniz için sizi kınamasına neden olan her şeye sahip olurdu burada; göz kamaştırıcı bir konakta oturudu, çevresinde sayısız (ve kendisine düşman) uşaklar olurdu, emrine Aragon armalı arabalar tahsis edilirdi ve ben de sizin yanınızdaki mütevazı yerimi alırdım; böylece herkes mutlu olur ve dünyada huzur tesis edilirdi.

Bir yanda yanında olsun istediği eski karısı; öbür yanda yanında olmasını istemediği oğlunun dul karısı...

Hamid, istedikleriyle istemediklerinin yer değiştirdiği bu dramda huzursuz, huysuz aktör rolündeydi.

Gece sükûta kavuşup alnını lamba ışığına eğdiğinde çaresiz ve bitap hissediyordu kendini...

Öyle gecelerde şiir değil, Lüsyen’e feryat mektupları yazmak geliyordu içinden...

O yaz *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan bir şiirinde yazdı:

Uzun geceler
ben uykusuzum
ben uykusuzum da onun için geceler uzun

Mektuplarında Çamlıca nostaljisi, vuslat ümidi ve yaklaşan ölümden bahsetmeye başlamıştı en çok...

Lüsyen’in, “Yaşlılık ve ölüm, doğduğumuz andan itibaren bize doğru gelmeye başlarlar,” demesi onu teselli etmiyordu.

“Yeniden birlikte olabilme mücadelemizde iki silahımız var: sabır ve acı,” demesi yetmiyordu.

Hamid, her mektupta terk edilmiş bir çocuk gibi, “Halim ne olacak?” diye inliyordu.

Çoktandır, aynaya baktığında vakur bir edebiyatçı değil, “müflis bir şair” görüyordu.

Meşhur “Mevki Viyana” şiirinin devamı sayılabilecek “Yine O”yu o dönem kaleme aldı.

1922 kışında Viyana’da yazdığı şiirde “Şair-i Âzam”la alay etmişti.

Bu kez alay mevzuu, “Şair-i Dâhi” idi.

Unvân-ı musibi
bir müflis-i meşhûr iken, ancak,
sorsak
eğer üstâd Nazif'e:
"Dâhi-i muazzam" der. O nıhrîr-i edîbi,
bilmem, nasıl etmiş idi meshûr?
"Dâhi-i muazzam!"
Ben şâir-i müflis mi o dâhi-i muazzam?
Ciddiyete zemmetmeyelim zam.
Kâfi bu latîfe!

Lâkin, ne temeddüh, ne tevazu, büyük üstâd,
bir ses geliyor şimdi içimden:
Ben, târik-i mu'tâd
ve hak-gûluğa mâil
olsam ne çıkar sanki o tevcîhine kail?
Şâir, müteşâir.
Hakkın o kadar kulları vardır;
zenginleri, yoksulları vardır.
Bir ben mi varım şâir-i mâhir?
Müflis diye bir ben mi varım vârid-i hâtır?
"Olmam" diyorum ben:
"Asla o sıfatlarla ne mağmûm, ne şâtır."

Tam doğru unvanı
meşhur bir müflis iken, ancak,
sorsak
eğer üstad Nazif'e:
"Yüce Dâhî" der. O edebiyat bilgesini
bilmem nasıl büyülemişti?
"Yüce Dâhî!"
Ben iflas etmiş olan mı o yüce dâhî?

Ciddiyeti artırmayalım.
Yeter bu şaka!

Ancak ne övme, ne alçakgönüllülük, büyük üstad,
bir ses geliyor şimdi içimden:
Ben, alışılmış yola,
ve doğruyu söylemeye yatkın,
razı olsam ne çıkar, sanki o verdiği rütbeye?
Şair, şair taslağı,
Hakkın o kadar kulları vardır;
zenginleri, yoksulları vardır.
Bir ben mi varım yetenekli şair?
İflas etmiş diye bir ben mi varım hatıra gelen?
“Olmam” diyorum ben:
“Asla o sıfatlarla ne gamlı, ne neşeli.”

Servet-i Fünun, c. 58, no. 41-1515, 27 Ağustos 1341/1925, s. 226-227.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 209-212.

146

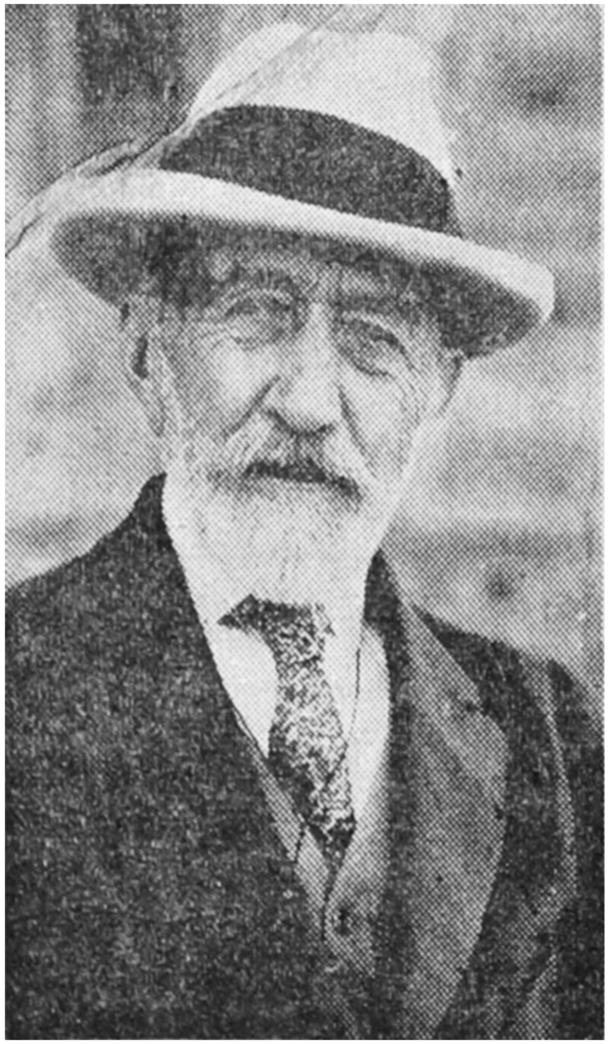
1925, İstanbul-Ankara

1925 Eylülü'nde Abdülhak Hamid, İstanbul'da ilk şapka giyenlerden biri oldu.

Şapkaya aşinaydı zaten...

Paris yıllarından itibaren Avrupa'da herkesin tuhaf bakışlarını celbeden fesi takmaktansa şapka giymeyi tercih etmişti.

O sebeple de Mustafa Kemal Paşa, Kastamonu'da "medeni ve beynelmilel kıyafet" timsali olarak şapka giyince Hamid derhal şapkasını kafasına geçirip sokağa çıkmış, bir de fotoğraf çektirip Lüsyen'e yollamıştı.

Şapka Devrimi'nin destekçisi Hamid.

Ondan kendisine İtalya'dan şapka yollamasını istemiş, mektuba kafa numarası ile tercih ettiği rengi de yazmıştı.

Ne var ki, herkes onun kadar hevesli değildi.

İstiklal Marşı'nın şairi Âkif, milletvekili ve memurlara şapka giymeyi mecbur kılan kanunun çıkmasından bir ay sonra Mısır'a gidecekti.

Şapkanın simgelediği bir inanç ve fikir ayrılığı, devrin iki büyük şairini iki ters yöne savurmuştu.

Âkif'in on senelik bir gönüllü sürgün için Mısır'a taşındığı günlerde Hamid, davet üzerine onun kaçtığı Ankara'ya gitti.

Onu Ankara'ya davet eden gazeteci, adını Hamid'in sevilen eseri *Tarık*'tan alan Hakkı Tarık'tı.

Hamid, Ankara'da yeni bir medeniyetin doğuşuna tanıklık edecek, Karpiç'te votka içecek ve Çankaya'da Gazi tarafından kabul edilecekti.

Sekiz sene evvel oturdukları evi kiralamak niyetiyle görmeye gelen o general, şimdi Köşk'te, İnkılap'ın Cumhurreisi olarak ağırlıyordu kendisini...

Sekiz senede şartlar nasıl da değişmişti?

9 Kasım 1925 günü Gazi, Çankaya Köşkü'nün salonunda ağırladığı Şair'e iltifat etti.

Harp Okulu yıllarında ve daha sonraları Meşrutiyet' te Tevfik Fikret, Namık Kemal gibi şair ve ediplerle birlikte onun kitaplarını da okumuş, beğenmiş, etkilenmişlerdi.

Mustafa Kemal Paşa, kütüphanesindeki kendisine ait kitapları da gösterdi:

Validem'i altını çizerek okumuştu.

Finten'i, *Eşber*'i, *Tarık*'ı, *Sahra*'yı, *İlhan*'ı da...

Hamid ise kendisine, doğduğu yıl, yani 1881'de yazmaya başladığı hacimli eseri *İbn Musa*'yı imzalayıp armağan getirmişti.

İstanbul'un kara günlerindeki ilk karşılaşmalarının hatıralarından söz ettiler.

Hamid, *Validem*'de vatan ufkunun karardığı günlerde yol gösteren bir yıldızın doğacağını müjdelediğini hatırlatarak şöyle demişti:

Onu mahir ve muktedir bir el
döndürür iktizâ-yı hâle göre[*]

İşte o eli sıkıyordu bugün bu yerde...

Mustafa Kemal, "Zât-ı âlinizin şairane dehası fevkaladedir," dedi ama peşinden sitem etti:

"Ne yazık ki bunu Türklüğün büyüklüğünü ve Türk kahramanlarını anmak uğrunda kullanmadınız."

Hamid sarsılır gibi oldu; ama Reisicumhur, "Yetiştikleri devrin Türk'ün ne olduğunu bilmediği için mazur görülebileceklerini" söyleyerek gönlünü

aldı.

Hamid, Ankara izlenimlerini kaleme alırken adeta bu eksiği tamamlamak ister gibiydi.

Hakkı Tarık, Hamid'in Ankara notlarını, *Vakit*'te şu giriş yazısıyla yayımladı:

> "Şair-i Âzam Abdülhak Hamid Bey, Türklüğün en büyük iftihar kaynağı olan Ankara'ya gitti, geldi. Duygularını dün Vakit'e göndermek lütfunda bulundukları mektuplarıyla bildiriyorlar.
>
> İftiharla yayımlıyoruz."

******** Onu becerikli ve güçlü bir el / döndürür olan ihtiyaca göre.

147

13 Kasım 1925

Vakit gazetesine,

Ankara'dan geliyorum. Orada pek başka ve pek büyük, eskisinden daha büyük bir Türklük gördüm. Diyebilirim ki Türk, şimdiye kadar bu derece Türk olmamıştır.

Ankara'da her şey ve herkes Türk! Ankara'da imar faaliyetleriyle dayanışma faaliyeti yan yana gidiyor. Eylemler ve düşünceler yarışma halinde bulunuyor.

Yıkıntıların yerinde yapılar; tekkelerin, türbelerin yerinde okullar.

Ben Ankara'da yalnızca gördüğüm anlayış ve buluşmanın güzelliğiyle sevinçli ve teşekkür borçlu değilim, hem de ufuklara ve çarşılara baktıkça gururlandım ve övündüm:

Dağlarda, ovalarda, her tarafta Türk ordusunun gücünün ve görkeminin simgesini görüyorum. Şehrin dışında ve içinde bir zaferin güzel kokusuyla bir vatanseverlik ve yiğitlik havasının estiğini duyuyorum.

Gaipten bir ses şöyle diyordu:

Bakıyye-i vatan onun vedia-ı celâlidir,
alâim-i zafer onun dehâsının zülâlidir *

O, bir büyük o!
Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal!

İşte ben, onun huzuruna çıkmak şerefine de erdim.

Harp, onun çalışmasıyla son bulmuş; barış, onun çalışmasıyla kazanılmış; millet ve memleket kurtulmuş...

Hatta ben ve bütün benliğim onun çalışmasıyla ve onun sâyesinde varlığını koruduğu için şükranlarımı sunmak için onun huzuruna gelmişim. Benim için bu, bir ikinci varoluş ve birinci mutluluktur!

Hakkı Tarık Beyefendi,

Türkiye'de ilk defa olarak hayırlı ve gerçek bir faaliyet giriyor. Türkiye'de ilk defa olarak bir Garp medeniyeti görülüyor. Ve hızlı ve sağlıklı bir gelişme başlıyor. Yeniden açılan geniş ve uzun caddeleri ve yeniden inşa edilen yüksek binalarıyla Ankara'nın bayındır ve düzenli bir Avrupa şehri manzarasını kazanacağından emin olalım.

Büyük Millet Meclisi arkadaşlarınızdan Rasim Beyefendi ile siz bana bu yeni hükümet merkezimizin görmeye değer olan yerlerini göstermek lûtfunda bulundunuz. Bana eşlik ettiğinizden dolayı minnettarınızım.

Döndüğüm evimdeki odamda şu satırları yazarken büyük Gazimizin yüce hayali, bir zafer heykeli gibi başucumda duruyor.

Bâlâ-yı sereş zi hûşmendi
Mîtâft sitâre-i bülendi **

Ve hemen sonra sonsuzluk anıtının ardından gelen İsmet Paşa'nın sureti görünüyor. Bu görünüşler devam etmekle beraber kendimi hâlâ o ziyafette hazır bulunan Büyük Millet Meclisi saygıdeğer başkanıyla vekil beyefendilerin, değerli milletvekillerinin huzurlarında görüyorum ve bana öyle geliyor ki (...) bu hatıralar, bu şükran duyguları ve o takdir ve sevgiler, bana ömrüm boyunca yâr ve yardımcı olacak ve beni sevindirecek ve avutacaktır.

***** Vatandan geri kalan, onun yüceliğinin emanetidir / Zafer alametleri, onun dehasının hoş gördükleridir.

****** Başının üstünde, zekâsından dolayı / Bir yücelik yıldızı parlıyordu.

148

Dâhi-i Teceddüde

Büyük gazâ, büyük zafer bu inkılâb!
Büyük gazâ tegallübe...
Büyük zafer taassub u teseyyübe...
Gazâ-yı Mustafa Kemal!

Evet, cehâlete ilmin bu bir büyük zaferi.
Cihân-şümûl olacaktır onun bu şâheseri!
Yarın bu seyre denir kahramanların eseri...
Kuvâ-yı Mustafa Kemal!
Dehâ-yı Mustafa Kemal!

Yenilik Dâhisine

Büyük gaza büyük zafer bu devrim!
Büyük gaza zorbaya...
Büyük zafer, yobazlığa ve tembelliğe...
Mustafa Kemal'in gazası!

Evet, câhilliğe bilimin bu bir büyük zaferi.
Evrensel olacaktır onun bu şâheseri!
Yarın bu seyre denir, kahramanların eseri...
Mustafa Kemal'in kuvvetleri:
Mustafa Kemal'in dehâsı!

Dumlupınar, no. 4, 6 Teşrin-i evvel 1341/1925, s. 11.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 224.

149

1925, Venedik

O sırada Venedik'te Lüsyen, Hamid'in, "Gel," yakarışıyla, Michel'in, "Kal," ısrarı arasında azaptaydı.

İstanbul'a dönmeyi Hamid kadar o da istiyordu aslında...

İstedikçe bunun güçlüklerini fark ediyor, ettikçe bunu zorlaştıran şartlara kahrediyor, gidemeyişinin acısını onu buralara sürükleyen, yanında alıkoyan adamdan çıkarıyordu.

İster Milano'da Toscanini'nin yönettiği bir orkestrayı dinlemeye gitsinler, ister La Scala'da opera izlesinler, ister Piza'da freskleri incelesinler, hiçbiri ona tat vermiyor, onu içine düştüğü melankolik girdaptan çıkaramıyordu.

Paris'e gitse, Champs-Élysées'nin çiçek açmış kestane ağaçları altında *Tarık*'tan mısralar okuyan o şık adamı arıyordu.

Bunları yazmaya kalksa Hamid, kendisinden ayrı gezip tozmasına kızıyor, onu suçluyor, öfkeli yılanların ıslığını taşıyan cevaplar yolluyordu.

Lüsyen, bu çatışmalardan, yazışmalardan, hasretten, gurbetten yorgundu.

Bir eliyle uzaktaki Hamid'e sevecen satırlarla yakınlık hissettirirken, diğeriyle yakınındaki Michel'i keskin tavırlarla uzak tutmaya çalışmaktan bitap düşmüştü.

Kocasıyla ilişkisindeki gizli yaralar, kapatmak istedikçe daha da kanıyor, irinleniyordu. Sonunda o irinden zehirlenmekten korkuyordu.

Maskeli evlilikleri içinde ne kadar ikiyüzlü davranırlarsa davransınlar, iç savaşın şiddetini gizleyemiyorlardı.

Altı yıldır içinde dolaşıp durduğu ve çıkışını bulamadığı bu labirentten kaçmak, bir sıçrayışta çevresindeki surları aşmak için kendine hayalî tramplenler inşa ediyordu.

Fakat aşması gereken öyle çok engel vardı ki...

Kendisine ait bir varlığı yoktu. Zaten muhtaç vaziyetteki Hamid'e de yük olmak, onun yükünü ağırlaştırmak istemiyordu. Döndüğünde yanında, başı dik, alnı açık dolaşabilmek için evvela bu meseleyi halletmesi gerektiğine inanıyordu.

Çalışsa ne iş yapabilirdi?

"Yazarsın," diyordu Hamid; ne kazanılabilirdi ki yazarak?..

Koca Şair-i Âzam onca eserden ne kazanmıştı ki yanındaki çömezi yazdığıyla hayatını idame ettirebilsin?

"Bırak onu ben düşüneyim," diyordu Hamid. "Ne kadar yoksul olursam olayım, hiçbir şeyini eksik etmemek için çalışacağım."

Bu laflar çocukça geliyordu Lüsyen'e...

"Hiçbir şey" dediği neydi ki?

Şimdi belki de elinin altında olduğu için kıymet vermediği pek çok şeyin, yokluğunda ona mutsuzluk vermesine nasıl engel olacaktı?

Bir çare bulabilmek için çırpınıyor, bulamıyor, bir yandan evde mutsuz olurken bir yandan da dönmeye ayak diretiği zannıyla onu azarlayan Hamid'i yatıştırmaya çalışıyordu.

Acıları ölçüsüzdü.

150

Venedik, 27 Aralık 1925

Efendiciğim,

Son iki mektubunuzu aldım. Üzülüyorsunuz, çünkü yanlış anladınız düşüncelerimi... Sizden uzaktayken mutlu olabileceğime inanabiliyor musunuz gerçekten?

Benim yaşantım bir cehennem ve size bahsettiğim savaş, günün her anında yüreğimde ve beynimde cereyan ediyor.

Michel kesinlikle gelmeme izin vermek istemiyor. Bu gidişin kesin bir gidiş olacağını anlamaya başlıyor ve bütün gücüyle engellemeye çalışıyor.

Nasıl gitmek istemek benim hakkımsa, nasıl beni sürekli çağırmanız sizin hakkınızsa, onun da hakkıdır bu... Kavga eden tarafların güvenleri azalınca kavga karmaşık hale gelir. Biz bu noktaya geldik.

Michel bana güvenmiyor artık, siz kendinize güvenmiyorsunuz ve ben de hiçbir şeye güvenmiyorum.

Ve işte bu amansız kavganın son bulmasından hepimiz bitkin düştük; her birimiz kendi tarafımızda tükeniyoruz ve hiç kimseye de yararı yok bunun... Kimseye kızmayın hepimiz aynı derecede kabahatliyiz.

Ağlıyorum, somurtuyorum, çevremdeki hayatı yaşanmaz hale getiriyorum ve belki de her şeyi yoluna koyacak olan bir tek eylem için karar veremiyorum.

“Dönüp geriye bakmadan çekip gitmek...” diyorsunuz.

Bu bir çözüm, ama o kadar çok engel var ki!

Son mektuplarımdan birinde saydım bunları... Söylediğiniz gibi sizi kızdırmak için yapmadım bunu; inanmanız için, sizden uzakta geçirdiğim her saatin kendimi kurtarmak için harcadığım bir çabayla süslü olduğunu bilmeniz için yaptım. Buna inandırmak isterdim sizi... Ve eğer ben sizi bencil ve haksız buluyorsam, gerçekten de öyle olduğunuza inandırmak için yapıyorum bunu...

Beni buraya bağlayan ve durmaksızın içinde debelendiğim bağların gücünü hissedemiyorsunuz siz...

Sabredin, boş yere beni de kendinizi de üzmeyin. Çok sıkıntılıyım ve sizin mutsuz olduğunuzu bilmek beni ne avutmuş ne de güçlendirmiştir.

(...)

Güzel fotoğrafları aldım, ama gözünüzün üstündeki o perçem nedir Allah aşkına? Yanınızda saçlarınızı düzeltebilecek hiç kimse yok mu? Ah, bakmıyorlar size!..

Bütün dostlarımıza selamlarımı söyleyin.

Çabuk yazın bana Efendiciğim, hep sizi düşünüyorum, nankörlük etmeyin.

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

151

1926, Venedik-İstanbul

Lüsyen'in endişelendiği kadar vardı.

Neredeyse bir yıldır ayrıydılar.

Lüsyen'in artık Michel'den ayrı, kendine ait odasında, bir komodinin üzerindeki gümüş çerçeveye yerleştirdiği ve geceleri uykusu kaçtığında saatlerce konuştuğu adam, fotoğrafındaki haline göre hayli değişmişti.

Her dem bakımlı, her daim zarif olmasıyla tanınan Abdülhak Hamid, gürleşmiş ak sakalı, eski parıltısını kaybetmiş kılığı ve bozulan sağlığı ile kendini koyuvermiş görünüyordu.

Öyle ki gönderdiği mektuplardan birinin içinden sakalının kılları çıkmış; Lüsyen, bunları kutsal emanetlermiş gibi titizlikle saklarken bir yandan da bunu bakımsızlık alameti saymıştı.

O günlerde Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin yeni yüzünü Avrupa'ya göstermek üzere bir vapur hazırlatıp Batılı limanları dolaştırmayı, Türk mallarını sergiletmeyi düşündü.

Karadeniz adını taşıyan bu vapur, haziran ayında hareket edip 2,5 ay boyunca seferde olacak, Barcelona'dan Londra'ya, Amsterdam'dan Marsilya'ya kadar uğrayacağı limanlarda ziyaretçi ağırlayarak bir nevi gezici sergi işlevi görecekti.

Hamid de 160 kişi ile yola çıkacak geminin davetliler listesindeydi.

Ne var ki, çok gitmek istediği bu geziye katılmasına sağlığı engeldi. Zaten Lüsyen de "panayır gezisiyle yorucu bir seyahat tasarısını

onaylamadığını” bildirdi.

“Gemide hiç kuşkusuz sizin bulaşmanızdan hoşlanmayacağım birtakım işler de olacaktır,” notunu eklemeyi de unutmadı.

Bir başka mektupta hiç hoşlanmadığı bir arkadaşıyla içki içtiği için azarladı Hamid’i... “Budalaca yem olmayın. Soyluluğunuzu kaybediyor, kendinizi gülünç duruma düşürüyorsunuz,” diye yazdı.

“Yanınızda olmalıyım, yoksa öldüreceksiniz kendinizi,” diye sızlandı.

O günlerde gönderdiği bir mektup, çapkın babasının kendisinin yokluğunda rezil olmasından endişe duyan bir kızın sitemkâr nasihatlarıyla doluydu.

Tabii Hamid için Lüsyen’in ne anlam taşıdığını da belgeliyordu:

152

Milano, 9 Nisan 1926

Efendiciğim,

Mektubunuzu şimdi aldım. Hasta olduğunuzu söylüyorsunuz ve bu durumun suçlusu benmişim gibi azarlıyorsunuz beni!..

Sizin hatanız bu ve bu kötü haberin beni çok üzmesine rağmen, size son mektubumda söylediklerimi tekrar etmekten başka yapacağım bir şey yok:

Kaçın!

Son günlerde etrafınızı çeviren insanlardan kaçın!

İstanbul'dan aldığım haberlerle sizin inkâr ettiğiniz ama sürdürdüğünüz yaşam biçimini biliyordum. Çevrenizde kimler vardı? Onları da biliyordum; ne yazık ki onlardan size hayır gelmeyeceğini de biliyordum!

Bazı insanların yaşamları boyunca yaptıkları uğursuz etkiyi bir yana bırakalım, bunların sizin sağlığınızı da etkileyeceği çok açıktı ne yazık ki...

Sürekli dışarda olmanız ne anlama geliyor?

Geceleri başka evlerde kalmak?..

Dost meclisleri?..

Her türlü aşırılık?..

Sizi bu işlere sürükleyenler arasında yalnızca Süleyman Nazif'i ayıplıyorum, çünkü o iki kez suçlu... Niçin sizin ahlaksal değerinizi bildiği halde, bulunmanızın bile günah sayılacağı bu yerlere götürüyor?

Ah size uygulatmak istediğim tedaviler ne kadar uzaklarda!..

Ah işte sonuç!..

Çevrenizdeki bu insanlar, zayıflıklarınızı ve anormalliklerinizi okşayarak öldürüyorlar sizi...

Onları nasıl nitelemem gerektiğini bilmiyorum ve "katil" kelimesi çıkıveriyor kalemimden kolayca...

Çevremizin ne kadar derin bir etkisi oluyor üstümüzde... Bizi çevreleyen şeylerin iyi ya da kötü olmasına göre, kanat çırparak gidiyoruz iyiliğe ya da kötülüğe doğru... Çokluğun birlikten intikamı bu, yapacak bir şey yok. İyi bir birlik, eğer kötü unsurlarla çevrilmişse ilk misyonundan sapıverir.

Nasıl bu kadar zayıf ve düşüncesiz olabiliyorsunuz? Yaptığınız bu aptallıklar sizi aşağılıyor. Bırakalım bunu bir tarafa, bedeninizde yaptığınız tahribatı düşünsenize biraz... Benim tanıdığım, uyumu seven, çirkinlikten kaçan siz yok musunuz artık?..

Allah aşkına vazgeçin bu çılgınlıklardan, kendinize bakın ve sizi maddi manevi açıdan küçülten bu saçmalıklardan kaçınacağınıza dair söz verin kendi kendinize...

Rahatsızlığınız beni o kadar üzüyor ki, sizi daha fazla azarlamaktan vazgeçmeliyim; yoksa sayfalar doldurabilirim böyle eleştiri ve şikâyetlerle...

Allah'a emanet ettim sizi...

L.

153

Bende yok olanı mı soruyorsun?

Her şey yok!

Diğer yokluklar mühim değil, fakat sen yoksun asıl; bendeki en feci yokluk sensin!

Ah Lüsyen, seni tekrar görmeye ne muhtacım bilsen!

Seni göremedikten sonra gözlerime ne lüzum var?

Sana ihtiyacım, hayatımdan daha uzundur, ebedidir demek isterim.

Seni dehşetli göreceğim geldi.

Gel artık!

H.

154

1926 yazı, İstanbul-Venedik

Şimdi Lüsyen için en sancılı fasıl başlıyordu.

Zaten bitmiş bir ilişkinin cenazesini kaldırmak ve, “Ben aslında başkasını seviyorum,” cümlesinin muhatabında yaratacağı hiddet seline karşı koymak...

Bunu göğüslemeye hazırdı.

Bir gün, bunu göze aldı. Michel’i karşısına oturtup, “Bedenim burada ama ruhum İstanbul’da,” dedi. “Bu işkenceden daha kötü bir şey olamaz. Ölüm bile iyi bundan...”

Michel’in gözlerinde kanatlanıp uçuşan ölümü gördü.

Ürktü.

Bu azabın bir an önce bitmesi için dua etti.

Mayıstaki bir mektubunda Hamid’e, “Dönmek istiyorum,” cümlesini yazdı ve sordu:

“Birbirimize kavuşmak için her şeye hazırlıklı mıyız?”

Konu vuslat olduğunda gözü kara bir savaşçıya dönüşür, yel değirmenlerine acımasızca kargı savururdu.

Savaşa hazırdı; ama silahsızdı.

Hamid, hasretten şartları düşünemeyecek kadar körleşmişti.

Her birini numaralayarak gönderdiği mektupların yüz ellincisi de aynı nakaratla bitiyordu:

Sensiz hayatım kuş uçmaz, kervan geçmez, kısır bir topraktan ibaret... Yokluğunla sonsuz ve yeşilliksiz bir sıtmalı bahçeyim. Gel! Ne pahasına olursa olsun.

Hamid’in tedbirsizliği sebebiyle İstanbul’a dönüşün imkânlarını düşünmek ve taşlarını döşemek yine Lüsyen’e kalıyordu.

Michel, gitmesini istemiyordu.

Ona rağmen gitmek ise eşinin maddi desteğinden mahrum kalmak demekti.

O halde “saraydan kaçan gelin” nasıl eve dönecek, geldiğinde nasıl geçinecekti?

Daha önceden vaat edilmiş birkaç işi yoklamasını istedi Hamid’den...

Bunlar da sonuç vermeyince aile dostları Esat Bey’in evvelce teklif ettiği, ama kendisinin karşılıksız diye reddettiği yardımı almaya karar verdi.

O arada ailesini ziyarete Liège’e gitti. Annesiyle kucaklaştı. Babasının mezarına gidip ağlayarak vedalaştı.

Miras, vasiyet işleri için son evrakları tamamlayıp, imzaları attı.

Artık dönmeye hazırdı.

Yağmurlu bir sonbahar günü oradan Hamid’e şu satırları yazdı:

Beni bir hastalık gibi avucunun içine alan o acayip gitme isteğiyle doluyorum yavaş yavaş... Nereye gideceğim? Bilmiyorum... Bir başka yere... Gitme isteği içinde olmadığım tek yer sizin yanınız... Evcil hayvanlara mahsus bir uysallıkla yerleşip kalabildiğim tek yer sizin yanınız.

Ah, kurtarın beni!.. Kurtarın beni!.. Yanınıza alın, kaçırın beni!.. Çocukluğumun, evimin, memleketimin hatıralarına kadar...

Sizden uzakta titreyen küçücük bir şeyim ancak; o kadar...

155

Öbür gün doğum günüm.
Mademki sen yoksun, kimse, hiç kimse yok demektir.
Ruhumun diğer yarısı sende...
Çabuk gel, iade et; ruhun yarısıyla yaşanamaz.

H.

156

1927, İstanbul-Venedik

2 Ocak, Hamid'in doğum günüydü.

O yıl, yetmiş beşine bastı.

Arkadaşları Şair-i Âzam'ın yetmiş beşinci yılı için Galatasaray Lisesi'nde parlak bir tören düzenlediler.

Halit Ziya, Samipaşazade Sezai, Cenab Şahabeddin gibi devrin ileri gelen kalem erbabının da katıldığı törende Hamid'in şiirleri okundu, hakkında konuşmalar yapıldı; bundan böyle her sene bir tiyatro eserinin sahneye konması kararı alındı.

Konferansa katılanlar, bu yetmiş beşlik çınarın yaşama azmine şapka çıkardılar.

Kiminin gözünde, her kayan yıldızı vaktinde terk edip yükselmekte olana sıçramayı başaran bir oportünistti o... Kendi ışığı yoktu. Ay gibi, üzerine düşen ışığı zekice yansıtıyordu.

Kimileri ise, tersine, asıl her yükselen devrin ve o devrin yarattığı kadroların, ondaki şeytan tüyüne kapıldığı ve şöhretinden yararlanabilmek için ona yanaştığı inancındaydı.

Şair'in siyasi pozisyonu hakkındaki rivayet ve yorumlar muhtelif olsa da şahsi pozisyonu hakkında hemen herkes mutabıktı:

O, çevresindeki kadın varlığıyla hayat bulan; daha doğrusu ölümü yenme kudretini kadınların zerk ettiği yaşam coşkusundan alan bir erkekti.

Ne kadar yaşlanırsa inadına daha genç yaşta kadınlarla birlikte oluyor; adeta onlardan hayat devşiriyordu.

Belki de bu sayede yaşıtlarını birer birer toprağa verirken, o her yaş gününde biraz daha dinçleşerek sanki ölümsüzlüğe yürüyordu.

Son giden, Süleyman Nazif olmuştu.

Kendisinin yetmiş beşinci yaş gününe bir ay kala henüz elli yedisindeki Nazif'i kaybetmişti.

Hem de nasıl?

Bu can dostunun ağır ateşten mustarip olduğunu öğrenince yanına bir doktor alıp evine koşmuş, ancak onu yatakta perişan halde bulmuştu.

Ziyaretin ardından kalkacağı sırada Nazif, "Gel bana, seni göreyim Üstad," diye onu yanına çağırmıştı.

Nazif'in son söylediği söz de, son gördüğü yüz de Abdülhak Hamid oldu.

Kendisine "Şair-i Âzam" sıfatını yakıştıran adam, yoktu artık...

Cenazesi, parasızlıktan sığındığı kız kardeşinin evinden alınıp yine parasızlıktan Tayyare Cemiyeti tarafından kaldırılmıştı.

Sarsıldı Hamid...

Türk edebiyatına ölüm karanlığını sokan adam, o karanlık tünelin girişindeydi işte...

Sarsıcı olan, tünelin kendinden küçükleri sırasız yutması kadar, parasız yutmasıydı aynı zamanda...

Yazıyla geçen bir ömrün bedeli, finali bu mu olmalıydı?

Şair'in girdiği karanlığı hisseden Lüsyen, "Yalvarırım üzülmeyin," diye yazdı hemen... "Ne yazık ki bütün dostlar kaybolacaklar; kader bu... Buluşma, vedanın kız kardeşidir."

Ne var ki bu son teselli cümlesi, Hamid'i daha da mutsuz etti.

Cümleyi bir daha okudu; Lüsyen'le yaklaşan buluşmasının lezzeti ağzında buruldu.

Süleyman Nazif'i kız kardeşinin küçük ahşap evinden, "o erken mezardan" sonsuzluğa uğurlayan Hamid, bir süre sonra Maçka Palas'taki dairesinde yapayalnız kaldı.

İngiliz gelini ve torunları İngiltere'ye dönmüştü.

Venedik'te şaşaalı bir konaktan kendisine kaçmasını istediği kadına vaat edebildiği şey, Maçka'da bir dairenin küçük bir odasıydı.

Ama Lüsyen buna razıydı.

O sadece geliş masraflarını ve İstanbul'da yoksulluğa düşmeyecek kadar parayı garantiye alma peşindeydi.

Kont Michel, ona ihtiyaç duyduğu parayı vermediği gibi, tutsaklığını mücevherlerini kilit altında tutacak kadar aşağılayıcı bir mertebeye indirmişti.

Lüsyen, bu muameleyle kendini, bakıcısı olduğu evdeki ziyneti soyacak bir hizmetçi gibi hissediyor, sessiz bir öfke içinde homurdanıyor, ama bu muamele onu yıldıracak yerde kamçılıyor, aklına koyduğunu yapma konusunda cesaretlendiriyordu.

Kendisine karşılıksız yardım vaat eden Esat Bey'in teklifini kabul dışında bir çaresi kalmamıştı.

O günlerde Milano'ya uğrayan bu dosta, biraz da utanarak, yardımını kabule hazır olduğunu söyledi.

Tek şartı vardı: Yardım Hamid'e yapılacak; böylece kendisi "başkasının parası"nı almamış olacaktı.

Dönüş parasını bulur bulmaz pasaport almak için girişim yaptı.

Ve o günden itibaren her şeyi güzel, her yeri bahar görmeye başladı.

Nihayet bir ucu Maçka'da olan bir ipin diğer ucunu tuttuğunu düşündükçe başı dönüyordu.

Michel ona iki aylık izin verdiğini söylese de bunun dönüşü olmayan bir seyahate benzediğini hissediyordu.

Lüsyen, yolculuk için gerekli çeki de aldıktan sonra parmaklarında kıvılcımlarla İtalya'dan son mektubunu yazdı Hamid'e...

Senelerdir gelip giden hasret mektuplarının sonuncusunu.

157

Milano, 7 Haziran 1927

Efendiciğim,

O çok beklenen an geldi işte, çoğu zaman geleceğinden umudumu kestiğim an!..

Her şey yolunda gitti. Geriye kalan formaliteler kendiliğinden çözülecek. Pasaportumu da gelecek hafta vereceklerini söylediler.

Pasaportum, yani aylardır ellerimi ve ruhumu yara bere içinde bırakan demir parmaklığın kapısını açacak olan anahtar...

Yakında yanınızda olacağıma inanamıyorum ve korkuyorum.

Size bunu nasıl anlatabilirim?

Ne bekliyordum ve beni korkutan neydi? Bağlarım bir bir çözüldü, ama özgürlük alışkanlığımı kaybedecek miyim acaba?

Çok geç özgürlüğüne kavuşmuş bir kölenin kısa adımlarıyla, daha çok uzun bir süre yürümek zorunda mı kalacağım?

Aslında "korkmaktan korkmak"tan başka bir şey değil bu ve biraz da beni, çok güzel olan ve güzelliğiyle büyüleyen bir şey önünde hep bunaltan bir sıkıntı...

Allahaısmarladık...

Allahaısmarladık...

Elim titriyor, çünkü ben bu elin bir süre sonra sizin elinizde olacağını düşünüyorum.

Elveda benim olmuş olan yaşam, evim olan duvarlar, aşkım olmuş olan aşk...

Efendiciğim, bana, siz olmayan her şeyi unutturacağınıza söz verin...

Allah'a emanet ettim sizi.

L.

158

Beni bıraktığın yerde ve vaziyetteyim.
Rıhtımda, gözlerim ellerinin son defa sallandığı noktaya dikili...
Tarihi dönüşüne kadar orada kalacağım.

H.

159

Haziran 1927, İstanbul

On beş yıl önce bir mayıs günü tanışmışlardı.

On beş yıl sonra bir haziran günü kavuştular.

Ayrılığı tatmışlardı; mesafeyi, hürriyeti, hasreti, başka şehri, farklı teni...

Varlığı ve mahrumiyeti...

Vefayı ve ihaneti...

İsyanı ve esareti...

Nihayette görmüşlerdi ki; dorukta da bodrumda da eksiklerdi, birbirleri olmadan...

Lüsyen otuz beşine varmıştı.

Hamid yetmiş beşine...

Ne kadar vakitleri kaldıysa, kalanı birlikte tüketmeye ahdetmişlerdi.

O haziran sabahı Lüsyen, kendisini ayrıldıkları yerde bekleyen efendiciğine ilk kezmiş gibi sarıldı.

Ve son kezmiş gibi...

Geride harap bir evlilik bırakmıştı, kırık bir yürek...

Issız bir konak...

Sevdiğinin yanında cennet olabilecekken, sevmediğiyle cehenneme dönen bir şehir...

İsminin başında fuzuli duran, hak edilmemiş bir unvan...

Liège’de dul bir ana...

İçindeki hatıralarla birlikte satışa çıkarılmış bir ev... Miras kavgasına düşmüş kardeşler...

Kendisiyle dolu olan yüreğini kanatarak ölüme terk ettiği babasının mezarı...

Bu mazinin enkazını ardında bırakıp kendisiyle dolu olan bir başka yüreğe koşuyordu; onu bir daha terk etmemek, pişmanlıkla mezarı başında dövünmemek andıyla...

Hamid mi?

Vatanına kavuşmuş gibiydi.

Evet, Lüsyen onun hakiki vatanıydı:

Teni toprağıydı; zülfü bayrağı, kolları boyları...

Uğruna öleceği yegâne varlık...

Onun sözü kanundu, hasmı düşman, evi devlet...

Ve ondan ayrılmak sürgündü, küslük ihanet, sarılmak avdet...

İşte dönmüştü.

Kızı, karısı, annesi, metresi, hemşiresi, sevgilisi hepsi bir bedende buluşup koşarak ona gelmişlerdi.

Bir final hediyesi gibi...

Bir hayat jübilesi gibi...

Lüsyen, Maçka Palas'ın loş dairesine hayretle bakan gözler ve sitemkâr sözlerle girdi.

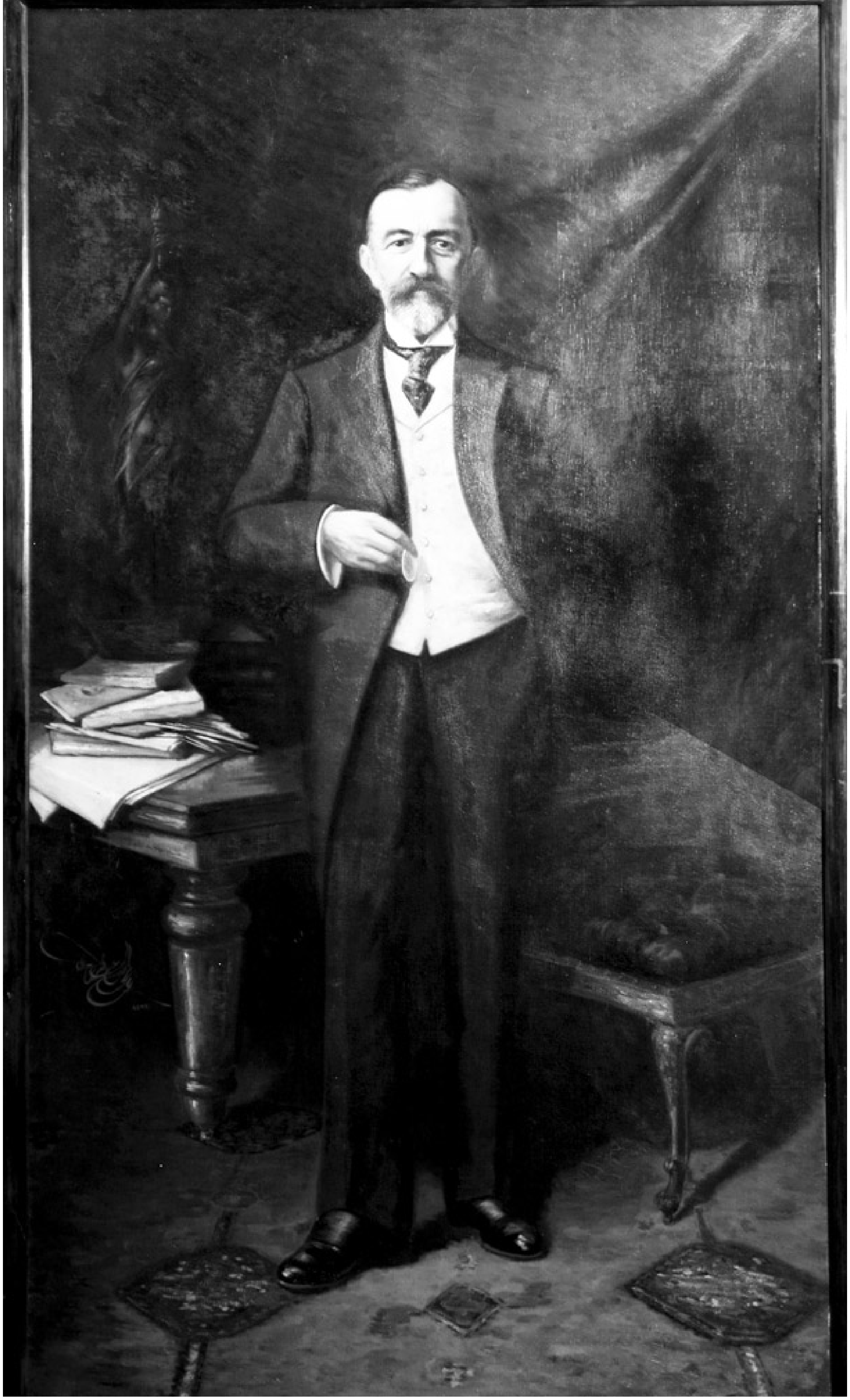
Dördüncü kapının dört numaralı kapısı açıldığında dar bir koridordan geniş bir odaya geçiliyordu. Burası Şair'in hem misafir salonu hem çalışma ofisi hem istirahat odasıydı. Sağda bir şömine, şöminenin yanında küçük bir havagazı sobası vardı. Ötede geniş bir koltuk, koltuğun sağında küçük bir masa, karşıda Divan tarzı bir kanepe... Kanepenin hizasında duvara dayanmış büyük etajerin raflarında birkaç kitap... Arka tarafta metruk kalmış hissi veren geniş kısımda bir kanepe ile birkaç sandalye...

Son Halife Abdülmecid Efendi'nin fırçasından çıkma kendi tablosu, küçük şöminenin üstünde bir şaka gibi duruyordu. Ve onun karşısında Lüsyen'in fotoğrafı, adeta bir, "Hoşgeldin," pankartıydı.

Lüsyen, yeni "çilehane"lerini gezerken İtalyan devletinin ünlü şair D'Annunzio'ya verdiği şahane konutu düşündü. O ihtişamı bu loşlukla

karşılaştırınca sinirden küplere bindi.

Ama yine de mazinin hatırlanmak bile istenmediği bir geçiş devrinde, eski devirden miras bir şairin, peşinen reddedilmek yerine, mütevazı bir katkıyla ihya edilmek istenmesi az şey değildi.

Abdülhak Hamid. Abdülmecid Efendi’nin yağlıboya tablosu. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Hamid, Lüsyen’in kanatları altında.

Bir imparatorluk yıkılmıştı ve bu ikili şimdi onun enkazı altında, yeni devrin uzatacağı yardım elini bekleyecekti.

Lüsyen hemen Hamid’i koruyucu kanatlarının altına aldı; evvela ona içkiyi, sigarayı yasakladı; gece hayatını men etti. Hamid’in hâlâ zevk alarak gittiği, etrafında güzel kadınlar toplandığında keyiflenip içki içtiği balolar, davetler bitti.

Eve eski nizam geldi:

“Efendiciği”ni kalkar kalkmaz o giydiriyor, kravatını bağlıyor, zarafetine itina gösteriyordu.

Ona yemekler yapıyor, randevularını ayarlıyor, gazete ve mecmualarda onunla ilgili çıkan haberleri kesip saklıyordu. Kalan zamanında da yardıma muhtaç aileler için dikiş dikiyor, hırka örüyordu.

Hamid kendisini terk eden torununa, Lüsyen ise kaybettiği babasına kavuşmuş gibiydi.

O günlerde bir İstanbul gazetesi onun yetmiş beşinci yılı şerefine bir anket düzenlemiş ve devrin edebiyatçılarına, “Hamid dâhi midir?” diye sormuştu.

Kendisine de sordular.

Şair, şairane bir alayla cevapladı:

“Dâhi değilim, vâhiyim.*”

İşte o vâhi, ihtiyarlıkta terk edildiği loş sığınağı nurlu bir semaya dönüştüren kadının yardımıyla yeniden yeşertti solgun kalemini ve aşkın altından mürekkebine batırarak “çöküş devrinin eseri” “Gazub Bir Şair”i yazdı:

***** Düşkün.

160

Seneler var ki yazmadım bir şey.
Hâdisât işlemekte peyderpey,
Yeter insan kanıyla yazmak için!
Yiyecek sanki bir köpek na’şı,
olmuşum bir behîmeden vahşi,
Müteaddi kudurmak, azmak için!
(...)
Sanmayın yer altında bir bodrum;
açmışım gökyüzünde bir uçurum,
ki derûnunda ben varım ancak!
Anlayan kimse var mı hâtırda?
Ben eminim ki devr-i hâzırda
yazdığım şeyler anlaşılmayacak.
(...)
Bulmuşum tesliyet bu vadide.
Ne saadet ki hâl-i pîrîde
şâribülleyli vennehârım ben!
Bugün oldumsa bir cihân-dîde,
değilim şimdilik hazan-dîde,
karlar altında nevbahârım ben!

Volkan ağzında her biten çiçeğim;
yıldırım yağdırır ateşböceğim;
eyledim lâlezâr bir ağılı.
Hani ya nerde böyle şeyhûhet!
Ya şebâbette var mı deymûmet?
Dağlıyım ben, fakat yanardağlı!

Görmeyenler yüzümle gözlerimi,
okuyorken benim bu sözlerimi,
ne kadar genç imiş yazan derler.
Anlayanlarsa maneviyyetimi,

halka ilân için hüviyyetimi,
okut Allah için ezan derler!
(...)
Zannederler ki biz yok olmadayız;
belki biz yok değil, çok olmadayız,
hâzırız çünkü arzı ifsâda;
onda sulh ü sükûnu ihlâle,
hakkı iptale, halkı izlâle,
adli imhâya, zulmü icâda!
(...)
Yeter artık yeter tefâhürler,
hod-be-hod ettiğim tezâhürler!
istikânet tarîkidir eslem.
Nefs-i hodbîni kahr u kal' ettim!
O şeh-i sahtekârı hal' ettim!
Ân-ı vâhidde göçtü bir âlem.

Tahtgâhım bugün bu peygule.
Hakka şükr eylemekse üşgule.
Münzevi, hem de hâne-berdûşum.
Gazabım geçti; sâkinim şimdi.
–Yok canım, ben latîfe ettimdi.
Mest idim önce, şimdi bî-hûşum!

Yıllar var ki yazmadım bir şey,
Olaylar işlemekte art arda,
Yeter insan kanıyla yazmak için!
Yiyecek sanki bir köpek ölüsü,
olmuşum bir hayvandan vahşi,
Türlü türlü kudurmak, azmak için!
(...)
Sanmayın yer katında bir bodrum;
açmışım gökyüzünde bir uçurum,
ki içinde ben varım ancak!
Anlayan kimse var mı hatırda?
Ben eminim ki zamanımızda
Yazdığım şeyler anlaşılmayacak.
(...)
Bulmuşum teselli bu yolda.
Ne mutluluk ki yaşlılığımda

gece gündüz içenim ben!
Bugün oldumsa ünlü, deneyimli (bir adam),
değilim şimdilik elden ayaktan düşmüş,
karlar altında ilkbaharım ben!
(...)
Volkan ağzında her biten çiçeğim;
yıldırım yağdırır ateşböceğim;
lale bahçesi kıldım bir ağılı.
Hani ya nerde böyle yaşlılık!
Ya gençlikte var mı devamlılık?
Dağlıyım ben, fakat yanardağlı!
(...)
Görmeyenler yüzümle gözlerimi,
okurken benim bu sözlerimi,
ne kadar genç imiş yazan derler.
Anlayanlarsa (benim) içyüzümü,
halka ilan için kimliğimi,
okut Allah için ezan derler!
(...)
Sanırlar ki biz yok olmadayız;
belki biz yok değil, çok olmadayız,
hazırız çünkü ortalığı karıştırmaya;
onda barış ve dinginliği bozmaya,
hakkı geçersiz kılmaya, halkı alçaltmaya,
adaleti yok etmeye, zulmü icat etmeye!
(...)
Yeter artık, yeter övünmeler,
kendi kendime yaptığım gösterişler!
doğruluk yoludur en sağlam olan.
Bencil benliğimi kahr edip kökünden kopardım!
O sahtekâr şahı tahtından indirdim!
Bir anda göçtü bir âlem.
(...)
Sarayım bugün bu köşe (şimdi),
Hakka şükretmekse, işim gücüm.
Münzevi, hem de avareyim.
Öfkem geçti; sakinim şimdi.
–Yok canım, ben şaka ettimdi;
Mest idim önce, şimdi sersemim!

Türklük Mecmuası, no. 2, 1 Mayıs 1939, s. 100-109.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 341-350.

161

1928, İstanbul

Karlar altında nevbahâr...

Hamid’in yaşlılığını en iyi tarif eden mısraydı bu...

Hamid'in ünlü kadife koltuğu, başucunda oğlunun fotoğrafı ile Aşiyan Müzesi'nde sergileniyor.

Yaşadığı yalılardan, konaklardan sonra ona bodrum gibi gelen evlerine o günlerde ziyarete gelen Hıfzı Tevfik, "Yeni şiirleriniz var mı?" diye sorunca, içeri odadan Lüsyen'in iki ayakkabı kutusu içinde getirdiği

kâğıtların en üstündekini çekip “Gazub Bir Şair”i göstermişti Abdülhak Hamid...

Sonra da her vakit oturduğu, arkası yüksek, yumuşak kadife koltuğunda belini doğrultmuş, defterini yandan vuran ışığa, gözlerini de elindeki deftere yaklaştırarak tane tane okumuştu şiiri...

Şiirin sonundaki *“Mest idim önce, şimdi bî-hûşum!”* mısrasını ezberden okuduktan sonra yazdığının doğruluğunu fiilen göstermek ister gibi başını koltuğuna dayayıp gözlerini kapamıştı.

Hıfzı Tevfik, dizelerin ahengi, ulviyeti, samimiyeti karşısında hayrete düşmüş, günlerce tesiri altında kalmıştı.

İsmail Habib de öyle...

Aynı şiir, Şair’in doğum gününde Boğaziçi Lisesi’nde yapılan kutlamada İsmail Müştak tarafından davetlilere okunmuş ve heyecan uyandırmıştı.

“Gazub Bir Şair” sahiciliğini sadeliğinden alan içten bir serzenişti aslında...

Yazdığı şeyler anlaşılmaz olduğunda bir apartmanın inzivasına çekilmiş bir şairin feveranı...

Yok olduğu zannedilen, ama şiiriyle bu zanna direnen bir ihtiyarın mevcudiyet ilanı...

Gururu incinmiş, içi öfke dolmuş, zamanla harı sönmüş bir yanardağın isyanı...

Halbuki ne nesil onun nesliydi; ne nesir onun nesri...

Bunu görerek yeryüzündeki bodrumunu gökyüzünde uçuruma dönüştürüyor, açtığı ebediyet kapısından firar ediyordu.

Bir mısra ile hem düştüğü bodruma sığmayacağını ilan ediyor hem zihnindeki uçurumun en dibinde olduğunu ima ediyordu.

İstibdat’ta sefir, Meşrutiyet’te reis olmuş, ömrü boyunca el üstünde tutulmuş, her daim hayranlık duyulmuş, ebediyen genç kalacağı farz olunmuş bir mağrur için çocukluğundan beri oturduğu yaldızlı tahttan aniden indirilmek, mahrumiyetin, ihmalin, ihtiyarlığın zindanına atılıvermek, hep iken hiçe sevk edilmek, finallerin en zalimiydi.

Buna isyan ediyor ve ancak gazabını mısralara akıttıktan sonra sakinleşiyordu.

Maçka Palas'ta Hamidler, meşhur Keçecizade İzzet Fuad Paşa ile komşuydu.

Sadrazam Mehmed Fuad Paşa'nın torunu olan İzzet Fuad Paşa hoşsohbet bir askerdi. O da uzun itibar senelerinin ardından nisyana terk edilmişti.

Biri şiir ve diplomaside, diğeri askerî bürokraside iz bırakmış bu iki isim, sık sık buluşup kendilerini bu bodruma süpüren yeni devri konuşuyorlardı.

Nasıl olup da o yaldızlı mazinin kalabalığı dağılmış, yerini halihazırdaki yalnızlığa bırakmıştı?

İzzet Fuad Paşa, bu soruyu dedesi Mehmed Fuad Paşa'nın nükteli cevabıyla karşılardı.

Sadrazam Mehmed Fuad Paşa, "Gerçek dostlarınız kimlerdir?" sorusuna şu karşılığı vermişti:

"Şimdi iktidardayım; bilemem."

İktidarını kaybetmiş Hamid, şimdi yüzleştiği tenhalıkta, gerçek dostlarını bilecek, onları kıymetlendirecek mevkideydi.

"Gazub Bir Şair"in feryadı, tıpkı bir zamanlar "Mevki Viyana"da olduğu gibi, gerçek dostları, edebiyatçıları harekete geçirmeye yetti.

Öyle ki Hamid'in makberi olacağı sanılan bu küçük daire, kısa zamanda edebiyatçıların mabedi haline geldi.

Genellikle "kabul günü" sayılan çarşambaları Maçka Palas'ta buluşur oldular. Gelenler, karşılarında korktukları gibi harap bir şair değil, hayata dönmüş; moralli, dinç bir kazazede buldular. O derbeder Hamid, Lüsyen'in gelmesiyle düzenli bir hayata, neşeye, zindeliğe, ahenge, bakıma kavuşmuştu.

İkili konuklarını neşeyle karşılardı.

İbnülemin Mahmud Kemal, tarihçi İsmail Hâmi Danişmend ile eşi Nazan Hanım, Mithat Cemal, Şükûfe Nihal, Samipaşazade Sezai, Florinalı Nâzım, Ahmed Reşid, İsmail Habib, Fazıl Ahmed, Necip Fazıl, Halit Ziya, Cenab Şahabeddin, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Yunus Razi, Ali Ekrem, bestekâr Leyla Hanım, Übeydullah Efendi evin müdavimleri arasındaydı.

Oturma düzeni önceden belliydi:

Mesela Halit Ziya ile Cenab Şahabeddin, Hamid'e en yakın koltuklarda otururlardı. Faruk Nafiz, Necip Fazıl gibi gençler kapıya yakın köşelerdeki iskemlelerde ağırlanırdı. Ama İbnülemin Mahmud Kemal Bey gelirse o, Hamid'in hemen karşısındaki en itibarlı koltuğa buyur edilirdi. Buna rağmen Hamid, bu sohbette gençlerin bulunmasını çok arzu eder, özellikle o vakit henüz yirmilerinde olan Necip Fazıl gelmezse, "O gelmeyince içim sıkılıyor," diye dertlenirdi.

Hamid çok konuşmaz, ziyaretçilerini dinler, neşeliyse kısa nüktelerle karşılık verirdi. Siyasete bulaşmaz, ona ihtiyarlığını hatırlatacak hatıralardan hoşlanmaz, sadece laf edebiyattan açılınca canlanır, keyfi yerindeyse son şiirlerinden okur ya da bir misafirine okuturdu.

Abdülhak Hamid ve eşi Lüsyen.

O arada Lüsyen, misafirlere bizzat yaptığı kekleri ikram eder, evdeki erkek hizmetçi de çay servisi yapardı. Herkese en fazla iki çay verilirken sadece İbnülemin'e üçüncü çay da verilir, ayrıca porselen çay fincanıyla kahve ikram edilirdi. Samipaşazade Sezai'ye ise önce kahve, sonra çay verilirdi. O, erkek elinden bir şey almadığından çayını Lüsyen getirirdi.

Sezai Bey ayrılırken Lüsyen'in onun koluna girmesi ve kapıya kadar geçirmesi âdettendi. Bu da, diğer davetlilere uygulanmayan bir istisna idi.

Davetliler gittikten sonra yine Lüsyen'le baş başa kalıyor, bazı akşamlar Maçka'da yürüyüşe çıkıyor, geceleri ise satranç veya briç oynuyorlardı.

"Gazub Bir Şair"in elemle yazdığı gibi:

Bu, bir maslahattır[*]*, olunmaz idare...*
O halde ne çare,
ya satranç veyahut,
o mâhud
briç.
Demek önce hep
sonra hiç,
hiç,
hiç...

Bu hiçlerden olsun geleydi gınâ..
Düşündüm.
Pekâlâ dedim
ben buna...

***** Meseledir.

162

1928, İstanbul

Hamid, edebiyat dergilerine sadeleşmiş bir dille eski coşkusu olmayan, feri sönmüş şiirler yazıyor, bir yandan da "Hatıralar"ından sonra "Eserlerimi Nasıl Yazdım" başlıklı bir makale ile adeta bir bilanço hazırlıyordu.

Bu arada emekli maaşıyla geçiniyorlardı.

1928 yılında Gazi için çıkarılacak "Türk'ün Altın Kitabı" adlı iltifatname için Hamid'den de bir şiir istediler.

"Gazi" başlıklı bir şiir yazdı:

Bakıyye-i vatan onun vedia-ı celâlidir,
alâim-i zafer onun dehâsının zülâlidir.
Semâda gördüğün hilâl zemine bir işâreti.
Zemine ya zamaneye tenevvürün beşâreti:
Ziyâ-yı Mustafa Kemal!

Vatandan geri kalan, onun yüceliğinin emanetidir
Zafer alametleri, onun dehasının hoş gördükleridir.
Gökte gördüğün hilal yere bir işareti.
Yere ya da zamanın insanlarına aydınlanma müjdesi:
Mustafa Kemal ışığı!

Bu mısralarda diğer şiirlerinin samimiyet ve içtenliğinden ziyade, sipariş üzerine yazılmışlığın aleladeliği seziliyordu.

Yine de “Gazi”, Hamid’e yeni kapılar açtı.

Şiirin yayımlanmasından bir ay sonra Hamid, Dolmabahçe Sarayı’nda Gazi tarafından kabul edildi.

Bu dördüncü görüşmede İstanbul’dan mebus olma teklifi aldı.

Gururla kabul etti.

Henüz çok partili seçim yoktu; o yüzden teklif almak, seçilmek demekti.

Nitekim Hamid, 1929’daki ara seçimle “İstanbul saylavı” olarak Meclis’e girdi.

Osmanlı’dan sonra Cumhuriyet’te de mebus seçilmiş, itibarı iade edilmişti.

O şimdi genç Cumhuriyet’in şair-milletvekiliydi.

Hamid’in 3. ve 4. devre TBMM mebus hüviyetleri. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

163

1929, İstanbul

Haziran 1929 tarihli *Resimli Ay* dergisinde “Putları Yıkıyoruz!” başlıklı bir kampanya başlatıldı.

Fikir, dergide, “*her gün / iki liraya / 2000 kötü satır okumaya mecbur olan adam*”dan, yani musahhih* Nâzım Hikmet’ten çıkmıştı.

Resimli Ay’ın, “Eserlerinizi nasıl yazarsınız?” anketine ünlü yazarların verdiği cevaplara kızmıştı Nâzım....

Verilen karşılıkları okurken hemen karşısındaki masada oturan Sabiha Sertel’e, “Bunların hangisi milli edip?” diye sormuştu. “Kimi tek konu olarak dış âlemi biliyor; kimi içinde yaşadığı burjuva çevresinin çürük tiplerini işliyor. Bu memlekette halk yok mu, işçi, köylü yok mu? Gerçekleri görmek istemiyorlar. Bu putları yıkmak lazım.”

Derginin sahibi Zekeriya Sertel de bu fikre katılınca bir yazı serisi başladı.

Dergiye göre serinin amacı, “kendimize put yapıp taptığımız kimseler üzerindeki mukaddes örtüyü kaldırmak ve Türk gençlerini yanlış putlara tapmaktan kurtarmak”tı.

Kampanyanın ilk hedefi “Şair-i Âzam” Abdülhak Hamid’di.

“Putları Yıkıyoruz, No: 1, Abdülhak Hamid” başlıklı yazının girişine, Şair’in çalışma masasında çekilmiş bir fotoğrafı, üzeri kırmızı çarpı işaretiyle konmuştu.

Altında, Nâzım Hikmet’in kaleminden çıkıp imzasız yayımlanan şu satırlar vardı:

“Dâhi-i Âzam’ın en kuvvetli yazısını başka bir dile çevirin, bakın nasıl sırıtır. Başka bir dile değil, hatta bugün konuştuğumuz Türkçeye tercüme edin; bakın Dâhi’nin dehası nasıl sabun köpüğü gibi dağılıveriyor.

“Abdülhak Hamid Beyefendi Dâhi-i Âzam değildir.

“Âzam’ı bir tarafa bırakalım, dâhi olma özelliğine bile sahip değildir.

“Dünyanın dâhileri arasında Şekspir [**], Korney [***], Rasin [****] varken, onların sesini taklit eden, fakat bu sese yeni bir nota olsun ilave edemeyen Abdülhak Hamid Beyfendi yoktur.

“Eğer Hamid Bey, içinde vaktiyle yaşadığı toplumsal dönüşüm devresinin Şark’a, Osmanlı İmparatorluğu’na has özelliklerini evrensel bir dille ifade edebilmiş olsaydı ve bunu o zamana kadar yapılanlardan daha başarıyla yapabilseydi, dâhiler galerisinde bu isimde bir Osmanlı sanatkârı bulunabilirdi. Halbuki o, bunu yapamadı.

“Hamid Bey, devri için yeni, kuvvetli bir Osmanlı şairidir; işte o kadar...”

Hamid’den sonra yıkılacak putlar listesinde Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Ahmed Haşim, Halit Ziya, Yakup Kadri gibi devrin devleri vardı.

Nâzım, hepsini birer birer tahtlarından indirmeye, edebiyat alanını yenilerin önünü tıkayan engellerden temizlemeye ant içmiş gibiydi.

Mensup olduğu milletin lisanında bir dönüm noktası teşkil etmeyen, o milletin büyük mücadelelerinin sesini duyuramayan, vaktiyle sarayın, hükümetin parasıyla, sırma yakalılara yalakalık ve uşaklıkla geçinen burjuva edebiyatçıları teşhir edecekti.

“Millî şair” sayılan Mehmet Emin’i, “Türkçe yazmamakla, istibdada karşı susmakla suçluyor; Tevfik Fikret’e “küçük burjuva münevveri” diyor; Hamdullah Suphi’yi “zilli bir bebek” diye aşağılıyor; Yakup Kadri için “Karamaça Beyi” yazıyordu.

Kampanya, beklendiği gibi edebiyat âleminde büyük infial ve tartışma yarattı.

Hamdullah Suphi, küfürle karışık bir cevap verdi.

Yakup Kadri kampanyayı, “harp yıllarında samanla karışık hamur yiyen neslin dejenere olması”yla açıkladı.

İkdam, putları yıkma maskesi altında komünizm propagandası yapıldığını yazdı.

Akşam, konuyla ilgili bir ankete başladı.

Resimli Ay, hem milliyetçi gazetelerde yayımlanan karşı makaleler hem de derginin önünde yapılan gösterilerle protesto edildi. Hatta bir grup öfkeli üniversiteli, derginin sahibi Sertel'in ofisini bastı.

Sertel, onları sakinleştirirken, "Ortada komünizm meselesi yoktur; eski ile yeninin mücadelesi vardır," dedi.

Hamid, yıkılacak putlar listesinde bir numaradaydı. Ve ilk balyozu, genç neslin en iddialı kalemi vurmuştu.

Ne garip! O da vaktiyle, kendinden önceki "mumyalar"ı yıkarak gelmişti.

Bugünün balyozlanan "put"larından Yakup Kadri, o günlerde Hamid için ne demişti:

"Ey mumyalar, kalkınız; sizin çürüdüğünüz bu mahzenin içinde yeni bir adam doğdu. Açın kapıları, kaldırın şu ağır kapağı; yeni adam, bütün cihan önünde sizin trajedinizi tek başına oynayacak."

"Yeni adam" o günden sonra hep hürmetle omuzlara alınmış, nadiren eleştirildiğinde de kendisi aldırmamış, olgunlukla susmuş, hatta bazen hak verir görünmüştü.

Eskimeden önce o da "eski"nin hücumuna uğramış, ancak mecbur kaldığında öfkesini, manidar bir beyit ile ifade etmişti:

Yayımı asmadan evvelce ben attım okumu,
Bunu inkâr ediyorlarsa yesinler şairin b.....u

Bir başka seferinde, bir şiirinde kullandığı "nâkâfi" kelimesinin dil kurallarına uygun olmadığını yazan Muallim Naci'yi alaya almak için "Nâ-kâfi" diye bir şiir yazmıştı:

Evet, tarz-ı kadîm-i şi'ri bozduk, herc ü merc ettik,
Nedir şi'r-i hakîki safha-ı irfâna dercettik.
Bu yolda nakd-i vakti cem'-i kuvvet birle harcettik,
Bize gelmişti zirâ meslek-i ecdâd, nâ-kâfi.

Evet, eski tarz şiiri bozduk, altüst ettik,
Nedir gerçek şiir, kültür safhasına yazdık.
Bu yolda vakit nakdini kuvvet toplayarak harcadık
Bize yetersiz gelmişti çünkü, ataların tuttuğu yol.

"Kadîm şiir" tarzını bozup altüst etmekle suçlanıyorlardı; çünkü şiirin ataları, onlara yetmiyordu.

İlerlemenin kanunuydu bu:

Bir devrin putlarını yıkıp çığır açan şair, zamanla kurduğu devrin sembolü halinde putlaşıyor ve onun putunu da, bayrağı kendisinden devralan yenilikçi bir başka şair yıkıyordu.

Benzerlikleri çoktu:

Serbest nazmı ilk kez Nâzım'ın tatbik ettiği söyleniyor, bazıları ise Hamid'in *Nesteren*'de kullandığı serbest nazma yakın hece veznini hatırlatıyordu.

İkisi de eserlerinde konuşma lisanına dönmüş, bir hikâyeci edasına bürünmüştü.

Şimdi genç olanı, yaşlıyı "yıkılması gereken bir put" olarak görüyordu.

Üstelik o genç, Hamid'inkinden çok farklı, herkesin anlayacağı bir dille ve keskin bir kalemle yazıyordu:

Kalbimizin ensesinde kıvrılan
yağlı, uzun saçlarımız yok.
güle, bülbüle, ruha, mehtaba, falan filan
karnımız tok.
Ve şimdilik
gönül işlerine vermiyoruz metelik...

Diğer "put"lar öfkeyle ayağa kalkarken herkes, "Şair-i Âzam"ın ne tepki vereceğini merak ediyordu.

Hamid, herkesi şaşırtan ama kendisine yaraşan bir hamle yaptı:

Nâzım'ı bir müddet sonra evine yemeğe davet etti.

Şimdi şaşırma, bocalama sırası Nâzım'daydı.

Efsaneye göre tam da o aralar bir gece kapısını çalan Kadıköy Karakolu'ndan bir polis, uyku sersemi Nâzım'a, "Cumhurreisi

Hazretleri'nin Dolmabahçe Sarayı'nda kendisini beklediğini," söylemiş ve hemen giyinmesini istemişti.

Çünkü o gece, huzurda açılan şiir sohbetinde Nâzım'ın adı, "asrın en büyük şairi" olarak anılmış, Gazi de bu genç şairi merak edip sofrasına çağırmıştı.

Lakin Nâzım muhalifti. İçerden yeni çıktığı ve yeniden girme ihtimali kuvvetli olduğu halde bu tür emrivakilere boyun eğmekten hoşlanmazdı.

Gelen polise, "Paşa'ya benden selam söyleyin," demişti: "Ben Deniz Kızı Eftalya değilim."

Söylenene bakılırsa bu tersleme Dolmabahçe'ye ulaştığında Gazi sinirlenmemiş, tersine, "Aferin çocuğa! İşte şair böyle olur," diye takdir beyan etmişti.

Nâzım'ın cesur itirazının efsane gibi dillerde gezdiği günlerde Hamid'den gelen yemek daveti yeni bir ret cevabıyla karşılaşacak sanıldı.

Ama Nâzım bu kez farklı tepki verdi:

"Mustafa Kemal'in davetini kabul etmedim. Ama bir şairinkini reddedemem," dedi.

Ve Maçka Palas'a gelip Hamidlere misafir oldu.

Kendisini kapıda Lüsyen karşıladı. Onu önce salona, sonra itina ile hazırladığı sofraya buyur etti.

Gidenle gelenin tarihî buluşmasıydı bu...

Hamid, kendisine kafa tutan kabiliyetli gence anlayışla yaklaştı, "Putları kırmakta haklısınız," dedi.

"Ben de edebiyat hayatına atıldığım zaman sizin gibi putlara savaş açmıştım. Divan edebiyatını yıktık; Tanzimat edebiyatını getirdik. Türk edebiyatında yeni hamleler yaptık. Biz onları yıktık; siz de bizi yıkacaksınız."

Nâzım hayretler içindeydi.

Hamid ona yazmakta olduğu büyük piyesten parçalar okudu. Ama daha da etkileyici bir jest sıradaydı:

Nâzım'ın bir şiirini ezberden okudu.

Nâzım, ezberinde Hamid'in tek şiirinin bile olmamasından utandı.

Karşısındaki adamın, devrilmesi gereken bir put değil, açık fikirli bir devrimci olduğuna inandı.

Dönüşte merakla bekleyen arkadaşlarına, “Hamid büyük adam,” dedi:

“Burjuva... ama büyük şair. Uzun boylu olduğu için redingotla adeta bir İngiliz lorduna benziyordu. Hele gözündeki monoklü ha düştü ha düşecek diye ödüm patlıyordu. Beni mükemmel bir salona götürdüler. Avizeler XIV. Lui[*****] stili bir salon takımı... Kendimi sarayda sanıyordum. Bir sofra... Bir sofra... Londra’dan getirtilmiş İskoç viskileri, çeşitli içkiler... Masanın bir ucundan öbür ucuna kadar çeşitli mezeler... Ben sofrada mahcup bir çocuk gibiydim. Abdülhak Hamid sanat sohbeti açtı. Sanat tarihini, çeşitli edebiyat mekteplerini, şiirde, edebiyatta, tiyatroda meydana gelen değişmeleri öyle bir anlattı ki, karşısında cehaletimi hissettim. Fakat ben de ona, onun bilmediklerini, realist sanatı anlattım. Büyük bir ilgiyle dinledi. Toleransına hayran oldum. Oysa ben çetin tartışmalar yapacağız sanmıştım.”

Hamid, hiç eskimeyen yenilikçiliği ile en yenilerden dahi yeni olmayı, her dem taze kalmayı başarmıştı.

27 yaşındaki Nâzım, ayrılırken hürmetle Hamid’in elini öptü. Öpmekle kalmadı, *Akşam*’da Orhan Selim imzasıyla “Öptüğüm El” başlıklı bir yazıda, “Hamid’i şimdi anlamaya başlıyorum. Onun yürek derisini yüzerek bu sert kabuğun içinde tutuşan alevle gözlerim yeni yeni kamaşıyor,” diye yazdı. Onu putlaştıranları eleştirmeye devam ederken, “Sona eren bir akşamın eşiğinde güneşlerin kızıllığı vurmuş bir kaya parçası gibi dimdik duran bu büyük delikanlı”dan, “bu ak saçlı büyük usta”dan adeta özür diledi.

***** Düzeltmen.

****** Shakespeare.

******* Corneille.

******** Racine.

********* XIV. Louis.

164

Oda loş... Ak saçlı kocamış ozan, içine bir çocuk gibi gömüldüğü geniş, büyük koltukta oturuyor. Lambanın ışığı, omuzlarını yalayarak, koltuğun üstünde duran sağ elini aydınlatmış. Mistisizmi seven bir yazıcı olsaydım derdim ki:

Bu el, Ortaçağ boyacılarının karanlık kilise duvarlarına çizdikleri, başlarının çevresi ışıklı İsa erenlerinin yüzlerine benziyor. Bu benzetiş, belki de bu elin çok ağrı, çok acı çekmişliğinden yana yakışık alırdı. Yoksa bu kocamış ozan elinin ağrı, acı içinde yaratmasından gelen çizgilerini, başının çevresi ışıklı bir İsa ereninin küskün, sarı yüzünde bulmazsınız.

Erenler, varlığını sandıkları bir yaratanın kısır gölgeleridirler; bu el: Yaratandır. Ölü, kımıldanmaz, sağır sözlerin yığını içinde dolaşarak, onlara dokunarak, onları canlandıran, boyayan, onlardan en işitilmemiş sesleri çıkaran biricik “tanrı-adam”ın elidir bu... Erimiş bakır gibi kızgın, kaynar duyguları sözlerin potaları içine akıta akıta yanarak yontulmuş, incelmiş bir el!

Oda loş... Ak saçlı ozan, içine bir çocuk gibi gömüldüğü geniş koltuğun kolu üstüne sağ elini bırakmış. Lambanın ışığı omuzlarını yalayarak yerle göğün bu en güzel verimini, kocamış ozanın elini aydınlatıyor. Ben ki el öpmemişim, eğildim, öptüm bu eli...

Yaratanın yaratanını, kendi kendimi öpmüş gibi oldum.

Orhan Selim

165

27 Nisan 1930, Ankara

Ankara’da Türk Ocakları’nın altıncı kurultayı toplanacaktı.

Çalışmaları Gazi de izlemeye gelecekti.

Yeni mebus Abdülhak Hamid ve eşi Lüsyen de davetliydiler.

Lüsyen, seneler önce evlerini kiralamak niyetiyle geldiğinde bir kez tanışıp hayran kaldığı büyük kahramanla bu sefer bambaşka bir ortamda karşılaşacağı için heyecan içindeydi.

Kurultayı izlediler.

Türk Ocakları’nın Genel Başkanı Hamdullah Suphi’ nin konuşmasını dinlediler.

Törenden sonra Gazi, Hamid ve Lüsyen’i sohbete çağırdı.

Şair, eşini Cumhurreisi’ne gururla takdim etti.

Lüsyen heyecandan titreyerek sıktı Mustafa Kemal Paşa’nın elini...

İçki servisi ve diğer davetlilerin de katılımıyla sohbet genişledi.

Hamid, iki hafta evvel Dâr-ül-bedâyi sanatkârlarının Çiftlik’te Gazi tarafından ağırlandıklarını işitmişti. Gazi orada elini öpmek isteyen tiyatro oyuncularına müsaade etmemiş, “Biz hepimiz mebus olabiliriz, vekil olabiliriz, hatta reisicumhur olabiliriz; ama sanatkâr olamayız. Böyle olunca sanatkâr el öpmez, sanatkârın eli öpülür,” demişti.

Hamid, bu yüce gönüllülükten ötürü Gazi’ye takdir ve şükranlarını sundu.

Sonra kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan Yeni Belediye Kanunu’ndan açıldı söz... Afet Hanım, Türkiye’de kadın haklarının Avrupa’ya nispetle nasıl büyük ilerleme kaydettiğini anlattı.

Gazi, Türk kadınlarının kültürünün yükseltilmesi, onlara erkeklerle eşit haklar tanınması konusunda daha çok çalışılması gerektiğini söyledi.

Tam bu noktada Hamid lafa girdi.

Diğer davetli eşlerinin yanında Lüsyen'i göstererek, "Efendimiz," dedi, "Lüsyen cariyeniz, bu bakımdan Türk kadınlığının mükemmel bir örneğidir. Bu çeşit mevzularda kendisinden çok faydalanılabilir."

Eşiyle iftihar ediyor, Gazi'nin de Türklüğe gönül vermiş bu özel kadını takdir etmesini bekliyordu.

O arada, "Var mıdır Türkler arasında böyle hanım?" sözünü de ağzından kaçırdı.

Hamid'in ecnebi eşini yüceltmek için Türk kadınını aşağılaması, Gazi'nin affetmeyeceği bir hataydı.

O ana kadar büyük bir incelikle davetlilere iltifatlar etmiş iken son işittikleri karşısında birdenbire gözleri şimşeklendi.

Onu yakından tanıyanlar, kopacak fırtınanın habercisi olan serinliği hissettiler.

Cumhurreisi, kızdığında lafa girerken kullandığı hitapla Hamid'e, "Beyefendi," diye seslendi.

"Estağfurullah Gazi Hazretleri, bana 'Beyefendi' demeyiniz," dedi Hamid...

"Ya ne diyeyim?"

"Sadece adam deyiniz."

"İşte onu diyemediğim için 'Beyefendi' diyorum ya..."

Hava buz kesti.

Herkes sustu.

Tabiat gazap kussa ancak böyle bir hayret ve bozguna yol açardı.

Ama bitmemişti. Gazi, Lüsyen'i göstererek, "Bu mu Türk kadınlığının timsali olan kadın?" diye gürledi:

"Bu hanım, asla Türk kadınlığına örnek olamaz."

Lüsyen ne olduğunu anlamaya çalışan bir şaşkınlıkla bakakalırken Hamid, ezik ve bitik bir halde koltuğuna yığıldı.

Durumun vahametini fark eden Hamdullah Suphi, hemen Şair'in koluna girdi; onu bitişikteki odaya taşıdı.

Senelerce sabırla inşa ettiği kâinat başına çökmüştü.

Gazi'nin gözüne girmek niyetiyle eşini vitrine koymuş, ancak Lüsyen'e atılan taş, onu devirip Hamid'i en hassas yerinden, yüreğinden vurmuştu.

Yeniden ayağa kalkması zor oldu.

Birer harabe halinde Türk Ocağı binasından ayrılırken bu öfkenin sebebini çözmeye çalıştılar.

Hamid ki Meclis'e sık gelmediği hatırlatıldığında, "Millet Meclisi'nin eleştirisiz celselerine, Gazi'nin her şey konuşulan sofralarını tercih ederim," demişti.

Şimdi huzurda, ağır bir eleştirinin hedefi oluyordu.

Onca iltifat şiiri, bunca güzellemenin ardından, küçük düşüren bu muamele neden olabilirdi?

Gazi, daha beş sene evvel köşkünde ağırlayıp şairane dehasını övdüğü Şair'i ve eşini neden herkesin içinde küçük düşürmüştü?

"Cariyeniz" takdiminin, yepyeni haklarla donattığı "yeni kadın"a hiç yaraşmamasından mı?

Lüsyen'in İstanbul'daki gönül maceralarına dair dedikoduların kızgınlığından mı?

Yeni bir toplum hamlesinde, dört sene evvel kabul edilen Medeni Kanun, çiftlere nikâh mecburiyeti getirdiği halde onlar nikâhsız yaşadıkları için mi?

Belki hepsi birden...

Bastıkları toprağın, zelzele yemiş gibi topuklarının altında sarsılışını hissederek ayrıldılar Başkent'ten...

İstanbul'a dönüşte ilk yapacakları iş, medeni nikâh için resmî makamlara müracaat etmek olacaktı.

166

31 Temmuz 1930, İstanbul

31 Temmuz 1930 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin birinci sayfasındaki haber “Abdülhak Hamid Bey, Lüsyen Hanım’la evleniyor” başlığını taşıyordu.

Gazetenin muhabiri, Üstad ile eşini Çamlıca’daki köşklerinde ziyaret etmiş ve günlerdir İstanbul’da dolaşan haberin aslı olup olmadığını sormuştu.

Habere göre Hamid, “Bu da nereden çıktı; biz senelerden beri evliyiz,” demişti.

YEDİNCİ SENE — № 2238

YUNUS NADİ

PERŞEMBE 31 TEMMUZ 1930

ABONE ŞERAİTİ

Cumhuriyet

Nüshası her yerde 5 Kuruştur

İsmet Pş.nın Gazi Hz. İle Mülâkat

Plân ve program

Başvekilin seyahati

İsmet Pş. Hz. İzmit'ten Yalova'ya geçtiler!

Gazi Hz. İsmet Paşayı mütehassirane karşılamıştır. İsmet Pş. Yalova'da 15 gün kalacaktır

Abdülhak Hâmit Bey Lüsyen H. la evleniyor

Lüsyen H. diyor ki: "Senelerdenberi ruhlarımız yekdiğerini sevdi, şimdi nikâh denilen merasimi yapacağız„

5 inci sahifemiz: Çocuk sahifesi

Halbuki değillerdi.

Muhtemelen Gazi'nin azarlamasından sonra, Medeni Kanun gereği ve Hamid'in mirasına dair muameleyi kolaylaştırmak için ikinci kez nikâha ihtiyaç duymuşlardı.

Şair-i Âzam'dan haberi doğrulatamayan muhabir, Lüsyen Hanım'a yönelmiş ve şu cevabı almıştı:

"1912 senesinde Brüksel'de başlayan dostluğumuz, bugün bu saate kadar hemen aynı şekilde devam etti. Ruhlarımız yekdiğerini sevdi; kalplerimiz birbirimiz için her gün biraz daha samimiyetle çarpıyor. Şimdi uzun senelerin bize bahşettiği bir hakla âdet yerini bulsun diye belediyeye her hususta beraber olduğumuzu kaydettirdik. Bu bizim en tabii hakkımız değil mi?"

Gazetenin ertesi günkü birinci sayfasında Hamid ve Lüsyen'i nikâh masasında, ellerini açmış dua eden nikâh memuru huzurunda resmeden bir

karikatür yayımlandı. Altında Abdülhak Hamid'in bir sözü vardı:

"Rüya değil bu, aynile vaki!"

Birbirleriyle üçüncü evlenişleriydi bu.

Biri Londra'da...

İkincisi İstanbul'da Fuad Paşa Türbesi'nde...

Ve şimdi yine İstanbul'da nikâh dairesinde...

Hamid, altıncı evliliğini, üçüncü kez Lüsyen'le yapıyordu.

Lüsyen dördüncüsünü, üçüncü kez Hamid ile...

Çok değil, bir ay sonra, 8 Ağustos Cuma günü, Deniz Yolları İdaresi'nin Büyük Otel'de verdiği baloya davet edildiler.

Balonun şeref konuğu Gazi Hazretleri idi.

Davet, öfkenin dindiğine işaretti.

Yeniden buluştular.

Cumhurreisi, bir ay evvelki "Türk kadını" tartışması hiç yaşanmamış gibi sıcak ve samimi davrandı.

Müzik başladı.

Gazi, Lüsyen’i dansa kaldırdı.

Bu dans, adeta gecikmiş bir nikâhın hediyesiydi.

Uçuşan ayak parmaklarıyla, diğer davetlilerin kıskanan bakışları altında, son buluşmanın kötü hatırasını sildiler.

On sekiz yaşında iken Türk sefirine tutulup onun peşinden hiç bilmediği bir diyara yerleşen güzel Valon kızı, şimdi vatan bildiği ülkenin Cumhurreisi’nin kollarında dans ediyordu.

Gazi’nin hiddetiyle bir batağa saplanmış gibi görünen yolları, yine Gazi’nin affıyla yeniden çiçeklenmişti.

Zaten müşterek hayatları da böyle meddücezirlerden ibaret değil miydi?

167

Müşterek hayatımız, birçok çelişik unsurdan oluşmuştur. Uzun ve sabır isteyen gayretler sayesinde bir neticeye vardık:

Birbirimizi anlamak neticesine...

Bu suretle her birimizin yetenek ve kusurlarımızın birbirine uyumu ve belki bunların iç içe geçmesidir ki, esaslı faziletlerimizdir. Birlikte hülyalarımızın arkasından koşmak, bir tür silah arkadaşlığı sayılır. Hepimiz bu arkadaşlığın kıymetini biliriz.

Bunca yıl bazen çiçekli ve ekseriye inişli yokuşlu dar yollarda yürüyüş, yorucu parkurlar, acıklı ayrılıklar, ümitsiz teşebbüsler, mesut günler...

Bütün bunlar çöle serpilmiş vahalar ve seraplar gibi hayatımıza serpilmiştir.

Yavaş yavaş aramızdaki muhabbet abidesi, harabelerin üzerinde yükseldi. Sebatla, heyecan ve aşkla taşlarını teker teker koyarak evimizi yaptık.

Mucize kabilinden tekrar kurulan bu çatının altında, Abdülhak Hamid, bu ideale susamış adam, her zaman kendisini meşgul etmiş olan meseleleri, eşyanın büyük sırrını tekrar ele almaktan ve tahlil etmekten zevk duyduğu eserler serisini yazıyor:

Cünûn-ı Aşk, Yabancı Dostlar, İlhan, Tarhan, Tayflar Geçidi, Ruhlar, Arzîler...

O, bir muazzam kanat darbesiyle yükseliyor; biz de onunla beraber, erişilmesi neredeyse imkânsız irtifalarda süzülüyoruz; onunla beraber bu toprağa mensup olmayan ışıkların parladığı korkunç sema kademeleri

arasında dolaşıyoruz; onunla beraber derinliklerinden ilahî nağmelerin yükseldiği geniş ağızlı uçurumun üzerine başımız dönecek derecede eğiliyoruz; karanlıklarda parlayan bu ışıkların muammaengiz manzarası karşısında kamaşmış gözlerimizi tekrar kapıyoruz.

168

1931, İstanbul

Fırtınalarla boğuşarak aştıkları bir okyanustan nihayet bir sükût limanına varmışlardı.

Yara bere içinde, bitap, harap, lakin yine el eleydiler.

Yaşadıkları kasırgadan geriye, birbirlerine yazıp meçhul bir istikbalin koynuna bıraktıkları mektuplar kalmıştı.

Hamid’e göre bu mektuplar, “kazazede bir bağlılık macerasının destanları”ydı.

Sevda yeliyle şişen pusulasız yelkenlilerinin seyir defteri...

Abdülhak Hamid ve eşi Lüsyen.

Vardıkları sahilde, sular önce durulup sonra çekildiğinde birbirlerine yolladıkları o mektupları gömüldükleri yerlerden birer birer çıkarıp değiş tokuş ettiler, yeniden okudular; satırları harlayan hasretten elleri yandı.

Kırık bir pusulada tek satırlık bir not...

Vedalaşmanın ardından, ilk limandan çekilmiş bir telgraf...

Ayrıyken hiç tat vermeyen bir şehri paylaşma isteğiyle yollanmış bir kartpostal...

Veya buram buram vuslat özlemi kokan uzun mektuplar...

Birlikteyken susup uzakken mütemadiyen ağlayan satırlar...

Ne olacaktı şimdi bunlar?

Şair-i Âzam, yeniden okuyunca mektuplardaki ebedi hasreti ve edebî lezzeti yeniden keşfetti; kendi yazdıklarını değil, ama kendisine yazılanları,

orijinal halleriyle Fransızca olarak yayımlamayı teklif etti.

İtiraz etti Lüsyen; bu kadar özel ve şahsi evrak nasıl yayımlanırdı?

“Benim özel hayatım yok,” dedi Hamid, “senin de... Bizim böyle hayatımız olamaz. Meydanda yaşamaya mahkûmuz; evimiz bir camdan evdir. Böyle olunca da herkesin bizi aslımızdaki gibi bilmesi, tanıması daha iyi... İnsanlar bizi anlamaz veya tasvip etmezse zararı onlara yahut bize... Mademki bizi kuşatan duvarlar şeffaf, bu şeffaflık bari buğulanmasın... İstesek de istemesek de vaziyetimiz bu...”

“Bunların yayımlanması için bekleyebiliriz.”

“Neyi beklemeli?”

Kekeledi Lüsyen... Emin değildi:

“Bilmem... Değil mi? Demek istiyordum ki...”

“Kelimelerden korkma kızım. Sonrasını düşünüyorsun. Belirsiz bir zamanı... Kendin için bile olsa... Kaçamakları bırakalım, neden korkuyorsun şimdi?”

“Zehirli veya ucuz söylentilerden...”

“Ne yapsan onların önüne geçemezsin. İt ürür, kervan yürür. İş, bir kere insanları ve hadiseleri olduğu gibi kabul etmektedir. Kimi göklere çıkaracak, kimi yerin dibine batıracak tabii... Olanı biteni yerimizden ibretle seyrederiz. ‘Biz’ diyorum; iyi anlıyorsun ya; bu mektuplar yayımlandığı zaman yalnız olmamak lazım.”

Bu son ihtarda bir veda iması vardı. Anlamamış gibi sordu Lüsyen:

“Yalnız mı?”

“Sus, kederli ve ıstıraplı şeylerden bahsetmeyelim.”

“Yok edelim şu mektupları... En kestirmesi bu...”

“Katiyen. Hakkımda mevcut olacak vesikaların en güzelleri bu mektuplardır... Bunların her biri, en kısası bile doğru ve ayrıntılı bir Hamidnâmedir.”

“Evet ama mal benim...” diye tebessüm etti Lüsyen...

İtiraz etti Hamid:

“Muhatapları ben olduğuma göre benimdir de...”

“Daha beklesek...”

“Çok vaktim yok, Lüsyen!”

“Aman susun!..”

Sevdiğinin kollarına atıldı Lüsyen; biraz ağlaştılar.

Hamid, müşfik ellerini ağlayan kadının saçlarında gezdirirken, “Gamlanma,” dedi:

“Bizi bundan sonra hiçbir şey katiyen ayıramaz. Kaderimizdeki yegâne ıstırap ayrılıktı. Lütfundan dolayı Allah’a şükredelim. Artık hiç ayrılmayacağız. Ne bu dünyada, ne öbür dünyada... Üst tarafının ne önemi var.”

Lüsyen o andan itibaren, mektupları yayıma hazırlamaya girişti.

Günbegün göz nuru dökerek, acı çekerek, özenip bezenerek büyüttüğü kızını görücüye hazırlar gibiydi.

Okuduğu her satırda, yazıldığı seneye ve yere gidiyor; o devri yeniden yaşıyordu.

Hamid’in tabiriyle “camdan bir ev”e taşınmanın güçlüğü ortadaydı. Ters çıkarılmış bir kazağı boynundan tutup çevirir gibi yüreğini çırılçıplak ortaya serecekti.

Arada yazdıklarından utansa da çıkarmaya kıyamıyor, o satırları yazan kendi gençliğini hayretle inceliyor, hasret içinde çırpınan, derdini, sevgisini şimdi sararmış ak kağıtlara kazıyan o küçük kıza, olgunluğun getirdiği bir hoşgörüyle gülümsüyor, acıyor, ama her seferinde cesaretine şapka çıkarıyordu.

Abdülhak Hamid’e Mektuplar (1920-1927) kitabı, yedi senede yazılmış yüz yetmiş beş mektupla, Fransızca olarak baskıya hazır olduğunda Hamid, kitabı himayesine aldı ve okurlarına bizzat takdim etmek için bir önsöz yazdı:

Bu mektuplar, içerdikleri duyguların birliği bakımından gündoğumunun günbatımıyla yakınlaşması gibidir.

Bu mektuplar, bir hasretten bir hasrete, bir ayrılıktan bir gurbete sesleniştir; bir ruhtan bir ruha, sevgi dolu bir yürekten yaralı bir yüreğe hem sesleniş, hem cevaptır; kazaya uğramış bir bağlılık macerasının menkıbelerini anlatırlar.

Bu mektupların her biri yumuşak ve nazik bir feryat, bir ayrılık ve özlem çığlığı, bir istikbal vaadi, incelikli ve şevketli bir müjde, bana dair bir vefa destanı... Kısacası bu mektupların her biri, en kısası bile meşru ve ayrıntılı bir Hamidnâme'dir.

Maddi ve manevi güzellikleri kişiliğinde toplamış olan az bulunur bir zekâ, yine o bir oluş sebebiyle ürkek bir fâniye yaslanmış idi.

Seneler geçmiş olmalı aradan
Bu tahavvül hep onların eseri[*]

Bir zamanlar, bir eserimde; böyle devirlerden şikâyet eden ben, şimdi görmüş oluyorum ki, aramızdan geçen yedi ayrılık senesi, sonsuzluktan yansıyor gibi görünen sevgimizde hiçbir değişme yaratamamıştı. Sanki ayrılık dakikaları uzadıkça, kavuşma seneleri kısalmıştı. Yaşlılıkla gençliğin bu olağanüstü uyumu, iki ruh halinin evlenmesi diye nitelenebilir.

Bir tarafta hiç maddi çıkar yok iken, diğer tarafta türlü maddi çıkarlar bulunur iken bu genç soyluluk sahibesinin çıkarsız tarafa olan bağlılığında gösterdiği özverili sebat, takdir edilecek bir şaşkınlıkla yorumlanır.

Bu mektupların edebî değerine gelince...

Üslubunun incelik ve temizliği ve ifadesinin samimi ve kişilikli oluşu noktasından, az bulunur şeyler sayılmaya uygundur.

Zaten Balzac'ın dediği gibi, *"Bir büyük tutku, bir şaheser kadar az bulunur."*

Beni anlayan onunla, onu anlayan ben olmak...
İşte bizi birbirimize bağlayan ilk sebep...

Abdülhak Hamid

***** Yıllar geçmiş olmalı aradan / Bu değişme hep onların eseri.

170

1932, İstanbul

Lettres à Abdülhak Haamit, (1920-1927), 1932 senesinde “Lüsiyen Abdülhak Haamit”in imzasıyla yayımlandı.

Kitabın kapağında *Ovidius*’un Latince bir cümlesi vardı. Lüsyen’in sıla hasretiyle boyun bükerek resmedilmiş portresinin üzerine Hamid’in iliştirdiği cümleydi bu...

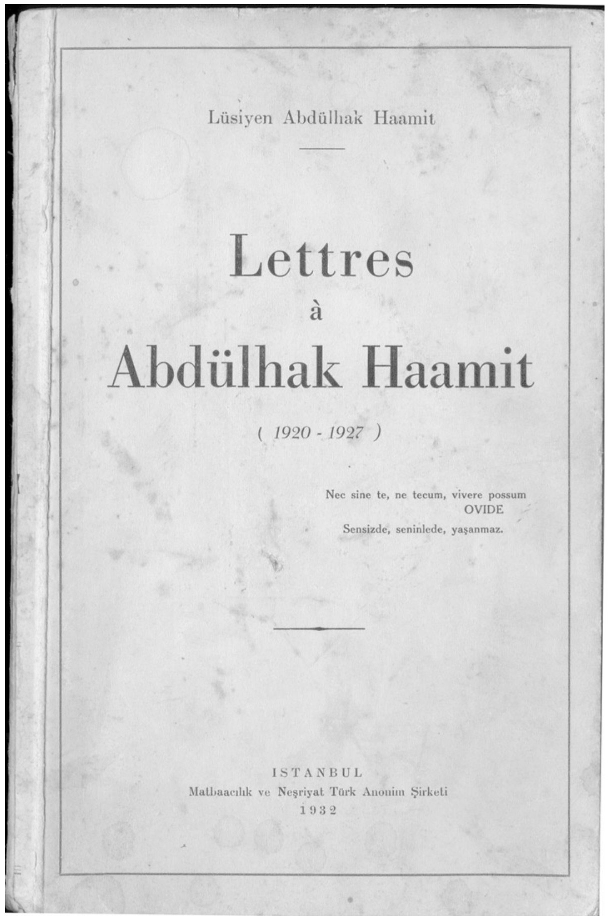
“Nec sine te, ne tecum, vivere possum.”

Hamid’in tercümesiyle:

“Sensiz de, seninle de yaşanmaz.”

Bu yalın cümlede, sevilene duyulan sonsuz aşkla, ona tahammül güçlüğünü ilan cesareti bir aradaydı.

Kitapta Hamid’in cevabi mektupları yoktu; sadece o uzun ayrılık senelerinde Lüsyen’in gönderdikleri...

Hamid, camdan evin kendine ait odasındaki kepenkleri indirmişti.

Kitabın çıkmasıyla Lüsyen ve Hamid, haklarında senelerdir devam edip giden söylentiye, kalbî satırlarla cevap vermiş oldular.

İlişkileri, kendi üzerlerine tuttukları bir ışıkla aydınlandı.

Kitap, edebiyat âleminde ilgi uyandırdı. Lüsyen hakkında iltifatkâr yazılar kaleme alındı.

Cenab Şahabeddin, "edebiyatımızın hakanı Hamid"in bir yabancı diyar tazesine bağlanışının nasıl bazı kıskançların yüreğini burktuğunu hatırlatıyor, o kıskanç hizbi, o zaman Hamid'den ayırmayı başardıkları bu yıkık kadının önünde şimdi baş keserek özür dilemeye davet ediyordu:

O ne kadar şakrak, uyanık ve kıvrak üslup ve ölçüye uymayı ne kadar unutmayan veya sayfa hakkını vermekte nasıl hiç sendelemeyen bir isabeti var. Ve hiçbir zaman ahenge hürmetlerini ihmal etmeksizin cümleler, ne şaşılacak bir maharetle şimdi bir feryat, ötede bir inilti, biraz sonra sakin bir hikâye ve nihayet dudakları bükerek bir zorba gülüşü oluyor. Zeki ve ince muharrir, hiçbir zaman boşboğazlığa düşmeksizin sık sık sevgili Hamidinin hayatından bir katmer kaldırmayı veya ruhunu

örten perdenin bir ucunu aralamayı ihmal etmiyor. Bu yarım ifşaatından dolayı, edebiyat tarihimizin Lüsyen Hanımefendi’ye şükran duyması lazım gelecektir.

Cenab Şahabeddin de cevapların kitapta mektuplarla yan yana bulunmayışına esef ediyor, “Şimdiki haliyle yarısı meçhulümüz kalan bu münasebet, bize telefonun yalnız bir ucundan dinlediğimiz bir muhabbet gibi geliyor,” diyordu.

Samipaşazade Sezai ise Lüsyen’in mektuplarını, “Bir kalbin tarihi,” diye tasvir ediyor ve ekliyordu:

Tarihin her sayfası bir olmaz. Bir sayfası zaferler, galibiyetler; diğeri mücadeleler, haksız kazalar, haklı hadiseler, inkılaplarla dolu...

Ah bu mektuplar, bu mektuplar hem zalim hem mazlum; hem masum hem mesul... Bunları yazarken yazar, ölçüyü ve ahengini bozmayarak büyük bir itaat ve tabiiyetle ruhunu dinliyor. Denilebilir ki bu mektupların birçoğunu yazan, parmaklar değil, ruhun kendisi... Onun için bu yazılar, ulviyetinden, güzelliğinden hiçbir şey esirgememiş.

Lüsyen Hanım, kendi gibi güzel, kadınlığa mahsus, nazik, müessir, dokunduğu yeri yakar edebiyatıyla ve seven kalbiyle ve bir deha tarafından sevilen maddi ve manevi yetenekleriyle edebiyat tarihine Dante-Béatrice ve Goethe-Stein gibi bir “Abdülhak Hamid-Lüsyen” ilave etti.

Şu satırlar da Kemalzâde Ali Ekrem’den:

Lüsyen Hanım, pek genç, adeta çocuk iken, Hamid’i görmüş, hemen sevmiş, onun için vatanını, ailesini, her şeyini, her ümidini ve her emelini terk ederek ve ölümsüz bir şairin vefasına sığınarak memleketimize gelmişti.

Bu aşk macerası yahut kalp destanı, romanlarda okunsa hayal zannedilir; o kadar nadidedir.

Sonra ne oldu, nasıl oldu; ayrıldılar. Lakin sebebi ne olursa olsun bu, hakiki değil, görünüşte bir ayrılık idi. Ve yedi sene iki kalbi yakıp kavuran zalim hicranın neticesi, Lüsyen Hanım’a bu enfes mektupları yazdırmak oldu.

171

O uzun yıllar, sevinç ve kederle örüldü. Kısa birleşmeleri, sürekli ayrılıklar takip etti.

Fasılalarla iyi kötü, bizi duruma uymaya zorlayan isabetsiz tecrübeler yaşadık.

Bütün iyi niyet ve isteğimize rağmen ne birimiz ne diğerimiz o sonuca varabildik. Bunu gösterecek olayları sıralamak belki de sıkıcı olacaktır. Olduğundan daha iyi veya daha fena görmek suretiyle mazinin değeri üzerinde kolayca aldanılıyor. Aslındakinden farklı şekilde renklendirilerek o zamanları, yeniden yaşamaya meylediliyor.

Hayran olunarak hatırası muhafaza edilen bir çehre, ona hayalde atfedildiğinden daha güzel gelir çoğunlukla... Çünkü bir fotoğraf, bazen de hayli kabaca, her şeyi yerli yerine yerleştiriyor. Hatırlandığı sırada hayran olunan bir kır sahnesi gözden düşebiliyor.

Bu ağaç, bu ev, o manzara...

Hakikaten o kadar sevdiğim yerler bunlar mıdır?

O manzaraya, o çehreye duyduğumuz şiddetli hasretin sebebi, idrakimizin daha evvel bir ışık vererek onun etrafında bir pırıltı yaratılmış olmasıdır.

Fener sönünce her şey asıl yüz ifadesini alır.

Ey, yokluğunda hiçbir hakikatin belirmediği güneş!

Nihayet günün birinde, bizi, “O kadar ağladığım, ıstırap çektiğim demek buymuş, bundan ibaretmiş ha,” diye haykırmak mecburiyetinde bırakmamak için idrak ne kudretli bir hayatiyete, ne katıksız bir hisse, ne esaslı hakikate sahip olmalı!

Zaman, büyük bir mihenktir.

Mektuplarımız bu tecrübeden zaferle çıktı. Yıllar ve yıllarca, Abdülhak Hamid'le birbirimize gönderdiğimiz mektuplar, mazideki azabımızın elle tutulur yegâne vesikası olarak kaldı. O azaplar sonraki kavuşma sevinci içinde, sevgili alışkanlıkların yerleşmesi sırasında zehrini kaybetti.

Mazinin ince külü, eşyanın ve kâinatın üzerine yavaş yavaş indi. Bunları belirten çizgiler muğlak ve sisli bir hale geldi.

Vaktiyle benim olmuş olan bu ev, o sevdiğim insanlar, varlıklarını bölüştüğüm kimseler artık maziden, mazinin kendisinden başka bir şey değildi.

Fener sönmüştü.

Halbuki benliğimizin en derin yerinden koparak kanımızla yazılan mektuplarımız, her türlü müdahaleden azade kalmışlardı. Tetkik edilirse yalnız onların, bize ait hislere şahitlik edebileceği görülür.

O mektuplar feryat ve şikâyetten başka bir şey değildiler. Bizzat Abdülhak Hamid'in tabiriyle, "Nerm ü nazik bir feryâd-ı iştikâ!"*

O mektuplar hadiseleri izah ediyor, isimler zikrediyor, ülkeleri tasvir ediyor. Fakat özleri ıstıraptır:

Saklanmak istenen ıstırap...

Kaçılmak istenen ıstırap...

Aradan görülüveren ıstırap...

Bir ziynet teşkil eden, bir silah olan ıstırap...

Deliller ıstırap, özürler ıstırap, hikâyeler ıstırap, şerhler ıstırap, teselliler ıstırap, ümitler ıstırap, iç ferahlığı bile ıstırap...

Bu azap tarlasını ıstırap çiçekleri kaplıyor.

Demet demet devşirebileceğim halde, şurada burada artakalmış dolgun ve ağır başakları seneler boyunca zahmetle toplamakla yetiniyorum.

Gerek Abdülhak Hamid tarafından bana gönderilenlerde, gerek benim ona yolladıklarımda, günlerin dizisinden seçilen ve alınan parçalara laytmotif halinde tekrar rastlanıyor. Bunlar kısa olsun, uzun olsun, o mektubun belirgin hedefi, harekete getirici kuvveti, varlık sebebidirler.

Zamanı gelince, taşan bir nehir gibi tahrip ettiği kıyıdakilere, boğduğu yolculara aldırmadan etrafı basan bu mektuplar, suların tabii yükseliş ve

inişine bağlı olarak, anlatılan bir şeyi ikiye biçiyorlar; bir hikâyeyi yarıda kesebiliyorlar.

Hemen her cümlede, etkisine ve sonucuna aldırmadan, cümlenin akışını, manasını değiştiriyorlar; özünü teşkil ettikleri halde bulundukları ve kararttıkları hayatımızın göklerinde bir ölüm çanı aksettiriyorlar:

"... Eski bir dosta rastladım, çok memnun olacaktım, fakat..."

"... Resmî kabul parlaktı, eğlenebilirdim, lakin..."

"... Ne fevkalade hava; faydalanmak istedim, ama..."

"... Şu manzara ne harikulade; tadına varmak isterim, fakat..."

Sensiz de, seninle de...

Heyhat!

İstediğimiz kadar filozof olalım; zaman bize kanunlarını kabul ettiriyor, dayanma gücümüzden çok daha üstün bir kuvvetle...

Bununla beraber, neticede onu yenemedik mi?

Belki... Fakat ne pahasına?

Ah, zaman insafsızdı, zaman!

Derler ki, "Zaman, küçük ıstırapları dindirir."

Fakat büyükleri çoğaltıyor. Bunu acı acı tecrübe ettik.

Istırabımızın büyük oluşu, ancak genişlemesine yaradı. Doyuma ulaştığımız gün geldi.

Bu dereceye bir kere ulaşınca dünyada hiçbir şey bizi birbirimizden uzak tutamaz.

Pahası ne olursa olsun.

Bize nasıl bir gayrete mal olursa olsun.

Ya beraber olmamız gerek, yahut ölmek...

***** Yumuşak ve nazik bir şikâyet feryadı.

172

5 Şubat 1932, İstanbul

1932 senesi geldiğinde Hamid'in sekseninci yaşını hatırlayan birkaç vefakâr genç, ona yaraşır bir kutlama tertiplemek için kolları sıvadı.

Hiçbir şaire nasip olmamış şekilde Şair-i Âzam'ın yaş günlerini devrin edebiyatçılarıyla farklı okullarda kutlamak âdet haline gelmişti.

O yıl, sekseninci doğum günü vesilesiyle Boğaziçi Lisesi'nde daha büyük bir kutlama yapmak istiyorlardı.

Kutlama hazırlıklarını üstlenen Hıfzı Tevfik, bir arkadaşıyla Hamid'in kapısını çaldı.

Lüsyen açtı.

Çehresi sararmış, perişan görünüyordu. Kapıdaki gençlere bezgin ve hatta biraz da haşin bir tavırla, "Beyefendi hasta, şimdi sizinle görüşemez. Bir başka gün gelin," dedi.

Kapıyı kapattı.

Bir süre sonra yeniden gittiler.

Lüsyen bu sefer daha mülayimdi. Gençleri dinledi.

Hıfzı Tevfik heyecanla törende Fuad Köprülü'nün, Halit Ziya'nın birer konferans vereceğini, talebelerin Hamid'in bazı şiirlerini okuyacağını, *Eşber*'in son perdesini temsil edeceğini anlattı. Ancak Lüsyen boyun büktü:

"Beyefendi yatak odasından çıkamayacak kadar rahatsız. Zatürreeden pek zayıf düştü. Toplantınızda da bulunamayacak. Onu mazur görürsünüz değil mi?"

O sene kutlamalar Hamid'siz yapıldı.

Sevenleri yine oradaydı; ama onun yokluğu, salonda boş bir çerçeve gibi asılı duruyordu.

Birkaç gün sonra Hamid, toplantıyı düzenleyen gençleri teşekkür için evine davet etti. Gittiler.

Şair neşeli ve mütebessim karşıladı onları...

Merasimi ayrıntısıyla anlattırdı. Sonra yalnızlığından dert yandı. Artık pek az arandığından acı bir dille bahsetti.

Gençler, yalılarda büyümüş Hamid'in muazzam şöhretini şimdi hapsolduğu bu dar muhite sığdırmış olmaktan ve alelade bir emekli hayatına geçmekten dolayı ıstırap çektiğini hissettiler.

Poti'yi, Bombay'ı, Paris'i, Londra'yı, Brüksel'i, Viyana' yı arşınlamış o bacaklar mıydı şimdi sürükleyerek yürütmeye çalıştığı?..

Eşber'i, *Finten*'i *İlhan*'ı, *Tarhan*'ı yaratmış parmaklar mıydı, içindeki dinmek bilmez yazma isteğine direnen, kalemi tutup kâğıda sürtemeyen?..

Devrin en güzel kadınlarına, en çapkın edalarla bakmış bu gözler miydi şimdi bir karış önündeki sayfayı dahi göremeyen?..

Kendini tanıyamıyordu.

O bacaklar, o parmaklar, o gözler, içten içe çürüyen bir ağacın kurumuş dalları gibi kuvvetten düşmüş, onu en çok bulunmak isteyeceği yere, kendi yaş günü kutlamasına gitmekten alıkoymuştu.

Alaka soluyarak hayata tutunan biri için ondan mahrum kalmak, ecele denkti.

Belli ki ecel, kurbanını önce tenhaya çekiyor, sonra boğuyordu.

Hiç değilse şiirleriyle, piyesleriyle yaşamayı hayal etmişti; lakin yeni dil, eserlerini de bedeni gibi eskitip buruşturuyor; tanınmaz, anılmaz, okunmaz hale getirip unutturuyordu.

Dâr-ül-bedâyi, *Tezer*'i oynamıştı; ama Şair'e göre sahneleyen, eseri hiç anlamamıştı.

"Tezer'i Abdurrahman-ı Sâlis'in sarayından sonra bir kerre de Dâr-ül-bedâyi sahnesinde öldürdüler," diye şikâyet etti.

Ziyaretine gelen Hıfzı Tevfik, yeni nesil için şiirlerini toplayıp bastırmanın faydalı olacağından söz etti.

Yine dertlendi Şair:

Şiirlerinin eski gazete, mecmua sayfalarında dağılıp gittiğinden dert yandı:

"Onları arayıp bulmak lazım ama bilmem bu iş, o kadar zahmete değer mi?" diye sızlandı.

Gençler, onun bu tevazuunda, iltifat ve ihtimam bekleyen bir münzevinin sitemini hissettiler.

Koca Hamid, böyle bir dirhem alaka, birkaç satır iltifatla mı şifa bulacaktı?

Şair-i Âzam misafirlerini, "Yine geliniz, beni unutmayınız," sözleriyle uğurlarken son yazdığı "Devran-ı Muhabbet" şiirinden birkaç mısra okudu.

Kendi gibi, kalemi de yorulmuş, mahzunlaşmıştı.

Bedenindeki düşkünlük hali şiirine de aksetmişti.

Mısralarında, çocuk yaşta karşılaştığı, her cenazede tartıştığı, hayatı boyunca hesaplaştığı ölümün soluğunu çehresinde hissetmiş bir adamın kederi vardı.

O "son şiir"ini okurken gençler, hayran oldukları yaşlı Şair'i, neşeyle çıktığı hayat yokuşunu elemle inerken izlediler:

173

(...)
Bütün dünyaya bazen tabiat ninni söyler.
Uyur kuşlar, koyunlar, uyur dağlar ve köyler.
Uyur ebhâr u enhâr,
uyur eşcâr u ezhâr,
varır tufan sükûta,
ne hikmettir o ninni,
ne mu'ciz bir teganni
ki aşk-ı lâyemûta
bilâ-imdâd-ı elfâz
olur nâdi-i ikaz,
o aşkın hem sükûn, hem gulüvv-i hengâmı vardır!

Evet, bir tıfl-ı ekber,
ki olmuştur elinde bu âlem bir oyuncak,
kırar, oldukça muğber,
güler memnunsa amma, o istihzâdır ancak,
yağar gökten ateşler,
onun şebtâbıdır bu
doğar birçok güneşler,
onun mehtâbıdır bu.
Sanırsın bazı kerre
şuun-ı bahr u berre
onun ilhâmı vardır!

Ne kahirdir o Yarab!
Çok olmuştur mücerreb
ki ekser darbesiyle ölenler müntehirdir;
ki öldürmekle ölmek onun zevkinde birdir.
O darbın sadmesiyle düşen biçaregânın
uçan ruhunda hattâ o fettân-ı zamanın
demir ahkâmı vardır!

Onun sevkıyledir ki saba her gün şafaktan
olur bir sârik-ı renk,
çıkar bir renkli rüzgâr!
Ve şâdân-ı ganimet, saharî vü cibâle
yakından ya uzaktan
eder tevzi-i rüzgâr
o bir ahenkli rüzgâr.
Biraz sonra düğündür, olup kuşlar muganni
ağaçlar raks ederler.
Harîm-i neş'e yani
bu halâtın uzaktan bakan gamlar, kederler,
bu hâlâtın da hayfâ ki bir encâmı vardır.

Ki pirîdir o encâm,
ve gençliktir o hengâm
evet ân-ı heremdir
o esnada gülistân
yıkık bir dâr-ı ahzân,
saba bir âh-ı giryân,
çiçekler hep veremdir
ve rengârenk kuşlar
birer baykuştur ancak!
O esnada yokuşlar
iniştir hep ki çıkmak
nasib olmaz içinden
demek inmekteyim ben.
(...)

(...)
Bütün dünyaya bazan tabiat ninni söyler.
Uyur kuşlar, koyunlar, uyur dağlar ve köyler.
Uyur denizler ve ırmaklar,
uyur ağaçlar ve çiçekler,
varır tûfan sessizliğe,
ne hikmettir o ninni,
ne şaşırtıcı bir ezgi
ki ölümsüz aşka
sözlerin yardımı olmadan
olur uyarı ünlemi,
o aşkın hem sessiz, hem taşkın zamanı vardır!

Evet, bir de en büyük çocuk,
ki olmuştur elinde bu âlem bir oyuncak,
kırar, oldukça küskün,
güler memnunsa ama, o alaydır ancak,
yağar gökten ateşler,
onun parlak gecesidir bu.
Sanırsın bazı kere
denizlerin ve karaların olaylarına
onun bir ilhâmı vardır!

Ne kahredicidir o Yârab!
Çok çok da denenmiştir
ki çoğu darbesiyle ölenler, intihar etmiştir;
ki öldürmekle olmak onun zevkinde birdir.
O vuruşun darbesiyle düşen zavallıların
uçan ruhunda hattâ o fettan zamanın
demir hükümleri vardır!

Onun sevkiyledir ki sabah hergün şafaktan
olur bir renk hırsızı,
çıkar bir renkli rüzgâr!
Ve ganimetten sevinçli, çöllere ve dağlara yakından ya uzaktan
âhengi dağıtır
o bir âhenkli rüzgâr.
Biraz sonra düğündür, kuşlar şarkı söyler
ağaçlar dans eder.
Neşenin ortaklığı yâni
bu hâllerin, uzaktan bakan gamlar, kederler,
bu hâllerin de, yazık ki, bir sonu vardır.

Ki yaşlılıktır o son
ve gençliktir o dönem
evet kocamışlık ânıdır
o esnada gülbahçesi
yıkık bir hüzünler yurdudur
sabâ yeli bir ağlayan âhtır
çiçekler hep veremdir
ve rengârenk kuşlar
birer baykuştur ancak!
O esnada yokuşlar, iniştir ki çıkmak
nasip olmaz içinden

demek inmekteyim ben…
(...)

Türk Yurdu, 21. yıl, c. 6-26, no. 37-231, İkincikânun / Ocak 1931, s. 1-5.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan,* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 323-327.

174

Mayıs 1932, İstanbul

Abdülhak Hamid, Lüsyen ile.

Mayıs 1932'de Lüsyen ve Hamid, tanışmalarının yirminci yıldönümünü kutladı.

Kâh semanın yıldızlarına yükselen, kâh arzın uçurumlarına inen Zümrüdüankanın kanadında bir gülüp bir acı çekerek geçen yirmi sene...

Yaşları altmış ve on sekiz iken başladıkları bu seyahat, şimdi onları seksen ve otuz sekiz durağına getirmişti.

Bundan sonrası inişti; bunu hissediyorlardı.

Seksenlik Şair yılgın bir ruhla vedaya hazırlanıyor; bir yandan ecel fikriyle cebelleşirken öte yandan da gidişiyle bir meçhulde yapayalnız bırakacağı eşinin istikbalini emniyete alabilmek için çabalıyordu.

Lüsyen'in yegâne işi Hamid'di.

Hamid'den sonra sadece eşsiz değil, işsiz de kalacaktı.

Nikâh sayesinde mirastan pay hakkına kavuşmuştu, lakin bu, hayatını garantiye almaya kâfi değildi.

Çalışmalıydı.

Ve elindeki tek altın bilezik, birlikte yaşadığı adamın bileğinde asılı olandı:

Yazmak...

Ama nerede, nasıl?

Hamid, onun kalemine hayrandı, ama bu yetmezdi ki?

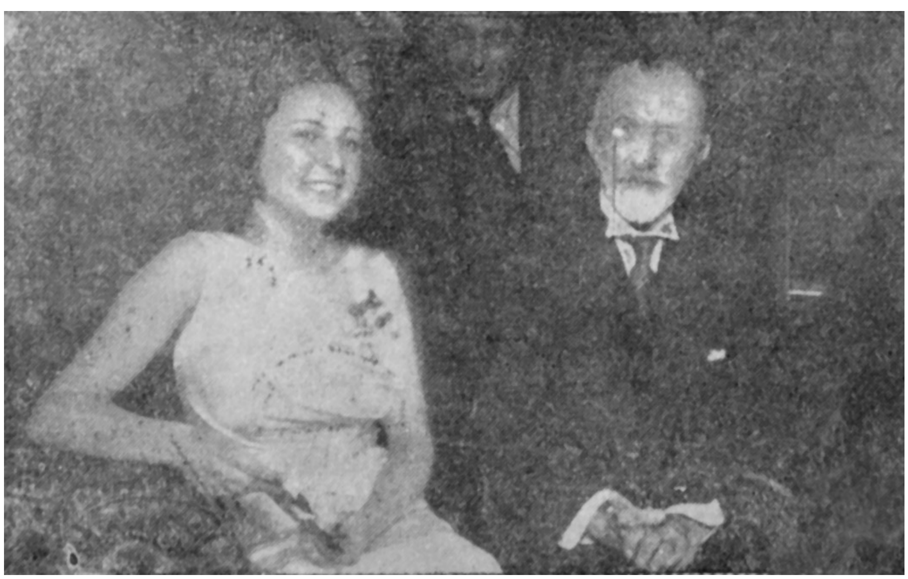
Türkçe yazamayan bir yazarı kim yazdırırdı ki?

Hamid, ilkin *Cumhuriyet* gazetesini denedi.

Birkaç senedir *Cumhuriyet*, bir güzellik yarışması düzenliyordu.

Gaye, en güzel Türk kızını seçmek şeklinde ilan edilse de herkes bunun, Türkiye'nin yeni yüzünü dünyaya göstermek isteyen Gazi'nin yeni bir kampanyası olduğunu biliyordu. Zaten yarışmanın gazete duyurularında da, "Türk kızları! Milli bir vazife sizi bekliyor," deniliyordu.

Seçilecek kız, Belçika'da diğer dünya güzelleriyle yarışacak, böylece herkes Türk'ün Batılı yüzünü en güzel haliyle görecekti.

Hamid ile Keriman Halis yan yana.

İşte o yarışmanın jürisinde Halit Ziya'dan Hüseyin Rahmi'ye, Cenab Şahabeddin'den Abdülhak Hamid'e kadar devrin ileri gelen sanat ve kalem erbabı yer almıştı.

Jüride, olgunluğa çalan güzelliğiyle Lüsyen de vardı.

Haftalar öncesinden gazetede fotoğrafı basılan genç kızları birlikte incelemişler, seçim günü de gazete yazıhanesinde endam sergileyen adaylardan hangisinin en güzel olduğuna birlikte karar vermişlerdi.

Seçtikleri kızın ismini birkaç ay sonra bütün dünya duyacaktı.

Ancak Lüsyen için bundan daha önemlisi, o yarışma sırasında, Hamid'in teşebbüsünün netice vermesi ve kendisine *Cumhuriyet*'te fıkra yazması için bir sütun tahsis edilmesiydi.

Yazma yeteneğini kanıtlayabileceği bir mecra vardı artık... O mecrada 9 Temmuz'da basılan ilk makalesini, o köşeyi elde etmesini sağlayan "Güzellik Müsabakası"na ayırdı.

Türkiye'ye ilk geldiğinde çarşafa bürünmeden sokağa çıktığında kendini çıplak hisseden kadın, yirmi yıl sonra yarı çıplak kızların yarıştığı bir müsabakadan izlenimler kaleme alacak, bir anlamda ömrünün yarısında şahidi olduğu o mucizevi dönüşümü anlatacaktı.

175

Yazarlardan, heykeltıraşlardan, ressamlardan, doktorlardan kurulu ağırbaşlı bir heyet karşısında 1932 Güzellik Kraliçesi seçildi.

Bu, esmer, heykelî, saf bir kızdı. Dolgun ve serpilmiş bir vücut, gözleri alan bir ten, yumuşak ve gölgeli saçlar, garip bakışlı, siyah, aynı zamanda hem yırtıcı hem de okşayıcı gözler, ahenktar kolların sonunda incecik eller, kemerli ayaklar, sütun gibi bacaklar; bütün şahsında gülümsemesiyle kaybolması bir olan nefis bir vahşi hal var. Yanağın klasik ciddiyetini tesirli gamzelerle çukurlaştıran ve 18 yaşına mahsus bir sıra küçücük ve mükemmel diş...

Büyük çoğunlukla seçildi. Müsabakaya girenler arasında çok güzelleri de vardı; fakat bu göz kamaştırıcı rakibe karşısında gölgede kaldılar.

Zevk meselesi...

Güzellik tartışılır mı? Ben kendi hesabıma, onu sürekli arıyorum ve bulunca beni alıp götürüyor. Onun karşısında duyduğum türlü türlü hislerin kurbanıyım, esiriyim, şuursuz ve kör kurbanıyım.

Güzel bir mahluk, peşinen benim oyumu alır. Mükemmel iki el, ahenkli bir eğiliş karşısındaki aksü'l-amel, benden çıkan bir ektoplazmın, ikinci bir benliğin ortaya çıkışından başka bir şey değildir. Ben bunları ne değiştirebilirim ne de üzerlerine etki yapabilirim.

Bende, daima arkasından gittiğim ve hiç tatmin edilmeyen bir mükemmeliyet ihtiyacı vardır ki başkalarının güzelliğinde titrer ve çınlar. Onu kendime mal ediyorum ve artık bu ne onların ne de benim güzelliğimizdir. Sadece güzelliktir. Ve bu bana yetişir. Onu ruhumun bir köşesinde kapmak, üstüne titreyerek korumak isterim; ona hararetli bir

ibadetle tapınırım ve bu cömert ilahe, beni hayatta hırpalayan, azaltan, yaralayan ne varsa hepsini uzaklaştırarak mükâfatımı verir.

Bu yorucu seçim esnasında Keriman Halis karşısında duyduğum hisler çok karışıktır. Bu hisler, onu bu kadar güzel bulmaktan, daha güzel olmasını istemekten, onun fani olduğunu bilmek azabından, onun güzelliğini etrafımdakilere zorla kabul ettirmek iradesinden oluşuyordu. Çünkü ister lehime, ister aleyhime olsun, ben aşırılığı severim ve renklerin, zevklerin münakaşa edilemeyeceğini bildiğim halde aynı hizadaki insanları bu duygularla dolu görmek arzusundayım.

Ben bu tatlı yüzde, bu güzel bacağın çizgisinde, bu mağrur, kabarmış göğüste, bu çırpınan küçük elde titreyen ve gözlerini bu derece karanlık ve yanağını bu kadar çiçeklenmiş gösteren hayatın sırrını arıyordum. Aynı zamanda da hakim bir simayı bir çocuk yüzüne çeviren tebessümün muammasını arıyordum.

“Güzellik kraliçesi”...

Bu, benim kendisine bütün kıymetini bildirmek istediğim bir unvandır. Gelecek sene elinden alınacağı için asılsız bir unvan mı?

Hayır!

Bu unvan hiçbir zaman asılsız olamaz. Ona bir kere sahip olmak, daima sahip olmak demektir. Çünkü tabiatın kendisine bahşettiği müstesna güzellik, bu fani dünyada kendisine verilmiş bir rehineden başka bir şey değildir. İşte beşeri güzelliğin bir parçasına sahip olan kız... Bu unvanı mest olarak taşısın ve günü gelince, bunu kendinden sonraki nesillere devretsin.

Bu, onun kadınlık vazifesi ve şerefidir.

Lüsyen Abdülhak Hamid

176

1932 yazı, İstanbul

1932 yazı boyunca “Bence” sütununda kendince yazdı Lüsyen...

Bir çınarın gölgesinde büyüyen fidan gibi gelişip serpildi kalemi...

Senelerdir ilk yazılarını okuduğu adam, yazılarının ilk okuru oldu.

Yazdıkça, gazete sütunlarının erkek kokusuna alışılmadık bir kadın letafeti ekliyor; bilgiçlik taslamayan, polemikçi olmayan yeni bir üslubu deniyordu.

Mümeyyiz olarak girdiği sınavlarda, gözlediği öğrencilerin ruh halini yazdı. Kuruluşuna severek ortak olduğu *Edebiyat Gazetesi*’ni yazdı. O aralar önce dünyayı, ardından Türkiye’yi sallayan “Buhran”ı yazdı. İki sene sonra *Perspectives* adıyla Fransızca neşredilecek kitabında bir araya getireceği bu yazıların bazı satırlarında kendi hayat tecrübesinden devşirdiği dersler de vardı:

> “Şüphesiz para lazımdır, bilhassa ben, onun kadir-i küll[*] olduğunu herkesten fazla bilirim; fakat bir şey de lazım ki onsuz dünyanın bütün hazineleri nafiledir ve bu başka şey, son plana atılması ve ani zevklere feda edilmesi yüzünden kaybolmak tehlikesiyle karşı karşıyadır: Ahenkli bir hayatta bulunan saadetin reçetesini kaybettik.”

Ve “Feminizm”...

1930’lar İstanbulu’nda bir kadın, gazetedeki köşesinden yerkürenin her tarafında ayaklanan kadınların gayretine omuz verirken kendisinin kadın-erkek ilişkisine bakışını veciz ifadelerle ortaya koyuyordu:

> “Feminist değil miyim? Şüphesiz, fakat bu kelimeye pek az kadının kabul edebileceği, erkekçe bir mana veriyorum.

Ben kadın ve fert olarak değerimin ne olduğunu biliyorum ve doğrusu neden yerimi erkek rakibimle değiştirmem lazım geldiğini anlamıyorum.

O zavallı rakip, bizim güvenimizi, ilgimizi, muhabbetimizi, aşkımızı kazanmak için titanlara mahsus bir gayretle, asırlardan beri uğraşıp duruyor. Kendini feda etmek itibarile, o bizden daha hilesiz ve halistir; çünkü onun fedakârlığı ölçüsünde bizim taleplerimiz artıyor ve biz 'pek az', 'azıcık' merhalelerini aştıktan sonra çok istiyoruz ve açık olalım, 'fuzuli'ye kadar varıyoruz.

Kadının bir tek vazifesi vardır ve mukaddestir:

Bu, kelimenin asil, gelişkin, yüksek manasıyla kadın olmaktır. Erkeğin kuvvetli elinin içine, dost bir el koymaktır.

(...) Bana erkeğin zalim ve düşman olduğu iddia edilmesin; bazen öyledir, fakat çoğunlukla koruyucu, kollayıcıdır. Velhasıl erkek bizden ne daha iyi, ne daha fenadır, çünkü eşimizdir, kardeşimizdir."

Muhtemelen yazısında bahsettiği "fuzuli" derecede çok talep eden kadın, kendisiydi; "koruyucu" ve "kollayıcı" olan erkek ise Hamid...

O, erkeğinin elinin içine bir dost eli koymuştu.

Hamid ise o eli ebediyen bırakmadan evvel, kimseye avuç açtırmamak derdiyle kavruluyordu.

Son ümit olarak Meclis'i düşündü.

O Meclis ki, en düşkün devrinde kendisine kucak açmıştı; o Meclis ki, en yaşlı üye sıfatıyla kendisine başkanlığı yakıştırmıştı; şimdi eşinden "son bir ihsan"ı mı esirgeyecekti?

Meclis Başkanı Kâzım Paşa'ya bir mektup yazdı ve Lüsyen'i adeta onun şahsında Meclis'e emanet etti.

***** Gücü her şeye yeten.

177

Maçka Palas, Ekim 1932
(Gizlidir)

Büyük Millet Meclisi Reis-i Âlisi Kâzım Paşa Hazretlerine...

Efendim,

Seksen yaşını geçmekte olduğum şu sırada, müsaade buyurulursa maruzatta bulunacağım:

Bendeniz devlet ve milletimize 60 seneden fazla birçok hizmet ettim ve bu hizmetlerimin mükâfatı olarak senelerce geçindim. Şimdi de geçinmekte ve gece gündüz dualar etmekteyim.

Cumhuriyet Hükümeti daha önceki hükümetlere her konuda üstün olduğu gibi geçimim konusunda da öncekinden üstün olup, emekli maaşıma ek olarak bu yaşlı minnetlisine "hidemât-ı vataniyye" tertibinden maaş ile ev kirası olarak bir ödenek vermiş ve sonunda Büyük Millet Meclisi'ne dahi bendenizi kabul ederek geçimimi artırmak, rahat ve huzurumu temin etmek ve fakirlik ve sevincimi doğrulayıp uygun görmek lütfunda bulunmuştur. Ancak dünya yüzünde kişisel olarak bir akçe gelirim ve bir karış yerim olmadığından ölümüm durumunda bu gelirlerin hepsi elbet kesilecek ve biricik vârisim olarak seçtiğim eşim Lüsyen Hanım, emekli maaşımdan kendisine düşecek olan pek az nafaka ile geçinemeyeceğinden çok sıkıntı çekmek zorunda kalacaktır. Herkesin kabul ettiği gibi, Lüsyen Hanım Türklüğün yüce meziyetlerini görmüş, anlamış, bir Türk kadar bu milleti sevmiş ve memleketimiz dışında olarak karşısına çıkan baht açıklıklarını ve

mutlulukları da bu uğurda feda ederek, Türk âlemine gelmiş, hatta Türk'ün milliyetine, dinine, imanına dahi katılarak içimizde yaşamakla övünmüş bir kadındır. Onun şu meziyet ve erdemi dolayısıyla bendenizin ölümümden sonra sefalet çekmesine razı olamayacaklarını bildiğimden, belirttiğim gibi, boşalacak olan ödeneğimden kendisine yeterli miktarda bir maaş verilmesinin son bir bağışlama olmak üzere karar altına alınması için Büyük Millet Meclisi cömert üyelerine yalvarıyorum. Bu yalvarışımın, Reisicumhur Gazi Hazretleri'ne dahi haber verilmesi devletlilerinin iyiliğine bağlıdır, efendimiz.

Abdülhak Hamid

178

26 Eylül 1932, İstanbul

O gün Dolmabahçe Sarayı'nda ayrı bir heyecan vardı.

Sarayın merdivenlerinden birer birer devrin ileri gelen âlimleri, şairleri, yazarları tırmanıyordu.

Büyük devrimler zincirinde sıra dile gelmişti.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve ilk Dil Kurultayı düzenlenmişti.

Latin harflerine geçilmesinin ardından Türkçenin yabancı diller boyunduruğundan nasıl kurtulacağı, halkın diliyle aydınların dili arasındaki açığın nasıl kapatılacağı, mahalli ağızların ne şekil alacağı orada tartışılacaktı.

Mustafa Kemal'in çağrısıyla kurultaya koşanlardan biri de Abdülhak Hamid'di.

Saray'ın kapısına İsmail Habib'in kolunda geldi. Zar zor yürüyordu. Avluyu dönerken, Meclis'in olduğu gibi kurultayın da reisi olan Kâzım Paşa ile karşılaştı.

"Niye buralara kadar zahmet ediyorsunuz?" diyen Kâzım Paşa, Hamid'in kolundaki İsmail Habib'i işaret etti:

"Bunları yetiştirdiniz; artık istirahat sizin hakkınız, zahmet bunların vazifesidir."

"Büyük Adam'ın davetine bacaklarım tuttukça koşmak benim de vazifemdir," cevabını verdi Hamid...

Girişte vestiyerden bir numara verdiler; üzerinde "375" yazıyordu.

Hamid, kendisine verilen fişin üzerindeki numarayı monoklüne yaklaştırıp okudu; sonra da İsmail Habib'e, "Bu, vestiyer numarası değil,

ömür numarası olmalıydı,” diye tebessüm etti.

Hayat, 375 sene olsa ona az gelecekti.

İhtiyar Hamid’in koşar adım gelip kurultayın şeref tribününde yer alması, dil devrimine karşı çıkan çevrelerce yadırgandı.

O, Osmanlıcanın şairiydi.

Yıllarca eser verdiği dil, o sarayda gömülmek istenen dildi.

Ve şimdi Şair-i Âzam, kendisini var eden dilin cenaze merasimine, adeta kendi mezarını kazmaya, yani “manevi intiharına” gönüllü gidiyordu.

Kurultayda verilecek karar, onun şiirinin artık okunamaması, piyeslerinin oynanamaması, kitaplarının rafa kalkması anlamına da gelecekti.

Öz Türkçeleşmenin kimi muhalifleri, Hamid’in kurultaya gitmekle hata ettiğini Lüsyen’e söylemişlerdi.

“Ne yapıyor sizin beyefendi? Kendi eserlerini yok etmeye, kendisini mahvetmeye mi gidiyor Dil Kurultayı’na? Beyefendi’nin eserleri ancak Osmanlıca hayatta kaldığı müddetçe yaşar; Osmanlıca öldüğü gün Abdülhak Hamid ve eserleri de bu muhteşem lisan ile beraber ölür,” demişlerdi.

Abdülhak Hamid, bunlara kulak asmamış ve kurultaya katılmıştı.

Toplantıda Hüseyin Cahit’in, “Dil zorlanmamalı, doğal seyrine bırakılmalıdır; öyle olursa zaten sadeleşecektir,” itirazı kabul görmedi.

Milli Eğitim Bakanı Reşid Galib kürsüye çıktı ve, “Bugün konuştuğumuz ve bilhassa yazdığımız dile Türk dili demekte hakiki tereddüt vardır,” dedi:

“On yedi milyon Anadolu Türk’ü içinde ancak yüzde 10’a varabilecek bir zümrenin anlayabildiği dile Türkçe denemez. Selçuklulardan beri sekiz asır süren şaşkın bir inat ile, şuursuz ve kozmopolit bir kılavuzlukla Türkçe, bizzat Türkler tarafından ölüm çukuruna sürüklendi. İçinde pek az Türkçe, bazı Türkçe kurallar bulunan bir Osmanlıca, bu yeni dil oldu. Osmanlı şairleri, edebiyatçıları, âlimleri, yabancı istilasına karşı Türk dilinin kapısını ardına kadar açtılar.”

Kürsüde suçlanan Hamid’in nesli; ölüm çukurunda olduğu söylenen Osmanlıca, kullandığı dildi.

Ama Hamid, neslini de dilini de müdafaa etmedi.

İnkılaba inanıp hak verdiğinden mi, yurda yeni rejimin şefaatiyle geldiğinden mi, iktidarla kurduğu bağların mecburiyetinden mi bilinmez; sustu. Bütün şöhretini borçlu olduğu Osmanlıcayı tek bir kelime ile olsun savunmadı.

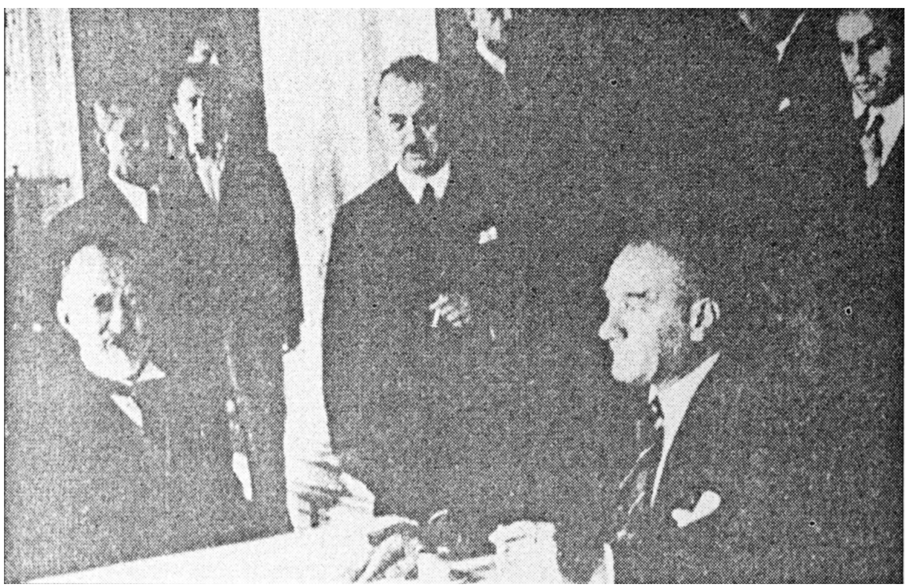
Bir zamanlar nasıl sevdiği kadını hepten kaybetme noktasına gelince onu kendi eliyle evlendirip yine hayatına yakın tutmayı başardıysa, şimdi de yazdığı dilin tarihe gömülüşüne bizzat destek verip yeni hayata yakın durmayı seçiyordu.

Ödeyeceği bedel, bir daha anlaşılamamak olacaktı.

179

16 Kasım 1932, İstanbul

Kurultaydan bir ay sonra Abdülhak Hamid ile Lüsyen, İstanbul'da Gazi'nin sofrasına davet edildi.

Abdülhak Hamid, Atatürk ile birlikte.

Hamid, zaten epeydir Reisicumhur'un en mühim toplantılarının davetliler listesindeydi.

Serbest Fırka'nın kurulduğu meşhur yaz gecesi Yalova'daki balodaydı. İngiltere'de görüp özendiği çok partili demokrasiye geçiş kararının alınışına şahit olmuştu.

Dolmabahçe'de Gazi'yi birkaç kez daha ziyaret etmiş, her seferinde iltifat görmüştü.

Ankara Palas balolarının en itibarlı davetlilerinden biriydi. O geldi mi derhal etrafı hayranlarından bir hale ile kaplanıyordu.

Ama bu seferki davet başkaydı.

Çünkü bu kez Dolmabahçe Sarayı'nda kendisine özel bir ziyafet veriliyordu ve davet eşliydi; yani Lüsyen de gelecekti.

Dil Kurultayı hâlâ gündemdeydi; muhakkak ki o konu da sofrada tartışılacaktı.

Kurultaydan çıkan "imal edilecek yeni kelimeleri bir hamlede dilin bünyesine sokma" kararı, birçok kalem erbabını rahatsız etmişti.

Gazi'nin sofrasında en son yaşananlar herkesin dilindeydi.

Anlatılanlara bakılırsa Reisicumhur bir gece bu hamle konusunda sofradakilerin onayını aldıktan sonra Yunus Nadi'ye dönüp, "Siz ne dersiniz?" diye sormuştu.

"Bendeniz 'Olmaz,' derim efendim," cevabını vermişti Yunus Nadi...

Gazi inkılap bahsinde tavizsizdi. Bu itiraz karşısında sertleşmiş, "Öyle ise bu masanın başından kalkınız Nadi Bey," diyerek Yunus Nadi'yi kovmuştu.

Sonra Falih Rıfkı'ya dönüp aynı soruyu ona sormuştu:

"Sen ne dersin?"

"Bendeniz de 'Olmaz,' derim efendim."

"Öyleyse sen de kalk!"

Sofranın kıymetli sandalyeleri birer birer boşalırken sıra Necmettin Sadak'a gelmişti.

Gazi, "Sizin fikriniz nedir Necmettin Bey?" diye sorunca Sadak cevap bile verememiş, kendisini bekleyen hükmü bizzat icra ederek, "Müsaade buyurursanız bendeniz de masadan kalkayım efendim," demişti.

İşte Hamid, bu sınav sofrasına gidiyordu.

Yemekte Gazi, Lüsyen'i hemen sağındaki sandalyeye oturttu.

Hamid'i sofranın öbür başına, kendisinin karşısına buyur etti.

Gazi'nin solunda General Kâzım Sevüktekin oturuyordu.

Hamid'in sağına ise devrin Hariciye Vekili Tevfik Rüştü yerleşti.

Sofranın diğer misafirleri arasında Reşid Galib, Kılıç Ali, Hasan Cavit, Salih Bozok, Mahmut Esat gibi mutat zevat dışında, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurucularından Celâl Sahir, Yakup Kadri, Falih Rıfkı gibi yazı erbabı da vardı.

Gazi, yemeğin başında Hamid'i iltifata boğdu.

Sofradakilerden de Şair şerefine birer beyit söylemelerini istedi.

Kendisi başladı ve Milli Mücadele'nin en sıcak günlerinde Meclis kürsüsünden de seslendirdiği, Mithat Cemal'e ait bir beyti okudu:

Ölmez bu vatan, farz-ı muhal ölse de hattâ,
Çekmez kürenin sırtı o tabut-u cesimi...[*]

Gazi'nin peşinden herkesi ter bastı.

Sırası gelenler evvela kızarıp mazeret bildiriyor, ısrar edilince dayanamayıp bir maharet sergiliyorlardı:

Celâl Sahir bir dörtlük söyledi.

Yakup Kadri romanlarından sevdiği bir parçayı okudu.

Tevfik Rüştü gençliğinde yazdığı bir ninniyi seslendirdi.

Mahmut Esat, Nedim'den birkaç mısra hatırladı.

Salih Bozok bir türkü söyledi; Laz havası oynadı. Alkışlandı.

Gazi, inkılabına, kendine rağmen sahip çıkan seksenlik Şair-i Âzam'ı o gece eşinin yanında böyle onurlandırdı.

Lüsyen, eşinin huzurda gördüğü itibardan gururlandı.

Hamid, Osmanlı devrinden sonra Cumhuriyet'te de en itibarlı sofranın baş köşesinde yerini almıştı.

***** Ölmez bu vatan, sözgelişi ölse de hatta / Çekmez kürenin sırtı o büyük tabutu.

180

1932, İstanbul

O sene bir gün Hamidlerin Maçka'daki evinin telefonu çaldı. Arayan âlim, Üstad'ın kafa morfolojisi üzerinde çalışmak üzere randevu istedi.

Batı'da kafatası çalışmaları ilgi görmeye başlamıştı.

Amerikalı bir profesör, "dâhilerin bazı ırklarda, diğerlerine nazaran daha fazla bulunduğu" iddiasını ortaya atmıştı.

Acaba Türk ırkı da çokça "dâhi" yetiştiren o üstün ırklardan mıydı?

Bunu en iyi ispatlayacak şey, "Dâhi-i Âzam"ın kafatası olmaz mıydı?

Ölçülse, belki de dünyaya "İşte harikalar yaratan Türk başı" diye takdim edilecek bir örnek elde edilebilirdi.

Hamid'in biyolojik ve antropolojik incelemesini yapacak âlim, Şevket Aziz Bey idi.

İnceleme esnasında Lüsyen ve Mahmud Kemal Bey de evdeydi.

Şevket Aziz Bey, yanında getirdiği kumpasla Hamid'in başında ölçümlemeler yaptı. Başın kafa kaidesinden kafa damına kadar olan yüksekliği ölçtü. Bunların birbirine oranını hesapladı. Önündeki deftere bazı notlar aldı.

Sonra bulgularını huzurdakilerle paylaştı:

Şair'in başı morfoloji görünüşü ile "yuvarlaktı"; yani Hamid, "braki-sefal" denen cinstendi.

Baş çevresi 83,51 olarak ölçülmüştü.

Yüzü gibi burnu da ince ve uzundu. Alnı genişti.

Bu özellikleri ile Alp ırkının evsafını taşıyordu.

Daha da önemlisi, başının kapasitesine göre beyninin ağırlığı, ortalama değerlerin üstünde bulunmuştu.

Asıl doğru teşhis ise “mizaç”ta çıktı.

Şevket Aziz Bey, Hamid’in mizaç itibariyle, “azimli ve kavgacı” bir kişilikten ziyade “hazcı hedonist” denilen kategoriye girdiğini teşhis etti.

Şair-i Âzam, “dünyayı seyredenlerden” idi.

“Tabii ‘yüksek mana’da’” diye ekledi Şevket Aziz Bey...

İncelediği gözler, geniş açılmış kapaklarla dış âlemi, Şair’in iç âlemine taşıyan ve orada tekrar yaratan bir karakter arz ediyordu.

İnceleme sonuçları 1930’ların ortalarında *Ülkü* mecmuasında yayımlandı.

Hamid’in başı Türklüğün sembolü.

Mimar Sinan'ın "atadan Türk mü, yoksa devşirilmiş bir Ermeni mi" olduğunu incelemek için mezarının açılıp kafatasının incelendiği ve yapılan inceleme neticesinde "yalnız kültür noktasında değil, ırk itibariyle de özbeöz Türk çıktığının" ilan edildiği devirdi o devir...

Ve beş altı sene evvel terk edilmişlik hissine kapılan Hamid, şimdi Türklüğün sembolü olarak beyniyle dünyaya emsal gösteriliyor, putlaştırılıyordu.

181

O yedi katlı Baal mâbedinin yerine
Vahiyle işlenerek beyaz mermerine
Seksen iki kat olmuş bir varlığı düşünün.
O tapınış hızıyla toplanın burda bugün.
Ak saçlı, ak alınlı o güzel yüze doğru
İçli yapraklar nasıl çırpınır güze doğru
Hangi yüz görünecek o aşka muhtaçlara,
Daha dün koza ördü bu ipek ak saçlara.
Kaç ömür yaprağını kemiren tırtıl zaman,
Eteğini öptü tam seksen iki yıl zaman.
Eteğini öpecek onun daha asırlar,
Ne çıkar, Gazi'yi de belki inkâr eden var
Belki seyri değmezken bir kalp metelik bile,
Kafeste arslan gibi bir düzüye nâfile
Homurdanıp duranlar kıramaz bu putu hiç,
Bir çınarın kökünden yere sürüp çıkan piç,
Bastıramaz bir dalın en küçük gölgesini,
Hey soysuz mefkûreli sen kendi derdine yan,
Tagor Hintli olsun ve D'Annunzio İtalyan.
Bizim de göğsümüzü kabartır Hamidimiz,
Biz de onun önünde hürmetle eğiliriz.
Hürmettir, perestiştir sana gönülden taşan,
Ey bir asrı dehânın kanatları ile aşan.

Behçet Kemal
5 Şubat 1933

182

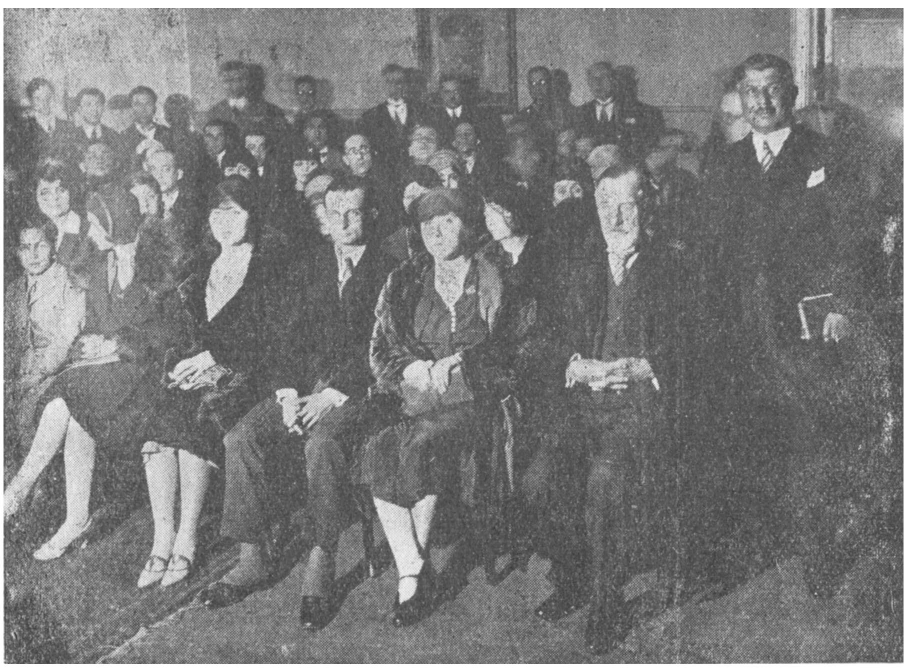
5 Şubat 1933, İstanbul

Hamid'in seksen ikinci yıl kutlaması Boğaziçi Lisesi'nde, Behçet Kemal'in yazıp okuduğu bu şiirle açıldı.

Şair'in en mutlu günlerinden biriydi.

Önceki sene gelemediği tören salonuna bu kez şık bir delikanlı gibi dimdik adımlarla girmiş, ayakta dakikalarca alkışlanmıştı.

Salondaki kadın sayısının çokluğu Faruk Nafiz'in dikkatini çekmiş, törenden önce Hamid'in kulağına eğilip, "Üstad," demişti, "bütün kadınlar bu yaşınızda bile hâlâ sizden âşıkâne bahsediyorlar. Bunun sırrı nedir?"

Hamid, kendi eserinin temsilini izliyor.

Gözlerini zar zor yürüyen bacaklarına eğip gülmüştü Abdülhak Hamid:

"İnanma! Beni bu hale sokanlar, hep onlar değil mi?"

Törende yakın dostu Cenab Şahabeddin salona hitap etti; ardından talebeler *Tezer*'i başarıyla temsil etti.

En öndeki koltukta oturan Hamid, oyununu güler yüzle izledi.

Eseri sahneye koymaya çalışan Nurettin Sevin, her zorlukta kapısını çalmış, uzun monologları anlaşılır hale koyabilecek değişiklikler için iznini almıştı.

Her bir düzeltmede teninden et koparılmış gibi acı çekiyor, "Onu da mı kestiniz?" diye boyun büküyordu.

Sevin, acıyıp, "Emir buyurursanız kalsın," deyince de mısralarını bizzat karalarken işi espriye vuruyordu:

"Yok, madem kesmek lazım, kesin; sonunda Abdurrahman nasıl olsa kesecek."

Ama o gün piyes bittiğinde o kadar duygulandı ki, yanında oturan tertip komitesinden Hıfzı Tevfik'e, "Beni gençleştirdiniz, heyecanlandırdınız," diye fısıldadı.

Sonra sahneye çıkıp eseri sahneleyen Nurettin Sevin'i alnından öptü, piyeste rol alan gençlerle beraber resim çektirdi ve onlara şu sözlerle iltifat etti:

"*Tezer*'imi ihya ettiniz. Hayatımın sekseninci senesinde ilk defa bir eserimin yanlışsız oynandığını gördüm."

Törenin sonunda salonu dolduranlara bir mesajla teşekkür etti. Mesajı kürsüde İsmail Müştak okudu:

"Seksen bir yaşımı geçtiğim bugün, beni iltifata mazhar eden bu münevver topluluğa nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Minnettarlığım o derecedir ki uzun hayatım bu münasebetle bir o kadar daha uzamıştır diyeceğim geliyor. Bu iltifat gösterisi, aynı zamanda gençlikten ihtiyarlığa da bir hediyedir. Bu merasimi ömrüm oldukça bir şükranla yâd edeceğime itimat buyurmanızı rica ederim."

Hıfzı Tevfik, Şair'i bahtiyar kılan seksen ikinci yıldönümü töreninin ardından ona sürpriz bir teklif daha yaptı.

Hamid her fırsatta Bebek'ten, oradaki çocukluk hatıralarından bahsediyor, "Ah Bebek'te bir yaz daha geçirebilsem," diyordu.

Hıfzı Tevfik, "Tatil devresinde size bizim mektebin bir dairesini hazırlayalım; burada kalmak lütfunu bizden esirgemeyin," dedi.

Yaşlı Şair, kendisini çocukluk devrine taşıyacak bu teklifi memnuniyetle kabul etti.

Sultan Mecid zamanında hanım sultanlara ait olan bu sarayın geniş sofalarında az mı oynamıştı.

Bir de unutamadığı hatırasını nakletti:

"Nasuhi Ağabeyim, Said Paşa ile arkadaştı. İkisi gençliklerinde beraber Göksu'da çapkınlık yaparlardı. Göksu' ya gelen hanım sultanlarla uzaktan uzağa bakışır, gizlice yazışırlardı. Mektuplarını da ben taşırdım. Aradan hayli zaman geçti. Ben Londra Sefareti'ne kâtip oldum. Said Paşa da Hariciye Nazırı oldu. Elçiliğe geldiğinde bana iltifat etti:

'Beyefendiyi tanıdım. Çocukluğunda bize sadıkâne postacılık ederdi,' dedi.

'Hayır Paşa Hazretleri, o işi size değil, bizim biradere yapardım,' diye karşılık vermiştim."

O yaz, okul kapandıktan sonra Lüsyen'le birlikte lise binasında üç aylığına kendilerine ayrılan daireye taşındılar.

Yanlarında bir hizmetçi ile ailenin eski emektarlarından birinin kızı Safiye de vardı.

Onları izleyenler, Lüsyen'in Hamid'e çocuğu gibi baktığını, Hamid'in de Lüsyen'e kızı gibi bağlı olduğunu teşhis ettiler.

Lüsyen sabahtan eşine bembeyaz keten elbisesini giydiriyor, bastonunu eline veriyor, koluna girip Bebek rıhtımında yürüyüşe çıkarıyordu.

Bebek, Hamid'in bebekliğiydi.

Vapur iskelesine hâkim, pembe boyalı muhteşem Hekimbaşı Yalısı'nın kafesli pencerelerinden bakmıştı hayata ilk kez...

Şimdi giderayak yine aynı manzaraya açılan pencereden eski sükûta bakmak, mazinin ihtişamını anmak istiyordu.

Bir şiirinde dediği gibi:

maziyi iade mümkün olsa
müstakbeli fedaya hazırdı. *

Son demlerini mazinin kollarında geçirmek istediği halde maziden, vefat etmiş eski dostlardan konuşmayı sevmiyordu.

Sanki konuşsa, kendisi de bahsettiği mazinin bir parçası olacak, unutulacaktı.

Unutulmak!

Onun için erken makberdi bu...

Hamid ve Lüsyen.

Daha evvel aklına dahi getirmediği, şimdilerde aklından kovamadığı mukadderat...

Sönmüş bir yıldız gibi tarihin boşluğuna karışıp gitme fikri, yalnızlıktan da elim, ecelden daha vahimdi.

Unutuluştan gayri tek korkusu, Lüsyen'i kaybetmekti.

Bu, Hamid'i elden ayaktan düşüren bir ihtimaldi.

O yaz yine sebepsiz bir hırçınlık yüzünden eşini küstürmüş, Lüsyen de, “İşte gidiyorum, artık gelmeyeceğim,” diyerek kapıyı çekip çıkmıştı.

Hıfzı Tevfik, Hamid’in bu ihtimali düşünmeye bile muktedir olmadığını fark etti.

İhtiyar adam, yalnızlık uçurumuna itildiği endişesiyle akşama kadar pencereden pencereye koşarak Lüsyen’i beklemişti.

Akşam gün battığı halde gelmeyince yuvasından ayrı düşmüş bir yavru kuş gibi boynunu bükmüş ve azap çeken bir yüz ve titrek bir sesle, “Artık gelmeyecek,” demişti.

Hıfzı Tevfik, “Biraz daha bekleyelim, herhalde gelir,” diye teselliye çalışsa da, “Hayır ben onu bilirim; kızdı; gücendi, artık gelmeyecek,” diye titremişti sesi...

Lüsyen ve Hamid kadife koltuklarında.

Sonra ne yapacağını bilemez halde Hıfzı Tevfik’e bir telefon numarası vermiş, “Bari şuraya telefon etseniz de bana Safiye’yi gönderseler,” demişti.

Telefon edilirken oda kapısının açılması ve içeri Lüsyen’in dalması, Hamid için yeniden doğum müjdesi gibiydi.

Yıkık vücudunu toparlayarak yerinden kalkmış, beklediği kadının dizlerine nedamet ifadeleri serpmesi beklenirken dikilip, “Seni merak etmiştim; geç kaldın,” demişti.

Bunlar, büyük adamın küçük zaferleriydi.
Pyrrhos zaferleri...

* Geçmişi geri getirmek mümkün olsa / geleceği fedaya hazırdı.

183

Çıkıp gitmek!..

İstesem bile çıkıp gidebilir miydim?

Bunun değil tatbiki, düşüncesi bile aklını başından alıyordu. O zekâ ile, o incelikle, bunun bir tabiye olduğunu bir türlü anlayamadı. Belki bana karşı beslediği hisler gerçekleri keşfine engel oluyordu.

"Mademki hiçbir şey sizi yola getiremez, ben de bu vaziyete tahammül edemem, gitmem daha hayırlı olur, yalnız kalınca dilediğiniz gibi hareket edersiniz!" derdim.

O zaman kendini tehlikede hisseder, düşünemez, şaşırırdı. Korkusunu, endişesini üzerimde nüfuzlu sandığı birine gider açar, danışırdı. Herkes onu temin eder, yatıştırırdı:

"Korkmayın, Lüsyen sizi hiçbir vakit bırakmaz."

"Bırakır bırakır, bu sefer gidecek, yerden göğe kadar haklı... Ben de zaten çekilmez bir herifim, fakat giderse ölürüm."

"Gitmez."

"Gider gider..."

Sadece kâğıttan tasarladığım, onun ruhunda ise keskin bir silah olan bu Demokles kılıcını askıda tutmakla iyi mi ettim, yoksa fena mı?

Elimde son kalan bu arazi parçasını da karış karış zaptetmesine müsaade edebilir miydim?

Müsaade edebilir miydim ki zaten o, ruhumda, kalbimde hayatım boyunca önüne gelen her şeyi kesip biçerek muzaffer bir yürüyüşü hayalden gerçeğe çıkarmıştı.

Tedbirsizlikleri, birbirini tutmaz hareketleri karşısındaki son siperi yerlere sermeye bırakabilir miydim?

Zira söz konusu olan, sadece onu kendine karşı korumaktı.

Kendine, yani tanıdığım en temiz, en namuslu adam olan ve fenalık ettiği yegâne mahluka...

Hiçbir yakışıksız hareket, onu adileştirmedi.

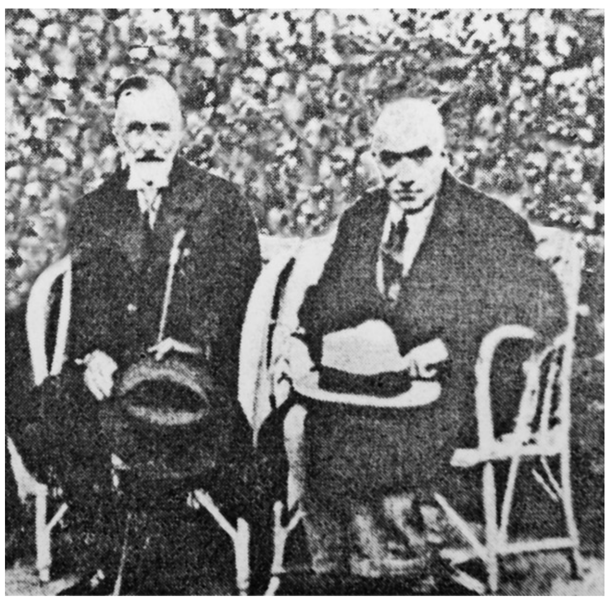
Hafızamda hiçbir kötü hissi, çirkin hali yok.

Onda her şey saf altındandı.

184

Haziran 1933, İstanbul

Hamid'in Bebek'te maziyle kucaklaştığı o 1933 yazında büyük Şair'in tenhalığına bir de akransızlık eklendi. Kendisinden otuz yaş küçük Ahmed Hâşim o yaz öldü.

Abdülhak Hamid ve Ahmed Hâşim.

Akşam, yine akşam, yine akşam
bir sırma kemerdir suya baksam
akşam, yine akşam, yine akşam
göllerde bu dem bir kamış olsam

Bu mısraların yazarı, elli yaşının akşamını göremeden göçüvermişti.

Hamid bu sırasız ölümlerde, hayatta kalarak onların ömründen çalmış gibi suçlanır, utanırdı.

“Nazif, senin ölümünü görmek bana mı düşerdi?” diye ağlar, “Âkif, sen de mi beni terk edip kaçıyorsun!” diye ah ederdi. Eyüp Türbesi’nin avlusunda Ahmed Hâşim’in tabutunun arkasından ağır adımlarla yürürken de canlı bir ıstıraptı sanki...

Haşim’in cenazesini izliyor, cemaati süzüyor, muhakkak ki zihninde kendi cenazesini prova ediyordu.

Acaba daha mı kalabalık olacaktı?

Kimler katılacak, kimler kaçınacaktı?

Ardından ne konuşulacak, ne yazılacaktı?

Haşim’in ardından irticalen söylediği şiirde, kendi ardından yazılacakların ipuçları saklıydı.

185

Sanki bir sûr-ı muvakkattı hayatın Haşim
Halkı mâtemlere gark etti vefatın Haşim
Edebiyyat idi bilcümle sıfatın Haşim
Dâima yükselecektir derecâtın Haşim.

Sanki bir geçici sûrdu hayatın Haşim,
Halkı yaslara boğdu vefatın Haşim
Edebiyattı bütün sıfatın Haşim,
Hep yükselecektir, derecelerin Haşim.

Mülkiye, no. 27, Haziran 1933, s. 11.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 328.

186

Eylül 1933, İstanbul

Eylül'de çıkan *Literary Digest* dergisi, Hamid'i perişan eden haberi bütün dünyaya duyurdu.

Türk edebiyatını tanıtan bir makalede, "Genellikle en büyük Türk şairi olarak tanınan Abdülhak Hamid, artık hemen hiç kimse tarafından okunmuyor," deniliyordu.

Yatalak bir hekim ya da karnı zil çalan bir aşçı gibi...

Bir şair için okunmamaktan büyük ıstırap var mıydı?

Değişen dil, yetişen nesille bir olmuş, onu ölmeden gömmüştü.

Hamid ki, seneler evvel unutulmayı, "esfel-i mekabir"* ilan etmiş, şu beyiti yazmıştı:

Nedir lüzûm u zuhûrum bu hâk-i esfelde
Garik olup gideceksem muhît-i nisyâna[**]

Nisyana isyanı ondandı.

Halbuki bir zamanlar Galatasaray'da Tevfik Fikret edebiyat dersine onun şiiriyle başlar; "Türk edebiyatı öğrenmek demek, Hamid'i bilmek demektir," derdi.

Öyle bir köşe taşıydı o...

Cahit Sıtkı'nın tabiriyle "gül kokusuyla bülbül nağmesi arasında mekik dokuyan kısa dalgalı Divan şiirini engine çıkaran, Şark'la Garp'ı uzlaştıran adam"dı.

Şimdi ise, "Tarz-ı kadim şiiri bozup herc ü merç ettik," diye böbürlenmesinin bedelini bir geçiş devresinde herc ü merç olarak ödüyordu belki de...

Onun mahareti, eskiyi yeniye düğümlemesi, bir yanıyla eskilerden eski kalırken, ötekiyle yenilerden de yeni olmayı başarmasıydı.

Halbuki şimdi eskiler için fazla yeniydi; yeniler için fazla eski...

Şiiri, sadece diliyle değil, içeriğiyle de müzelikti.

Mayıs'ta ve Eylül'de Lüsyen'le birlikte, önce Çankaya'da, sonra Dolmabahçe'de iki kez daha Gazi'ye misafir oldukları o sene, Cumhuriyet onuncu yıldönümünü kutlayacaktı. Hamid, mutluluğunu, *Karaelmas* dergisine yolladığı bir beyitle ifade etti:

Iyd-ı cumhuriyyeti idrâk eden bir ihtiyar
Nevcivân olmuş kadar oldum bugün ben bahtiyar.[***]

Maarif Vekâleti, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü sebebiyle çeşitli şair ve yazarlardan birer şiir veya yazı istemişti.

Hamid, bu sipariş üzerine de "Halk" şiirini yazdı.

Bu, ondan halka kalan son hatıraydı; lakin şiirinde ne mevcut devrin heyecanı, ne eski dizelerinin samimiyeti vardı.

Uzun şiirinin sonunda gençlere *Makber*'deki feryadıyla hitap ve adeta vasiyet etti:

***** Kabirlerin en sefili.
****** Nedir lüzumum ve ortaya çıkışım bu en aşağı toprakta / Boğulup gideceksem, unutuluş âlemine.
******* Cumhuriyet Bayramı'nı yaşayan bir ihtiyar / Delikanlı olmuş kadar oldum bugün ben bahtiyar.

187

(...)
Gençler, yazınız, “sükût et ey pîr”
sizden gelecek gelirse hamle,
tedbîr alınır mı tek kalemle.
Çok hamle gerekti, çok da tedbîr,
Gazi bunu fi’len etti isbat,
milliyyete en büyük mükâfat...

(...)
Gençler, yazınız, “sükût et, ey yaşlı adam”,
sizden gelecek gelirse hamle,
tedbir alınır mı tek kalemle.
Çok hamle gerekti, çok da tedbir,
Gazi bunu fiilen etti ispat,
milliyete en büyük mükâfat...

Yeni Türk Mecmuası, no. 18, Şubat 1934, s. 1336-1339.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan,* hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 333.

188

1934, İstanbul

İran Şehinşahı Rıza Pehlevi 1934 yazında Türkiye'yi ziyarete geldi.

Atatürk, bu ziyarete büyük önem atfediyordu.

Resmî ziyaret programında Ankara'dan sonra İstanbul vardı. Şah, Gülcemal vapuruyla Büyükada'ya geldi. Şerefine Yat Kulübü'nde bir davet verildi.

Abdülhak Hamid de davetliler arasındaydı.

Atatürk bir ara Hamid'i yanlarına çağırdı; iltifatlarla Şah'a takdim etti.

Rıza Pehlevi, Hamid'in tanıştığı ilk İran şahı değildi.

Bundan yetmiş sene evvel Rıza Pehlevi'den dört önceki Şah'ın huzuruna çıkmıştı.

O vakitler on üç yaşında bir çocuktu.

Babası Hayrullah Efendi, Tahran'a Osmanlı sefiri olarak atanmıştı.

İtimadname takdimi için Şah'ın huzuruna çıkacağı gün, yanında oğlu Abdülhak'ı da götürmüştü.

Hamid, huzura varmak için küçük kapılardan eğilerek geçişlerini, dar merdivenlerden dinlenerek çıkışlarını, Şah'ınkinden başka oturacak yer olmayan, billur şamdanlı bir otağda elmas takılı resmî elbisesi içindeki Şah Hazretleri'ni temenna edişlerini ve onun, "Sultan kardeşim nicedir?" diye lafa girişini dün gibi hatırlıyordu.

Sene, 1865 idi.

Rıza Pehlevi daha doğmamıştı.

Ve Hamid, Tahran'da geçen seneleri sayesinde iyi Farsça öğrenmiş; Türk edebiyatından önce İran edebiyatıyla tanışmış, Sâdi'yi, Hâfız'ı, Kânî'yi okumuştu.

On beş yaşına geldiğinde babası, boşalan elçilik ikinci kâtipliği için kendisini teklif etmiş, Bâbıâli de kabul edince tarihin en genç diplomatlarından biri olarak, bin yedi yüz altmış kuruş maaş ile vazife başı yapmıştı.

Lakin Hayrullah Efendi, Tahran'da sefir iken vefat etmiş, Hamid de babasını bu topraklara defnettikten sonra, bir seneye yakın devam eden ikinci kâtipliğini bırakıp memlekete dönmüştü.

Rıza Pehlevi, Büyükada'da hem İran'ı hem Farsçayı böyle iyi bilen bir şairle karşılaşınca memnun oldu. Bunun üzerine Atatürk, Hamid'den Şah için bir şiir okumasını rica etti. Hamid, "Merkad-ı Fatih'i Ziyaret"i seçti:

Kaldın cihanda bir an, her anın oldu bir devr
Mülk-i ezeldi gûya tahtında hem-civarın.
Sensin ki o padişâh, bu ümmet-i necîbe,
Emsâr bahşişindir, ebhâr yâdigârın.

Kaldın cihanda bir an, her anın oldu bir devir
Ezeli mülktü sanki tahtında komşu ülkelerin
Sensin ki o şahlar şahı bu soylu millet,
Ülkeler armağanındır, denizler yadigârın.

Atatürk, Şah'ı uğurladıktan sonra Hamid'e, "Niçin o şiiri okudunuz?" diye sordu.

Mağrur bir edayla gülümsedi Hamid:

"Şah Hazretleri padişah nasıl olurmuş anlasınlar diye..."

O ay, Soyadı Kanunu'nun çıkmasıyla "Tarhan" soy ismini aldı.

II. Mahmud'un hekimbaşısı olan dedesi Abdülhak Molla'nın kayınpederi Yahya Naci Efendi, eski sadrazamlardan, piyes yazarı Ahmed Vefik Paşa'nın dedesiydi. Eski Türk Tarhanları neslindendi.

Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendi, Ahmed Vefik Paşa ile kardeş çocukları idiler. Hamid, bu akrabalığa binaen "Tarhan" soyadını seçmişti.

Soyadından memnundu; lakin “Hamid” isminin “Hamit” şekline çevrilmesinden hiç hoşlanmamıştı.

Yine Bebek’te geçirdikleri o yaz, ziyaretine gelenlere, “Bu yaşımda peşime bir ‘it’ taktılar,” diye latife etmişti.

189

1934-1935, İstanbul

Bir fotoğraf...

Hamid ve Lüsyen, *İlhan* piyesini temsil eden talebelerin arasında sahnede.

2 Şubat 1934 günü çekilmiş.

O gün Hamid'in seksen üçüncü doğum yıldönümü...

Hamid tiyatro sahnesinde bütün şıklığıyla tahtta oturuyor. Dizlerinin dibinde Lüsyen var. Onun yanı başında da küçük nedimeler...

Ve ikilinin arkasında, bir saray dekoru önünde, kaftanlar, kavuklar, rengârenk kostümler içinde talebeler...

Boğaziçi Lisesi, o sene Hamid şerefine, Şair'in ünlü piyesi *İlhan*'ı sahnelemiş.

Oyundan sonra da Şair-i Âzam, oyuncuları tebrik için eşiyle birlikte sahneye çıkıp onlarla fotoğraf çektirmiş.

Bitkin çehresi, saadetle tebessümlenmiş.

“Gördünüz mü?” diyor:

“Benim eserlerim için, ‘Temsil edilemez,’ diyenler ne kadar haksızlık ediyorlar. Pekâlâ, hem de başarıyla temsil edildi işte...”

Ve heyecanla ilave ediyor:

“Artık gelecek sene de *Hakan*’ı oynarız, değil mi?”

Hakan, Hamid’in yeni yazdığı piyesiydi.

O hayattayken yayımlanan son eseriydi.

Piyes yazarlığına, altmış sene evvel, henüz yirmilerinin başında iken, Namık Kemal’in *Vatan Yahut Silistre*’sini takliden kaleme aldığı bir masalla başlamıştı.

Macerâ-yı Aşk adını verdiği o serüven, tanışmadan evlendirilen gençlerin, kavuşamayan âşıkların tuhaf tesadüflerle dolu karmakarışık hikâyesiydi.

Hamid, ömrünün son deminde yazdığı *Hakan*’da başladığı yere, yani masal ülkesine döndü.

Yine karman çorman ilişkiler içinde imkânsız bir aşk macerası, devrin sadeleşme temayülünün tamamen zıddına, Arap-Acem kelimeleriyle yüklü bir dille anlatılıyordu.

Nisan sonu Vâ-Nû, *Haber* gazetesinde, “Hamid yeni bir manzum piyes yazdı,” müjdesini verince herkes meraklandı.

Masalın Orta Asya Türklüğünün dekorunda anlatılması, o aralar yeni bir kimlik olarak çokça vurgulanan Türkçülük akımının etkisi sanıldı.

Kitabı, satırların altını çizerek ilk okuyanlardan biri Atatürk oldu.

Lakin, eski bir Türk hükümdarıyla peri huylu çoban kızının aşkını anlatan eser, tarihi gerçeklerden ziyade, Şair’in hayal gücünün mahsulüydü.

Hamid, kitabın sonundaki notta şöyle diyordu:

“*Hakan* isimli bu tiyatro parçasını ömrümün seksen üçüncü senesinde yazmaya muvaffak oluşum, şüphe yok ki ilahî bir başarıdır. Eserin yazılıp basılması ve sahneye konmasının Cumhuriyet devrine, yani Atatürk’ün kemal [*] devrine ait olması nedeniyle kendimi bir kat daha bahtiyar

saymaktayım. Yalnız bu eseri, en eski ecdadımızın lisanı olan öz Türkçe ile yazmaya muvaffak olabilseydim benim için daha da mutluluk verici olurdu. Bununla beraber, konusunu öz Türk'ün kaynağından çıkardığım *Hakan*'ı, eserlerimin en genci, en canlısı sayabilirim."

Millet ihanetinde gerektir büyük ceza;
Devlet ihanetinde teenni olur sezâ!
Gaddar olursa devlet, o millet eder kıyam.
Mağdur olursa millet, o devlet bulur hitâm.

Millet ihanetinde gerektir büyük ceza;
Devlet ihanetinde acele etmeme olur uygun!
Acımasız olursa devlet, o millet ayaklanır.
Mağdur olursa millet, o devlet sona erer.

Eserde bu türden hamasi tiratlar bulunsa da aslen anlatılan, gönül verdiği çoban kızının, karısının yasak aşkından doğan kız çocuğu olduğunu öğrenen yaşlı bir hakandı.

Sonunda hakan bu genç kızla, hakanın karısı da yasak aşkıyla evleniyordu.

Yazar, adeta kendi aşk hayatının karmaşasını, yazdığı masala nakşetmişti.

Abdülhak Hamid için *Hakan*, "eserlerinin en genci, en canlısı" olsa da devrin gazetelerinde hiç de heyecanla karşılanmadı.

Şair-i Âzam, peşinden gelen yeni neslin gerisine ve kendini tekrara düşmüştü. Dönüp dolaşıp eski konuları yeniden yazıyor; devrin coşkusunu yakalayamıyordu.

Kendini yenileyemeyecek kadar yaşlıydı artık...

Yine de bunlara aldırmadan seksen dördüncü yıldönümünde *Hakan*'ın temsili için uğraştı.

Ancak eser, sergilenemeyecek kadar sönüktü.

Oturmamış karakterlerin fuzuli tiratlarıyla uzayıp gidiyordu. Hamid'in ümitli bekleyişine rağmen sahneye konamadı.

O da küstü.

Ocak 1935’te, seksen dördüncü doğum yılı törenlerine gitmedi. Törende neler olup bittiğini de sormadı.

Boğaziçi Lisesi’ne de Bebek’e de bir daha uğramadı.

O yazı, Yeniköy’deki Kara Todori Yalısı’nda sayfiyede geçirdiler.

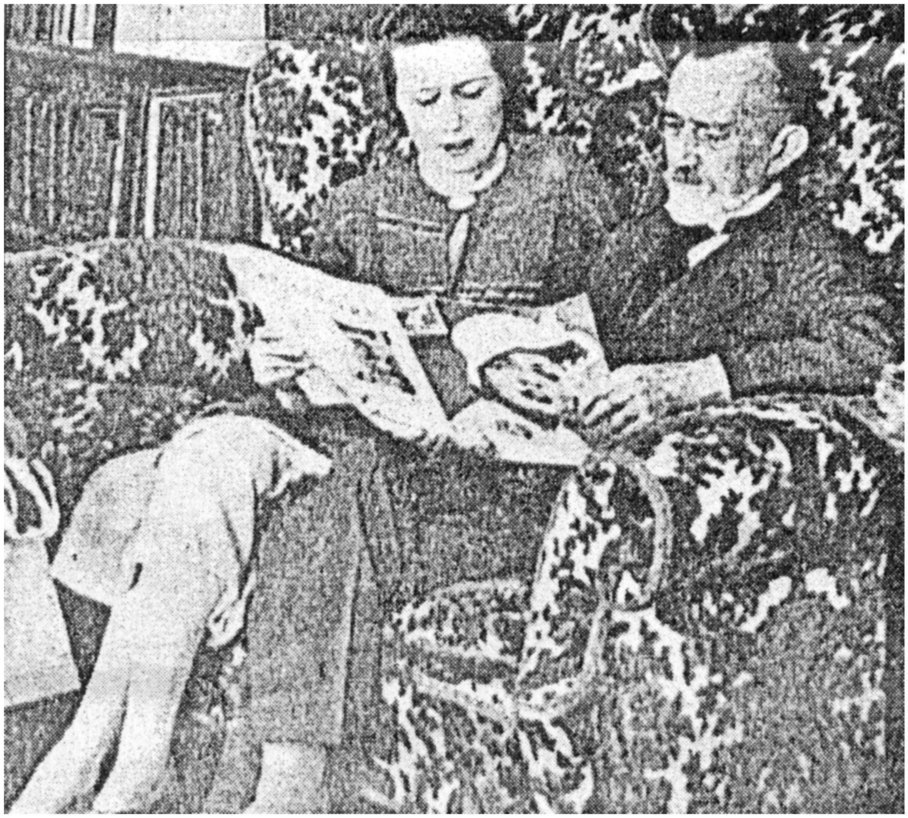
Lüsyen, orada eski sandıkları karıştırırken, unutulmuş bir hatıraya rastladı.

Bu, zifaf gecesi yataklarına serilen, üzeri kucak kucak altın sırma güllerle kaplı beyaz satenden güvey yorganı yüzüydü.

Diğer hatıralar birer ikişer kaybolurken, sırmaları vücutlarına battığı için o gece onları uyutmamasıyla hatırda kalan bu yorgan yüzü, her nasılsa sandığın dibinde saklanmıştı.

En sağda görülen Kara Todori Yalısı.

Lüsyen ve Hamid.

Lüsyen onu uzun senelerin kış uykusundan havalandırmaya çıkardı.

Ve Reşad Fuad'ın hediyesi sırma işlemeli saten, o havalandırmada umulmadık bir ihtiyaç için imdada yetişti.

***** Olgunluk.

Kara Todori Yalısı’nda aynı zamanda hem bahçeye hem denize nazır olduğu cihetle salonun hususi bir güzelliğine sahip bir köşesini Abdülhak Hamid kendisine ayırmıştı. O köşeye bir masa yerleştirtti; üzerine bardağını, sigaralarını, gazetelerini, kitaplarını ve imkân buldukça satranç tahtasını koydururdu.

Abdülhak Hamid kendi kendine satranç oynarken.

Ne yazık ki burası tamamen hava cereyanına maruzdu. Abdülhak Hamid’se hastalıktan yeni kalkmıştı; ilgiye ve bakıma ihtiyacı vardı. Doktorlar Boğaz’da oturmasını katiyen tavsiye etmiyorlardı. Fakat kendi

inadı üzerine felaketli olabilecek bir lüksten kaçınabilmek için tedbirli davranmayı ve her halde en ufak bir soğuk algınlığından korunmayı şart koştular.

Pencerenin balkon köşesindeki kuytu tarafını bir hayli methederek yerini değiştirmek için iknaya uğraştım. Israr etti:

“Hayır, denizle bahçeyi birden görmek istiyorum.”

Bir olurunu bulmaktan gayri yapacak şey yoktu. Tavan arasında bir paravan buldum; güzel değildi gerçi ama sallanır sandalyenin arkasına iyice yerleştirilirse mükemmelen paravan hizmeti görürdü. Abdülhak Hamid’e lazım olan buydu zaten...

Memnun, köşesine yerleşti:

“Oh ne âlâ, Allah senden razı olsun. Her şeyin kolayını bulursun. Sensiz halim ne olurdu Yarabbi?”

Birkaç saat sonra:

“Lüsyen bu paravan pek çirkin...”

“Korkunç!”

“Ne yapacağız ya?”

“Hiç... Olduğu yerde bırakacağız ve mümkün mertebe az bakmaya çalışacağız. Hem zaten arkanızda duruyor, görmezsiniz.”

“Hissediyorum ya, yeter. Aman ne çirkin şey... Neşemi kaçırıyor.”

“Orada böyle bir şey olduğunu unutmaya uğraşın.”

“Söylemesi kolay. Allah aşkına, ara, bir şeyler bul da şu musibetten kurtar beni...”

Aradım ve sırma işlemeli saten yorgan yüzünü buldum. Paravanın üstüne attım.

Cidden mükellefti.

Abdülhak Hamid hayran oldu. Reşad Fuad’dan merhamet ve muhabbetle bahsetti:

“Eski ahbapların hepsi öldü. Bense bir hayalet ordusuyla kuşatılmış halde yaşıyorum,” dedi.

O unutulmaz merasime dair bazı gülünç ve tesadüfî hadiseleri hatırlattı. Sonra o harikayı kaldırmamı rica etti:

“Niçin?”

“Harap olacak.”

“Bir şey olmaz.”

“Evet olur.”

“Canım bugün değilse yarın nasıl olsa kullanılacak.”

“6 Mayıs 1937’de evlenmemizin gümüş yıldönümünü kutlarken kullanırız iyi sakla...”

Ben ısrar ettikçe o daha fazla dayatıyordu; boşuna nefes tüketmekten vazgeçerek yorgan yüzünü kaldırdım. Özenle sandığın dibine yerleştirdim.

191

1935 yazı, İstanbul

Hamid sayfiyedeydi, ama itildiği köşeye çekilmek, orada sükût içinde ölümü beklemek ona göre değildi.

Mademki, yazdığı esere kıymet verilmemiş, sahnelenmeye değer bulunmamıştı, o da inat edecek ve bu yaşta bir yenisini yazacaktı.

Bu inat, onun hayata tutunuşu, ölüme meydan okuyuşuydu.

Türk tarihine dair yeni kitaplar getirtti.

Okudu. Çalıştı. Yazmaya başladı.

Lakin kalemi artık eline ağır geliyor, zorlasa da gitmiyordu. Seksen üç sene, zihninin hizmetinde beyninin semeresini temize çeken parmakları artık ona hizmet etmiyordu.

Elleri, sigarasını ağızlığına geçiremeyecek haldeydi.

O kadar ki, titrek elyazısıyla karaladıklarını kendisi okuyup anlayamaz olmuştu. Monoklünü bir büyüteç gibi kâğıdın üzerine tutuyor, evirip çeviriyor, gece yazdığı, gündüz gözüne tanınmaz geliyordu.

Lüsyen'e okutmaya gayret ediyor, o da okuyamayınca sızlanıyordu:

"Gözlerimle ellerim cahil oldu: Ellerim yazamıyor, gözlerim okuyamıyor. Yani ben artık kendimi okuryazar insanlardan saymıyorum."

Sonunda çareyi yardım istemekte buldular.

İmdada koşan İsmail Hâmi Bey oldu.

Tarihçi olmak hasebiyle o, Sümer yazıtlarından, küflü Şark kitaplarına kadar her nevi yazıyı çözmekte üstattı.

Bir akşam gelip Şair'in artık hiyeroglife benzeyen yazısını tablet okur gibi çözmeye çalıştı.

Başarılı olunca Hamid, her gün aynını istemeye başladı.
Bunun üzerine işi rutine bindirdiler.
Hamid, gün boyu müsveddeler kaleme alıyor, akşam yemeğinden genellikle saat onda kalkıyor, sonra viskisini içerken İsmail Hâmi Bey'le mesaiye başlıyor, geceyarısına, bazen de ötesine dek çalışıyorlardı.
Şair'in elyazısı öyle bozulmuştu ki, eserin temize çekilişi bazen yazılışından uzun sürüyor, İsmail Hâmi, çözebilirse çözüyor, çözemezse veznin veya kafiyenin gelişinden tahmine çalışıyordu.
Lakin bu mesai sırasında kendisi de tarihçi olduğundan bazen esere müdahale ediyor, "Biraz daha olay ekleseniz," diyor, tiyatro tekniğine önem vermediğini söylüyor, Şair'e akıllar veriyordu.
O zaman Hamid sıkıldığını belli ediyor, güceniyor, bu işgüzar sekreteri tersliyordu.
Bu kez gücenme sırası İsmail Hâmi'ye geçiyor, birkaç gün işi aksatıyor, bunun üzerine Hamid, Hâmisi'ne "Müştakınız" imzalı rica mektupları yazarak gönlünü almaya çalışıyordu.
Böyle küse barışa "son piyes"i ortaya çıkarmaya başladılar.
O günlerde, *Hakan*'ı sahnelemediği için kırıldığı Hıfzı Tevfik'e, Serkl Doryan'da * tesadüf etti. Nispet yapar gibi "yeni bir piyes yazdığını" müjdeledi.
Ama sonra ihtiyar başını bezgin bir edayla toprağa eğerek fısıldadı:
"Fakat bilmem bitirebilir miyim?.."
Azmetti ve bitirdi.
Toplam elli beş sayfa tutan iki perdelik piyesin konusu, Kanunî Sultan Süleyman'ın, oğlu Mustafa'yı boğdurtmasıydı.
Hürrem Sultan, Kanunî'den sonra kendi oğlu Cihangir padişah olabilsin diye, Mustafa'yı babasının emriyle ve onun işiteceği şekilde öldürtüyordu.
Hamid, bu tarihî fon önünde esasen vicdan azabını tasvir etmek istemişti.
O yüzden de bittikten sonra piyesin ismini *Vicdan Azabı* koydu.
Yeni eserinin bir kopyasını o günlerde ziyaretine gelen, mebus dostu Hasan Âli Yücel'e verdi.
O ziyarette ebediyattan ziyade hastalıktan, ecelden söz ettiler.

Yücel, veda ederken Şair'in elini öptü.

Hamid, onun elini titreyen elleriyle tutup kalbine götürdü. Bu yaşam saatinin yavaşlayan tiktaklarını dinletti.

"Çok temenni ederim ki, gene görüşürüz," dedi.

Bu, bir veda cümlesi idi.

Hasan Âli, sokağa çıktığında ağlıyordu.

Koltuğunun altında, bir devir, "şairlerin en büyüğü" sayılan adamın son eseri vardı.

Makamına döner dönmez okumaya başladı.

Piyeste "katil baba" Sultan Süleyman, gördüğü bir rüyayı anlatıyordu. Rüyada bir meleğe işlediği cinayetin ahrette nasıl bir etki bıraktığını soruyor; cevaptan, orada bundan kimsenin haberdar olmadığını anlıyordu.

Demek, cezanın da ödülün de yeri ahret değil, dünyaydı.

İlahî adaletin mahkemesi, Hak katından ziyade kişinin vicdanıydı.

Hasan Âli, piyesin pek beğendiği bu bölümünü "Hamid'in son eserinden bir parça" başlığıyla *Ülkü* dergisinde neşretti.

Lüsyen'e bunları, "Seksen yaşın hâlâ gençlik addedilebileceğini ispat eden mısralar," diye tanıttı.

Halbuki daha ziyade Hamid'in ahret hazırlığını andırıyordu.

***** Cercle d'Orient (Büyük Kulüp).

192

Bana rüyada görünmüş idi bir cism-i latîf;
ahıretten geliyormuş, işi ettim tarif;
kimsenin yok dedi ukbâda bu işten haberi!
Ne o maktulü bilen var, ne de katil pederi!
Hâlık'ın nerde dedim mahkeme-i kübrâsı!
Kime râci olacak tecziyemin icrâsı?
"Dediğin mahkeme vicdanda, nedâmet de ceza!
Kim bilir nerde senin mahdumun:"

Uhrevînin bu cevabında olan mefhûmun
şöyle tefsîr ile teşrîhi olur zikre sezâ:
Gökten inmekte bu bir mâide-i istihzâ!
Anladık tarz-ı mücazâtı. Nedâmet! Âlâ...
Ya nedir tarz-ı mükâfat? O da yoktur asla.
O da dünyada gerek.
Yani nedâmet geçecek
ki onun geçmesidir sence devâ-yı âcil;
O mükâfata olursun nâil!

Dâr-ı ukbâda azap olmamasından o nedâmet geçerek
gelir insana bu dünyada biraz hâb-ı huzûr.
Her ne yaptınsa bu dünyada, fazilet, ya kusur
yine dünyada kalır tesiri,
görülen cürm ü cezânın bu demek tefsiri.
Bir ism-i Celâl olsa gerek nâm-ı tabiat
âyât-ı ilâhiyyedir ilhâm-ı tabiat.

Bana rüyada görünmüştü hoş bir peri;
ahiretten geliyormuş, işi ettim tarif;
kimsenin yok dedi âhirette bu işten haberi!
Ne o öldürüleni bilen var, ne de öldüren pederi!

Yaratıcı’nın nerde dedim yüce mahkemesi!
Kimin görevi olacak cezamın uygulanması?
“Dediğin mahkeme vicdanda, pişmanlık da ceza!
Kim bilir nerde senin oğlun:”

Öte dünyalının bu cevabında olan anlamın
şöyle yorumlayarak açıklanması uygun:
Gökten inmekte bu bir istihza sofrası!
Anladık, ceza şeklini: Pişmanlık! Alâ...
Ya seyrek görülür mükâfat şekli? O da yoktur asla.
O da dünyada gerek.
Yani pişmanlık geçecek
ki onun geçmesidir sence âcil olan devâ;
Ulaşırsın o mükâfata!

Âhirette azap olmamasından o pişmanlık geçerek
gelir insana bu dünyada biraz huzurlu uyku.
Her ne yaptınsa bu dünyada, fazilet ya da kusur
yine dünyada kalır tesiri,
görülen suç ve cezanın bu demek yorumu.
Bir ism-i Celal * olsa gerek tabiatın nâmı
ilâhî âyetlerdir tabiatın ilhâmı.

Ülkü, c. IX, no. 51, Mayıs 1939, s. 175-176.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3 - Hep yahut Hiç / İlham-ı Vatan*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. b. Kasım 1999, s. 337-338.

*****Allah’ın adlarından biri.

193

26 Nisan 1936, İstanbul

Geceyarısına doğru Tarhanların Maçka'daki evlerinin telefonu çaldı.

Lüsyen açtı.

Telefonun diğer ucundan verilen havadis karşısında sendeleyerek, "Ben şimdi Beyefendi'ye bunu nasıl haber vereceğim," diye sızlandı.

Bu kez giden, "Sezai"ydi.

Samipaşazade Sezai...

Şair-i Âzam'ın "nûr-ı dîde"si, kalbinin orta yeri, evinin başköşesindeki en itibarlı misafiri...

Sacayağının üçüncü ismi Recaizade Ekrem'in erken vedasından beridir hepten birbirlerine kenetlenmişlerdi.

O denli yakınlardı ki Sezai, bir deri bir kemik kaldığı son günlerinde halini görüp üzülmesin diye Hamid'in ziyarete gelmesini istememişti.

Zaten Hamid de yürüyemeyecek haldeydi. Yetmiş yedi yaşında vefat eden yol arkadaşının cenazesine gidemedi.

Taziyeye gelenlere titreyen bir sesle, "Altmış yıl hiç ayrılmadık," dedi:

"Ayrı bulunduğumuz zamanlar da ruhen yan yana idik. Sezai bazen Hamid'di; ben bazen Sezai... Azrail yolunu şaşırmış. Halbuki sıra benimdi."

Sonra cenazeyi ayrıntısıyla anlattırdı; cemaati sordu.

Son zamanlarda nereden bir vefat haberi gelse uğurlanışını soruyor, adeta halkın kıymetbilirliğini cenazenin kalabalığıyla ölçüyordu.

Törene Vefa Lisesi'nin vefakâr talebelerinin de katıldığını, valinin çiçek yolladığını öğrenince memnun oldu.

Sezai’yi kaybettikten üç ay sonra Âkif’in hasta olduğunu öğrendi. Mısır’dan yeni dönmüş olan İstiklal Marşı şairini ziyarete Mısır Apartmanı’na gitti. Ama merdivenleri tırmanmaya soluğu yetmedi.

Nefesi tıkanınca yukarı haber gönderdi:

“Hürmetlerimi, hasretimi iletin. Şifa bulması için dua ettiğimi söyleyin.”

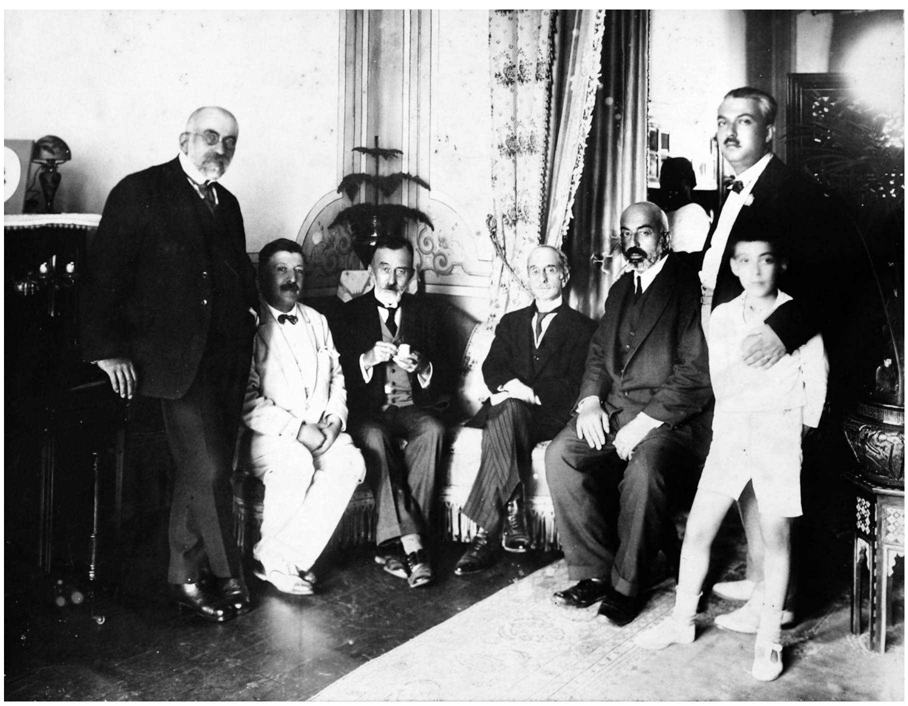
Âkif haberi alınca teşekkür etti.

“İnşallah kalkarım da gider kendilerinin hem ellerini, hem ayaklarını öperim,” dedi.

Bu cevap, Hamid’i hıçkırıklarla ağlattı.

Aralık sonunda bu sefer Âkif’in ölüm haberi gelince bir kez daha yıkıldı. Hele çıplak tabutunun Beyazıt Camii avlusuna, resmî ilgiden mahrum, sıradan bir cenaze gibi getirildiğini öğrenmek onu daha da sarstı.

1924 güzünde Mısır Apartmanı’ndaki “Âkif Günü”nde, çekilen o fotoğraftaki altılıdan geriye iki kişi kalmışlardı.

1924’ten kalan bir hatıra... Süleyman Nazif, Cenab Şahabeddin, Abdülhak Hamid, Samipaşazade Sezai, Mehmed Âkif, Mithat Cemal ve oğlu Vedat.

Nazif, elli yedisinde gitmiş, cenaze masraflarını Tayyare Cemiyeti üstlenmişti.

Onu Cenab takip etmişti.

Sonra Sezai ve ardından Âkif...

Kala kala Mithat Cemal'le kendisi sağ kalmıştı.

Gelen her ölüm haberi, onun için, "Sıran geliyor," çanıydı.

Her kayıp, yaşama azminde yeni bir gedik açıyor, her seferinde daha yakına sokulan ecel, onu yalnızlık denilen kuyunun biraz daha dibine çekiyordu.

Keder içinde Lüsyen'e, "Acaba benim cenazeme kaç kişi gelecek?" diye sordu.

Sonra ölüme mesafesini şairane sözlerle ölçtü:

"Kim bilir benim cesedimi içine koyacakları tabutun tahtası şimdi hangi ağaçtadır? Tabutumun çivileri kim bilir nerelerdedir? Tabutumun üzerine örtecekleri şal, kim bilir hangi koyunun üzerinde bir tüydür? Belki namazımı kılacak imama her gün sokakta rast geliyorum da bundan haberim yok."

Lüsyen bu kara muhabbete son vermeye çalıştıysa da durmadı Şair; vasiyete girişti.

Ölüsünün tahta bir zemine, münferit olarak gömülmesini istedi.

Gaslini yapacak adamlar çirkin, korkunç ve bedenî arızlarla malul olmamalıydı.

Cesedi, yumuşak ellerin şefkatiyle yıkanmalıydı.

Hayatı boyunca üzerinde taşıdığı zarafeti, ebedi intikal sırasında da korumak istiyordu.

Cenazesinin kalabalık olmasını arzu ettiğini söyledi.

"Gençlik, eserlerimle alakadar olsun," dedi.

Bunları vasiyet edebileceği tek isim, tutunabileceği tek dal kalmıştı hayatında...

Elini bırakmayan tek kadın...

Vasiyet sırası ona gelmişti. Derin bir kederle, "Seni, benim yanıma gömsünler Lüsyen," dedi.

“Eğer cennet yoksa ve orada buluşmak kabil olmayacaksa, hiç olmazsa maddelerimiz yan yana bulunsun.”

Sonra zihninde yazdığı dört mısrayı, bir dua gibi okudu, ağlayan Lüsyen’in kulağına:

Allah’a seni emanet ettim;
Ettim seni Allah’a emanet...
Seni Allah’a emanet ettim.
Seni ettim Allah’a emanet...

194

1936, İstanbul

Hamid, Lüsyen'den gayri kendisine yarenlik etmiş herkesi kaybetmiş, her şeyden vazgeçmiş gibiydi:

Öz ailesinden, edebiyat çevresinden, şık kostümlerinden, eğlence düşkünlüğünden...

Hatta her gittiği yere kutular içinde sevk ettiği ve her yerleştiği odada itinayla yeniden tanzim ettiği kurşun askerlerinden...

Yeni tanıştıklarında Lüsyen'e iftiharla gösterdiği bu devasa ordu, oradan buraya savrulduğu seneler boyunca çok zayiat vermiş, mevcudunu kaybetmiş, takviyesiz, ikmalsiz kalmış, silahsızlanmış, dağılmıştı.

Elde bir avuç yiğit kalmıştı.

En kıdemlisi olan yeşil sarıklı sipahi, dökülmüş pullarıyla bir Ginaclis sigara kutusunun zindanında mahkûm halde yaşıyordu.

Lüsyen, Hamid'i hayata bağlar ümidiyle bu eski orduyu içtimaya çağırdı. Şair-i Âzam, içinde tahminlerden uzun yaşamış çocuğun alayını son kez teftiş etti.

İçini çekti ve birden kederle Lüsyen'e, "Hepsini at," dedi.

Lüsyen, yenik komutanın toplu terhis kararının altındaki teslimiyeti hissetti.

İlk Çin imparatoru, ölmeden evvel kendisini ahrette koruyacak sekiz bin toprak askeri nasıl müstakbel mezarına gömdürdüyse, bu kurşun askerler de kumandanlarından önce, toprağa değilse de, tarihe karışıyorlardı.

Kıyamadı Lüsyen:

“Aman etmeyin! Tekaütlük hakları da mı yok? Bari muhafız alayımızı bırakalım. Şu çekmecede saklarız,” diyecek oldu.

“Hayır istemem,” diye diretti Hamid, “onları böyle kırılmış, bitmiş görmek, beni fena ediyor.”

Başbuğ, eski haşmetli ordusunun sefaletinde kendi çöküşünü görmüştü.

Yine de söz dinlemeyip son neferleri “marş marş” çekmeceye tıkıştırdı Lüsyen...

Ertesi gün yerlerinde bulamayınca evdeki bakıcı kadına sordu:

“Beyefendi hepsini lalettayin bir çocuğa vermemi söyledi,” cevabını aldı.

Hamid’in ordusu lağvedilmişti.

Ordusuna kıyan kumandan ise kalan ömrünün nihayetini beklerken evde son eserini elden geçiriyor, sıkıldıkça kendi kendine satranç oynuyordu.

O günlerde telefon eden Dahiliye Vekili Şükrü Kaya’ya aranmadığından, unutulduğundan şikâyet etmişti.

Unutmayıp arayanlara, evinin kapısını çalanlara önce harabiyetini anlatıyor, “İhtiyarlıyorum,” diye dert yanıyor, ardından da yazdığı piyesten, bigâneliğinin ispatı olan beyti okuyordu:

Tat yok gecesinde gündüzünde;
Ben neyleyim bu yeryüzünde...

Seksen beş sene onu ayakta tutan hayat azminin çöküş alameti gizliydi bu beyitte...

Ömrü boyunca peşine düştüğü ölüm, onun peşine düşmüştü işte...

Nice şiirinde “geceyi gözleriyle yarıp ardındaki sabahı görmek ister gibi” aradığı hakikat kendisini çağırıyordu.Kaçış yoktu.

Arzîler’de Kanbur’un ruhuna söylettiği gibi...

Atlarla itlerin konuşacağı, maymunların hizmete koşulacağı kırkıncı asırda bile...

Ölüm, günden geceye geçer gibi geliverecekti; ansızın... Habersiz...

Dârü's saâdedir diyelim biz bu mevkie:
Asrî ve unsurî o ne cünbüşlü bir hayat!
Dünyada bir nâzire-i cennât-ı âliyât!
Farzet ki ondayız. Ne dilersen hemen dile.
Ben söyleyim de dinle, fakat ihtiyât ile:
Nisbet o asra şimdiki miskin ve mendebur,
muztar semâya avdete Tevrat ile Zebûr!
Bir anda şehirden öbür şehre intikal
işten değildir, olmayalım müsrif-i makal.
Bir Lehle Moskof kolkola şedd-i rihâl eder;
Paris hurûş, Londra va'd-i muhâl eder;
Deryâda mâşiyyen dolaşır canlı gölgeler!
Darü's-sınaa hepsi bulutlarda ülkeler!
Her devr ü seyri sür'at-i işgale münhasır,
mahşer-lika, hevâ-yı nesimîde bir asır!

Câri olan tekâmüle sıhhat de bir delîl:
Kalkmıştır ortadan zuafâ, kimse yok alîl.
Bilmem var mı yok mu ölüm? Var fakat ölen
hiç belli olmuyor. Kim imiş ağlayan, gülen?
Bir gün durursunuz, ne demek anlamaksızın;
bir leyl olur nihâyeti subh ü mesânızın.
Olmuş o ıyd-ı ekber o gün mâtem-i kebîr,
ölmüşsünüzdür olmayarak rûhunuz habîr.

Kırkıncı asır, o men'-i namaz u siyâmdır;
nehy-i betâet, emr-i gulüvv ü kıyâmdır.

Mutluluk evi diyelim biz bu yere:
Çağdaş ve o ne cümbüşlü bir hayat!
Dünyada yüce cennetlerin bir benzeri!

Farz et ki ondayız. Ne dilersen hemen dile.
Ben söyleyim de dinle, fakat sakınma ile:
O zamana oranla şimdiki miskin ve mendebur,
mecbur göğe dönmeye Tevrat ile Zebur!
Bir anda şehirden öbür şehre geçmek
işten değildir, olmayalım söz müsrifi.
Bir Leh'le Moskof kol kola yola çıkar;
Paris şamata, Londra boş laf eder;
Denizde yürüyerek dolaşır canlı gölgeler!
Sanat evleri hepsi bulutlarda ülkeler!
Her devri ve seyri işin hızına münhasır,
mahşer yüzlü atmosferde bir asır!

Geçerli olan gelişmeye sıhhat de bir delil:
Kalkmıştır ortadan zayıflar, kimse değil hasta.
Bilmem var mı yok mu ölüm? Var fakat ölen
hiç belli olmuyor. Kim imiş ağlayan, gülen?
Bir gün durursunuz, ne demek anlamaksızın;
bir gece olur sonu sabahınızın, akşamınızın.
Olmuş büyük bayram o gün, büyük bir mâtem,
ölmüşsünüzdür rûhunuz haberli olmayarak.

Kırkıncı asır, o namazı ve orucu yasak edendir;
tembelliği yasaklayan, taşkınlık ve isyan emridir.

Arzîler, 1925.
Abdülhak Hamid Tarhan, *Tiyatroları 6 - Kanbur*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2002, s. 300-301.

196

Şubat 1937, İstanbul

6 Şubat 1937 günü Maçka Palas'tan Meclis'e yollanan telgrafta şu satırlar yazılıydı:

Rahatsızlığım seyahate mâni olduğundan yarın şerefyap olamayacağımı arz ile aff-ı devletinizi temenni ederim.[*]

Abdülhak Hamid'in, Meclis'e son mesajıydı bu...

Seksen beş yaşına girmişti. Ancak ne yeni yaşını kutlayacak, ne Meclis'e katılacak hali kalmıştı.

Yürüyemiyordu ki...

Ziyaretine gelen Hasan Âli'ye, "Ayaklarım yürümüyor. Gözlerim görmediğinden okuyamıyorum; ellerim titriyor, yazamıyorum; gözüme uyku girmiyor; uyumuyor, uyukluyorum," demişti.

Ziyaretçileri onu hep şömine başındaki kadife koltuğunda, devrik kenarlı dik yakalığı olan koyu renk kostümü içinde düğmeli potinlerini gösterecek şekilde bacak bacak üstüne atmış haliyle hatırlıyorlardı.

Oysa artık misafirlerini özürler dileyerek ropdöşambrıyla karşılıyor; eteğinin altından, yalnız kemikten ibaret kalmışa benzeyen bacakları görünüyordu.

Titremesine mâni olamadığı çilli ellerini incelerken sessizce dostlarının sohbetlerini dinliyor, nadiren lafa giriyor, girdiğinde de daha ziyade ölüme lanet ediyordu.

O kış ziyaretine gelen Nurettin Sevin’e de yürüyemediğinden yakınmış, “İnsanlar galiba yavaş yavaş ayaklarından ölüyor,” demişti.

Hayat, sanki ayaklarının altından çekiliyor, ecel ayak bileklerinden dizkapaklarına, oradan baldırlarına yürüyerek vücudundan beynine doğru ilerliyordu.

Lakin aklı yerindeydi; ve ona en çok da bu dokunuyordu:

“Ben,” diyordu, “hayatımızın bundan ibaret olduğuna inanmak istemiyorum. Bu kadar şeyleri düşünebilen, düşündürebilen, düşündüklerini başkalarına bırakan ve fikirleriyle onların arasında yaşayabilen bir dimağ, nasıl sadece toprak oluverir? Ben faniliğe, yok olmaya inanamıyorum. Ruhun cisimden ayrı, yalnız başına kalmasına aklım ermiyor.”

Gençlik çağından beri ölümle cenkleşiyordu.

En yakınlarını sırayla kendisinden koparıp onu dirhem dirhem eksilten ölüme karşı tek bir savunma taktiği vardı:

Ecelin, ebedi bir yok oluş olduğuna inanmamak...

“Çıplak bir ruh olup kalmaktan ne çıkar,” diyordu:

“Ben ahrette de dünyadaki cismimle yaşamak isterim: Cismin ebediyetiyle tamamlanmayan ruhun ebediyeti, yarım yamalak bir ebediyet olur.”

Lakin orada da hissi başka, zihni başka çalışıyor, birlikte uzun bir ömür sürmüş ikizlerinin, yani cismiyle ruhunun ecelle ayrılacağını pekâlâ biliyordu.

Toprağa karıştığında, ruhu terk eden cisim, kim bilir ne hal alıyordu?

Bunu gençlik yıllarında Çamlıca’daki köşkte gözlemişti.

Bahçede bulduğu bir fare ölüsünü alıp bir cam kapakla kapatmış, bu fanusun içinde farenin çürüyüşünü günbegün izlemişti.

Etin kurtlanışını, kurtların önce fare ölüsünü, sonra birbirlerini yiyişini, sona kalan iki kurdun çatlayıp bitişini, farenin mahvolup gidişini dehşete kapılarak seyrederken tenin faniliğine ve bu korkunç finale isyan etmişti.

“Büyük muamma”nın meçhulünde yok olma ihtimaline karşı elindeki yegâne silah, yazarak onunla hesaplaşmak, mısralarıyla ölüm engelini aşmak, ebediyete intikal ettikten sonra edebiyatla yaşamaktı.

Ne var ki, insanoğlunun hafızası da canı çekilmiş bir ten gibi kurtlanıyordu.

Yeni dil, onun nesiller boyu yaşayacağını ümit ettiği sanatını daha kendi devrinde eskitmiş, yazarını da ölmeden tarihin arşivine hapsetmişti.

İsyanı biraz da bunaydı.

Nurettin Sevin'e, "Ah şimdi sizin yaşınızda olmak isterdim!" demişti iç çekerek, "eserlerimi benden sonrakilerin anlayacağı dilde yazabilmek için..."

Artık bunun için çok geçti.

Bir gün sohbetin orta yerinde çıkagelen bir öksürük nöbetinin nihayetinde çevresindekilere hazzetmediği bir hayranından bahisle, "Benim öksürüğüm de onun Türkçesine benziyor; herkesi rahatsız ediyor," dedi.

Sonra biraz düşünüp üzüntüyle ekledi:

"Ama şimdi anlaşılmayan onun Türkçesi değil, benim Türkçem... Yeni nesiller beni anlamıyorsa ne yapayım. Fransızları, İngilizleri, Almanları tercüme edip anlıyorlar; beni de Çince yazdım farz etsinler, eserlerimi Türkçeye tercüme edip ne dediğimi anlasınlar."

******* Rahatsızlığım seyahate engel olduğundan yarın sizinle buluşmaktan şeref duyamayacağımı belirterek affınızı dilerim.

197

Mart 1937, İstanbul

Artık ecelle büyük cenge son verip taksirata boyun eğme vaktiydi.

Abdülhak Hamid, başını secdeye koymadan yastığa koymaz olmuştu.

Yatağa girse de uyku tutmuyordu.

Uyku ona, karanlıkta sinsice kendisini bekleyen nihai uykuyu, nihayetsiz uykuyu hatırlatıyordu. Uyursa bir daha uyanamayacağından, diri yattığı yataktan ölü çıkacağından korkuyordu.

On beş sene evvel, "Ölü" şiirinde yazdığı gibi:

Ölüm deriz, o hakîkat ne, hâb şeklinde
Sükûttur çıkacak secdede, salâlardan,
Gönül tanîn ededursun rebâb şeklinde[*]

Azrail uykuda apansız çıkagelecekse uyumamak en iyisiydi. Bu korkuyla uykuya direniyordu.

Fakat herkes uyuyup da o, derin karanlığın koynunda zifiri sessizlikle baş başa kaldığında Azrail, bu kez de fikren aklına giriyor, sabaha kadar zihnini meşgul ediyordu.

Uykuya direnebilmek için kendi odasında yatan emektar Safiye Hanım'ı uyanık tutmaya çabalıyor, zavallı kadını kendisinden evvel uyumasın diye durmaksızın, "Bir berber bir berbere / bre berber gel beraber / berbere gidelim mi demiş?" tekerlemesini söyleme görevi veriyordu.

Sabaha karşı dalar gibi olduğunda da satıcıların naralarıyla sıçrayarak uyanıyordu.

Çareyi narkotik ilaçlarda aradı. Bir süre sonra onlar da fayda etmez oldu. Mini rakı kadehlerinde içtiği şaraplar da uyutamadı onu...

O da dostlarını gece ziyaretine davet etmeye başladı.

Onlar sayesinde hem uykusuz gecenin bir kısmını savuşturuyor, hem de maşallah diye tahtalara vurulan parmaklardan moral buluyordu.

Böylesi gecelerin birinde Hamid, gelenlere son piyesini okumak istedi. Heyecanla, “Lüsyen defterimi getir!” diye seslendi.

Yazdıklarına bir göz attı; okuyamadı. Bunun üzerine defteri Yusuf Ortaç’a uzattı. Ortaç, avucunda açılan beyaz kâğıdın üzerindeki satırları endişeyle süzdü. Gördüğü şeyler yazı değil, birkaç çizgi ile birkaç noktadan ibaretti.

“Üstadım, gözlerim sizin elyazınıza alışık değil,” diyerek sırasını savdı.

“Peki; o halde Mithat Cemal okusun,” dedi Hamid...

O da gözlüğünün yanında olmadığı bahanesine sığındı.

“Verin bana,” deyip sinirle monoklünü taktı Hamid...

Lüsyen’den elektriği yakmasını istedi, avizeden dökülen ışıkların altında elindeki defteri evirip çevirdi, kendisi de okuyamayınca kaldırıp salonun ortasına attı. Zehir kusar gibi haykırdı:

“Ölümden korkmuyorum; fakat iğreniyorum!”

Meclistekilerden Ali Kâmi, onu yatıştırmak için *Bir Sefilenin Hasbihali*’nden hatırında kalan bir beyti okudu:

Böyle miydim o zaman Yarabbi?
Aman Allah’ım, aman Yarabbi!

Yanlış seçimdi.

Zaten Hamid, ilk adımından, son adımına kadar ihtirasla yürüdüğü hayat yolunda adım atamaz hale gelmesinin azabını çekiyordu.

Hayatını okuyup yazarak kazanan biri için, okuyup yazamamak, kazandığı hayatı harcamaktan başka neydi ki?

Yaratmadıktan sonra yaratılmış olmanın ne manası vardı?

Son eserini tamamlayarak kendisini hayata teğelleyen son düğümü de kesmiş oluyordu.

Şimdi, daha evvel en yakınlarının son nefesinde defalarca karşılaştığı, yüzleştiği, bakıştığı Azrail'i püskürtmek için dostlarıyla buluşup ölüm nöbeti tutuyor, lakin ruhunu taşıyamayan cisminin halsizliğiyle koltuğunda uyuyakalıyor, yatağa taşımak istediklerinde silkiniyor, direniyor, uykusunun gelmediğini iddia ediyor, onları yeniden oturtuyordu.

Bir gece ölüm nöbetine çağırdığı gençlerden Necip Fazıl, onun ecele karşı nafile çırpınışını görünce teskin etmek için yanına sokuldu ve kulağına, "Allah'a rabt-ı kalb edin," ** dedi.

Hamid tebessüm etti:

"O beni kendisine kalb etmesin!" ***

Bir başka gece yine laf ölümden açılınca İsmail Hâmi *Ölü*'den bir beyit okudu:

Bu taş cebinime benzer ki ayn-i makberdir
Dışı sükût ile zâhir derûnu mahşerdir ****

Yüzünü buruşturdu Hamid:

"Bu beyitte kendi kendimi methetmişim. Bu kadar övünmeye ne hakkım var?" dedi. "Beyit fena da değil; doğru da değil: Makberin içinde mahşer var, amma benim başımın içinde o muhteşem kalabalık ne gezer! Tek bir fikir bile yok."

Henüz bilmiyordu; ama şimdi beğenmediği o muhteşem beyit, ebediyen başucunda nöbet bekleyecekti.

***** Ölüm deriz, o hakikat ne, uyku şeklinde / Sessizliktir çıkacak secdede, salalardan / Gönül tınlaya dursun rebab şeklinde.

****** "Allah'a kalpten inanın."

******* "O beni kendine döndürmesin!"

******** Bu taş alnıma benzer ki, mezarın ta kendisidir / Dışı sessiz görünür, içi mahşerdir.

198

Nisan 1937, İstanbul

8 Nisan Perşembe günü dışarda çiçeklenen bahara kanıp ölüme kılıç çekmeye karar verdi Hamid...

Lüsyen'den kendisini giydirmesini rica etti. Yorulup üşüteceğine, hasta düşeceğine dair itirazlara kulak asmadı.

Eski günlerdeki gibi şık giyindi, arabaya binip yalnız başına Serkl Doryan'a gitti.

Son zamanlarında her akşam yemeğe çıktığı bu kulüpte, karşılayan dostlarının kollarında titreyen bacaklarını sürükleyerek ilk koltuğa oturdu. Sohbete koyuldu.

O günkü gazeteler, Başvekil İnönü'nün VI. George'un taç giyme töreni için İngiltere'ye gideceğini yazıyorlardı.

"Ah Londra!" diye iç çekti. Çeyrek asır önce, V. George taç giyerken kendisi de oradaydı.

"Keşke ben de İsmet Paşa'yla Londra'ya gidebilsem," dedi.

Londra, sevdiği kadın için tahtından feragat eden VIII. Edward'ın haberleriyle çalkalanıyordu.

Kandemir, "Üstadım, siz Kral'ın yerinde olsaydınız ne yapardınız?" diye sordu.

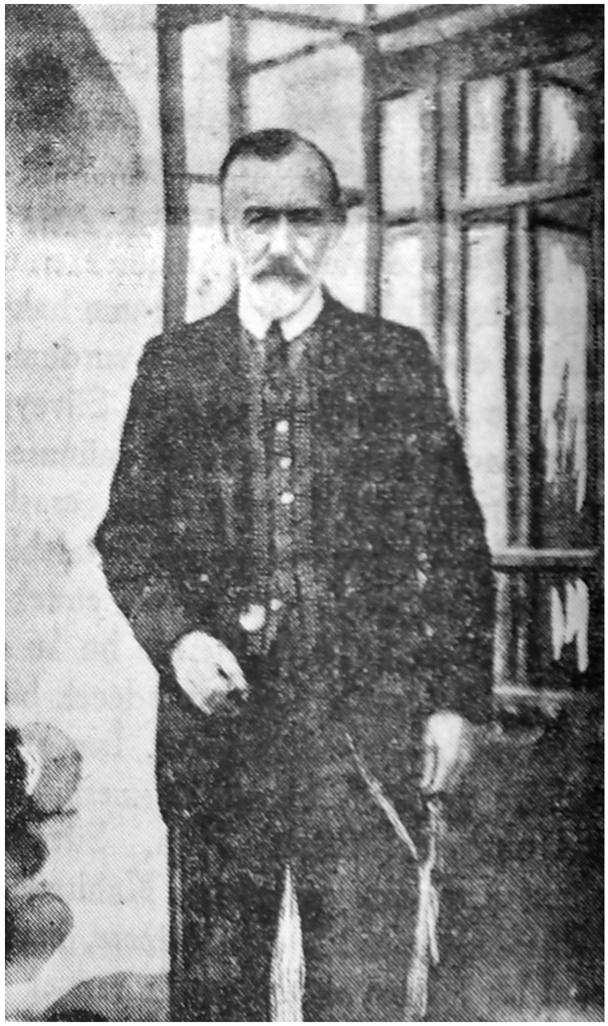
"Aşk, insana sadece taht ve tacı değil, dünyasını, hayatını da feda ettirebilir," dedi Hamid ve alevli bakışlarla ekledi:

"Aşk... aşk... Onun sözünü dinleyeni severim."

Saat on civarında bir fenalık geldi. Hemen araba çağırdılar. Şair, arka koltuğa yığılır gibi oturdu. Fenalık hissi artınca şoförden göğsünün

düğmelerini çözüp yakasını açmasını istedi.

Eve girdiğinde Lüsyen, ilk kez şıklığını bozmak pahasına açılmış o düğmelerden ve kadife koltuğa yığılır gibi kendini bırakan Hamid'in bembeyaz yüzünden vaziyetin kötüleştiğini anladı.

Yaşlı Hamid'in şıklık gayreti.

Telaşlandı. Hemen Doktor Abravaya'yı çağırdı.

Vilkanfre yapıldı. Kısmi bir iyileşme sağlanabildi. Doktor, evden çıkmamasını, kesin istirahat etmesini istedi.

Hamid hafta sonunu uyku yorgunluğunda geçirdi.

Cumartesi Dr. Âkil Muhtar tarafından yeniden muayene edildi.

Pazar günü, kendini iyi hissederek ayağa kalktı. Refakatçisi Fazıl Ahmed'le sohbet etti. Ona şiirler okuttu.

Dilinde hep aynı bıkkınlık beyti vardı:

Tat yok gecesinde gündüzünde;
Ben neyleyim bu yeryüzünde...

Akşamüstü, ertesi gün için randevulaştığı yakın dostu İsmail Hâmi Danişmend’e bir mektup yazdı; gelemeyeceği için af diledi.

Titrek bir elyazısıyla kaleme alınmış bu mazeret mektubu, Abdülhak Hamid’in elinden çıkan son yazıydı.

199

10 Nisan 1937

Pek aziz ve pek sevgili dostum efendim,

Sizi bizzat gelip şimdi rahatsız edecektim ve rahatsızlığım sebebiyle yarın akşam için affınızı isteyecektim. Sadece benim rahatsızlığım söz konusu olsa mesele kalmazdı. Sizleri de rahatsız edeceğimi bildiğim için gelemeyeceğim. Sizi ne kadar sevdiğimi ve meclisinizden pek ziyade yararlandığımı bildiğiniz için gelemeyişimin, benim için bir mahrumiyet olacağını tahmin edersiniz.

Gözlerinizden öperim ve muhterem eşinize de hürmetlerimi arz ederim.

Yarın bir aralık devlethanenize uğrar ve beni mazur görüp göremediğinizi bir daha sorarım efendim.

Abdülhak Hamid

200

12 Nisan 1937, İstanbul

12 Nisan Pazartesi sabahı kendini dinç hissederek uyandı Hamid...

Yataktan kalktı, kahvaltısını etti.

Lakin gün böyle gitmedi.

Öğleyin ağır bir yorgunluk çöktü üstüne...

Tansiyonu bir ara 25’e çıktı. Yeniden yattı. Derin bir uykuya daldı.

Evde sadece Lüsyen ile Sabiha vardı.

Lüsyen hemen doktorlara telefon etti.

Cerrahpaşa’nın başdoktoru Rüştü Bey koşup geldi.

Midede gaz tazyiki vardı. Kauçuk borularla o gaz alındı.

Akşam yedide General Besim Ömer ile Şişli Sıhhat Yurdu’nun Müdürü Doktor Marko İkiz, yanlarında başka hekimlerle geldiler. Yatağında arkasını besleyen yastıklara sırtını vermiş, yarı oturur haldeki Hamid’e derhal konsültasyon yapıldı.

Marko İkiz, grip neticesi oluşan bronşitten mustarip hastayı ümitsiz buldu.

General Besim Ömer sessizce mırıldandı:

“Pauvre humanitê!” *

Nabzı 106, tansiyonu 19,9, teneffüs 30’du.

Gözleri bulanık; yarı açık...

Dr. Besim Ömer, “Nefesinde bir sıkıntı olursa arkasına kuru hacamat çekin,” dedi. Yapacak bir şey kalmamıştı. Doktoru uğurlarken Lüsyen hakiki vaziyeti öğrenmek istedi:

“Çok vahim, fakat ümit kesilmez,” dedi Besim Ömer...

Hamid kendinden geçmiş gibiydi.

Bir ara yanına gelen torunu Fahir’i tanıdı; “Anneni neden getirmedin?” diye sordu.

Hemşiresi Mihrünnisa’ya, “Çamlıca pek güzeldir, değil mi?” dedi.

“Bir yerin ağrıyor mu Hamid?” diye soran Lüsyen’e, “Hayır, ağrımıyor,” cevabını verdi.

Tedavisiyle uğraşan Doktor Suat Hanım’a, “Beni kurtardınız,” diye fısıldadı. Sesi öylesine derinden geliyordu ki, başucundakiler “kurtardınız” mı, yoksa “kurtarınız” mı dediğini tartıştı.

Bu arada sol kolundan bir bardak kan alındı. Çehresi birkaç dakika için pembeleştiyse de hızla yeniden soldu.

Son bir ümitle ağzına oksijen verdiler, vilkanfre yapıldı. Nabız 100’den 95’e düştü.

Hamid büsbütün daldı.

Geceyarısı bir ara gözlerini açtığında başucunda Lüsyen’i gördü.

Başı, onun kollarının arasındaydı.

Mırıltıya benzer kısık bir sesle, “Lüsyen... Lüsyen...” diye inledi.

Sevdiği son kadının adı, son lafı oldu.

Yüzü önce sarardı, sonra beyazlaştı.

Nabzı ağır ağır durdu.

Sonunda sustu.

Ecel, beklediği gibi gece vakti, o uykudayken gelmişti.

Gün, salıya dönmüştü. Saat biri beş geçiyordu.

Eve ilk koşan Mithat Cemal, Lüsyen’i antrenin karşısındaki küçük odada siyah matem elbisesi içinde, sapsarı bir çehreyle otururken buldu.

Hamid’in pencere yanındaki, pembe kadife perde önündeki geniş kadife koltuğu boştu.

Cansız bedeni odasında, sonsuzluk uykusundaydı.

Az sonra Hıfzı Tevfik yetişti.

Lüsyen onu görünce, kısık bir sesle, “Beyefendi kollarımın arasında son nefesini verdi,” diyebildi.

Hamid, hep kalemiyle dürtüklediği, tanıdığı, sorguladığı, yargıladığı, korktuğu, kaçtığı ölümün soğuk kollarındaydı şimdi...

Lüsyen, orada üşümesini istemedi.

Yan odaya gidip eski bir sandığın kapağını açtı.

İçindeki örtüyü, ulvi bir emaneti alır gibi çıkarttı.

Bu, zifaf gecesi onları uykusuz bırakan sırma işlemeli yorgan yüzüydü.

En son Yeniköy'de bir paravanı süslemek için kullanılmış, Hamid'in, "Harap olacak," itirazıyla yeniden sandığa kaldırılmıştı.

Hamid'in o günkü sözleri, kulağında çınlayıp ağlattı Lüsyen'i:

"6 Mayıs 1937'de, evlenmemizin gümüş yıldönümünü kutlarken kullanırız; iyi sakla..."

Lüsyen hesapladı:

Evliliklerinin yirmi beşinci yılına sadece yirmi üç gün kalmıştı.

Birlikte kullanmak nasip olmamıştı.

Güvey yorganını öperek sevdiği adamın naaşının üzerine örttü.

O yorgan, Hamid'le birlikte toprağa gidecek ve artık ebediyen onu örtecekti.

Hamid, 12 Nisan 1937'de hayata gözlerini yumdu.

* “Zavallı insanlık!”

201

12 Nisan 1937, İstanbul

Salı günü İngiliz radyosu Hamid'in vefatını dünyaya şu sözlerle duyurdu:

"Türkiye'nin büyük şairi, memleketimizde de tanınmış bir sima idi. Osmanlı devrinde yirmi sene İngiltere'de memleketini temsil etmişti. Kraliçe Victoria'nın şahsi dostu idi."

Cumhuriyet gazetesinin haberi ise, "Türk milletine acı bir haber vermekle derin bir keder duymaktayız," cümlesiyle başlıyordu.

Cumhuriyet

Bugün 12 sahife

Salı 13 Nisan 1937

Hâmidi kaybettik

Büyük şairimiz kısa bir hastalıktan sonra dün gece saat biri beş geçe vefat etti

Tam bir asırdanberi Türk edebiyatına bir güneş gibi feyiz ve nur veren Ulu Türk edibine mutantan bir cenaze merasimi yapılacaktır

Bugün Türk milletine acı bir haber vermekle derin bir keder duymaktayız: Türk edebiyatının en büyük siması Abdülhak Hâmidi dün gece kaybettik.

Hâmid bu sene 5 şubatta 86 yaşına girmişti. Maddî ve manevî üzücü mesaille geçen bu uzun hayat artık büyük şairi tamamen yıprandırmıştı. Son aylarda kendisini görenler yavaş yavaş göçmekte olduğunu seziyorlar ve yakınlaşan mukadder bir matemin serpintileriле elemleniyorlardı.

Şair geçenlerde şiddetlice bir grip geçirmişti. Bu sarsıntıle sıhhati daha çok bozuldu, fakat ulu şahikalar gibi tabiate de tahakküm ederek yaşıyan bu müstesna yaratılış yaşa esir olmadı. Ve daha birkaç gün evvel ayakda görülen Hâmid, kısa bir hastalıktan sonra dün gece saat biri tam beş geçe, tıpkı bir güneş batar gibi ağır ağır söndü.

Büyük Hâmidimiz

(Arkası Sa. 6 sütun 5 te)

...gradda mühim ...slar başladı

...ul, Kraliçe Mari ve ...inoviç Başvekilimiz ziyafetler verdiler

Montrö Konferansı müsaid bir hava içinde açıldı

Nahas Paşanın teklif ettiği Mısır projesi iyi intıbalarla karşılandı ve yeni bir şekil hazırlanmak üzere komiteler seçildi

Sigorta soyguncuları

Mahkeme kâtibine rüşvet teklif eden bir maznun

Onnik İplikçiyan dün cürmü meşhud halinde yakalandı

Atatürk İsmet İnönüne tebrik telgrafı çekti

«Cumhuriyet» in güreş müsabakaları

“Türk edebiyatının en büyük siması Abdülhak Hamid’i dün gece kaybettik.”

Gazete onun edebiyat tarihindeki en büyük ve şerefli mevkii işgal ettiğini yazıyor, “Bizde ilk Avrupai edebiyat onunla başlar. Eğer Hamid yetişmeseydi modern edebiyatta en az bir asır daha geri kalacaktık,” diyordu.

Halit Fahri, *Son Posta*’da, “Modern Türk edebiyatı, esas itibariyle Hamid’in eseridir,” diyerek ona katılıyordu:

“Hamid büyüktür, çünkü Divan edebiyatının dar çerçevesi içinde bunalan güzellik mefhumunu o boğucu havadan kurtarmış, paslı Şark estetiğinden, ışık ve hayat dolu Garp estetiğine yol açmış, hız vermiştir”.

Profesör Fuad Köprülü’ye göre, “Yıkılan, başlı başına bir devirdi.”

Turhan Tan onu, “edebiyatın, kelimeleri köle yapan şehinşahı” ilan ediyor, “Türk edebiyat âlemine tam elli yıl, o kaynaktan nur, o hazineden elmas, o bulutlardan feyiz döküldü,” diye yazıyordu.

Mithat Cemal’e bakılırsa, “Abdülhak Hamid korkunçtu. Fakat Londra terzilerinden giyindiği için biz, bir devi insan sanıyorduk.”

O sabah, haberi duyan, Maçka Palas’a koştu.

Edebiyatçılar, siyasetçiler, talebeler, gazeteciler, askerler, “Türk edebiyatının ilahî çocuğu” ile vedalaşmak için, küçük eve doluştular.

Öyle ki bir ara Tarhanların evi mabede döndü.

Evdeki matem sessizliğini, taziyeye gelen üç zabitin Hamid’in başucunda şaklattığı topukları bozdu.

Ardından Güzel Sanatlar Akademisi profesörlerinden heykeltıraş Nejad gelip büst yapmak üzere taze ölünün yüzünden kalıp aldı.

Lüsyen bir odaya kapanmıştı. Matemini kendi başına yaşamak istemiş, yalnızlığa bürünmüştü.

Taziyeleri Hamid’in kızı ile torunları kabul ediyordu.

Bu arada Ankara’da Atatürk, Şair için resmî merasim yapılmasını ve cenazenin top arabasına konularak kaldırılmasını emretti. Kendisi namına merasime katılmak üzere yaverlerini İstanbul’a gönderdi.

Şehir merkezine çok uzak olduğu söylenen Zincirlikuyu Mezarlığı’nın inşası yeni bitmişti. Dedikodulara bakılırsa açılış için mühim bir şahsın vefatı bekleniyordu.

Beklenen isim, Hamid oldu.

“Makber” şairi burada da öncülük edecek ve dirisiyle yeni edebiyatın kapısını açtığı gibi, ölüsüyle de yeni kabristanın kapısını açacaktı.

Belediye, Hamid için özel bir kabir yapılmasına ve başucuna şairin şanına layık bir abide dikilmesine karar verdi. Abideye yazılacak beyti Hasan Âli Yücel söyledi:

Bu taş cebinime benzer ki ayn-i makberdir
Dışı sükût ile zâhir, derunu mahşerdir.

202

14 Nisan 1937, İstanbul

Hamid'in cenazesi omuzlarda.

Hep cenazesinin kalabalık olmasını niyaz eden Hamid için göremediği bir mahşer günüydü 14 Nisan...

Tahmin edebilse, ihtimal ki ecelin kollarına daha huzurlu giderdi.

Şair-i Âzam'ın kendisini doğuran Makber'e gömüleceği sabah, erken saatlerden itibaren Maçka Palas'a adeta insan yağmıştı.

Maçka tramvaylarında yer bulmak imkânsızdı; İstanbul, büyük ölüyü uğurlama yarışındaydı.

Ziyarete açılan evde her zaman oturup çalıştığı köşedeki masası şimdi ona katafalk olmuştu.

Masasına yerleştirilen tabutunun üzerinde sırma işlemeli yorgan örtüsü seriliydi. Taziyeye gelen genç kızlar, yaşlı kadınlar tabutun kollarına kara tüller sarıyor, tahtasına dokunup son bir kez okşuyorlardı.

Hamid'in ilk nişanlısı Naciye de başucunda hıçkıranlar arasındaydı, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem de...

Lise ve üniversite talebeleri kapıda kuyruk olmuştu.

Mebuslar, subaylar, odasında son nöbetteydi.

Ankara Caddesi'ndeki kitapçılar, "Büyük ölüye hürmeten dükkânımız yarına kadar kapalıdır," levhasını asıp cenazeye koşmuşlardı.

Bir ara mahşerî kalabalık Maçka Palas'ın önünü doldurup da yandaki arsalarda izdiham meydana getirince polis müdahale etmek zorunda kaldı.

Cumhuriyet

Onüçüncü yıl sayı: 4640

İSTANBUL — CAĞALOĞLU

Perşembe 15 Nisan 1937

19 MAYIS 1937

Atatürk Günü Açılacak

Ismet Inönü Belgraddan ayrıldı

apılan temaslar hakkında

esmî bir tebliğ neşredildi

rk ve Yugoslav devlet adamları arasında cereyan eden
nuşmalar neticesinde iki devlet arasında bütün mesele-
lerde tam bir görüş birliği olduğu teeyyüd etti

Büyük şaire muazzam ve mill

bir cenaze merasimi yapıld

Atatürk, cenaze merasimine yaverlerini gönderdiler

Aziz ölü, Istanbul halkının gözyaşlar

arasında ebedî medfenine tevdi edild

Bütün şehir millî bir mateme bürünmüş, caddeler, insan
kalabalığını almaz bir hale gelmişti. Hâmid, genc-
liğin elleri üstünde taşındı

nsız müstemleke
sinden bir nümune

General Franco askerî
idareyi bırakıyormuş

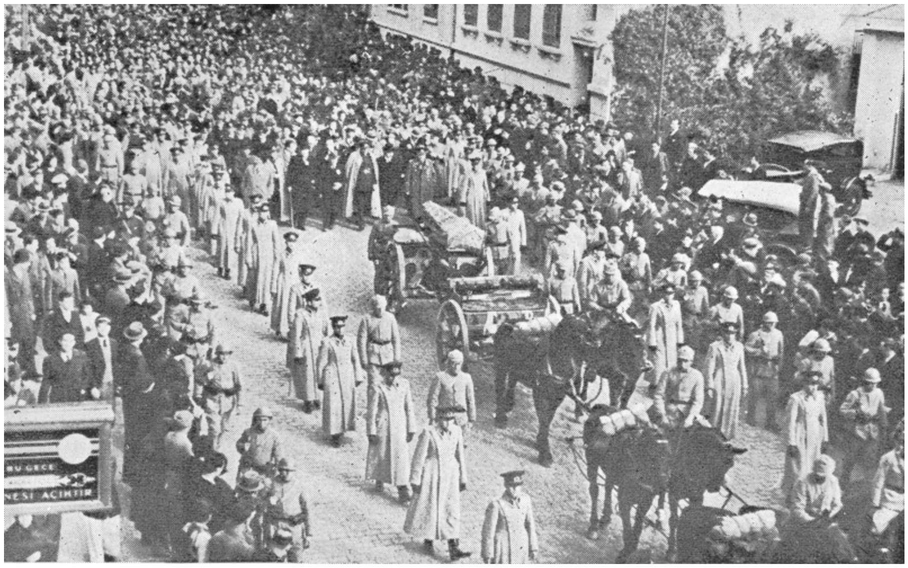
Bir İtalyan gazetesi Fransanın Madrid cephesine
asker göndermiş olduğunu iddia ediyor

Evin kapıları mecburen kapatıldı.

Caddeye bakan pencerenin önündeki tabutun başucunda, dışarıdaki halkın duyabileceği şekilde dua edildi.

Ardından “yer katında bir bodrum”da korunan tabut, kollara alınıp Hamid’i kendi elleriyle açtığı “gökyüzündeki uçurum”a taşıdı. On binler

tabutu omuzlayabilmek, büyük şairi semaya yükseltebilmek için yarışıyordu. Göz yaşartan, yürek kabartan bu kadirşinaslığı kimisi hayret, kimisi hasetle izliyordu.

Hamid'in cenazesi top arabasında.

Mithat Cemal, cenazeye tarihin penceresinden bakıp şu yorumu yaptı:

"Namık Kemal'i bir imamla üç hamal gömdü; bu, Saray devrindedir.

Fikret'in cenazesini Aşiyan'ın iki odasını dolduramayan bir zümre taşıdı; bu, Meşrutiyet'tedir.

Hamid'in tabutunu bir kolundan bir millet, bir kolundan bir devlet tutarak kaldırdı; bu, Cumhuriyet'tedir."

İbnülemin Mahmud Kemal ise cenazede, "Merhum, hayatta çok çekti," diyen birine tebessümle şu cevabı verdi:

"Hamid, çok değil, üç şey çekti: buldukça akşamları mey, sineye dilber ve hazineden para..."

Hamid, ardında türlü türlü dedikodu, hayranlık, kıskançlık, öfke, haset, nefret, onlarca kırık kalp, binlerce muhteşem mısra, ama harikulade bir efsane bırakarak terk etmişti son ikametgâhını...

Cenaze sokağa çıktıktan sonra Lüsyen, Maçka Palas'ta ilk kez tek başına kaldı.

Kandemir, o saat gördüklerini ertesi günkü *Cumhuriyet*'te kaleme aldı.

Hamid’in tabutu gençliğin elleri üzerinde taşınırken.

Boşalan salonda yapayalnızım. Pencerenin önünde Hamid’in arkasında giden gençliğe bakıyorum. Başımı çevirir çevirmez, kapkara bir çerçeve içindeki sapsarı yüz ile, sokağa atılmak ister gibi heyecan ve telaşla koşan Bayan Lüsyen’i görüyorum.

“Gitti...”

O da gidiyor.

Ve tam kapıdan çıkarken Profesör Besim Ömer salona giriyor.

“Ah doktor!..”

Ve atıyor kendini, Hamid’in bu en eski, en candan arkadaşının kollarına...

Cemaat, Hamid'in naaşının başında...

Gözyaşı?

Hayır, o yok. Fakat keşke ağlayabilse...

O, o sapsarı benzi, o gam dolu bakışları, o bir türlü söz söylemeyen, titrek ve solgun dudakları ile matemin cisimleşmiş hali...

Torunları Hafide ile Zehra'nın kollarında, yüzünü siyah bir ipekle örterek merdivenleri iniyor ve on binlerce başın üstünde bir demet çiçek gibi giden tabutu görünce, gördüğüne inanamayan bir insan gibi gözleri alabildiğine açılıyor, açılıyor, hayretle uzun uzun bakıyor.

"Otomobile binelim," diyorlar.

"Hayır! Yanına gidelim."

Teşvikiye Camisi'nin avlusunda, musalla taşındaki tabutun ayakucunda balmumundan bir heykel gibi dimdik ve cansız...

Namazdan sonra tezkiye edilirken ak sakallı imam, gür sesiyle bağırıyor:

"Bay Abdülhak Hamid'i nasıl bilirdiniz?"

Ah o anda, bu tabutun önündeki, bu karalara bürünmüş kadının nasıl sarsıldığını, sonra omuzlarının çökerek nasıl ufalıverdiğini ve ellerini açarak kim bilir kime ve neye yalvarır bir halde, kendinden geçmiş, kendini büsbütün unutmuş bir vaziyette, matemin, kederin, gamın kucağına atıldığını görseydiniz.

Kalabalık o kadar aşılmaz bir halde ki, Vali ellerinden tutarak Bayan Lüsyen’e yol açmak istiyor. Fakat o da dört bir taraftan sarılıyor.

Ve caddeye, Chopin’in sesi bir hıçkırık gibi kesik kesik, hüzün yayıyor.

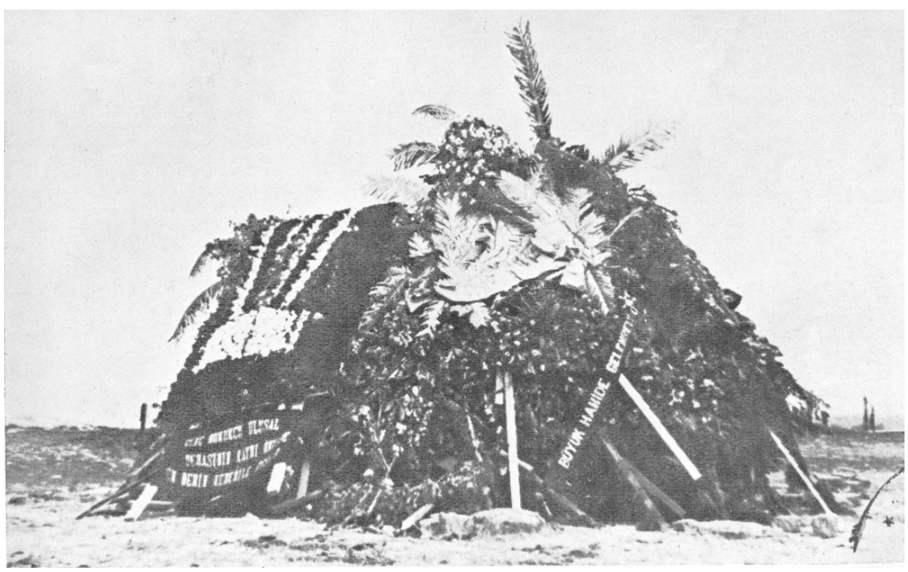
Hamid’i toprağa mümkün olduğu kadar geç bırakmak istiyormuşuz gibi, adımlarımız geri geri gidiyor.

Teşvikiye Karakolu’nun önünde Bayan Lüsyen, “Artık dayanamayacağım,” diyor ve torunlarının kolunda titreye titreye kendini karakola atıyor. Fakat komiserin odasına girer girmez gene pencereye koşuyor ve dudaklarını ısırarak, gözlerini açıp kapayarak, yumruklarını sıkarak, “Gidiyor!.. Gidiyor!..” diye inliyor.

Sonra çöküyor bir koltuğa ve bileklerine kelepçe geçirilmiş bir mahkûm gibi ellerini dizleri arasından sarkıtarak eğiliyor ve gözlerini sabit bir noktaya dikerek öylece dalıp kalıyor.

“Kalkalım... Bir otomobil...”

Yan sokaklardan aşarak Mecidiyeköyü’ne ulaşıyor ve orada otomobilde yüzü avuçlarında, sessiz Hamid’in son geçişine bakıyor.

Bomboş Zincirlikuyu’da Hamid’in çelenklerle örtülmüş “makber”i...

Hamid geçiyor. Ve arkasında bütün bir memleket, bütün bir millet...

Ve o, elli bin kişinin etrafında toplandığı ebedî medfenine son ve sonsuz uykusuna dalarken, bir otomobil Lüsyen’i uçurur gibi ondan uzaklaştırıyor.

Yığılmış çelenklerle bir bahçeyi andıran tek ve taze mezar ağır ağır çöken akşamın karartısında eriyor.

Şehre inen yollarda onsuz kalanların kapkara gölgeleri titreşiyor.

Ve şehir, bir matem havası içinde yüzüyor.

Zincirlikuyu'daki bir numaralı mezar: "Bu taş cebinime benzer ki ayn-i makberdir / Dışı sükût

ile zâhir derûnu mahşerdir.”

205

10 sene sonra
5 Şubat 1947, İstanbul

Lüsyen.

Kendimi bir meşhur çiçek sergisinin ortasında bulmak için dükkâna girip kapısını kapatmak yetti. Keskin rüzgâr, buz tutmuş sokak, geniş camekânın arkasında kalmıştı. Omuzları kalkık, dikkatli adımlarla, dışardan

telaşlı telaşlı geçenleri görüyordum; fakat şeffaf bir perde, sihirbaz eliyle beni onlardan ayırıyordu.

Bu girdiğim yerde rehavet, tatlılık hüküm sürmektedir. Bütün kokuların, renklerin fasılları beni muhasara ediyorlardı. Latif bir hava içinde eriyordum.

Kırmızı dudaklarda bir tebessüm olgunlaşıyordu; kıpkırmızı duran lalelerden daha kırmızı...

“Şubat başında lale nasıl olur?”

Mevcudiyetlerini o kadar tahmin etmedimdi ki, gayri ihtiyarî elliyorum.

“Bayan lale mi istiyor? Gayet güzeldirler.”

“Evet çok güzeller ve o kadar erken... Hayır, lale istemiyorum.”

Hakikaten bu dükkânda işim ne? Mütereddidim.

“Kızım, şey istiyordum...”

Yine mütereddidim. Hiç şüphesiz, kesin bir tavırla, bir dükkânın kapısını açtığımdan dolayı çiçek almak mecburiyetinde olsam gerek.

“Siklamen olmasın bayan? Siklamenden daha âteşîn olan dudaklar teklif ediyorlar.”

“Siklamen mi?”

“Evet bayan; çok güzeldirler.”

“Evet, çok güzeldir, fakat siklamen istemiyorum.”

Kırmızı dudaklar hafifçe bükülüyor:

“O halde gül, bayan; çok güzeldirler.”

Güller... kırmızı güller; fakat o zaman bu dudaklar kırmızısından olmasın.

Kuzum niçin bu dükkâna girdim ben? Soğuğun, rüzgârın, karın tahrip ettiği sokaktan kaçmak için mi?

Hayır hayır! Çiçek almak niyetindeyim. İyi tahmin etti satıcı kız... Bilhassa gül almaya gelmiştim:

“Gül istiyorum.”

Gösteriyorlar. Satılığa çıkarılan güzellik...

Hazin!

İşte bir demet... Paslı bir tenekede sıkışmış duruyor. Ne küfran!..

Bu güllerin hakkı, pürüzsüz billur yahut kıymettar maden...

Yarabbim, bu ne güzellik!

Hele bunlar... Safran renginde ve mahmur...

Bu allar! Dinç ve mütearriz...

Ve bunlar, pembemsi ve bakir...

Ve bunlar, bilhassa bunlar... bunları istiyorum:

Yeşile çalan beyazlıkta... Birer birer zindanlarından kurtarıyorum. Hepsi camit, soğuk...

İşte yaş günü için seçtiğim üç beyaz gül; tezgâh üzerine konmuş ruhsuz bakireler gibi orada uzanmış yatıyorlar. Bu istenilen fahiş fiyatın ne önemi var; benim için dünyanın hazinelerine bedeldirler.

Sokağa çıkar çıkmaz karayelin hırpaladığı demet, donmuş parmaklarıma ne kadar hafif geliyor. Bağrıma basmaya çekiniyorum; manşonuma saklamaya da çekiniyorum; elimden geldiği kadar tipiden korumaya uğraşıyorum.

Çabuk koşalım! Bir dönemeç... bir dönemeç daha... Ah, bu rüzgâr! Koşalım... koşalım... Eh, işte geldik!

Ve işte çerçevesi içinden, uçmuş tebessümüyle bu çehre ve hazin tebessümleriyle üç beyaz gül...

Yıldönümü...

Şubat...

Fırtınalı bir geceyarısı dünyaya gelen ve öyle büyük bir adam olmaya mahkûm olan o küçücük mahluk...

Birkaç saate kadar benim bu üç gülümü oraya götürmekliğim lazım... Bazıları “cinnet”, diğerleri ise “tedbirsizlik” diyecekler.

Ve çehre gülümsüyor. O da, “Cinnet, tedbirsizliktir,” diyor:

“Oraya gitmek, o donmuş tepeye kadar çıkmak tedbirsizliktir. Ben burada iken, beni gidip orada aramak cinnettir. Ateşinin başında kal! Bırak şu güller kısacık ömürlerini senin yanında, ikimizin yanında sürsünler. Üzerinde kar birikmiş o basit taşın üzerine bunları terk etmekteki zulmü bir düşünsene!.. Zaten sen gider gitmez rüzgâr onları alıp götürecek. Burada kal; bu gülleri göğsüne iliştir; kalbinin üzerine koy. Beni muhakkak bulacağın yer orasıdır.”

Beyaz gülleri siyah elbiseme, öyle arzu ettiği için kalbimin üzerine iliştiriyorum.

Karşımda, göğsünde beyaz güller, narin, sarışın bir hayalet... Geniş, siyah tafta elbisesinin kıvrımlarını, yerleştiği koltuğa sığdırmaya uğraşıyor.

Bu ben...

Üzerinden o kadar zaman geçmiş ki...

Bu ben...

Ne kadar genç... On sekiz yaşındaydım; Brüksel’deydim. Bir suare esnasında, davetliler arasında davetliydim. O akşam beni yaşlandıran siyah elbiseye rağmen, gençlik fışkıran ben, olacak tesadüfün, istikbalime tesir edip etmeyeceğini ve bu andan itibaren, hayatımın yeni ufuklara doğru yol alıp almayacağını tahmin edemezdim.

İlk defa rastlaştığımız o akşam nasıl geçti?

Şimdi tekrar kendimizi bu salonun köşesinde yerleşmiş görüyorum. Yorulmadan, adeta kendimizden geçerek gevezelik ediyoruz. Ara sıra ehemmiyetsiz bir suale cevap vermek mecburiyetiyle ayrılıyor, fakat tekrar buluşuyoruz; yeniden baş başa kalabiliyoruz. Sanki bir mıknatıs bizi çekiyor. Ve ayrılmamız için harcadığımız çaba, daha o anda bize pek muazzam görünüyor.

Biri elbisemin yadırganan rengine dikkat çekince (o devirde siyah hemen sadece yaşlı kadınlarca giyilirdi) Abdülhak Hamid itiraz etti. Pastel renklerde giyinmiş olan genç arkadaşlarımdan beni ayırsın diye bu rengi seçtiğimi söyledim. O zaman o, “hiçliğin, renksizliğin rengi olduğu için siyahı sevdiğini” söyledi.

“Siyahı severim,” dedi, “beklediğim hayal... Belki sizi siyahlı göreceğimi önceden sezinlemiştim.”

“Siyah matem rengi değil midir ya?”

“Anlayışa bağlı... Bazı milletlerde matem rengi beyazdır.”

“Ya Türklerde?”

“Bizde matem yoktur ve belli edilmez. Kalbe saklanır. Dışarı hiçbir şey aksettirilmez. İnsanın üzüntülü oluşu, üzerinde bir örtü oluşundan daha beterdir.”

Korsajımın oyuğunda bir demet beyaz gül vardı. Mırıldandı:

“Okuduğunuz şiir mi?”

“Evet.”

“Siz mi yazdınız?”

“Evet.”

“Hemen mi?”

“Hayır. Uzun yıllar var ki bir şey yazmıyorum.”

“Neden?”

“Söyleyecek bir şeyim kalmadı da ondan...”

Ey hatıralar!

Hicran... ve hasret...

Gece bellisiz olarak geliyor, ateş sönüyor, pencere kararıyor.

Güller, solmuş elbisemin üzerinde solmaya başlıyor.

Dışarıda rüzgâr azıyor; kar artıyor.

Hayalet, “Kara toprak üzerine beyaz güller yağıyor,” diyerek, pervasızca siliniyor.

Alacakaranlıkta çerçevedeki tebessüm devam ediyor.

206

Daha sonra Lüsyen...

Hamid’in vefatını takip eden seneler boyunca, onun doğum yıldönümlerinde hatırasını yaşatmak için mevlit okutmak yerine bir çınar dikti Lüsyen...

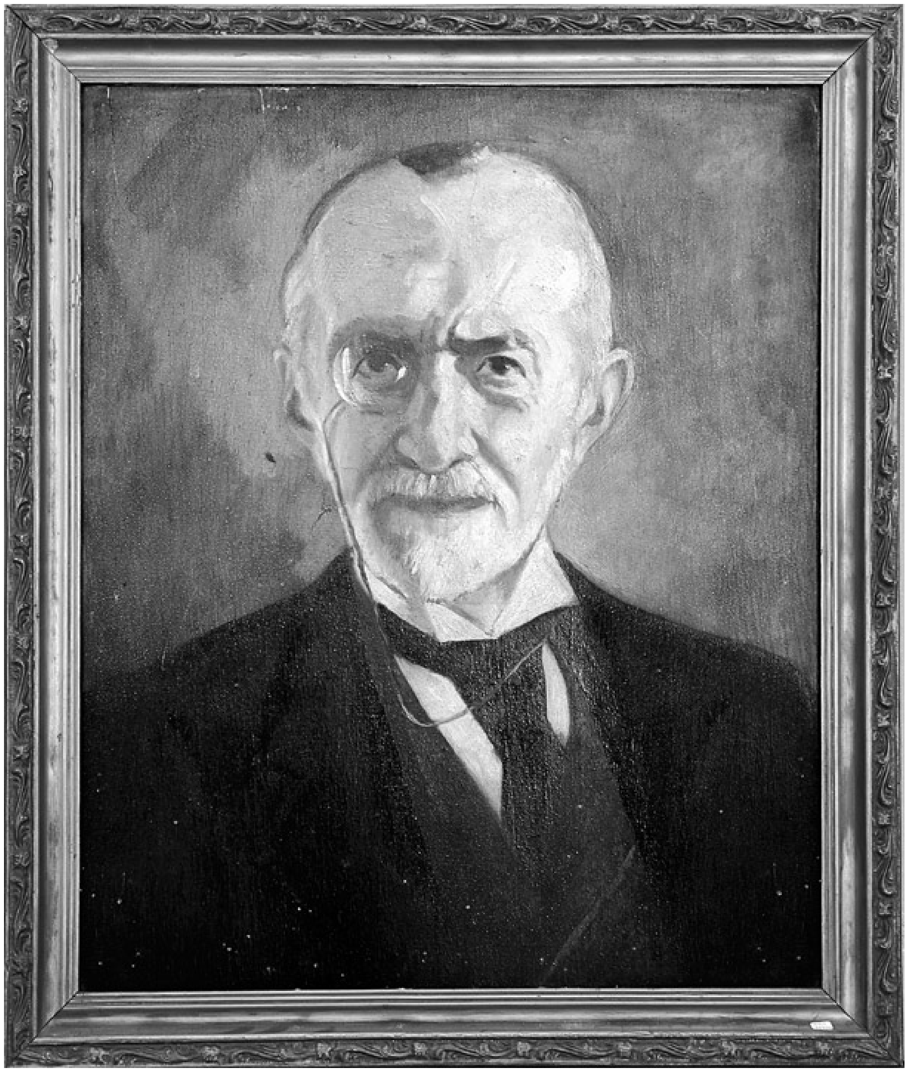

Lüsyen Hanım’ın yağlıboya portresi. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Dul kadının bahçesinde zamanla küçük bir koruluğa dönüşen çınarlar, yaşlı adam-genç eş izdivacının da hazin neticesiydi adeta...

Hamid’in dostları Şair-i Âzam’ı her doğum ve ölüm yıldönümünde törenle hatırlamaya bir müddet daha devam ettilerse de zamanın nankörlüğünden Hamid de payını aldı. Merasimler giderek azaldı, nihayetinde kalmadı.

Zincirlikuyu’daki kabri için torununun eşi, ilk kadın heykeltıraşlardan Sabiha Bengütaş tarafından yapılan bronz büstü, İslam âdetlerine aykırı olduğu bahanesiyle hayli eleştirildikten sonra çalındı.

Abdülhak Hamid'in yağlıboya portresi. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Bebek'te doğduğu yalı yıkıldı.

Vefatının ardından dostu İsmail Hâmi tarafından toparlanıp bir "Hamid" köşesi tanzimi ümidiyle İstanbul Maarif Müdürlüğü'ne teslim edilen evrakı, nice sonra Sahaflar Çarşısı'nda bir kaldırımın üzerinde yığılı halde bulundu. Maarif'in odacısı temizlik yaparken bu arşivi lüzumsuz evrak diye toplamış, götürüp satmıştı.

Zamanla Dâhi'nin müsveddeleri, eksperler elinde müzayedelere çıkarıldı.

Nasip Betül (Lüsyen) Tarhan'ın Türk nüfus cüzdanı.

Dağıldı gitti.

Lüsyen'e gelince...

Ölümünden sonra Hamid, ona iki kez göründü.

İlki, gömüldükten hemen sonraydı.

Kapıda birdenbire hayalini görüvermiş, ürpermişti.

Arada onunla konuşuyor, dertleşiyordu.

Şair'in kendisinde kalan eserlerini ve anılarını İstanbul ve Ankara üniversitelerine armağan etti.

Hamid'den sonra da Maçka Palas'tan ayrılmadı. Ondan arta kalan eşyaların arasında yaşadı.

İstanbul Valisi Muhiddin Üstündağ'ın, "Hamid'in ailesi bize vediadır. Ona ayrılan tahsisat ailesine verilmelidir," demesiyle Belediye Meclisi, hem kendisine maaş bağladı, hem de kaldığı dairenin iki yüz elli liralık aylık kirasını ödemeye devam etti.

Hamid’den kalanlar... Kartviziti, mürekkep hokkası, kamış kalemi, yazı takımları, mühürleri, mebus hüviyeti, monoklü, defteri, nişanları. (Aşiyan Müzesi, İstanbul)

Türkiye Büyük Millet Meclisi de, Hamid’in vasiyetine sadık kalarak ve Lüsyen’in müracaatına uyarak Şair’in emekli maaşını Lüsyen’e tahsis etti.

Lakin, “masraflı bir kadın” olan ve “süsüne, giyimine düşkünlüğüyle tanınan” Lüsyen’e Hamid’den kalan emekli aylığı yetmedi.

Abdülhak Hamid’in kızıyla miras yüzünden mahkemelik oldu.

Bir ara kendisine Bursa’daki Çelik Palas’ın müdür yardımcılığı teklif edildi. Bursa’ya gidip bu işi denedi; fakat İstanbul’dan uzak kalmaya dayanamayınca vazgeçti.

Kalan ömrünü İstanbul’da yalnız ve bunalım içinde geçirdi.

Yakın dostu Münevver Ayaşlı’nın, “Belçika’ya, ailesinin yanına dönme” teklifini reddetti.

“Ben artık güneşe alıştım. Güneşsiz yerde, kurşunî renkte bir gökyüzü ve yağmurla yaşayamam. Hem ailemden beni bilen, beni seven kim kaldı ki? Yüzlerini bile görmediğim yeğenlerim ve onların çocukları... Sizler bana onlardan çok daha yakınsınız,” dedi.

O günlerin gazeteleri, Lüsyen'in Maçka Palas bahçesinde bikiniyle güneşlendiği için komşularınca şikâyet edildiğini yazdı.

Bir sabun ilanında yüzü kullanıldı.

1942'de ellinci doğum yılını kutlarken genç bir İngiliz profesör kendisine evlenme teklif etti. Onu da, "Ben artık Oxford'da oturamam," diyerek geri çevirdi.

1944'te Hamid'e yazdığı mektupları tefrika için *Vakit* gazetesine verdi.

Abdülhak Hamit Bey (İstanbul meb'usu)

Abdülhak Hamid, yorgun, biraz mahzun.

Bir Belçikalı genç kızla, iyi aileden bir Türk'ün ilişkisini anlatan, aslında otobiyografisi sayılan bir romana başladı; tamamlayamadı.

Hamid'le geçirdiği seneler boyunca tuttuğu, yer yer acı eleştirilerle dolu notlardan oluşan kırk kalın defteri, gazetelerden kestiği kupürleri, Hamid'den gelen mektupları, hatıraları daha evvelki hoyratlıktan kurtarmak için, devrin İstanbul'daki Belçika büyükelçisine emanet etti; bunları yurtdışında emniyetli bir yerde muhafaza etmesini istedi. Kendisi yerine anavatanına göçen bu defterler de kayboldu gitti.

Bebek'teki yalıdan sonra "çilehane" dedikleri Çamlıca'daki güzelim köşk de yıkıldı.

Lüsyen'in "yirmi yaşındaki ocağı" kazma kürekle yerle bir edildi. Bir zamanlar "çevik adımları altında gümbürdeen merdivenler", "rüzgârla ağır perdeleri yelkenler gibi şişen büyük divanhane" balyoz darbelerine kurban gitti.

Dallarıyla evi kuşatan morsalkımlar söküldü.

Köşkü son kez görmeye giden Münevver Ayaşlı, bir kıymetbilmezliğe şahit oldu:

Kocaman bir odada, üzerinde yürüdüğü bir şilte kalınlığındaki evrakın, Hamid'in elyazısı mektupları ve bazı bitirilmemiş piyesleri olduğunu fark etti.

Yere eğilip birkaç elyazısı mektubu kurtarmak istediğinde genç uşak, "Yasak," diye başına dikildi.

Sevgili yazarının mirasına gösterilen nankörlük, sevgili köşküne reva görülen bigânelik, Lüsyen'in zaten bitkin bedenini hepten hasta düşürdü.

Yetmişli yaşlarında sıhhati iyiden iyiye bozuldu. Aort anevrizması tedavisi için Gureba Hastanesi'ne yattı.

Hastaneye yattığı gün Belediye Meclisi bir karar alıp ev kirası ödemeyi kesti.

Bir sene hastanede kaldı. Sonra birkaç ay Alman Hastanesi'nde yattı.

Doktorlar ameliyat olması lazım geldiğini söylediler; karar veremedi.

Art arda gelen darbelerle kendisini hayatta fazla bulmaya başlamış, arada ziyarete gelenlerle sohbet ederken lafa, "Biz istenmeyenler," diye girer olmuştu.

Hamid'i hatırladığı son doğum gününde Alman Hastanesi'ndeydi; çınar fidanını o sene, hastanenin bahçesine dikti.

"Geçmiş olsun"a gelen Abdülhak Hamid'i Sevenler Derneği Başkanı Tahir Karauğuz'a, "Keşke bu kadar yaşayıp bugünleri görmeseydim. Beyefendi unutuldu. Artık adı sadece okul kitaplarında geçiyor," diye dert yandı.

İyileşir gibi olunca hastaneden çıktı; Sıraselviler 67 numaradaki evin en üst katına taşındı.

Orada yalnızlığıyla baş başa kaldı.

Burası onun “son çilehane”si idi.

Son senelerinde yeniden Katolikliğe döndü.

Hastalık nedeniyle otomobile binemiyor, zar zor yürüyerek hastaneye gidip geliyordu.

Zamanla yürüyemez oldu.

Odasına kapandı.

Artık yetmiş üç yaşındaydı.

1966 senesinin 17 Temmuz Pazar günü, dostu Ferit İkdam, her gün olduğu gibi saat dokuzda Lüsyen’e gazetelerini gönderdi.

İçerden ses gelmeyince, hastaneye gittiği zannedildi.

Gece geç vakitlere kadar kapı açılmayınca meraklandılar.

Karakola koşup polis çağırdılar.

Evin kapısı kırıldı. İçeri girdiler.

Lüsyen’i karyolanın önündeki koltuğun dibine cansız serili halde buldular.

O sabah erken saatlerde düştüğü ve kimseleri yardıma çağıramadan vefat ettiği anlaşıldı.

Yatak odasına girenler, başuçlarında iki komodin gördüler. Sol taraftakinin üzerinde Hamid’in bir fotoğrafı vardı. Üzerinde Şair’in *Tayflar Geçidi’*nin kapağına elle yazdığı ithaf yazısı okunuyordu:

> *Var ol Lüsyen, tavâf et ey nûr,*
> *Ey âhir-i ömrümün baharı!*
> *Senden bu kitâbe-i esâtir*
> *Bir tâze hayat-ı san’at alsın!*
> *Sâyende tenevvür etti çeşmim*
> *Çeşmim kapanınca nûru kalsın!*

Var ol Lüsyen, tavâf et ey nûr,
Ey ömrümün sonunun baharı!
Senden bu efsaneler kitâbesi
Bir taze sanatın hayatını alsın!
Sâyende aydınlandı gözlerim
Gözlerim kapanınca ışığı kalsın!

Tayflar Geçidi, 1917, *Abdülhak Hamid'in Tiyatroları - 6 Kanbur*, hzl. İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, Temmuz 2002, s. 197.

Diğer komodinin üzerinde ise Hamid'in bir şiiri çerçevelenmiş halde duruyordu:

Allah'a seni emanet ettim;
Ettim seni Allah'a emanet...
Seni Allah'a emanet ettim.
Seni ettim Allah'a emanet...

207

18 Temmuz 1966, İstanbul

Lüsyen'in vefat haberi, gazetelerde küçük bir duyuru şeklinde çıktı.

Pazartesi günkü cenazesi, tanıdığı bir avuç dostu uzakta olduğu için, hiç hazzetmediği, hatta tanışmadığı kimselerce kaldırıldı.

Hem Hamid'in hem kendisinin vasiyeti vardı:

Öldükten sonra Zincirlikuyu'da aynı kabirde buluşacaklardı.

Olmadı.

Yetkililer, Hamid'e yapılan görkemli mezarın mermerini kırmayı mahzurlu gördüler.

Cumhuriyet

GENEL KADRO KANUNUNDAKİ KATSAYI 3 VEYA 4 OLACAK

Katsayıyla ilgili hüküm

Eski Harbiyeliler bildiri yayınladı:

«21 Mayısçıların toptan affı adaletin gereğidir»

İbreli Teraziler

Sunay geziye çıkıyor

M.A. Aybar: «Demokratik Sosyalizmin yolundayız»

Chicago Canavarı dün yakalandı

BEN BİR NURCU İDİM

"Atatürk'e ve Cumhuriyete bol bol küfür ediliyordu,,

TMTF DE BASIN TOPLANTISI: «Öğrencilerin 10'u ruhi sarsıntı geçiriyor!..»

Abdülhak Hâmid'in eşi vefat etti

Şair Abdülhak Hâmid Tarhan'ın, bir müddetten beri tedavi altında bulunan eşi Lüsiyen Tarhan 16 Temmuz Cumartesi günü vefat etmiştir. Müslüman olan rahmetlinin cenazesi yarın öğle namazını müteakip Şişli camiinden kaldırılarak Zincirlikuyu mezarlığında şairin yanına gömülecektir.

Üstelik Müslüman olmayan bir kadının bir Müslüman' ın yanına gömülmesi de caiz bulunmadı.

Halbuki Lüsyen'in cenaze töreni, Şişli Camii'nde Müslüman usulünce yapılmıştı.

Naaşı, Hamid'den yirmi dokuz sene sonra Zincirlikuyu Mezarlığı'nda Hamid'e yakın bir yere defnedildi.

Zincirlikuyu toprağında buluştular.

Burası, elli üç sene evvel İstanbul'da Hamid'le birlikte ilk geldikleri yerdi.

Şair-i Âzam burada Veliaht Yusuf İzzeddin'le görüşürken, Lüsyen köşkün geniş bahçesinde, tatlı bir bahar güneşi altında onu beklemiş, sonra da yanına gelen Hamid'e burayı ne kadar beğendiğini söylemişti.

O günkü diyaloglarını seneler sonra, hatıralarında yazmıştı.

208

“Ne kadar isterim burada bir evim olsa,” dedim.

“Hay hay... Burada bir evin olacaktır,” dedi.

“Ne zaman?”

“Günün birinde...”

“İçinde hep ikimiz olacağız değil mi?”

“Elbette...”

“Daima beraber oturacağız?”

“Tabii...”

Sadece beni memnun etmek, gönlümü almak için yapılan ve her zamanki gibi o çok tatlı, söylemek alışkanlığı içinde yaptığı vaatten ötürü pek mesut olmuştum.

Heyhat!

Vaat ettiği o yuvayı bana verdi.

Hem de tam orada, vaat ettiği yerde...

Vaktiyle arabamın durduğu, şimdi mezarlık olan o saha, herkese garip görünebilecek bir isabetle, daima beraber oturacağımız evimiz oldu.

Sonsöz

2010'un Ağustos sonunda, *Lüsyen*'in son satırını yazdığımda on yılı aşkın süredir zihnimde, yüreğimde gezdirdiğim bir yol arkadaşıma veda etmiş gibi hissettim kendimi...

Mektupları yayımlandığında tanımıştım onu...

Değme edebiyatçıya taş çıkartacak bir üslup ve delidolu bir âşığın tutkusuyla yazılmış satırlardı okuduklarım...

Ardından hatıralarını merak ettim.

Hacı Mehmet Duranoğlu, 1944'ün *Vakit* gazetelerini inceleyip üç ay sürmüş bir tefrikadan Lüsyen'in anılarını çıkarıp masama koydu.

On sekiz yaşında âşık olduğu altmışlık şairin peşine takılıp Türkiye'ye gelmiş bu Belçikalı kızın hayatı, benzeri görülmedik iniş çıkışlar ve meddücezirlerle, Türkiye'nin yaşadıklarıyla paralel giden felaket ve sevinçlerle doluydu.

Okudukça büyülendim.

Onun anlattıklarında, sadece bu ülkenin en büyük şairi unvanını almış bir edebiyatçının iç dünyasını değil, onu yetiştiren ülkenin tarihini de aydınlatacak detaylar gizliydi.

Lüsyen, ömrünün hemen tamamını Abdülhak Hamid'e adamıştı. "Şair-i Âzam", onun gerçek vatanı olmuştu. Onun sayesinde hem Türkiye ile hem de devrin en büyük isimleriyle tanışmıştı:

Atatürk'ten İsmet İnönü'ye, Tevfik Fikret'ten Nâzım Hikmet'e kadar...

Lüsyen'i keşfedince Hamid'e biraz daha merak saldım.

İnci Enginün'ün senelerin emeğiyle bir araya topladığı hatıralarını, şiirlerini, oyunlarını, mektuplarını okudum.

Hamid ve Lüsyen'in anıları ve mektupları ayrı ayrı basılmıştı. Adeta birleştirilmeyi bekliyordu.

Onlar üzerine araştırma yapanlar, ilişkilerini anlatacak kitabı kaleme alacak yazar için eşsiz bir malzeme derlemişlerdi.

İnci Enginün, Şair'in mektuplarını topladığı kitabın önsözünde, "Bu mektuplar, Hamid'in hatıralarıyla da birleşince, Hamid hakkında ileride yazılacak kitaplara, çevrilecek filmlere çok değerli bilgiler katabilir," diyordu.

1924 kitabından çok yararlandığım Beşir Ayvazoğlu, "Hamid' in monografisini yazacak talihli yazar için malzeme büyük ölçüde hazır," diyordu.

Bu ifadelerden cesaret alarak *Lüsyen*'i yazmaya soyundum.

Hamid unutulmuştu.

Lüsyen’i tanıyan bile yoktu.

Ama İnci Enginün’ün edebiyat araştırmaları, İhsan Safi’nin Hamid’le ilgili derlediği belgeler ve yazılar yol göstericiydi.

Arşive girdikçe, onlara dair anıları okudukça bin bir renkli ayrıntı saçıldı ortaya...

Bir darılıp bir barışmaları, Nâzım’la tanışmaları, Atatürk’le tartışmaları, samimi itirafları pek çok kitaba dağılmıştı.

Son birkaç yılın yaz aylarını ve bütün tatillerini bunları okumaya vakfettim.

Her daim kurtarıcım Nazan Gezer’in sahaflardan toparlayıp kurduğu “hava köprüsü” aracılığıyla yolladığı kitaplar, hepten öykünün içine çekti beni...

Eski dilde yazılmış, sayfaları sararmış, baskıları tükenmiş onlarca kitaptan okuduğum anıları, mektupları, şiirleri, piyesleri, bir *patchwork* diker gibi anlamlı bir bütünde buluşturmaya gayret ettim.

Bu güzelim öykü Poti’den Peşte’ye, Tahran’dan Bombay’a, Brüksel’den Londra’ya, Liège’den Ankara’ya, Venedik’ten İstanbul’a uzanan rengârenk bir coğrafyada geçiyordu ve fonunda yerküreyi kana bulayan bir dünya harbi, Balkan Savaşı, İstanbul’un işgali, son Osmanlı Meclisi, İstiklal Mücadelesi, Cumhuriyet’in yeşermesi vardı.

Hamid ile Lüsyen, geçen asrın en büyük facialarının yangınına teğet geçmiş, her birinden en az yarayla kurtulmayı becermişlerdi.

Öykü mükemmel, fakat yine de eksikti.

Özellikle Lüsyen’in Hamid’siz, Hamid’in Lüsyen’siz hayatı gölgedeydi.

Birbirlerine yüzlerce mektup yazmışlardı; ancak elde sadece Lüsyen’inkiler vardı; Hamid’inkiler kayıptı.

Bir süre bu kayıp mektupların izini sürdüm.

Türkiye’deki Belçika Büyükelçiliği ile Belçika’daki Türk Büyükelçiliği desteklerini esirgemediler.

Türkiye’nin Brüksel’deki Büyükelçisi Murat Ersavcı ile elçilikten Sülün Han Aykurt’un yardımlarıyla Liège Asliye Mahkemesi’nden özel izin kararı çıkararak nüfus kayıtlarında Lüsyen’in ailesinin izini sürdük.

Liège Belediyesi’nin Türk kökenli Belediye Başkan Yardımcısı Mehmet Aydoğan, Ankara’daki Belçika sefaretinden Fethiye Has ve Brüksel’de öğrenim gören Zeynep Yanaşmayan’ın yardımlarıyla Lüsyen’in soy köklerini araştırdık.

Venedik’e gittiğimde Vincenzo Lannelli, Lüsyen’in İtalya’daki hayatının izini sürmeme katkı sundu.

Bir zamanlar Abdülhak Hamid’i Sevenler Derneği Başkanlığı yapan, ölümünden sonra da Şair’i anma törenleri düzenleyen Tahir Karauğuz’un oğlu Doğu Karauğuz babasından kalan belge ve yazıları paylaştı benimle...

İdil Esen ve Mustafa Sütçü, Milli Kütüphane, Meclis Kütüphanesi ve Bilkent Kütüphanesi’nde araştırmaya destek verdi.

Aşiyan Müzesi’nin Müdürü Ata Yersu, Hamid’in yazı masasının, koltuğunun, tablolarının, nişanlarının, kalemlerinin, resimlerinin, monoklünün ve Lüsyen’e ait bir saç perçeminin saklandığı odanın kapılarını açtı bana...

Şair’i, yaşadığı, çalıştığı ortamda hissettim.

Sonra, bir yaz başı ben de çalışma masamın başına geçip kırılıp dağılmış bu harikulade heykeli yeniden yapmaya giriştim.

Fakat sadece bulabildiğim parçaları yapıştırdım; konu pek müsait olduğu halde, belki de belgeselciliğin verdiği bir çekingenlikle, eksik parçaları hayalle tamamlamaya, boşlukları düş gücüyle kurgulamaya yanaşmadım. Öyküde boşluklar, karakter tahlillerinde noksanlar varsa ondandır.

O yüzden *Lüsyen*, bir "belgesel roman"dan ziyade "romantik belgesel"e benzedi.

En çok dil bahsinde zorlandığımı itiraf etmeliyim.

Hamid'in dili, artık kimsenin anlayamayacağı denli eskiydi.

Lüsyen'in, İsmail Yerguz tarafından leziz bir üslupla tercüme edilen mektupları da, yazıldığı devrin lisanını yansıtıyordu.

Lakin ikisinin üslubu da öyle zengindi ki, Türkçede kalem oynatanlar için böylesine şairane bir dilin, o unutulmuş kelimelerin, "Artık anlaşılmaz," diye çöpe atılması kabul edilebilir şey değildi.

Ne yazık ki "ilgisiz"de "bigâne"deki musîki yoktu.

"Doruk", "şâhika"nın lezzetine uzaktı.

"Maşuk", kendine yeni dilde karşılık bulamamıştı.

Öte yandan, geçen asrın diline sadık kalacağım derken, ancak sözlükle okunabilen bir kitap çıkarma tehlikesi de vardı.

Bir orta yol aradım.

Okuru biraz zorlama ve bazen dipnotlara başvurma pahasına, mazinin lisanıyla günümüzün dilini buluşturmaya, ikisinden de cömertçe yararlanarak kitabın kelime dağarcığını genişletmeye çabaladım.

İşte bu aşamada Cevat Çapan Hoca'dan yardım istedim. O da beni bu konuda cesaretlendirdi.

Hamid ve Lüsyen'in hatıra ve mektuplarında kullandıkları dili bozmadan sadeleştirmeye çalıştım. Kendi yazdığım bölümlerde de onların dil zenginliğine ayak uydurmaya gayret ettim.

Bu kitabın, hayatın hızla eskitip yok ettiği bir dil mirasına da saygı duruşu olmasını istedim.

Münevver Ayaşlı, Hamid'in eski Türkçe ile yazdığı şiirlerinin öz Türkçeleştirildiğinde buhar olacağını öne sürüyor, Nâzım Hikmet, "Dâhi-i Âzam'ın en kuvvetli yazısını başka bir dile çevirin, hatta bugün konuştuğumuz Türkçeye tercüme edin; bakın nasıl sabun köpüğü gibi dağılıveriyor," diyordu.

Kemal Bek, bu tecrübeye girişti.

Hamid'in, "Yeni nesiller beni anlamıyorsa, nasıl Fransızları, Almanları tercüme edip anlıyorlarsa, beni de Çince yazdım farz etsinler, eserlerimi Türkçeye tercüme etsinler," vasiyetine uyarak kitaptaki bazı şiir, piyes ve mektuplarını günümüz Türkçesine tercüme etti.

Böylece Şair-i Âzam'ı, gönderildiği dil gurbetinden geri getirdi. Eserlerini yeni nesille tanıştırdığı gibi, çevrildiğinde buhar olacağı iddiasını da test etme fırsatı verdi.

2010 yaz başında tatile çıktığımda nicedir üzerinde çalıştığım bu kitap bitmeden sakalımı kesmemeye söz vermiştim kendime...

Yaz sonu ak sakallı bir meczuba dönüşmüştüm.

Kitaba son noktayı koyduğumda ilk okuyanlar, ortak tatilimizi bu kitapla paylaşmak zorunda kalan eşim Dilek ve oğlum Ege oldu.

Zor beğenmesiyle tanınan Dilek, her zamanki gibi yapıcı eleştiriler ve mantıklı önerilerle kitabı yeniden elden geçirmeme vesile oldu.

Sabahladığım gecelerde kendisi de ilk şiirlerini yazarak bana eşlik eden Ege, yeni kuşağın dili ve anlam dünyasıyla bağ kurmama yardımcı oldu.

Hepsi bittiğinde, birikiminden onca yararlandığım, Hamid uzmanı İnci Enginün'ün kapısını çalacak cesareti toplamıştım.

Kitabı onun ellerine emanet ettim. Enginün, yoğun işleri arasında kitabın danışmanlığını nezaketle kabul etti, olanca titizliğiyle gözden geçirdi, olay ve karakterlerin yerli yerine oturmasına büyük katkı yaptı.

Ve ardından *Lüsyen*'i sevgili Zeynep Çağlıyor devraldı.

Daha önce Doğan Kitap'ta başlayan dostluğumuzu, Can Yayınları'na taşıdık. Onun, bana şevk ve sürat katan "şefkatli kırbacı" sayesinde ve Can Yayınları'nın cansiperâne çalışan harika ekibinin desteğiyle *Lüsyen*'i elinizde tuttuğunuz haline getirdik.

Artık son sözü yazmadan yapmak istediğim tek bir şey kalmıştı:

Lüsyen'in, "Daima beraber oturacağımız yer," diye tanımladığı Zincirlikuyu'ya gidip onları ziyaret etmek...

Hamid, Zincirlikuyu'ya ilk gömülen isimdi. Mezarının haşmeti sayesinde onu bulmak kolay oldu.

Ona çok yakın olduğu söylenen Lüsyen'in mezarını ise aradımsa da bulamadım.

Mezarlık Müdürlüğü'ne başvurdum. Çevredeki mezar taşlarını isim isim bildikleri halde onlar da bulamadılar.

Bunun üzerine mezarlık arşivi açıldı. Lüsyen'in vefat tarihinden, gömüldüğü yer tespit edildi.

Hemen oraya gidip baktık ve gözlerimize inanamadık.

Hamid'in biraz arkasında, Ayhan Işık'ın mezarının karşısında, İsmail Hakkı Tekçe ve diğer komutanların mezarları arasında, kaldırım kenarında sıkışıp kalmış bir tümsekten ibaretti Lüsyen'in kabri...

Ne üzerine bir mezar yapılmış, ne başına bir taş dikilmişti. Adı sanı olmayan, kimsesiz, sahipsiz, garip bir "makber"di.

Hamid'in mezarı ne kadar gösterişli ve büyükse, onunki o kadar sade ve küçüktü.

Ömrünü Büyük Şair'in gölgesinde tüketen kadın, ölümünden sonra da onun arkasına gizlenmiş, adını, yerini herkesten saklayarak burada, sevdiği ülkenin toprağı altında tek başına sonsuzluğa çekilmişti.

Mezarlıktan kederle ayrılırken, *Lüsyen*'i okuyanların, ara sıra bu unutulmuş kadını Zincirlikuyu'da ziyarete gideceklerini hayal ettim.

Belki mezarı başında bir dua okuyacaklardı.

Belki Maçka Palas'ın önünden geçerken başlarını kaldırıp Hamid'le uzun yıllar birlikte yaşadığı eve bakacaklardı.

Ya da bir gün Aşiyan Müzesi'ni gezip bu mucizevî aşk hikâyesinden artakalan eşyalara göz atacaklardı.

Bu, onların unutulmuşluklarını bir nebze telafi edebilir, tanışmalarından bir asır sonra, en azından zihinlerde yeniden buluşmalarını sağlayabilirdi belki...

Tıpkı benim bu kitapta yapmaya çalıştığım gibi...

Yukarıda adlarını saydığım herkese ve beni yazmaya teşvik eden, cesaretlendiren, destekleyen, yazım ve basım sürecinde nazımı çekenlere içten teşekkürler...

Can Dündar
Ekim 2010

Fotoğraf: Efe Erdinç

KAYNAKÇA

Akıncı, Gündüz, *Abdülhak Hâmit Tarhan, Hayatı Eserleri ve Sanatı,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayımları. Ankara, 1954.

Ayaşlı, Münevver, *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

Ayaşlı, Münevver, *Haminne'nin Suret Aynası,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

Ayaşlı, Münevver, *Der-saâdet,* Bedir Yayınları, İstanbul, 1993.

Ayvazoğlu, Beşir, *1924: Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi.* Kapı Yayınları, İstanbul, 2006.

Ayverdi, Sâmiha, *Bir Dünyadan Bir Dünyaya,* Hülbe Yayınları, Ankara, 1974.

Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı*, İtimat Matbaası, İstanbul, 1974.

Bezirci, Asım, *Abdülhak Hâmit,* Gözlem Yayınları, İstanbul, 1982.

Böke, Pelin, *Son Osmanlı Meclisi'nin Son Günleri,* Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

Cevad, Ahmed, *Abdülhak Hamid,* Çığır Kitabevi, İstanbul, 1937.

Criss, Bilge, *İşgal Altında İstanbul,* İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Dizdaroğlu, Hikmet, *Abdülhak Hâmit Tarhan, Hayatı Sanatı Eserleri,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.

Enginün, İnci, *Abdülhak Hamid Tarhan,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Enginün, İnci, *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.

Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983.

Enginün, İnci, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yeni Türk Edebiyatı,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

Enginün, İnci, *Araştırmalar ve Belgeler,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

Ertaylan, İsmail Hikmet, *Abdülhak Hamid,* Kanaat Kütüphânesi, İstanbul, 1932.

Göksel, Ali Esad, *Bir Sadakat Hikâyesi: Maçka Palas,* İstanbul, 1999.

Göksu, Saime, Edward Timms, *Romantik Komünist,* Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

Gönensay, Hıfzı Tevfik, *Hamid-Son Yılları, Son Şiirleri,* Vakit Matbaası, İstanbul, 1943.

Hikmet, Nâzım, *Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil,* Adam Yayınları, İstanbul, 1987.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,* Bilgi Yayınevi. Ankara, 1969.

Kemal, Yahya, *Siyasî ve Edebî Portreler,* İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1986.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'da Son Tartışmalar,* Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

Mardin, Yusuf, *Abdülhak Hamid'in Londrası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976.

Nemci, İbrahim, *Abdülhak Hamid ve Eserleri.* Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Ortaç, Yusuf Ziya, *Bir Varmış Bir Yokmuş,* Akbaba Yayınları, İstanbul, 1960.

Ozan, Kunt, *Abdülhak Hamid,* Okullar Ansiklopedik Yayımları, İstanbul, 1937.

Öner, Sâkin, *Abdülhak Hamid Tarhan,* Toker Yayınları, İstanbul, 1974.

Paker, Esat Cemal, *Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Rıza Tevfik (Bölükbaşı), *Abdülhak Hamid ve Mülâhazât-ı Felsefiyesi,* haz. Abdullah Uçman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

Sâfi, İhsan, *Hamidname,* Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2006.

Sâfi, İhsan, *Mahpus Şarkısı,* Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2006.

Sâfi, İhsan, *Altın Suyuna Batırılmış Bir Hayat,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

Sâfi, İhsan, *Karlar Altında Nevbahar,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

Sertel, Sabiha, *Roman Gibi,* Ant Yayınları, İstanbul, 1969.

Seyfi, Orhan, *Abdülhak Hamid: Hayatı ve Eserleri.* Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul, 1937.

Sunay, Cengiz, *Son Karar: Misak-ı Milli,* Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

Tansel, Fevziye Abdullah, *Husûsî Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamid,* Ankara, 1949.

Tanural, Alişan Reşit, *Hamid, Ölümünden sonra,* Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul, 1938.

Topuz, Hıfzı, *Paris'te Son Osmanlılar,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Toros, Taha, *Mazi Cenneti,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Toros, Taha, *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre,* İSİS, İstanbul, 1998.

Uraz, Murat, *Abdülhak Hâmit: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları,* Sühulet Kitabevi, İstanbul, 1941.

Vefatının 60. Yılında Abdülhak Hamid Tarhan Sempozyumu Bildirileri, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

HÂMİD ve LÜSYEN'İN ESERLERİ:

Abdülhak Hamid'in Hatıraları, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.

Abdülhak Hamid'in Mektupları, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995.

Aşk Mektupları, çev. İsmail Yerguz, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1997.

Bütün Şiirleri 1 - Sahra / Divaneliklerim / Bunlar Odur, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1979.

Bütün Şiirleri 2 - Makber / Ölü / Hacle / Bâlâdan Bir Ses / Validem, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.

Bütün Şiirleri 3 - Hep Yahut Hiç / İlham-ı Vatan, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.

Lettres à Abdülhak Haamit (1920-1927), Lüsiyen Abdülhak Haamit, Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul, 1932.

Perspectives, Lüsiyen Abdülhak Hâmit, Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul, 1934.

Tiyatroları 1 - Sabr u Sebat / İçli Kız / Liberté / Yadigâr-ı Harb, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

Tiyatroları 2 - Cünûn-ı Aşk / Yabancı Dostlar, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

Tiyatroları 3 - Duhter-i Hindû / Finten, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

Tiyatroları 4 - Eşber / Sardanapal, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

Tiyatroları 5 - Tarık / İbn Musa / Tezer / Nazife / Abdullahü's-Sagîr, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.

Tiyatroları 6 - Kanbur, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.

Tiyatroları 7 - Mâcerâ-yı Aşk / Nesteren / Zeynep / Hakan, hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.

GAZETE VE DERGİLER

Cumhuriyet gazetesi

Milliyet gazetesi

Hayat dergisi

Doğu dergisi

Türklük dergisi

Ülkü dergisi

Karaelmas Halkevi dergisi

DİZİN

A

B

K

L

M

Z